

JUNAŠTVO IN ZVESTOBA.

ZGODOVINSKI ROMAN IZ ČASOV FRANCOŠKE REVOLUCIJE.
(SPOMINI ČASTNIKA ŠVICARSKE GARDE LUDVIKA XVI.)

☞ NEMŠKO SPISAL ☞

JOS. SPILLMANN S. J.

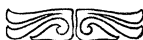
☞ POSLOVENIL * * ☞

ZALOŽILO „KAT TISKOVNO DRUŠTVO“ V GORICI.

50440

PONATIS PREPOVEDAN.

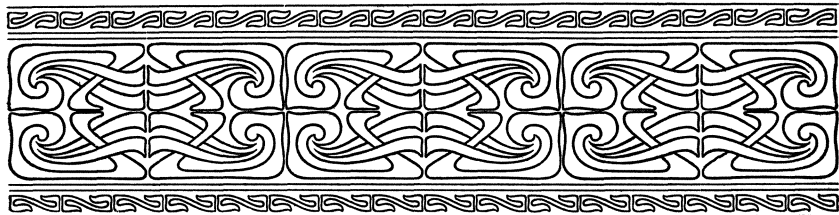

NEMŠKI ROMAN „TAPFER UND TREU“ JE IZŠEL
V ZALOŽBI HERDER.

I. KNJIGA.

GRAD ZURLAUBEN.

Tako tedaj hoče moj ljubi boter, generallajtnant Zurlauben, da zapišem, kar sem doživel v Parizu od 1789 do 1792,¹⁾ in sicer naj bi moj spis nadaljeval njegovo osem knjig obsežno „Vojaško zgodovino Švicarjev v Francoski službi“,²⁾ ki mu je po pravici pridobila slave in častno mesto v kraljevi akademiji znanosti. Resnično bi bil smrtni boj našega polka telesne straže³⁾ vreden, da tvori konec in krono vojaške zgodovine Švicarjev v Francoski službi. Potrudil sem se pošteno — a ni se mi posrečilo, ustvariti zgodovinskega dela v francoščini. Moj boter sam mi ga je docela zvrigel.

No, na njegovo prigovarjanje se hočem stvari še enkrat lotiti, a zdaj po nemško in brez vezi znanstvene razdelitve. Naravnost

---

¹⁾ Ta čas je kraljeval na Francoskem Ludvik XVI. (1774—1793), ki je imel dobre namene, a slaboten značaj. Breme državnih dolgov je bilo izza vojske v Severni Ameriki tako narastlo, da je grozil deželi gospodarski polom. Na pritisk javnega mnenja je sklical kralj „splošne stanove“ t. j. zastopnike duhovščine, plemstva in meščanov na zborovanje. S tem je začela Francoska revolucija, namreč prevrat stare države, ki je s celo verigo silnih dogodkov pretresel ves svet. Čas revolucije se navadno šteje od 5. maja 1789, ko so se v Versaju (Versailles) konstituirali „splošni stanovi“, pa do 9. novembra 1799, ko je Napoleon kot prvi konzul prevzel vlado države. Dogodki tega časa se bodo opisovali v tej in še eni povesti. Tu bodi le povedano, da je kralj Ludvik XVI. padel pod gijotino (sekiro, ki je sprožena v padcu odsekala glavo) 31. jan. 1793, od revolucionarcev na smrt obsojen.

²⁾ Francoski naslov dela: *Histoire militaire des Suisses aux services de la France*.

³⁾ Telesna straža (po francosko: garde) je prvotno bil oddelek vojakov, ki je imel skrbeti za osebno varnost vladarjevo, tako pri Rimskih cesarjih „pretorianci“, pri Ruskih carjih „strelci“, „janičari“ pri sułtanih, „švicarji“ pa na Italjanskih in Francoskih dvorih.

od srca hočem pisati, kaj se je v Parizu z menoj godilo, in kako smo zvesto in junaško stali do zadnjega moža. A ne le zunanjega viharja, ki je črez nas vse divjal — ampak tudi kaj sem doživel zase, kako mi je srce v ljubezni in željah plalo, v grenki boli tožilo in obupavalo, v sreči in veselju vriskalo — vse to bi rad zapisal.

Tako torej sedem za mizo v mali prijazni delavnici svojega botra. Prav taka je še kakor tisti večer, ko me je boter pozval, naj grem kot častnik v Pariz. Ob stenah naokoli stoje lepo rezljane omare iz temnorjave hrastovine, in s kasetiranega stropa¹⁾ se bleščé, po vrsti se menjaje, lilije Burboncev in lipove vejice Zurlaubenov. Kajpada so se tačas še svetile ponosno in polne upanja. Ah, tudi danes ni še poznati njihovemu zlatemu blesku, da je lilije in lipove vejice vihar polomil in osul!

Toda predno me je tisti večer Zurlauben poklical v to izbico, sem bil doživel drug prizor, ki naj ga predvsem opišem.

I.

V Frauensteinu.

Bilo je v marcu 1789 tisti teden po tretji nedelji v postu. Ker je bilo zgodaj nastopilo mehko pomladno vreme, sem bil vzel pod večer novo puško na ramo in mahnil čez „Čuopis“ ob kraju gozda, ki se vleče preko Zuške Gore.²⁾ Zakaj sloke³⁾ so veselo letale o

1) „Kasetiran“ se imenuje strop, na katerem se mali kvadrati, „polja“ imenovani, redno vrstijo, med seboj ločeni po globokih dolbinah.

2) Pozorišče povesti je začetkoma v Švici in sicer v Zug-u, ki je glavno mesto enako imenovanega kantona, ležečega blizu v sredini države. Mesto Zug se dviga na severo vzhodnem bregu Zuškega Jezera (Zuger See) ob vznožju Zuške Gore (Zuger Berg) visoke 1037 m. Stari del mesta ob jezeru ima še danes zelo starinsko lice, mestno obzidje s štirimi stolpi je deloma ohranjeno. Prebivavcev je okoli 7000, od teh nad 6000 katoličanov. Med zgradbami je važna cerkev sv. Ozvalda iz 15. veka, kapucinski samostan iz začetka 17. stoletja in farna cerkev sv. Mihaela.

3) Sloke so rjavkasta, sivo-rumeno progasta vrsta kljunačev. V jutranjem in večernem mraku letajo nizko pri tleh iščoč lezercine za živež.

mraku v toplem jugu. In res se mi je posrečilo, ustreliti jih šest, kar je za en večer gotovo redka lovska sreča, ko sicer velja med lovci pregovor, da na eno sloko gre funt svinca. Prav dobre volje sem se torej odpravil domov in sem še gredoč pod hruško, za katero sem vedel, natrgal šopek sladko dišečih vijolic. „Za Verénico“, sem si dejal, „in pa stari teti tudi dam par slok za kuhinjo!“

V takih mislih sem veselo tekkel po hribu navzdol in sem napravil mali ovinek čez gospóščino ¹⁾ Frauenstein, ki se drži naše graščine Zurlauben. Keyseri iz Frauensteina, veleugledna rodovina, ki ima tudi na glavnem trgu v mestecu ponosno hišo, so lastniki tega gospodarstva. Starosta rodbine, Marko Fidel Keyser, vitez Francoskih in papežkih redov, je bival tačas kot veliki sodnik polka telesne straže v Parizu, in tudi njegov sin Karel Franc je že bil kot častnik v Francoski službi. Hčerka Veréna pa se je bila nedavno iz nekega samostana „Obiskovanja“ ²⁾ iz Freiburga v Üchtlandu ³⁾ vrnila nazaj v Zug in je stanovala s „teto Marjano“ v Frauensteinu. Ta tetka je bila pobožno in skromno bitje in je rajša imela ta mirni selski dom z velikim obzidanim vrtom, kjer je lahko molila skoro kakor v kloštru, nego pa hišo v mestu, dasi trg in ulice v Zugu, če ni ravno semánji dan, ne nadlegujejo s prevelikim šumom.

Naj pa takoj povem, da sem bil Verenici Keyser že iz mladega ljub tovariš pri igratih. Dokler je bil njen brat Karel Franc še doma, je redko kak dan minul, da bi on ne prišel s svojo sestrico k nam v grad Zurlauben, ali pa jaz ne tekkel k njim tja v Frauenstein. Potem je kajpada prišel čas, ko je brat šel kot kadet k svojemu gospodu očetu v Pariz, a Verenico so poslali k Sestram Obiskovanja, da bi se tam učila francoščine in gosposkega vedénja, kakršno pristuje mladim

1) Gospóščina = tukaj toliko kot graščina, obširno posestvo z „gradom“.

2) Samostani „Obiskovanja“ pripadajo ženskemu redu, ustanovljenemu od sv. Frančiška Saleškega, ki se pravilno imenuje: „red Sestrá Marijinega Obiskovanja“. Prva redovna hiša je bila odprta l. 1610 v Savoyskem mestu Annécý-ju. Redovnice se krajše zovejo tudi „Sestre Obiskovanja“ ali po ustanovniku „Salezianke“. Zdaj šteje njih red po vsem svetu 164 samostanov s 7000 sestrami, ki imajo namen, skrbeti za bolnike in vsakovrstne reveže ter vzgajati žensko mladino.

3) Freiburg v Üchtlandu je glavno mesto Švicarskega kantona Freiburg in leži ob reki Saani. Prebivalcev ima okoli 15 tisoč, ki so deloma Francozi deloma Nemci.

gospodičnam. Ko se je pred nekaj meseci vrnila domov, in sem prvi-krat videl nekdanjo tovarišico gosposki opleteno in napudrano, sem se skoro prestrašil zavoljo njene lepote in se je nisem upal tikati. Ona pa me je najprej s svojimi velikimi plavimi očmi začudeno pogledala. Nato se je poredno nasmejala, pri čemer sta se pokazali v njenih rdečih licih dve zelo dražestni jamici, in je rekla: „Ti fant neumni, ti! Ali sem mar knežnja in ne Verenica, tvoja nekdanja tovarišica?“

Bilo je dobro, da tega nista slišala ne moj boter ne njena teta, moja botra; zakaj oba sta močno gledala na dostojanstvo in bi jo bila gotovo zelo grajala radi tako domačega vedenja. Saj vendar nisva bila več otroka, ampak skoro dorastla mlada človeka, ko je bila ona ravnokar obhajala svoj osemnajsti rojstni dan, in sem jaz svojega dvajsetega imel praznovati še pred veliko nočjo. A meni je bilo že prav tako, in sva se dogovorila, da se bova sama med seboj tikala, v družbi pa, kjer se je sicer govorilo večinoma francoski, se bova vikala. Loviti se po polju in vrtu, kakor pred petimi leti seveda nisva mogla več — in tudi bi se jej ne bilo podalo kaj posebno v obročnem krilu,¹⁾ ki ga je zdaj po modi nosila.

Zato pa sva spremljala botra in botro, spodobno šest korakov pred njima vštric gredoč, ko sta ona kot dobra soseda in stara znanca ob lepem vremenu pogostokrat šla na sprehod. Ob slabem vremenu pa sva v Frauensteinu skoro vsak večer brala kaj francoskega, kajpada vedno vpricho tete, in navadno je bil zraven tudi stari Zurlauben. Moj boter je namreč jako hvalil Verenin fini francoski náglas in je hotel, da se ga jaz naučim od nje; zakaj pravilne izgovarjave mi je še zelo manjkalo, besed pa sem jaz več znal ko ona. Ako je prišel k „seji“ stari gospod, smo seveda morali brati kako poglavje njegove „Vojaške zgodovine“, čeprav nas je silno dolgočasila. Ako je pa imel putiko in ni mogel priti, je želela teta slišati kaj iz „Duhovnih pisem“ Maistre de Sacy-ja (beri: Metr de Sasi-ja),²⁾ ki jih je

¹⁾ Obročno krilo je bilo v ovalni ali zvonasti obliki z ribjimi kostmi ali trstikami napeto žensko spodnje krilo; že prejšnje čase večkrat v modi, se je zopet splošno rabilo v 18. stoletju.

²⁾ Isaak Louis Lemaistre de Sacy (beri: Lui Lmétr de Sasi) je bil Francoski duhovnik v 17. stoletju in duhovni vodja nun v Port-Royalu (beri: Por-Roajalu). Oba samostana Cistercienk, imenovana Port-Royal, eden iz 13. veka v Versaju, drugi iz 17. veka v Parizu, sta bila glavni gnezdi janzenistovske krive:

bila izdala neka nuna iz Port-Royala, in jih je imela teta za zelo pobožne, ali pa sicer iz kake bogoljubne francoske knjige. Pri tem je ona običajno kmalu zadremala, in čim sva to opazila, sva skrivši prijela za kakšno bolj zabavno knjigo, n. pr. za genljivo povest o „Pavlu in Virginiji“,¹⁾ ki sem jo bil prav tačas dobil čisto novo od njenega brata poročnika iz Pariza.

Tako tedaj je bilo z Vereno Keyser in z mano tistega toplega večera v marcu, ko sem bil imel toliko sreče pri lovu na sloke. Toda večer, tako srečno pričet, ni imel tako dobro končati.

Ko sem dospel s svojim plenom v Frauenstein, je bila tema. Nisem potegnil za zvonec, ampak sem udaril s trkálom; zakaj to znamenje je Verenica umela. Res so se vrata zelo hitro odprla, in jaz zvihram v temno vežo, meneč, da je ona sama.

„Na, Verenka,“ zakličem in molim šop vijolic proti postavi, „poduhaj, kako sladko vonjajo marčeve vijolice.“

„Da, da, prav dobro diše,“ je nekoliko godrnjaje odgovorila stara dekla, ki je bila slučajno v veži, in je vtaknila svoj zavaljani nos v šop. „A ni ta prava; ni Verenka, je le stara, grda Katra.“

„Katra,“ zakličem, „dobro, da ste tukaj. Tudi za vas imam nekaj, to je za kuhinjo. Vidite tukaj par slok. Te še bolje dišé ko vijolice, če se enkrat v ponvi cvrejo“.

„Sloke? In vi ste jih ustrelili?“ je zaklicala tako močno, da se je njen glas slišal zgoraj, in da je takoj Verenica znad stopnjic vprašala, kdo je tu, in je, spoznavši mene, z lučjo prišla dol. Da sem ji vijolice in pustil, da izbere od ptičev dva najtežja, kar ni šlo brez veliko govorjenja in smeha. Odločila se je naposled za dva. Potem mi reče naglo, naj še dva dodam; da bo prosila teto, da povabi

---

vere na Francoskem. Zato sta bila 1704 zaprta, 1710 pa porušena. V bližini samostana v Versaju so živeli tudi janzenistovski „puščavniki“, med njimi nekateri sloveči pisatelji, zlasti Pascal (b.: Paskal) in imenovani de Sacy. Njihova dela so polna janzenistovskega duha, ki se kaže zlasti v tem, da ovira prejemanje sv. obhajila. Tudi na Slovenskem je bilo v 18. in početkom 19. veka janzenizem močno čutiti.

¹⁾ „Pavel in Virginija“, je sloveča povest Francoskega pisatelja Bernardina de Saint-Pierre (beri: Se - pièr). Mož je bil po poklicu inženir in je v mladosti nemirno potoval. Pozneje je bil učitelj morale na „normalni šoli“ v Parizu, in je umrl l. 1814. V svojem delu „Nauk o naravi“ je vpletel v četrti zvezek to povest, ki se odlikuje z živimi popisi tropičnega sveta. Poslovenil A. Umek v Letopisu Slov. Maticе 1872-73.

mojega botra in mene za sredpostno nedeljo na južino; zakaj kar je pri teh ptičih najboljša, da ni nič zanjo in za teto, in da jo kar stresne, če se le zmisli na grdo besedo, kako se pravi tisti „rihti za gospode“. In pri tem se je čvrsto otresla z dolgim „brrr . . .!“

Stara Katra se je temu smejala in Vereni rekla, da pač ne ve, kaj je dobro. Potem je dostavila, da hoče deti vsebino droba — nič se ni bala, prave besede izreči — na „talerček“ in poslati gospodu generalu gori v grad; saj da že ve, kako rad vidi stari gospod take „delikatne“ jedi na svoji mizi.

Še smo se v kuhinji o tem pogovarjali in smejali, ko so se zopet odprla hišna vrata, in je vstopila teta Marjana. Po svoji navadi je bila še molila pri Sv. Ozvaldu in je pri tem pač malo zakimala, tako da se je zapoznila in našla Obervilerska mestna vrata že zaprta, ko se je odpravila domov. To jo je stalo pol „reparja“¹⁾ in jo malce razburilo.

„Človek bi mislil, da smo v vojnem času“, se je hudovala, „da naši gospodje od starešinstva tako zgodaj dajejo zapirati mestna vrata. Niti v svetem postnem času ni moči v miru opraviti svoje pobožnosti! Ah, ti si tukaj, Damian,“ je rekla proti meni, odlagajoč črno praznično ogrinjavko s kapuco, da se je pokazala bela nagubana avba, ki je obrobijala njen stari prijazen obraz z vedno vlažnimi vodeno modrimi očmi. Podala mi je roko, občudovala in pomilovala uboge sloke, ki vendar niso nikomur nič žalega storile, in je bila na strničino prigovarjanje brž pripravljena, mene in botra za naslednjo nedeljo povabiti na obed. Končno me je prosila, da bi šel z njima gori v izbo in bral še pobožno poglavje iz Sacy-jevih „Duhovnih pisem“.

Običajno sicer ta večer ni bil odmenjen branju; a razume se, da sem z veseljem ustregel prošnji, ki mi je obetala prijetno urico. Kmalu sva sedela jaz in Verenica eden zraven drugega pri svetilki za mizo, a dobra tetka je s svojim pletenjem sedla v zložni naslanjač. Brala sva menjevaje vsak po en stavek iz gotovo jako globokomiselne knjige, ki se je pa nama mladima zdela tako zelo dolgočasna. Z zateglim, enakomernim padcem sva končavala stavke in nisva bila še

¹⁾ Repar rabim za Batzen (po švicarsko: medved), star Švicarski sreberni drobiž ($\frac{1}{10}$ franka), okoli 4 krajcarje starega Avstrijskega denarja, torej blizu kar stari „repar“.

prebrala ene strani, ko je nos mile tetke niže in niže lezel. Vzravkala se je sicer z naglim sunkom enkrat, dvakrat, in celo vzdihnila: „Ah, kako lepo!“ Toda predno je bila druga stran pri koncu, ji je padla nogavica iz rok, in je spremljala najino branje z lahkim, a nedvomnim smrčanjem.

Verenica, ki jo je ostro opazovala, me je sunila s komolcem, in dočim je ona naprej brala, sem bil že potegnil na dan „Pavla in Virginijo“, droben zvezček, ki se je prav lahko skril za okorne velike bukve. Bila sva skoro pri koncu in sva se zdaj mudila pri tistem tožnomilem poglavju, v katerem Virginija tako žalostno izgubi življenje, ko se ladja potopi. Nesreča ljubega dekleta, kakor vsi vedo, je od Bernardina de Saint-Pierre-a jako pretresljivo opisana. Tako je prišlo, da sem jaz pri branju brčkone iz mirnega glasu prešel v bolj čustven, in da je tudi Verena, od dogodka čisto prevzeta in globoko presunjena, zabila paziti na teto. Nehoté je zategnjeno jeknila, ko so valovi Virginijo zagrnili, in ko sem jo pogledal, sem videl izpod njenih trepalnic po licih solze teči. Hotel sem jo opozoriti, naj ne pusti tete iz oči, a bilo je že prepozno!

Za Boga milega, kakšen hrup je vstal zavoljo tega! Teta Marjana je bila drugače najblažja duša na svetu; a če je kdo zlorabil njeno dobroto, če je kdo grešil zoper njeno ne preveliko bistrournost ali se celo norčeval s sveto rečjo — tedaj se je razhudila. In vse to se je bilo zdaj po njenem mnenju zgodilo! Bila je pač že nekaj časa zbujena in gotovo prvih stavkov ni popolnem razumela. A zdaj ji je bilo jasno, da tega potopa ladje ni opisal njen pobožni de Sacy.

„Kaj vendar tu bereta?“ je mahoma zaklicala. „Ali je ta Virginija kaka svetnica, in stoji ta zgodba, ki je še nikoli nisem slišala, v Duhovnih pismih?“

V stiski sem si hotel pomagati z malo lažjo ter sem rekel: „Da, botra, ta Virginija je sveta devica in je za čistost svoje življenje izgubila.“ S tem sem pa najin položaj le še poslabšal.

„Pokažita sem!“ je velela teta stopivši urno k mizi. „Hitro! Kje stoji to v Sacy-ju? Kaj pa je to? Kaj skrivaš tu za predpasnikom?“

Z naglo, odločno kretnjo, kakršne bi ne bil prisojal njenim tresočim rokam, je zagrabila Verenino roko in jej izvila knjižico. Potem

jo je odprla in brala naslov: Pavel in Virginija . . . Pariz 1788, pogledala bakrorez, kažoč zaljubljeno dvojico pod palmami in bananami, in dobra stara žena je od razburjenosti vsa prebledela.

„Tako, tako,“ je dejala naposled nič kaj posebno jezno, a s skoro tresočim glasom najprej proti Vereni:

„Ali kaj takega moram doživeti nad teboj! Tako varaš in slepiš svojo staro teto, da, samo sebe in Boga! Delaš, kakor da bereš bogoljubno knjigo, pa se ne sramuješ brati ničemno, pregrešno ljubezensko zgodbo, ti spačeno, malopridno, nesramno dekle, ti!“

Verena si je bila pokrila obraz s predpasnikom in je od sramu jokala. Ko pa je slišala tako hudo zmerjanje, se je hotela braniti in je trdila, da tisto nikakor ni tako napačna zaljubljena zgodba, ampak najbolj nedolžna in genljiva povest, in da se sme brati v vsakem samostanu. To sem potrdil tudi jaz in rekel, da je čisto pobožna knjiga in bolj izpodbudna nego vse, kar je najti v „Dušni paši“ ali v de Sacy-ju.

S tem sem pa že celo vse pokvaril. — V sveti jezi, kakršne nikoli nisem videl, se je zdaj obrnila proti meni ter mi velela molčati in ne k prvi laži kopičiti še novih laži in bogokletnih besed: „V zemljo bi se moral pogrezniti od sramote, ti razuzdani fantalin, ti, da si se predrznil za mojim hrbtom Verenici tako knjigo pritakniti! Le priznaj, ta pač ni bila prva? Vedi Bog, kakšne nesramne francoske romane si ji pod roko dajal brati! Ali nisi vendar slišal, kako se je oče guardian srdil minulo nedeljo čez ta francoski strup? A saj to ravno si nameraval, ti morivec duše! Nedolžnost tega otroka, ki sem mislila, da jo tako zvesto čuvam, si s takimi zaljubljenimi zgodbami zastrupljal. In povrhu še ta predrznost, pred mojimi ušesi vršiti tako grdo prevaro in vnebovpjioči greh! Tako daleč torej je danes prišla spačenost mladine! Zdaj pa je dovolj! Nimaš več stopiti čez prag moje hiše. Proč s tabo! Tu je tesar naredil vrata!“

Ta naliv tožbá in očitkov je bila izlila čez mene z rastočim glasom in zadnje besede je bila tako močno zavpila z najtanjšimi glasovi, da jih je bilo gotovo slišati po vsej hiši. Celó stara Katra, ki je bila nekoliko gluha, je pritekla iz kuhinje gori, in ravno ko je hotela botra vrata odpreti, je planila skoz nje v sobo:

„A gori? A se je kaj zgodilo?“ Ko je pa videla Vereno objokano, mene vsega prepadenega, teto razljučeno, je obstala osupla in ni vedela besedice ziniti, kar se ji sicer ni kmalu primerilo.

„Prav je, da si prišla, Katra,“ je dejala teta. „Posveti mlademu gospodu po stopnjicah navzdol in iz hiše ven, in pazi, da za njim vrata dobro zapahneš. Nikoli več mu jih poslej ne odpri! Tako ti zapovem!“

Hotel sem še vedno s kakšno besedo prositi oprostila, dasi so čez mero huda očitanja stare gospe malodane tudi mene razsrdila. A Verenica mi je mignila, naj pustim, ter rekla, da bo jutri teta že sprevidela, da zdaj krivico dela; naj torej grem v božjem imenu.

Poklonil sem se torej botri in se opotekal po stopnjicah za Katro, ki je tudi mislila, da mi mora dati še rezkih opominov na pot; in naenkrat sem stal v temi pred vrati, ne vedoč, kje se me glava drži. Kako sem prišel gori po grajskem travniku domov, ne vem.

Stari Suter, Zurlaubenov sluga, ki mi je odprl, mi je z laterno posvetil v obraz in me vprašal, če sem morda strah videl, ker sem tako prepaden. Odmajal sem z glavo in sem hotel molče iti mimo starca v svojo sobo. Toda on je začuden izpraševal, kje vendar imam puško in lovsko torbo; no da ne prinesem nobenega kljunača, to ni še tako čudno. Tedaj sem se prijel za glavo in rekel: „Pač, nastreljal sem kljunačev celega pol tucata! In s torbo in puško vred sem jih pozabil v Frauensteinu.“

„Aj, aj,“ se je smejal starec, „V Frauensteinu! Pri botri ali pri gospodični? Anti niste dobili nositi tako težkega „koša“, da ste morali torbo tam pustiti?“

Razdražen sem mu velel molčati in sem hotel po polžastih stopnjicah na vrh. A zadržal me je in rekel: „Le nikar se tako jeziti; nič hudega nisem mislil. Saj vam privoščim gospodično Vereno in rad ji bom stregel v našem gradu kot gospé. Zdaj pa morate nemudoma h generalu. Nocoj so prišla pisma iz Pariza, ki ga niso naredila posebno dobre volje. V svoji delavnici vas čaka.“

Naglo sem slekel lovsko obleko in vzel svetlo plavo suknjo; s Suterjevo pomočjo sem ročno počesal lase in potresel celo nekoliko pudra vanje. Potem sem korakal proti sobi na oglu v drugem nadstropju, ki si jo je bil moj boter priredil za vkusno in ugodno delavnico.

Sluga je odprl vrata in me javil. Nato sem vstopil.

II.

V Zurlaubenu.

Soba je bila močno razsvetljena, kakor je moj boter rad imel. Na stenah, opáženih s temno hrastovino, je na srebrnih ročicah gorelo vsaj pol tucata voščenenih sveč, in zadaj viseča zrcala so sipala obilno svetlobe v neveliki prostor. Boter je sedel v naslanjaču in je zamišljen oslanjal veliko glavo ob roko. Pogledal me je raztreseno s svojimi velikimi očmi in si je šele otrl čelo, predno mi je odzdravil. Vlasulja mu je bila zdrknila nekoliko na stran, in to je skoro vselej pomenilo, da ga je kaj vznevoljilo.

„Vendar sem te dočakal,“ je začel. „A kako se zopet nemarno držiš! Prsi ven! Ravno, stoj! — No, dovolj velik je zrastel za grenadirskega poročnika.¹⁾ — Sicer sem dosihmal nameraval narediti iz tebe učenjaka; a za to ti manjka pridnosti in vztrajnosti. Danes si mi zopet celo vrsto preskočil, ko si prepisoval dragoceno listino, ki mi jo je milostni gospod Einsiedelnski dovolil za prepis! Za državnika ali diplomata si pa že celo preveč površen in lahkoveren; pa je ta poklic tudi negotov, zlasti v naših Švicarskih deželah, in ne redi moža. Še največ talenta bi morda imel za slikarja ali bakrorezca; to ti je v krvi od tvojega očeta in starega očeta. Toda ona dva sta v umetnosti prišla le do posrednosti, do majhne slave, malega zaslužka in premoženja. In tudi ti bi težko več dosegel. Tako torej ne ostane drugo, ko da te pošljemo v Pariz in te naredimo za častnika telesne straže. Morebiti si misliš, da ti ni treba služiti za kruh, ker te vzamem, če se boš vrlo držal, za svojega sina in te postavim za dediča. A pazi, da ne narediš računa brez krčmarja! Sedi na ta stol! Razložim ti brez okolišev svoj sedanji položaj.“

Vzel je ščepec iz zlate tobačnice, na čigar pokrovu je bil umetno vrezan Zurlaubenski grb, in ga je potegnil v nos. Pri tem je povlekel močne obrvi visoko na čelo. Nato se je useknil in rekel: „Premoženje Zurlaubnov nikoli ni bilo posebno veliko, in tudi naše gospodarstvo ni bilo kaj prida. Naš glavni dohodek je bil vedno Francoski denar velikih pokojnin, ki jih je nam Versajski dvor plače-

¹⁾ Grenadirji so bili nekdam vojaki, oboroženi z ročnimi granatami, t. j. votlimi strelnimi pripravami, napolnjenimi z razstrelivom.

val za naše službe — res da ne pičlo! Tako mi ni bilo treba stiskati niti pri izdatkih za hišo niti pri nabavljanju zgodovinskih spomenikov. Glej na primer „Acta Helvetica“ in „Res Tugienses!“¹⁾ 400 zvezkov v obliki cele pole! Stali so me lep denar. In podobe Švicarskih mest in gradov, ki sem jih dal risati in v baker rezati! In vsa zgodovinska knjižnica, ki ji ni enake v vsej Švici! Toda dokler mi je Francoska redno plačevala mojo pokojnino 11,000 liver,²⁾ sem lahko žrtvoval toliko denarja zgodovinski vedi in, če hočeš, svojim malenkostim, ki so me veselile.

A zdaj je moja pokojnina v nevarnosti, in jaz je ne morem pogrešati. Tako me vidiš, sedemdesetletnega starčka, v neprijetni stiski! Moj stari prijatelj maršal de Camp d'Hervilly (b: d Kam d'ervijl) mi piše iz Versaja, da so z izplačevanjem pokojnin velike težkoče. Rad verjamem! Vojne Ludvika XIV., zapravljanje in sramotno žensko gospodarstvo pod Ludvikom XV. so prav nesramno stiskala državni možnjček. Turgot³⁾ rane ni mogel ozdraviti, zbor notablov⁴⁾ je ni hotel. Zdaj je Necker⁵⁾ kralja pregovoril, da skliče državne stanove. Ti naj bi preprečili gospodarsko propast države. D'Hervilly pa je mnenja, da bodo prej odpravili predpravice plemstva in zlasti črtali one mnoge milijone pokojnin, s katerimi je kralj dozdej plačeval svoje zveste služabnike. Da, d'Hervilly se boji, da bodo prevrnili vso staro vlado, morda celo častitljivi prestol sv. Ludvika, in skušali postaviti nov red po naukih Voltaire-ja (b: Voltér), Rousseau-ja (b: Rusó), Montesquieu-ja (Môteskiê), Diderot-a (Didró),⁶⁾ in kako se že vsi

¹⁾ Švicarska in Zuška zgodovina.

²⁾ Livre (b. livr) je bila do 1796 enota Francoskega denarja, blizu 1 frank, 1 Pariška livra je 25 sous-jev (b. sù).

³⁾ Turgot (b. Tirgó), baron Robert, Francoski državnik in narodni gospodar, odkar je zavladal Ludvik XVI. (1774) finančni minister Francoski. Njegove gospodarske preuredbe (samouprava provinc, varčnost na dvoru in v državi, odprava obveznih cehov in robot itd.) so zadele na splošen odpor, in kralj ga je moral izpustiti iz službe.

⁴⁾ Notables (b. notabl) = velikaši. Skupščina notablov so se zvali od Francoskega kralja sklicani zastopniki plemstva, duhovščine in meščanov (tretjega stanu). Ludvik XVI. jih je sklical 22. febr. 1787, da bi pomagali urediti državno-gospodarstvo, a čez tri mesece jih je zopet razpustil.

⁵⁾ Neckér, Jakob, Francoski državnik in spreten finančni minister izza 1777. Kralj ga je večkrat odpustil, a na pritisk javnega mnenja zopet nastavil. 1790 je pustil tudi službo republike.

⁶⁾ Voltaire itd. = Francoski svobodomislec 18. stoletja, duhovni povzročitelji Francoske revolucije.

imenujejo, ti tako zvani „filozofi“, ki se že več ko eno človeško dobo na življenje in smrt borijo zoper krščanstvo, ki je temelj našim državam. Bah, bah! Mislim, da d' Hervilly prečrno vidi; bil je vedno črnogled. Francoski narod je še dobro krščanski in si ne bo dal vzeti vere. Toda filozofi, Voltairjanci, bi ob skupščini državnih stanov vendar utegnili tvegati upor, zlasti ker štejejo za svoje velik del plemstva. Malopridni vojvoda Orléanski¹⁾ je nevaren voditelj teh ljudi, in d' Hervilly po pravici zahteva, da bodi polk telesne straže Švicarjev kar mogoče močan in polnoštevilen, ker se na zvestobo Francoskih čet ni popolnoma zanesti. Bog vé, ako bi imel le 10 let manj, sam bi hitel na Francosko, da bi še enkrat zavihtel meč v obrambo plemenitega in dobrega Ludvika XVI.“

Baron se je bil zelo razburjen dvignil, in tudi jaz sem vstal. „Če bi bila le kapljica vojaške krvi v tebi,“ je zaklical, „že kdaj bi bil zaprosil, da bi smel stopiti v Švicarsko telesno stražo!“

„Saj mi je tudi čisto prav, na vašo željo iti v Pariz, akoravno dobro veste, da sicer nisem posebno vnet za vojaško službo pod tujimi prapori. Za domovino bom vedno z veseljem . . .“

„Kaj, pod tujimi prapori?“ me je srdito prekinil. „Ali nismo tudi v Francoski službi stali pod lastnimi prapori? Ali se nismo tudi tam bojevali za čast in slavo Švice, ki je sklenila s Francijo vojaške dogovore in, to pravim, ne v škodo naše uboge dežele!“

„Da, da, boter, vem to. Že marsikak milijonček liver je Švica potegnila od Francoskih kraljev za kri svojih sinov. Denar je povečjem dotekal plemiškim rodbinam, zlasti Freiburžanom in Berncem; dežela in ljudstvo sta pa imela od tega malo dobička.“

Gotovo sem ravnal neprevidno, da sem tako govoril svojemu očetovskemu dobrotniku, ki je sam, kakor njegovi dedje, imel premoženje, plemstvo in visoko vojaško slavo, od vojskovanja v Francoski službi. Zlate lilije, ki so se svetile s stropa, bi me bile lahko spravile

¹⁾ Ludvik Filip Jožef Orléans (b. Orleán) si je po dedščini in ženitvi pridobil ogromno bogastvo. Bil je iz stranske veje Francoske kraljeve rodbine, torej kraljev sorodnik. Neznačajan, propadel, zaničevan, je vedno spletkaril zoper kraljevi dvor. Plačeval je pouličnemu ljudstvu veselice in agitacijo zlasti v svojem „palais Royal“ in je bil izmed glavnih povzročevalcev ljudskih nemirov v Parizu. Ko je bila vpeljana ljudovlada, se je pridružil Jakobincem in se imenoval „državljan Filip Egalité“. Glasoval je v zbornici za kraljevo smrt. 6. nov. 1793 je sam padel pod gijotino.

na modrejše misli. Toda z modrostjo in preudarnostjo se nisem nikoli odlikoval in menil sem, da moram svoje prepričanje vselej naravnost od srca povedati. Komaj pa so mi bile ušle besede z jezika, bi jih že bil rad nazaj vzel: tako se je generalu napela žila na čelu, znamenje srda, in tako so se mu bliskale oči. Vendar je še zadržal izbruh nevolje in mi je rekel skoro porogljivo:

„Kar strmim, da sem odkril v tebi tako velikega in umnega politika, ki zatemni vso modrost Švicarskih vlad zadnjih dveh stoletij! Bržkone si tudi mnenja, da bi bilo dobro, če bi se na Francoskem, in pač tudi pri nas, stari red, stara preizkušena državna oblika, preustrojila po prismojenih in brezbožnih Rusojevih naukih?“

„No, boter, da bi bilo na Francoskem treba popraviti mnoge vnebovpijočih krivic, ne boste vendar tajili. Prav tako bi lahko pri nas v Švici nekaj več svobode in enakosti . . .“

„Svoboda, enakost!“ se je zdaj razljutil baron. „Zdaj pa imam dovolj! To so one blazne in prevratne ideje, ki jih je Ženevski norec¹⁾ spravil med svet. Prav je storila ženevska vlada, da je velela njegove knjige po rablju sežgati, in še boljše bi bila storila, če bi bila njega za časa sežgala. Odkar sem te nedavno našel pri čitanju njegovega „Emila“, sem si že mislil, da si nakažen od njegovega strupa. Zdaj se kaže! A to ti pravim: političnega sanjarja in novotarskega prekucaha nikoli ne bom smatral za svojega sina! Kdor naj kdaj prebiva v gradu Zurlaubenu, bodi tudi pristaš starih zdravih načel Zurlaubenov. To preudari do jutri. Zdaj pa v tvojo sobo! Lahko noč ti nocoj ne rečem!“

Tudi jaz se nisem upal, voščiti mu lahko noč in sem z nemim poklonom osupel šel iz sobe.

¹⁾ Rousseau, Ivan Jakob, znamenit Francoski pisatelj, r. 1712 v Ženevi na Švicarskem, u. 1778. Bil je kalvinsko-protestantovske vere, nemarno vzgojen, pozneje je na željo svoje oskrbnice, ki je skrbela za siroto, postal katoličan, a brez notranjega prepričanja. Njegovo življenje je bilo nemoralno, celo za svoje nezakonske otroke ni skrbel, ampak jih dal v najdišnico. — Kljub temu si je s svojimi zmožnostmi kot pisatelj, poln globoga čustva, pridobil ugled in veljavo. Slovi njegov vzgojeslovni roman »Emil«, ki hoče v vzgoji krščanstvo nadomestiti z neko čustveno vero brez dogem. Velik vpliv na državo je imel njegov spis »Družabna pogodba«, ki uči, da je pravo le obča volja posameznikov, ki so se prostovoljno za to pravo pogodili, in da tudi država sloni na taki prostovoljni vzajemni pogodbi državljanov.

Pri stopnjicah me je čakal stari Suter in mi je izročil puško in lovsko torbo. „Katra jo je prinesla in vseh šest slok,“ je rekel. „Ste pač stari gospé stopili na kurje oko; zakaj Katra je prav špičasto zajezikala, naj mladi gospod Muos le sam sne ptiče, ker da njena gospa ne čuti posebne slasti do njih — po žalostnih dogodkih, ki so se ji danes primerili z lovcem. Kakšni so bili ti dogodki, kajpada ni hotela povedati, češ, da je molčeča oseba. No, no, ne ženite si preveč k srcu! Ženske muhe pa aprilovo vreme! Bo že zopet boljše. No, srečo ste pa imeli na lovu — šest slok je veliko!“

„Da,“ sem rekel sam pri sebi, gredoč po polževih stopnjicah v svojo sobo, „šest slok en dan je veliko — in nato isti večer izgubiti prijaznost botre in botra, je tudi veliko.“

Z večerno molitvijo ni šlo dobro in s spanjem tudi ne. Končno sem vendar zasnul in se prebudil šele, ko se je delal dan.

III.

Kako sem se odločil.

Ko sem zjutraj v svoji spalnici okno odprl — bilo je najgornje pod zatrepom proti jugu — so mi žareli naproti, od rdeče jutranje luči čudovito ozarjeni, ledeni vrhovi Bernskih Planin, ki jih je bilo videti tja čez lepe Unterwaldenske hribe. Zuška Gora in Jezero in brda proti zapadu so bila pa še pogreznena v polmrak. V golem drevju so ščinkavci drobili bodro jutranjo pesem.

Nekaj mora vendar biti na tem, kar je boter govoril o kapljici umetniške krvi v mojih žilah. Pogled na krasne gore me vselej ogreje in povzdigne, dočim toliko drugih ljudi gre mimo njih kakor mimo vsakdanje stvari. Da, gane me k pobožnosti, tako da Boga hvalim in slavim, ki je ustvaril ta prekrasni svet, in upokoji mi srce in prežene spomin na vsako nevšečnost, ki se mi je bila morda primerila.

Tudi zdaj sem čutil, da sem mnogo mirnejši ko prejšnji večer. Sklenil sem iti na vrt in po travniku gori k bližnji župni cerkvi sv. Mihaela, ki z griča mirno gleda na mesto in deželo pod seboj. Šel

sem čez pokopališče, kjer sem zmolil očenaš na očetovem grobu, in ker je tam poleg pri nunah prav kar zvonilo k maši, sem krenil tja in sem bil pri maši z namenom, da mi ljubi Bog da kakšno dobro misel. In ni bilo zaman; zakaj glej, ko sem stopil iz cerkve, sem se srečal s kapucinom, ki je bil maševal.

Bil je o. Sekundus; ogovoril me je in rekel, da pride danes z o. guardianom na obisk v grad Zurlauben. Da je namreč odločen, da pojde v kratkem kot vojaški duhovnik k Švicarskemu polku v Francoski Babylon. „Bržkone ker sem Valežan¹⁾ in kot tak enako „dobro“ govorim nemško in francosko,“ je rekel smeje in si gladil sivo kodrasto brado. „Sicer bi mi bil naš kapitel²⁾ pri mojih letih pač lahko privoščil mirnejšo službo.“

Jaz sem dobro poznal in srčno rad imel dobrega starega patra, kateremu je zgolj nedolžnost sijala iz oči, pomešana s trohico navihanosti. Torej sem mu med potom povedal svojo zgodbo, kako sem prejšnji dan prišel ob milost pri botru in botri. Vse je mirno poslušal in me strogo izpraševal; toda lahko sem mu na svoje moštvo zadržal, da mi niti v sanjah ni prišlo na misel, zapeljati Verenico k čemu slabemu, in da nisva nihi besedice o ljubezni ali podobnem med seboj spregovorila, čeprav se imava tako močno rada. Če je to greh, sem ga vprašal, ko se vendar hočeva poročiti?

Zmajal je z glavo in rekel: samo na sebi gotovo ne; saj sveti zakon je od Boga postavljen in je v cerkvi milosti poln sakrament. Toda začeti ljubezen, kadar ni moči misliti v kratkem času na poroko, je nevarna stvar in torej ni dovoljeno. To se pravi, igrati se z ognjem. In Verenica je vendar še mnogo premlada, da, jaz sam da nisem še v letih in v razmerah, da bi mogel ustanoviti lastno družino. Botra da torej ravná čisto prav, da noče zdaj nič vedeti o takih otročarijah in da mi je hišo prepovedala. — Potem je privlekel iz rokava mogočno tobačnico iz brezovega luba, je zamišljeno vzel ščepec iz nje in rekel: „Najbolje bi bilo, če bi za nekaj let zapustili

¹⁾ Valežan = rodом iz Švicarskega kantona Wallis (frc: Valais = Valé). Leži na jugo zapadu Švice ob gorenjem toku reke Rhone, obsega gorat svet, ima okoli 14 tisoč prebivavcev, ki so povečem katoličani, dve tretjini Francozov, tretjina Nemcev.

²⁾ Kapitel pomeni tukaj v rednih dobah se obnavljajoče zборе samostanskih predstojnikov kakega reda. Ti zbori sklepajo o upravi celega reda ali kake njegove province.

Zug. Ko bo mej tem gospodična Keyser za pol tucata let starša, in ko boste vi v tem času tudi postali pametnejši, kar pa pri Zužanu težko gre in je skoro nemogoče“ — mi je rekel, pogledavši me nagajivo od strani — no, torej, ko boste mej tem tudi vi postali pametnejši in starši in boste morda celo prišli do stanu, službe, časti in ugleda, tedaj se, pač gospa oskrbnica in gospod veliki sodnik ne bosta branila, dati vam hčerke v krščanski zakon. Razume se, če mej tem gospodična Verena, ali pa vi, ali pa morda oba ne postaneta drugih misli. Vidva sicer ne bosta priznala, da bi bil ta slučaj mogoč, — tem boljše, tako ponesete vi zaupanje na njeno zvestobo s seboj, in to vam bo pomagalo v marsikateri skušnjavi. Ko obiščem gospo oskrbnico za slovo, jo že nekoliko potolažim, in tudi de Sacyjeva „Duhovna pisma“ ji vzamem in sežgem. Saj ta je izmed poglavitnih janzenistov! Pa seveda, le da stoji v naslovu ime kake nune, že misli dobra gospa oskrbnica, da je kaj svetega. Lepe svetnice — te nune iz Port-Royala! Kar se tiče vašega prepira z gospodom baronom,“ je nadaljeval o. Sekundus, „je pravzaprav v nekaterih rečeh pravica na vaši strani. Vojne službe v tujini so Švici sicer pridobile časti in ugleda, in po vseh deželah nas čislajo kot zveste in hrabre vojake; drugače pa naša domovina nima velike koristi. Obenem s Francoskim denarjem je prišlo v naše hribe tudi mnogo Francoske razuzdanosti in brezbožnosti. Naši plemiči se kot častniki na dvoru Ludvika XV. niso naučili nič dobrega in so se povečjem kot Voltairjanci vrnili domov. Med temi je pa vaš boter, baron Zurlauben, vse časti vredna izjema. Vrl mož stare korenine! — No, moja misel je taka, da bi mu vendar lahko ustregli. Jaz sodim, da se pripravlja boj, ki se bo obrnil nele proti prestolu, ampak tudi proti oltarju. Razmere so zdaj take, da se tisti, ki brani Ludvika XVI., obenem bojuje za našo sveto cerkev. To tudi mene tolaži pri službi, ki me je doletela. Tako menim, da bi utegnilo tudi vas to nagniti, da se vdaste želji gospoda barona. Preudarite sam pri sebi!“

Pri teh besedah mi je prisrčno stresel roko, rekel: na svidenje! in me smeje prosil, naj naročim za guardianu in zanj v grajski kuhinji dobro črno kavo. Šel je po hribu gori k Sankt Vereni, kjer je nameraval obiskati bolnega brata puščavnika, jaz pa sem krenil navzdol, proti hišici svoje ljube matere.

Besede dobrega kapucina so me bile docela pomirile; bil sem zdaj čisto na jasnem in sem brez daljnega pomišljanja sklenil, dr-

žati se njegovega sveta. „Čisto prav govori,“ sem rekel sam pri sebi. „Za Veronico je dobro, da odidem; in če bi se z bojem zoper kraljevo vlado res združil boj zoper cerkev, česar pa ne verjamem, tedaj si bom štel v čast, kri in življenje zastaviti zanjo.“

Ljuba mati je bivala s postarno deklo Veroniko v naši stari hišici gori za lepo cerkvijo sv. Ozvalda na obrežni poti. Bila je že nekaj časa bolna in je večinoma ležala in le s težavo rabila skoraj ohromele noge. Toda nikoli je nisem videl zavoljo tega žalostne. „Kakor Bog hoče,“ je vedno pravila, in da ji ta lepa beseda prihaja od srca, je kazalo njeno vselej prijazno in vdano obnašanje. Skoro vedno je ležala. V svoji prijetni izbi je bila dala postelj tako obrniti, da je videla skozi okno pri Sv. Ozvaldu pred oltar. Noč in dan jo je tolažila misel, da je Bog, sicer povsod pričujoči, tam iz posebne ljubezni v svoji drugi osebi pričujoč pod evharističnimi podobami tudi po svoji človeški naravi ter da pozna vse njene potrebe in bolečine. Zlasti kadar je ponoči morala čisto dolge ure ležati v bolečinah brez spanja, pa je gledala tja proti večni luči, koje medli odsvit je razsvetljeval okno ob oltarju.

Zopet je bila imela slabo noč, kakor sem spoznal na njenih milih, od bdenja trudnih očeh. A veselo mi je stegnila naproti svoji shujšani roki in je dejala: „Lepo je, Damian, da me obiščeš. Ali ti je dal Zurlauben danes počitnice, da tako zgodaj prideš k nam? Pač ti mora biti strašno dolgočasno, tiste stare listine prepisovati, urejati in zaznamovati! Ubogi otrok!“

„Ne, mati, boter mi misli kmalu dati trajne počitnice!“ sem odgovoril.

„Kaj, mar hoče vendar ustreči tvoji želji in pustiti, da postaneš slikar?“ je vprašala.

„Ne. Veste, da ne ceni veliko moje nadarjenosti za slikanje. Nekaj čisto drugega namerava. In predno mu odgovorim, sem hotel o tej stvari slišati vašo misel. Boter hoče, da bi postal poročnik telesne straže v Parizu.“

„Častnik v Parizu!“ je vzkliknila in me prvi hip prestrašena pogledala. Ko sem ji pa vse povedal, tudi kar se je bilo v Frauensteinu zgodilo in kar mi je o. Sekundus rekel, je za nekaj trenutkov zaprla oči in molčala. Potem me je ljubeznivo pogledala in rekla:

„O. Sekundus je prav svetoval. Boljše je, da za nekaj let odideš. Pariz je sicer mladim ljudem zelo nevaren kraj, in tudi med Švicarskimi častniki boš našel marsikaterega, ki je izgubil vero in poštenje. Toda ti si, hvala Bogu, dozdej ostal tako dober, da z njegovo pomočjo pač ostaneš tudi v bodoče. Sv. angel varih je s teboj. Tudi me tolaži, da boš v družbi dobrega o. Sekunda. Naredi torej v božjem imenu po želji svojega botra! Dolžni smo mu veliko zahvalo. Odkar je tvoj oče umrl, upravlja naše premoženjce in pač tudi od svojega dodaje, ne da bi kazal. Tebe je dal študirati in tudi za obe sestri plačuje vse stroške v Wattwylskem samostanu. Zakaj nikoli ne verujem, da naše obresti zadostujejo za vse to. In še je vzela tebe malone ko za sina. Torej si že iz hvaležnosti dolžan, da ga častiš kakor očeta in izpolniš njegovo željo. Idi torej, moj sin, z Bogom! Moj blagoslov in moja molitev te bosta spremljala.“

„In vas naj pustim tako čisto samo doma?“

„Jaz nisem nikoli sama. Bog je vedno pri meni, in jaz umem prav dobro govoriti z njim. In potem je tu stara zvesta Veronika, ki mi marsikaj pove in me po svoje razvedri. In zdaj se tudi spet vračajo lepi dnevi, potem pa lahko cele ure sedim pod češnjo na vrtu in gledam ljube ptice, kako se veselo igrajo. Ne, ne, zavoljo mene ni treba, da si v skrbeh, Damian! Pojdi torej pogumno v Pariz! A prosi svetega angela varaha, da te vodi. In če se ti bo kdaj hudo godilo in boš v nevarnostih za telo ali dušo, spomni se, da mati doma moli za te. Šaj ne morem nič drugega delati!“

Njene ljube oči so se bile zalile s solzami; a pri tem se mi je čisto prijazno nasmehnila in rekla: „Idi zdaj in javi Zurlaubenu svoj sklep!“

Našel sem botra na vrtu, in že iz načina, kako je nosil španski trskóvec na rami, sem uganil, da je kaj dobre volje. Vzrok temu je bila med drugim ravno budalost, ki sva jo jaz in Veronika prejšnji večer nagodila gospe teti. Boter je namreč vsak dan hodil k maši k Sv. Ozvaldu, kjer so imeli Zurlaubeni svojo grobnico. Teta je bila tudi tam, in na potu domov se ji nič ni bolj mudilo, ko praviti botru, kako in zakaj je mlademu Muosu prepovedala v hišo. A glej spaka! Ne da bi se general razsrdil zavoljo te vesti, se je marveč na veliko jezo gospe oskrbnice smejal, češ, da sva midva mlada prava navihanca, in da v tem nikakor ne najde tistega velikega zločina, ki je bil teto toli ogorčil.

Tako torej me je prav milostno sprejel, mi požugal s prstom in rekel: „Pri vojni zvijači mora poveljnik vedno eno oko obračati na lastno četo, eno pa na sovražnika, četudi se zdi, da ta spi, in ne sme se pustiti zasačiti, kakor se je sinoči primerilo nekemu in neki. No, no, ni bilo tako veliko hudodelstvo, kakor ga vidi moja spoštovana gospa soseda. Sicer pa jaz ostanem nepristranski, in moram sam skrbeti, kako si pomagaš iz zagate. Le to mi je žal, da si namesto res dolgočasnih in celo krivoverskih „Duhovnih pisem“ jemal v roke tako neumno knjigo kakor je „Pavel in Virginija“. Fej! Malo sem bral iz nje, pa jo takoj proč vrgel — sami vzdihni in solze, koprnenje in hrepenenje! Take reči slabijo in mehkužijo značaj ter so preneumne celo za mlada dekleta, kaj šele za te! Ko bi bil izbral vsaj potovanje mladega Anaharsisa¹⁾ ali pa kakšno poglavje iz moje „Vojaške zgodovine“, ki jo je akademija proglasila za mojstrsko pisano delo.“

Jaz sem bil vesel, da je stvar še tako povoljno iztekla. Ko sem mu zdaj povedal, da sem njegovo željo premislil in se z materjo pogovoril, ter da sem odločen stopiti v Švicarsko telesno stražo, so mu oči od veselja žarele. Objel me je in rekel, da od mojega dobrega srca tudi ni pričakoval drugega, in ko se kdaj vrnem kot stotnik ali major ali celo z višjim činom iz Francoske v domovino, tedaj me bo vesel priznal za svojega vrednega sina in nositelja imena Zurlaubenov.

Nato je moj boter potegnil iz žepa pismo; njegova vsebina je bil drugi vzrok dobre volje, v kakršni sem ga našel. Tudi to pismo je bilo od d' Hervilly-ja, in Baselski sel, ki je bil prvo že včeraj oddal, je to šele danes prinesel in se tisočero opravičeval, češ, da mu je bilo pri jemanju iz poštne vreče padlo pod mizo. Ta list je bil pisan par dni pozneje in s čisto drugim čustvom, kakor oni, ki je bil poln mračnih vesti in je botra tako ozlovoljil.

Pripovedoval je o kraljici Mariji Antoinetti,²⁾ kako skuša pri selskih zabavah na svojem ljubem „Trianonu“ pozabiti sovražnosti in

1) Anaharsis = pravljichen mladenič kraljevega rodu iz divjega Azijskega naroda Skythov; potoval je baje za časa Solona (Athenskega zakonodajca v 7. in 6. stol. pr. Kr.) po Grškem, spoznal tamošnjo omiko in jo hotel vpeljati doma med Skythi; zavoljo tega ga je ubil njegov lastni brat, kralj.

2) Marija Antoinetta, r. 1755 na Dunaju kot najmlajša hči Marije Terezije, 16. maja 1770 poročena s poznejšim kraljem Ludvikom XVI. Njeno zelo raz-

obrokov, ki v zadnjih letih čisto po nedolžnem letijo nanjo, zlasti vsled razvpite zgodbe z zavratnikom. Ravnokar je dokončala svoje „selo“, ki je skupina preprostih gradeb: mlin, kmetija, sirarna in več prijaznih koč, in zdaj se razvedruje z gospo Elizabeto, kraljevo sestro, z gospo Polignac (b. Polinják) in nekaterimi drugimi dvornimi gospemi v čarobno krasnem parku pri nedolžnih igrmah, dá, v ravnokar postavljeni planšarski koči lastnoročno dela maslo in sir za kraljevo mizo. Nekateri Švicarski častniki iz Freiburga so ji podarili lepo Švicarsko kravo, in Marija Antoinetta je milostno sprejela ta dar za svojo pristavo. To zadnje poročilo je sklenil z migljajem, ali ne bi morda Žurlauben mogle poslati nekaj izbrano lepih kozá; prav nič ne dvomi, da bodo kože iz Zuga v Trianonu tako blagohotno sprejete kakor krava iz Gruyersa (b. Grijér-a).

„Koze za Francosko kraljico!“ sem smeje se vzkliknil. „Ali smatrate to za šalo vašega prijatelja, maršala d' Hervilly?“

„Nikakor ne,“ je odvrnil Zurlauben. „Saj veš, kako so pastirske igre po pesnikih prišle v navado. Že ko sem bil jaz v Versaju, sem videl najvišjo gospodo predstavljati take prizore, ne samo v gledišču, ampak tudi ob belem dnevu in pod milim nebom. Veliki gospodje z dvora so hodili s pozlačenimi pastirskimi palicami in so svirali na piščali; a napudrane in umetno počesane gospe v obročnih krilih so na modrih povodcih vodile jagnjeta na trate se sprehajati. Zdaj je šla moda za korak naprej, in najvišja gospoda za spremembo v posebnih selih skoz par tednov po kmečko živi. Kakor Marija Antoinetta v

---

vpito življenje je bilo sicer včasih neprevidno, a vedno pošteno. Posebno je škodovala njenemu slovesu tako zvana „zgodba z zavratnikom“. Strassburški škof, kardinal Lui Rohan, si je namreč prizadeval za milost pri kraljevem dvoru. Nekova varalica, „grofica“ Lamothe, mu je obetala pri tem pomagati in mu celo pridobiti kraljičino ljubezen. Kot sredstvo, s katerim bi pridobil kraljico, naj bi služil dragocen zavratnik iz diamantov, ki je bil kraljici ponujen v nakup za 1,600.000 liver, a se ji je zdel predrag in ga je zavrnila. Lamothe je pa kardinalu Rohanu natvezala, da kraljica želi ovratnik nabaviti, in on se je podložil kot porok za plačevanje v obrokih. Lamothe je diamante zase obdržala, a ko je plačevanje izostalo, je sleparija prišla na dan. Sodišče je sicer stvar pojasnilo in varalico kaznovalo, a ljudstvo je vendar verovalo, da je kraljica kriva. Marija Antoinetta je bila tudi obsovražena kot Avstrijka in kot nasprotnica reform. na dvoru. V času prekucij je kazala izreden pogum, kakor tudi pravo krščansko junaštvo v zaporu v Templu in v Conciergerie-ji. 14. okt. 1793 je bila od revolucionarcev obsojena na smrt in dva dni pozneje je padla pod gijotino.

Trianonu, tako imajo kraljeve princesinje, Lambette in druge, svoja selišča, kjer se, oblečene kot kmetice, razvedré od prisiljenih šeg dvornega življenja. Ne, ne, d' Hervilly se ne šali.“

„Tedaj pa vem za par najlepših koza, kar sem jih svoj živ dan videl,“ sem vzkliknil in povedal svojemu botru, kako sem nedavno na lovu pri „Leskovcu“, na samotni kmetiji v gozdu, videl par velikih, ko mleko belih koza z dvema kozličema. Takoj mi je Zurlauben velél, iti k Leskovcu in kupiti živali, kar sem tudi storil še tisti popoldan.

Kmetovi otroci so se jokali, ko je oče prodal lepe koze; on sam pa se je muzal, ko sem mu odštél svetle kronske tolarje na mizo; zakaj ponudil sem mu bil dvakrat toliko, kar je sicer dobra koza vredna. Ko je pa slišal, da sem kupil živali za Francosko kraljico, se je nejevoljno namrnil, češ, ako bi bil to poprej vedel, bi bil vendar še več zahteval.

V izbi, kjer smo sklenili kupčijo, je delal na dnini čevljar Miklavž Vis, in je imel za vajenca pri sebi Jurčka Brunnerja, 15 letnega fanta, ki sem ga dobro poznal. Ko sem tedaj povedal, da sem kupil koze za Francosko kraljico, je Miklavž vzdignil svoj dolgi vrat in dolgi nos iznad čevlja, ki ga je krpal, in me vprašal, kako da mislim spraviti živali v Pariz. Priznati sem moral, da o tem še nisem razmišljal. Tedaj je zaklical Brunnerček: „O gospod Muos, jaz sem pripravljen, gnati jih do Pariza! Vzemite me s seboj! Zakaj mojster Vis mi vsak dan vsaj desetkrat reče, da vendar ne bom nikoli pravdanski čevljar, ker ne vzdržim seje, in da naj v božjem imenu postanem vojak.“

„Res je tako, ti potep!“ je zarentačil mojster Miklavž in segnil Jurčku s kneftro čez grbo. „Še za sol v močnik ne zaslužiš, in jaz imam le največjo škodo s teboj! Že za 100 goldinarjev si mi usnja pokvaril. Toda takega nedorastlega malopridneža tudi pri vojakihi ne bodo mogli porabiti!“

„O že, spočetka bom za bobnarja, pozneje za grenadirja. Saj že desetletne fantiče jemljó za bobnarje. Če bi me le hotel gospod general Zurlauben v Parizu priporočiti, tudi mene bi sprejeli, in potem bi se vi mene odkrižali in jaz vas, mojster Miklavž,“ je rekel deček in me proseče pogledal.

„No, zaenkrat bi mi vsaj lahko gnal koze doli v Zug; za to ti dam star repar na roko. In potem bomo videli, ali bi te res mogli

spraviti za kraljevega kozarja v Pariz in slednjič v telesno stražo,“ sem smeje odvrnil, — „seveda, če te je mojster Miklavž res voljan pustiti.“

„Zelo rad,“ je zaklical ta. „Rajši danes ko jutri! Toda bodite oprezni s tem porednežem; ves je navihan in prebrisan.“

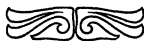
Hej, kako je Jurček ves vesel poskočil! „Juhé!“ in zalučal je v kot smolo in predpasnik. „Z Bogom, mojster! Ko se kdaj povrnem kot general ali maršal domov, ne bom pri nikomer drugem naročal škornjev ko le pri vas, mojster!“

S temi besedami je planil iz sobe in urezal leskovko, da požene koze. To se mu je prav dobro podalo in zraven je tako šaljivo pripovedoval o tem, kar je kot vajenec doživel, da se mi je brhki fant takoj prikupil.

Še pred nočjo smo prišli v grad. Botru so koze ugajale, in ko sem mu povedal zgodbo s poganjačem, je bil takoj pripravljen pomagati, da se mu želja izpolni.

„Živali zapremo v veliko kletko in jih denemo zadej na Bernski voz, zraven pa bodočega bobnarja in grenadirja. V vozu samem pa dobita prostor ti in o. Sekundus, ki me je res že obiskal za slovo. In najboljše bo, če prihodnji ponedeljek v božjem imenu odrinete. Tako boste lahko še pred oljčnico v Parizu iu pri polku. Prihodnja nedelja je sredpostna — tedaj povabimo nekaj prijateljev na obed za slovo. Pri tem pride tudi tvojih šest slok do časti.“

Tako je boter rekel, in tako se je tudi zgodilo.

IV.

Kako sem se poslavljal.

Ostali dnevi do sredpostne nedelje so šli mimo kakor v vrtincu. Poslavljal sem se od vseh sorodnikov in znancev v mestecu, in je bilo o meni mnogo govorjenja, a za mojim hrbtom še več posmeha zavoljo mojih koza. Nazvali so me „kozjega stotnika“.

A to mi je bilo malo mar. Da bi bil le mogel z Verenico med štirimi očmi govoriti! A če sem še tako prizadevno ogledoval okoli

vrta, nisem mogel zalezti nobene ugodne prilike. Enkrat sem jo ugle-dal pri nekem oknu z objokanimi očmi; hotel sem ji z znamenji dopovedati, naj bi prišla doli v poletno lopo, postavljeno v neki kot ob vrtnem zidu. A pri tisti priči se je pojavila bela avba moje botre in me prepodila. Tedaj sem potlačil svoj ponos toliko, da sem pozvonil pri hišnih vratih in pohlevno prosil dovoljenja, da bi smel botro za slovo obiskati. A Katra je tako nesramno trdila, da gospe oskrbnice ni doma, da sem od jeze vzplamtel in staremu zmaju hrbet obrnil z besedami: „Kadar gospa oskrbnica prihodnjič zopet pojde ven, naj tudi glavo s sabo vzame!“

Nedelja je naposled prišla. Na opomin svoje matere sem bil zjutraj pri kapucinih opravil svojo pobožnost; pred tako potjo in tako nevarnim početjem je bilo kajpada previdno, narediti z Bogom čist račun. Ko sem se po božji službi vrnil domov, me je poklical boter v svojo delavnico in je bil z mano tako očetovsko ljubezniv, kakor še nikoli. Pokazal mi je svojo oporočo, ki me je ž njo postavil za dediča, in je rekel: „Drži se tako, da mi je ne bo treba uničiti! „Junaštvo in zvestoba“ je bilo moje geslo in bodi tudi tvoje! Zvestoba Bogu in krstni obljudi, ki si jo prisegel; zvestoba kralju, ki mu boš prisegel na zastavo! Ne daj se od lepih besed slepiti; čim zahtevajo kaj zoper to zvestobo, odločno reci: ne, naj si bo vabilo še tako mamljivo! Pomni to, ker utegneš priti v težke okoliščine. Rajše umreti, ko zvestobo prelomiti. K hrabrosti ni treba, da te izpodbujam; Švicar si!“

Stisnila sva si roko in obetal sem mu, da njegovih očetovskih opominov nikoli ne pozabim.

Mej tem se je bližal čas kosila, in povabljeni gostje so prihajali. Boter je bil oblekel generalsko uniformo in je nosil trak Ludvikovega reda z zvezdo komturjev¹⁾ in druge visoke redove. Nikoli ga nisem bil videl opravljenega za tako visokega gospoda; vendar pa je sprejemal goste prav ljubeznivo. Kmalu so bili vsi zbrani: prečastni g. mestni župnik Bossard, učen in prijazen gospod; o. guardian z o. Sekundom; predsednik Kolin, lastnik solin Laudwing, blagajnik Hediger in še nekaj stricev in strin, vsi v praznični opravi in primerno napudrani. Ko smo že imeli iti k mizi, je javil Suter, da je oskrbnica

¹⁾ Komturi (kommandeuri) so vrsta odlikovancev z redovi, srednja med onimi, ki imajo veliki križ, in med vitezi.

Keyser s svojo strnično zunaj in želi z gospodom baronom in z mano en hip na samem govoriti.

Zurlauben je bil po o. Sekundu, kakor sem pozneje slišal, pregovoril botro k temu pravnemu koraku. Zdaj se je muzal in me peljal ven k njej; poklonil se je ter me predstavil za skesanega grešnika. Vprašujoče me je pogledala in rekla, da o popolnosti mojega kesa ni še prav prepričana. A odpustiti je krščansko; in ker je zvedela, kako nevljudno me je bila Katra odpodila, ko sem gotovo nameraval odpuščanja prositi, je njena krščanska dolžnost, dati mi roko v spravo, posebno na dan pred odhodom.

Dobra gospa bi bila gotovo še dolgo pridigala, ako bi jo bil Zurlauben pustil; a on ji je ponudil roko in jo peljal v sobo z opombo, da gospoda župnika in ostalih gostov ne smemo več pustiti čakati. Tedaj sem tudi jaz — kako pa sem hotel? — ponudil roko Vereni, ki je napol zmedena stala poleg tete.

Zdaj je Suter javil, da je miza pogrtna, in po običajnih poklonih smo se v parih odpravili v veliko dvorano, na čelu boter z botro, zadnja pa Verena in jaz. Botra, sedeča med župnikom in o. guardianom, je le malo mogla oprezovati Verenico in mene, ki sva bila čisto na spodnjem koncu mize. Najini sosedje pri mizi, stari in važni gospodi, so bili po vrsti zamišljeni zdaj v krožnike zdaj v politične govore in prerokbe. Tako sva se lahko nemotena tiho med seboj menila, in z velikim zadoščenjem sem poslušal njeno žalovanje radi mojega odhoda v Pariz; zakaj njena bojazen radi mene mi je pričala, kako sem ji drag. Skušal sem jo torej tolažiti, češ, da imam najlepše upanje, da se čez nekaj let kot ugleden mož vrnem domov.

„Le eno me skrbi,“ sem rekel tiho, „kakšno najdem ob povratku svojo Verenico; ali jo dobim kot častitljivo poročeno gospo —“

„Damian!“ me je prekinila in odprla sceloma sicer sramežljivo povešene veke.

„— ali bo tako dolgo strpela in bo potem voljna postati gospa stotnica Muos.“

Stisnila me je z roko, za katero sem jo bil prijel, in šepetala: „Ostanem ti zvesta, Damian, če mi le ti ostaneš zvest v hudobnem Parizu, kjer je toliko žen, lepših in umnejših nego uboga Verenica Keyser.“

„A nobena, ki bi imela tako ljubo in dobro srce in ki bi mi bila z mlada že tako mila in draga kakor ti,“ sem ji odgovoril skoro preglasno. „Ostanem ti zvest!“

Ni rekla besedice; a njene oči in rahel pritisk njene roke so zapečatili najino zvezo bolj prisrčno nego vse besede. Prosila je še, naj pogosto pišem — botri seveda! A naj delam zelo majhne črke; za en del, ker se tako veliko več spravi v eno pismo; a tudi zato, ker botra majhno pisavo tudi z naočniki le težko razbere. Tako ji bo ona morala brati pisma. In če tedaj morda naleti notri na besedico, ki ni botri namenjena, ampak Verenki, jo bo že znala preskočiti. — Tako je dejala prebrisana Evica, in jaz sem ji obetal, da navodila ne pozabim.

Dobro, da sva porabila priliko in si razodela, kar je nama bilo na srcu. Zakaj prinesli so na mizo sloke, in boter je napeljal govor na srečnega strelca. Tako sem bil zapleten v splošni razgovor in tudi po končanem obedu bi se ne bil več mogel na samem meniti z Verenico.

Kaj se je sicer pri mizi govorilo, mi je le nejasno ostalo v spominu; Verenine besede so vse drugo izrinile. Le to še vem, da je boter precej dolgo govoril o postanku in zgodovini Švicarske Zaveze,¹⁾ ki je v podobah in rekih krasila stene v dvorani; govoril je o zvezi naše domovine s Francoskimi kralji, kojih slike so v dolgi vrsti visele nad Švicarskimi podobami; govoril o razposajenih Amoretih,²⁾ ki so v stoterih oblikah gledali s stropa — a kako je boter v svojem govoru vse to združil, mi je popolnoma šlo iz spomina. Jaz sem mislil le eno: „Verenica in jaz, midva si ostaneva zvesta!“

Celi večer pa sem bil namenil ljubi materi. Torej sem šel koj po večernicah od Sv. Ozvalda tja k njej. Sončila se je ob vrtnem zidu na klopici, katero je kasneje zasenčil bezgov grm.

¹⁾ Švicarska Zaveza (Schweizerische Eidgenossenschaft) je pravi naslov Švice. Sedanja Švicarska država ima svoje početke v 14. stol., ko so se združili prvi trije kantoni (upravne dežele) Schwyz, Uri, Unterwalden. To združitev so nazvali „zapriseženo zavezo“. Sčasoma so se prostovoljno in neprostovoljno pridruževali novi kantoni, in Zaveza je tudi v bojih umela čuvati svojo neodvisnosti, zlasti proti Habsburžanom. (Bitka pri Sempachu 1386.) — Početki Švicarske Zaveze so okrašeni s pripovedkami, kakor je ona o Tellu, ki jo je porabil Schiller za dramo „Wiljem Tell“.

²⁾ Amoretti = poganski bogovi ljubezni.

Vabljev prostorček je bil tu; ptice so bodro prepevale, in nekaj metuljev se je sončilo na jegličih ob potoku. Da, celo medičarji so žebrenčali in iskali na vrbovih jabrankih prve paše. Kakor nekdaž kot mal deček, sem tudi danes bral vijolic in vetrnic in jih znašal materi v naročje, da jih je povivala v male šopke za Marijino podobo na domačem oltarju.

Ko je naposled sonce zašlo, sem nesel mamico na svojih rokah v hišo, da bi ji ne škodoval večerni hlad. Tedaj smo skupaj s staro Veroniko malo večerjali. Za posladek je prišla na vrsto tudi moja najljubša jed: s tolčenimi suhimi hruškami napolnjen hlebec. H koncu je meni na čast natočila mati kozarček starega rizlinga, ki ga je še od rajnega očeta sem imela v kleti. In vsi trije smo se pošteno prizadevali, da bi bili veseli in dobre volje. A čedalje manj nam je uspevalo. Veronika je bila že rekla „zbogom“ in tiho odšla, jaz pa sem hotel kaj šaljivega povedati, a dušilo me je v grlu.

Tedaj je rekla mati: „Damian, čemu bi si delala težko slovo? Stopi k meni, da ti poljubim ustna in prekrižam čelo, potem pa idi! Boga se boj in zapovedi spolnuj. Boga ne zapusti, in on te ne zapusti! Tu imaš, vzemi za spomin moj rožni venec. Ni treba nobenemu vojaku, da bi se ga sramoval; veliki vojskovodje so ga vsak dan molili. In zdaj pojdi v božjem imenu in z njegovim blagoslovom, in njegov sveti angelj te mi dobrega in zdravega nazaj pripelji.“

„Na svidenje, mati,“ sem jecal in se jokaje opotekel iz hiše.

V.

V Pariz.

Kaj bi opisoval, kako sem se še v ponedeljek zjutraj poslavljaj? Naposled sva sedela z o. Sekundom v ladji in se peljala po jezeru. V Luzernu sva „pri Labodu“ našla Brunnerčka, ki sva ga bila z Bernskim vozičkom in kozami poslala naprej. Povedal je nama, da je stotnik Reding iz Schwyza, ki je tudi na potu v Pariz, del konjaktakaj v štalo. Prašala sva torej po stotniku in ga obiskala.

Rudolf Reding, potomec slavnega rodu Redingov z Biberegga, je bil še mlad mož proti koncu dvajsetih. Njegov obraz je bil moško.

lep, a zlasti se mi je namah prikupil prisrčni, nekam otožni pogled njegovih velikih rjavih oči. Zdelo se je, kakor bi bila poznejša žalostna usoda vnaprej nekako obsénila njegovo plemenito, resno obličje. Ko sem se mu predstavil za sorodnika in varovanca Zurlaubenovega ter mu razodel, da nameravam služiti v polku telesne straže, me je koj pozdravil kakor starega prijatelja in vojnega tovariša ter je bil voljan, me vzeti za praporščaka v svojo stotnijo. Bil je že sedem let stotnik, nosil je križ Ludvikovega reda in je imel polkovnikov čin. Malo je bilo pri polku tako uglednih častnikov kakor on. I jaz i o. Sekundus sva bila torej jako vesela, da se je nama pridružil kot sopotnik.

Popoldne smo odrinili iz Luzerna. Reding mi je bil priskrbel dobrega konja za ježo, in tako sva jezdila zdaj spredaj, zdaj vstric vozička, na katerem sta se peljala kapucin in Brunnerček; zadaj pa je bila naložena kletka s kozami. Iz spoštovanja, ki ga je Reding izkazoval o. Sekundu, in iz resnobe, s kakršno je govoril o krščanstvu, sem na svojo radost spoznal, da je sovražnik tistih plitvih sramotivcev vere, katerih evangelij so brezbožni spisi Voltairjevi. V drugih rečeh kajpada se mi je zdel, da se kakor moj boter, pretrdo oklepa zastarelih naprav. Že med potoma sva se nekaj krat sprla, pri čemer me je jezilo, da je o. Sekundus večinoma potegnil z Redingom. Ne, bil mi je vendar nekoliko preveč staromóden in aristokratski v svojih nazorih, in, ne glede na razliko dostojanstva, se nisva prav prilegala drugi drugemu kot prijatelja.

Brunnerček je nam krajšal pot z marsiktero burko. V Schlattstadtu bi bil pa skoro nasnoval neprijeten spor. Mej tem ko smo namreč „pri Medvedu“ kosili, se je bil spravil na voziček in je najprej čislani poulični mladeži, potem pa tudi nabirajočim se meščanom razkazoval koze kot prave kozoroge,¹⁾ ki jih je z lastnimi rokami ulovil na najvišjih Švicarskih ledenikih. Nekateri so lopovu verjeli, drugi so ménili, da morajo rogovi divjih kozlov vendar biti mnogo debelejši. A Brunnerček si je znal pomagati. Rogovi da niso še dorastli, je rekel in vprašal, kdo je še kdaj videl tako velike, ko mleko bele koze? Pri tem je molil ljudem čepico in začel nabirati vanjo denar. Tedaj je prišel po potu mimo župan in je hotel, ko je videl sleparstvo,

¹⁾ Kozorog ali divji kozel je velika vrsta kozá, živeča včasih visoko v Alpah, a je zdaj skoro iztrebljena. Samec ima do en m dolgo in 15 kg težko rogovje.

Brunnerčka v luknjo vtakniti, koze pa zaseči. Stotnik Reding in o. Sekundus sta imela dovolj opraviti, da sta spor zlepa poravnala. Nato sta lahkomišelnega fanta resno grajala, toda on se je norčeval in rekel, da v teh rečeh velja stari rek: „Tepec, odpri oči ali pa možnjiček!“

Ko smo pa prišli čez Vogeze in globlje v Francijo, so ga minule take prešerne budalosti že zategadelj, ker ni umel nič francoščine.

V Nancy-ju (b. Nansi) je stal tačas Švicarski polk Chateauvieux (b. Šatovié). Nameravali smo obiskati Vereninega brata, ki je služil pri tem polku, a smo zvedeli, da je na dopustu pri svojem očetu, velikem sodniku, v Parizu. — O duhu tamošnje posadke nismo v lepi prestolnici Lothrinški slišali nič dobrega. Častniki so tožili, da tudi v Švicarskih polkih od dne do dne gineta pokorščina in podložnost. Moštvo da je hujskano od najetih ljudi, ki imajo očitno navodila in denarja iz Pariza. Pri teh vesteh je Reding resno nagrbancil čelo in svetoval, prvi posamni slučaj nepokorščine strogo kaznovati in, če le mogoče, tudi poslane hujskače sodišču izročiti. A skomignili so z rameni in rekli, da imajo ti zelo vplivne zaščitnike, in pri tem je bilo čisto zaupno izgovorjeno ime vojvode Orléanskega.

Reding je vzdihnil in rekel: „Prav tako je, kakor v Parizu. Bliža se vihar, ki bo zopet preizkušal staro Švicarsko junaštvo in zvestobo naših čet. Dobro, da nam v Parizu načeluje major, kakršen je naš pl. Bachmann. Zanj gredo častniki in vojaki v ogenj.“

Vtisek, ki smo ga odnesli iz Nancyja, vsled tega pogovora ni bil nič kaj radosten, in dolgo je trajalo, da se je Reding zopet razvedril.

„Vojaška pokorščina in podložnost sta duša regimenta,“ mi je rekel. „Blazne misli o svobodi, ki zdaj spreletavajo ozračje, so jedek strup za armado.“

„A kaj!“ sem odvrnil. „Prečrno vidite, gospod stotnik. Naši dedje, Švicarji pri Morgartenu, Sempachu in Murtenu,¹⁾ so bili svobodni možje, a vendar vrli vojaki.“

„Toda pred sovražnikom so bili pod smrtno kaznijo dolžni, ubogati poveljnike. Vrh tega je bila tačas zmaga veliko bolj odvisna od hrabrosti posameznikove nego pa od vodstva, dočim zdaj odločuje

¹⁾ Zmagoslavne bitke Švicarjev v obrambo neodvisnosti, prvi dve zoper Habsburžane (Morgarten 1315, Sempach 1386), tretja zoper Karla Drznega, vojvoda Burgunškega (1476)

zmago slepa pokorščina, s katero vojak sledi povelju. Muos, pustite svojo svobodnjaško vrtoglavost zunaj stotnije, ako naj ostaneva dobra prijatelj.

„Čisto prav, pokorščina mora biti,“ je pritegnil o. Sekundus, ponudivši nama tobačnico. „Tega se lahko učite od nas kapucinov. Največji demokrati na svetu smo, in izbiramo v kapitlu vse predstojnike od provinciala navzdol, in vsakemu odkažemo službo do zadnjega brata vratarja. Toda čim so volitve izvršene, gorjé tistemu, ki bi ne hotel ubogati in bi rekel guardianu: svoboden Švicar sem in storim, kar hočem! Ne, ne! Gospod Reding prav pravi. Pokorščina mora biti, pri kapucinih in pri vojakih in povsod, kjer naj bo red.“

„A kaj! Red seveda mora biti, ne pa strahovlada!“ sem razdražen vzkliknil. „Tega tudi pri vojakih ni treba. Človek se vendarle rodi svoboden.“

„Rodi svoboden!“ je ponovil o. Sekundus. „To je tudi eno izmed novih gesel, ki so podobna zrnu resnice v polni vreči plev. A naj to pomeni, da se človek rodi kot sam svoj gospod? Tedaj je skoz in skoz napačno: zakaj človek se rodi kot služabnik božji in otrok svojih staršev in ud družbe, in mora na vse te strani izpolnjevati množino dolžnosti ter se pokoriti in podložiti, ako naj doseže namen, ki mu ga je Stvarnik postavil. Človek se rodi svoboden! Da, lahko Bogu in staršem in oblasti pokorščino odpové, kakor so storili Lucifer in njegovi pristaši in naša prva roditelja v raji — to lahko stori; zakaj svoboden je. A tudi tako se mu ne posreči, otresti jarem božji, ampak bo za svojo pregreho s prvim puntarjem in njegovo svojatjo vred vso večnost pokoro delal. — Na, glejte, tu sem zabredel v pravo kapucinado in moram lepo prositi, da mi gospoda spregledata.“

Med takimi pogovori, zdaj resnimi, zdaj šaljivimi, smo nadaljevali pot in smo v soboto pred oljčnico končno dospeli v veliki Pariz. Ko smo pri Chaumontskih (b. Šomónskih) brdih, kjer so veliki kamnolomi,¹⁾ prišli do kanala St. Martin, in sem videl na njem tako velike ladje, kakršnih še nikoli poprej, sem mislil, da je reka Seine (b. Sen.)²⁾ Potem smo zavili v dolgo predmestje, in smo šli dalje med

1) Buttes de Chaumont, tačas obsežni kamnolomi, zdaj eden najlepših Pariških parkov. (Op. pis.)

2) Seine, največja reka severne Francije, izvira na visoki planoti Lavres-ski, teče skozi Pariz in se pri Le Havru izliva v kanal La Manche. Nosi velike morske ladje do Rouena, manjše do Pariza.

hišami in vrtovi, dokler nismo prišli pred vrata St. Martin. Zelo sem se čudil, da nisem videl ne nasipa, ne okopa, ne obzidja, ne stolpov. Namestu tega so bila zgrajena vrata po načinu Rimskega slavoloka in okrašena z vojnimi znamenji in marmornatimi podobami slave in zmage. Reding mi je pojasnil, da je Ludvik XIV. dal podreti staro zidovje in zasuti okope, na njih mestu pa napraviti široke, s čveterimi vrstami dreves zasajene ceste — boulevards nazvane — ki namestu prejšnjih gradišč obdajajo severno stran Pariza. In trdnjavska vrata je nadomestil s temi slavoloki, da izrazi ponosito misel: češ, njegova prestolnica ne bo nikoli od sovražnika ogrožena, ampak bo le lastni zmagoslavni armadi odpirala vhod.

Imeli smo dovolj časa, ogledovati umetno v marmor vdolbene allegorije na portalu; zakaj na boulevardu je bila ob tej popoldanski uri taka gneča vóz in pešcev, da smo morali dolgo čakati, predno smo mogli preko njega. To je bilo življenje, da bi v našem mirnem Švicarskem mestecu nikoli ne bil mislil, da je tako mogoče! Ta trušč in hrup! Neprestani ‚Gare in Haux‘¹⁾ kočijažev, vpitje in petje stotin različnih klicarjev. K temu blazne melodije cvilečih gosli in piskajočih klarinetov in celega tucata lajn, ki so v različnem tempu in raznih tonovih načinih vsi naenkrat svirali in godli. Vmes pa govor in smeh pestre množice, ki se je nalik dvema rekama, gori in doli valila ves čas veselo in vljudno na desno in levo pozdravljala: nakinčane gospe z visokimi, čudnimi frizurami, gospodje v ničmanj pisanih suk-njičih, trikotni klobuk pod pazduho in trskovec v roki; zraven berači, Savojski z marmoticami;²⁾ Auvergneci, ponujajoči se v službo; oblečeni psi in opice; sluge v livreh z zlatom obloženih, noseči okusno poslikane in pozlačene nosilnice. In kaj šele vse neštete vrste vóz, kojih imena mi je Reding pravil, karosse, diligence, equipage, fiakrji³⁾

1) Izg. gar in ó; klici Francoskih voznikov.

2) Marmotica ali svizec je žival iz vrste glodavcev, sorodna veverici; sivo črnopogasto telo je do pol m dolgo; živi v Alpah v podzemelskih rovih. Savojski jo krotijo in raznih umetnosti vadijo.

3) Razne vrste kočij. Karossa je čveterokolesen praznični voz, trdno pokrit; služi knežjim rodbinam za slovesne prilike. — Diligence (b. diližans) je voz, kakršnega so rabili za prevažanje pošte in potnikov. — Equipage (b. eki-paž) je dvovprežna kočija. — Fiaker se imenuje nizek voz za enega ali dva konja, ki navadno čaka, da ga kdo najme. V navado je prišel v Parizu v 17. veku. Ime ima po sv. puščavniku Fiakriju iz 7 stol., čigar podoba je bila izobešena na prvi tlvornici fiakrjev v Parizu.

in kako se že vsem pravi, eden bolj čuden od drugega, in mnogi tovorni vozovi in vozički pekov, mesarjev, pivovarjev, vinotržev itd., vse pisano in oblepljeno s kričavimi oznanili: nemogoče dopovedati. In nad tem pestrim, šumnim veletokom ljudi, kônj in vôz — nepregledno morje strmečih hiš, streh, dimnikov — to je tedaj Pariz! Vrtelo se mi je v glavi; Brunnerček je odpiral oči in usta, in celo kapucin je majal sivo glavo in menil, da ni nobeno čudo, ako ubogi ljudje v tem hrupu in metežu pozabijo Boga in svoje neumrjoče duše!

Naposled se je nam posrečilo, priti čez boulevard, in tedaj smo bili kmalu v Rue Sainte Apolline,¹⁾ kjer je imel veliki sodnik Marko Fidel Keyser, oče moje drage Verenice, najeto malo hišico s prijaznim vrtom. Ker smo se bili za ta dan napovedali, so nas pričakovali. Brž ko se je ustavil voz v razmeroma tihi ulici pred vrati, je že Verenin brat, Karli-Franc, komaj dve leti starejši od mene, nam planil naproti in je po vojaško pozdravil stotnika Redinga, potem pa s hrupno radostjo drage Zužane. V veži je stala postarna, rejena žena, sodnikova gospodinja, in njen dobrodušni rdečelični obraz, kažoč skoro materinsko blagohotnost izpod bleščeče bele avbe, mi je koj vzbudil zaupanje. Prijazno se mi je nasmehnila; stotniku Redingu, ki ga je že poznala, se je nalahno, kapucinu pa zelo spoštljivo poklonila ter je poklicala delavca, ki je na dvorišču drva cepil, naj pogleda h konjem in naj jih dene v štaló v bližnji gostilni „pri Zlatem Grozdu“.

Zdaj je stopil k nam tudi g. véliki sodnik, nekoliko svečano in formalno, da nas pozdravi. Na svoji plavi suknji z velikimi gumbi in širokimi zasléci, kakor je moda hotela, je nosil trakove papežkega reda od zlatega meča in Francoskega od sv. Ludvika, kojih vitez je bil. Njegov fini, malo blede obraz, iz katerega sta zrlí dve umni očesi polni odločnosti in moči, se je bil postaral, kar ga nisem videl; tudi postava se mi je zdela neznatno upognjena. Zdaj, ko sem gledal v njem Vereninega očeta, me je navdajala še večja spoštljiva bojazen pred njim, nego tačas, ko sem še deček občudujé zrl v imenitnega in častitljivega moža. Gospod veliki sodnik je najprej pozdravil kapucina, ki je skromno zadaj ostal, nato barona Redinga, in naposled je tudi meni stresel roko.

1) Ulica sv. Apollonije.

Sprevedel je nas v sobano na vrtu, kjer je bilo za nas pogrnjeno. Ko sem po prvih pozdravih oddal pisma od Verene, od botre, od Zurlaubena in od drugih Zuških prijateljev in sorodnikov, smo ravno hoteli sestiti k večerji, ko je vstopila gospodinja in vprašala, kaj naj stori s čudovito lepimi kozami in z dečkom, ki jih varuje.

O kozah in mladem Brunnerju nismo začudenemu sodniku nič povedali, ker smo bili za hip živali in pastirja čisto pozabili. Popravlil sem torej zamudo in pripovedoval o pismu maršala d' Hervilly in o Zurlaubenovi pošiljatvi.

Gospod Keyser je bil iznenaden, premišljuje je potegnil tobaka v nos in tudi nam po vrsti ponudil iz pozlačene tobačnice. Nato je rekel: „Ni nápak to. Hm, pri tem bi se utegnila ponuditi zaželena prilika, ki jo že dolgo iščem, da bi Njegovemu Veličanstvu potom kraljice predložil neko zelo važno stvar. Govorili bomo o tem še pozneje, kadar pride gospod major pl. Bachmann, ki se je povabil na čašo vina po obedu.“ Nato je rekel gospodnji francosko: „Rozalija, spravite živali za prvo silo v malo drvarnico...“

„Toda, gospod veliki sodnik, blagovolite oprostiti. To ne gre — živali so sicer jako lepe, da, nebeško lepe, če smem z vašim dovoljenjem tako reči o živalih. Toda pardon! — kozel — pardon še enkrat! — diši, da tako rečem,“ in si je tiščala rob belega predpasnika k nosu. „In potem meketajo živali tako glasno, da bi gospod veliki sodnik pri svojih velevažnih poslih ne imel nobenega miru več doma. Tudi bi se nabrali otroci iz sosesčine — že zdaj jih je polna cesta pred hišo. Nazadnje tudi nimamo v hiši prostora za pastirja, ki povrh še nič francoščine ne razume...“

„Dovolj, dovolj, Rozalija!“ jo je prekinil Keyser. „Kadar vi odprete zatvornice svoje zgovornosti, se mora vsak odvetnik premagan vdati. Torej vi kozá ne marate tu v hiši — prav! A kam pa z njimi?“

„Moj Bog, gospod veliki sodnik, kako le morete tako govoriti? Jaz da nočem! Kaj pa hočem drugega ko vaš mir in vašo udobnost tu doma? A saj je zunaj v predmestju Saint-Martin moj zet, in v njegovi hišici in v njegovem vrtiču se lahko prav priložno spravijo živalice in mladenič, ki ne ume nič francoščine. Saj moj zet je Švicar in torej lahko govori z mladeničem, ki ne zna nič francosko, in moja hči, ki kupčuje z zelenjavo, lahko krmi živali z ostanki svojega blaga.“

Tako je bilo preskrbljeno za Brunnerja. In ko se je fant v kuhinji okrepčal z dobrim prigrizkom, je bil koj pripravljen, iti za Rozaljinim zetom ven v predmestje. Kletko s kozami je na ročnem vozičku peljal s sabo.

Zdaj smo hoteli sesti k večerji. Toda o. Sekundus se ni dal pregovoriti, da bi jedel z nami. Da je skrajni čas, je rekel, da še pred nočjo pride v svoj samostan, in da sveti post, ki je na potovanju že tako hudo trpel, vsaj zadnje dni zopet malo strože drži. Tako ga je tedaj spremil na očetov migljaj poročnik Keyser v veliki Kapucinski samostan, ki je bil tačas še blizu cerkve sv. Magdalene. Reding in jaz sva torej sama ostala s sodnikom pri večerji.

II. KNJIGA.

PRI KRALJU IN KRALJICI.

VI.

Prvi večer v Parizu.

Ravnokar so bile sklede pospravljene, in je sodnik natočil naše kozarce z rdečim burgundcem, ko je pri bližnji cerkvi Sv. Martina odbilo osem, in je točno, kakor ura, vstopil major pl. Bachmann.

Major je bil velik mož širokih pleč in togega vojaškega držanja. Da je v šestdesetih in da že celih 40 let služi pod Francoskimi zastavami, ni bilo poznati na njegovem prožnem koraku, ko je vstopil z vojaškim pozdravom. V bitkah pri Bergenu, Korbachu, ob Werri, pri Neuhausenu, Grabensteinu in Amönaburgu¹⁾ se je bil odlikoval, je bil postal komtur Ludvikovega reda in dobil čin vojnega maršala. A bolj kot naslove in redovne zvezde mu je bilo šteti v čast, da je v Voltairjevi dobi in na malopridnem dvoru Ludvika XV. podedovano katoliško vero vselej očitno spoznaval in svoje ime ohranil neoskrunjeno od vsakega nenravnega madeža. Poštena duša mu je sijala iz velikih plavih oči, ki so se iskriale pod košatimi obrvmi. Pogum in odkritost, pa tudi nekaj vojaške grčavosti so izražale krepke, moško lepe poteze njegovega obličja.

Čvrsto je stresel roko velikemu sodniku, ki mu je hitel naproti, in Redingu. Nato so mene predstavili. Ostro mi je pogledal v oči, tako da sem čutil, kako mi je kri šla v lica, a zdelo se je, da je bil s preizkušnjo zadovoljen. „Dobro je še z njim“, je rekel in prijazno pokimal. „Najhujšemu sovražniku mladine se ni še podal. Sicer bi rekel — pri tej priči iz Pariza proč! Kdor ima sovražnike v trdnjavi ali tudi le vrzel v glavnem nasipu, je tukaj izgubljen brez rešitve.“ Nato je za korak odstopil in meril z očmi mojo postavo. „Ni nápačen,“ je rekel. „Skoro šest čevljev, in dovolj širok v prsih. No, tudi brez priporočila mojega prijatelja Zurlaubena bi bil zal gardni častnik. Javite se jutri ob 10. uri pri meni, hotel Chatoulet, Rue de Clery (b. Šatulé, Ri de Klerf.) Potem lahko takoj naročite pri polkovem krojaču uniformo, in zaenkrat služite v Redingovi stotnji kot prostovoljec — gospod stotnik se bo rad za vas posebno pobrigal — dokler ne na-

¹⁾ Bitke v Avstrijski dedno naslednji vojni (1741/48) in v Sedemletni vojni (1756/63.)

redite izkušnje za častnika. Tako, zdaj pa izpraznimo čašo na zdravje našega milega novega rojaka, ki bo gotovo delal čast nam in naši domovini.“

„Meni je daljen sorodnik,“ je pripomnil Keyser. „Moja rajna stara mati je bila Ana Marija Muos, mislim, da njegova stara teta. Muosovi so dobra družina, četudi so dali več umetnikov nego vojakov.“

„Ni treba več priporočil. Mladi mož se priporoča sam,“ je izjavil major in trčil z menoj in z drugimi na častno napredovanje pri vojaki.

Potem smo sedli, in gospod veliki sodnik je koj napeljal govor na koze, ki jih je poslal Zurlauben za Trianon. Bachmann se je smejal in rekel: „Lavorike Freiburžanov ne dajo spati Zužanom!“

„No, saj je bajé kraljica oni dar prav milostno sprejela,“ je dejal Keyser.

„Vem, vem!“ je pokimal major. „Marija Antoinetta ima že to gotovo nedolžno veselje s svojim dražestnim Trianonom ali „Malim Dunajem,“ kakor zabavljači imenujejo zalo vasico, ki jo je tam postavila. Sploh je vnebovpijoče, kako skušajo kraljici zagreniti vsako veselje, in vse, karkoli počne ali opusti, v zlo obračajo. Tako da je tudi ta nedolžna igrača nezmisljena potrata. Smešno! Celi Trianon ni stal toliko, kolikor ena sama dvorna veselica, kakršne je prirejale Ludvik XV. v Versailles-u ali v Marly-ju. Kaj pa šele vojvoda Orléanski s svojim parkom v Monceaux-u (Môso-ju), s svojimi Sibaritskimi¹⁾ poedinami, svojimi ponočnimi orgijami²⁾ v novozgrajeni Folie-ji in s svojim rojem balletnih plesavk — fej — bolje, da molčim!“

„Res, ni mogoče dopovedati, kaj vse delajo že več let, da bi kraljico ljudstvu omrazili, in še bolj čudno, kako se je to posrečilo,“ je dejal Reding. „Po vsej Franciji zabavljajo zoper ‚Avstrijanko‘. Na potu smo imeli priložnost, to opazovati. Zlasti tudi v Nancy-ju, kjer se bolj in bolj širi napačen duh med posadko. O tem bom moral še posebe poročati.“

¹⁾ Sybaris, Grško mesto v Spodnji Italiji v starem veku; Sybariti so bili znani kot bogatini in pohotneži.

²⁾ Orgije so se imenovali daritveni obredi poganskih Grkov, zlasti tajnih bogočastnih družbah; navadno so se vršili v zvezi z nenravnimi izgrede. Danes se vobče tako zovejo razbrzdani nenravni prizori.

„Vem vse,“ je vzkliknil major. „Poznam tudi izvor, odkoder ta duh poteka — Palais Royal (b. Palé Roajál)!“

Veliki sodnik je prikimal in rekel: „Tako je — vojvoda Orléanski. Toda za njim stoje ložini bratje,¹⁾ ki se zbirajo v Palais Royal. Kraljica, zoper katero hujskajo, je le pretveza, da razvnamajo ljudstvo, ki mu je kralj še priljubljen. A udarec je namerjen na kralja. Tron in oltar hočejo strmoglaviti. Voltaire in Rousseau naj zavladata na Francoskem. Ta je načrt lože; imamo dokazov za to.“

„Slišal sem od svojega botra Zurlaubena,“ sem se drznil pripomniti, „da lože nameravajo samo prosveto širiti in dobrote deliti.“

„Prosveto širiti!“ je zaklical major in oko se mu je zaiskrilo. „To je da — v smislu Voltairjevem, ki se je par dni pred svojo grozno smrtjo dal po novem smešnem obredu še enkrat sprejeti v ložo „Devet Sestrá“, in ki hoče s to svojo prosveto uničiti Jezusa Kristusa, pravo luč sveta, in njegovo sveto cerkev. *Écrasez l'infâme!*²⁾ — Dobrote deliti! Limanice za kaline! Namestu krščanske ljubezni malce slepila s človekoljubem! Sv. Vincenc Pavlanski³⁾ in stotisoči junakov krščanske ljubezni so trpečim bratom vse drugače dobro delali. In ta preluknjani zastor naj prikriva prave namene. S tem so prince in princesinje zvalili v svoje mreže. Saj je princesinja Lamballe vélika mojstrinja ženske lože. In tu včasih uprizarjajo prav

---

1) Lože so zbirališča prostožidarskih družb in tudi te družbe same. Prva moderna prostožidarska (framasonska) loža se je ustanovila v Londonu l. 1717. Danes je v prostožidarstvu organiziranih nad en milijon „bratov“. Svoje uspehe so dosegli v zvezi z liberalizmom, ki je množice preslepil s frazami o svobodi, enakosti in bratstvu. Temeljno načelo je čisto človečanstvo, docela neodvisno od Boga in cerkve. Zlasti v Romanskih deželah se lože vežejo z revolucionjskimi strankami, na severu so pa bolj konservativne.

2) *Écrasez l'infâme!* Slov: „Uničite nesramnico“, namreč katoliško cerkev! S tem geslom je Voltaire rad izražal svoje sovraštvo in zaničevanje do naše sv. cerkve.

3) Sv. Vincenc Pavlanski (Depaul) je izmed najodličnejših junakov krščanske ljubezni do bližnjega. Ustanovil je dva redova v duhovno in telesno pomoč trpečemu človeštvu: Lazariste ali Misionske Očete sv. V. in Usmiljene Sestre. Roj. 20. apr. 1576 v Pouy na Francoskem, je bil spočetka pastir, potem se je učil bogoslovja in postal duhovnik (1603), eno leto je bil v mohamedanskem jetništvu v Afriki, a se je vrnil na Francosko. Tu je na vso moč skušal duševno in telesno pomagati bednim ljudem, zlasti kmetom in jetnikom na galeerah (vojnih ladjah). Pravijo, da je šlo nad 50 milijonov frankov skoz njegove roke v pomoč revežem. Umrl je v Parizu 27. sept. 1660.

genljive komedije. Nedavno so predstavljali mater devetnajstih otrok, ki je k svojim deset živim vzela še eno siroto za svojo. Posadili so jo na krasen prestol, seveda obdano od onih enajsterih stvaric, oblečenih za genije.¹⁾ Neka grofica ji je dela „meščansko krono“ na glavo, in neka marquiza ji je svečano izročila mošnjo polno denarja. To ji je bilo gotovo najljubše. In loža je obetala, da bo siroto na svoje stroške vzgojila. Take burke uganjajo! — Nato so pa pri razkošni pojedini zapravili več denarja, nego bi stala vzgoja desetih sirot. To potem zovejo „delovanje!“ Kaj pa ti zidarji v resnici hočejo podreti in kaj sezidati, tega seveda princesinja Lamballe niti zdaleka ne sluti. Vojvoda Orléanski, véliki mojster Francoskih lož, ve pač nekaj več. Če pa tudi najtajnejše načrte? — Težko da. Skriti voditelji mu nudijo kraljevo krono kot plačilo za njegovo izdajstvo, in on je dovolj malopriden, da izteza svojo roko po njej. Imam 'dokazov za to.“

„Saj to bi bila očitna veleizdaja“, je rekel Reding. „Tu treba delati, dokler je čas.“

„Prav ta je moja misel“, je odgovoril veliki sodnik.

„In da vam pokažem, kako važno je, da o pravem času delamo, vam kratko razložim načrt zarotnikov,“ je dejal major proti Redingu. „Koristno vam bo, če se ob svojem povratku s polletnega dopusta kar mogoče dobro poučite o položaju; in tudi našega mladega rojaka bo poznanje stvari čuvalo pogrškov.“ Spregledal je migljaj velikega sodnika, ki ga je hotel opozoriti, da ni pametno, razkrivati te načrte pred menoj novincem, ki se nisem še izkazal, kaj da sem. Umel sem ta pogled in sem bil užaljen od Keyserjeve nezaupnosti. Tembolj sem pa cenil Bachmannovo zaupanje, ki je nadaljeval tako-le:

„Zanesljivo vem, da je vsa Francija preprežena z ložami, ki delajo natanko po migljajih, ki jih daje glavna Pariška loža. Prosto-zidarji so edina organizirana stranka. Tako torej. Potemtakem je jasno ko beli dan, da bodo pri volitvah v državne stanove, ki jih zdaj sklicuje kralj na svet Neckerjev (tudi ta je framason!) oni imeli zase veliko večino.“²⁾

¹⁾ Geniji so se zvali pri poganih dobri duhovi, nekaj podobnega kakor krščanski angeli.

²⁾ To zgodovinsko dejstvo je jako poučno! Po novejših raziskavah je očitno, da so bili prvi gibatelji Francoske revolucije Angleški framasoni. Vršili so jo pa potom organiziranih Francoskih lož. Kakor tačas, se je tudi pozneje še mnogokrat v novejši zgodovini izkazala neizmerna važnost in moč politične organizacije. Ali naj katoličani ostanejo slepi pred temi dejstvi?

„Večino tretjega stanu na vsak način,“ je dejal Reding. „A gotovo ne večine plemstva in duhovščine. In tako poslanci meščanskega stanu s svojimi prekucijskimi naklepi ne proderejo.“

Major je zmajal z glavo in rekel: „A ne bodo več, kakor doslej, glasovali po stanovih, ampak po glavah, in tedaj jim je večina zagotovljena. Ni Necker zaman dosegel, da šteje tretji stan toliko poslancev, kolikor oba druga skupaj. A nekateri izmed plemstva, ki šteje veliko ‚filozofov‘, kakor tudi nekateri izmed duhovščine, ki ima v svojih vrstah — žal — mnogo janzenistov in propadlih oseb, bodo glasovali s tretjim stanom. Abbé Sieyès (b. Siejès), osnovatelj lože „Dvainvajsetih“,¹⁾ je že pripravil ognjevito spomenico, ki zahteva za tretji stan odločujočo veljavo. To bodo izpeljali, če treba s pouličnimi rabukami, in pri tem računajo na kraljevo dobro srce, ki ne bo pustil streljati na drhal.“

„Tako daleč smo v Parizu!“ je vzkliknil Reding. „Slutil sem kaj takega. — Toda taki državni stanovi z zanesljivo večino Voltairjancev bi prevrnili vse božje in človeško pravo in bi razlili čez Francijo neizmerno zlo. Kralj jih mora razpustiti, brž ko se tako ustanové.“

„Ne bodo se dali razpustiti,“ je nadaljeval major. „Kljubovali bodo kralju, in zopet se ne bo upal, jih razgnati s silo. Ogromni državni dolg, ki so ga nagrmadile vojne in potratnost zadnjih dveh kraljev, je mogoče kriti le z njihovo pomočjo. To dobro vedo. Vedo, da treba preprečiti gospodarsko propast države, ki bi spravila vso Francijo v sramoto in brez števila Francozov ob premoženje. Sicer bi pa bilo tudi zelo tvegano, s silo razpustiti poslance; to bi bilo toliko, kakor požar revolucije raztrositi po vsej državi.“

„Toda če se jih ne razžene, bodo dali Francoski tako ustavo, kakršne krščanski kralj ne more sprejeti,“ je dejal Reding.

„Vem to, vem,“ je pokimal major.

„In potem ga odstranijo: morda odstavijo, ali z bodalcem zavratno umoré, ali pa bo Francoska gledala enak dogodek,

---

¹⁾ Seyès je bil duhovnik (t. j. abbé), ki je na vso moč pospeševal revolucijo. Ravno pred volitvijo v državne stanove je izdal spomenico: „Kaj je tretji stan?“ Ž njo je brez usmiljenja šibal plemstvo in duhovščino ter slavil meščanstvo. V zbornici je glasoval za kraljevo smrt. Napravljal je pot Napoleonu, a ta ga je potisnil v ozadje. Umril je 1836.

kakršnen se je na Angleškem uprizoril pod Karlom I. in Cromwellom“,¹⁾ je dejal veliki sodnik.

„Dobri in bogoljubni Ludvik XVI. na morišču!“ je vzkliknil Reding neverno. „Pravijo mi, da sem črnogled, a taka strašna misel . . .!“

„Pa njegova armada?“ sem vprašal. „Kaj se kralj ne more zanesti na svoje čete?“

„Omenil sem že, da bo težko skloniti ljudomilega Ludvika XVI., da bi rabil vojake zoper poslance in ljudstvo. Žal! Namestu enega puntarja, ki zasluži smrt, bo na ta način bržkone žrtvovanih deset, sto ali še več nedolžnih. Žal, da bo tako! Ludvik XVI. ni kakor Ludvik XIV. In potem postaja od dne do dne bolj dvomljivo, koliko se je zanesti na zvestobo vojakov. Že, naš polk telesne straže in še nekaj polkov, ki bi jih lahko na prste seštel! Mi Švicarji moramo biti pripravljeni, umreti za svojo prisego, in pripravljeni smo. „Junaštvo in zvestoba“ do smrti, je naše geslo; tudi če bi naša smrt kralja ne otela. — Gospod Muos, upam, da ste to preudarili, predno ste sem prišli?“

„Junaštvo in zvestoba‘ je geslo, ki mi ga je tudi moj boter Zurlauben dal na pot,“ sem odgovoril ginjen.

„Vrlo! Tu je roka!“ In major mi je tako krepko po švicarsko stisnil roko, da bi bil lahko naglas zakričal.

„A vnanje vlasti,“ je prigovoril Reding, „mar bodo mirno gledale tako početje? Ali bo cesar Leopold pustil brez maščevanja, da bodo njegovemu svaku strgali krono z glave?“

Major je skomignil z rameni ter odgovoril: „Na Dunaju se nikoli niso pre naglili. Bržkone bodo odlašali s pomočjo, dokler ne bo prepozno. Vrhu tega je Dunajska loža, ki se je tam ugnezdila za časa Marije Terezije in se okrepila pod Jožefom II., prijateljem „prosvete“, zvezana s Francoškimi ložami. Ni še davno, da so bili tukaj Nemški bratje in so sklenili z našimi mednarodno zvezo.“

„Za božjo voljo, kje je rešitev iz tega strašnega položaja, ki ste ga nam zdaj narisali?“ je vzkliknil Reding.

¹⁾ L. 1649 je Angleški parlament na priganjanje Oliverja Cromwella obsojil kralja Karla I. na smrt. To je bilo prvikrat, da so v krščanski državi sodnim potom kralja usmrtili.

„O tem sva se mnogo posvetovala med seboj z gospodom velikim sodnikom,“ je odvrnil Bachmann. „A le en izhod vidiva: Kralj mora prijeti vojvodo Orléanskega in glavne zarotnike ter jih obtožiti, predno se sestanejo državni stanovi; zakaj potem bi kot zbornični člani postali nedotakljivi. V bastijo¹⁾ z njimi! Jaz se ponudim, da z eno stotnijo svojega polka vse za vrat primem, brž ko bi imel v rokah kraljevo zaporno povelje. Udarec mora prileteti nanje ko strela z jasnega neba.“

„Najbolje tisto noč pred otvoritvijo državnih stanov,“ je pripomnil veliki sodnik. „Tedaj bi kralj poslance presenetil z vestjo o razkriti zaroti ter bi sokrivce zmedel in oplašil s tem, da njih voditelje zapre.“

„Načrt je drzen,“ je dejal Reding. „Ali poznate imena kolvodij?“

„Sem si jih zapisal,“ je odgovoril Bachmann in potegnil listnico iz notranjega žepa. Potem je bral precej dolgo vrsto imen, ki si nisem vseh zapomnil. A vmes so bila sledeča: pred vsemi vojvoda Filip Orléanski; potem od glavne lože „Devet Sestrá“: Garat, Brissot, Bailly, Camille Desmoulins, Condorcet, Champfort, Danton, Petion. Mislim, da tudi Robespierre, a nisem prav gotov. Iz lože „Železnih Ust“ sem slišal imena voditeljev: Fauchet, Gougil in Bonneville. Zvezo „Dvaindvajsetih“ je bil osnoval in jo je vodil abbé Sieyès. Loža „Iskrenosti“ je štela tele svoje brate: Laclos, La Touche, Sillery, oba Lamoth in Lafayette.²⁾ Mnogo drugih imen, ki jih je major še bral, sem pozabil.

„Preveč jih je,“ je vzkliknil Reding. „In med njimi zelo čislana imena. Lafayette³⁾ je izza Severoameriške vojne bog Parižanov. Njega

¹⁾ Bastija (frc. *bastille*) je bila Pariška utrdba, v 14. stol. zgrajena ob mestnih vratih St. Antoine. Služila je zlasti kot ječa za politične kaznjence in lahkomiselne plemiče. Na slabem glasu je bila zavoljo „zapornih povelj“ (*lettres de cachet*); to so bile listine zaprte z ‚malim državnim pečatom‘, ki so velevale brez sodne preiskave, upravnim potom, notri imenovane osebe deti v zapor. Ta „zaporna povelja“ so se često samovoljno zlorabila.

²⁾ Vsa ta imena prostozidarjev navaja Louis Blanc v svoji „Zgodovini Francoske revolucije“. (Op. pis.) Iz tega je očitno, da je bila revolucija delo organiziranih prostozidarjev.

³⁾ Marquis de Lafayette, roj. 1757, se je kot generalmajor slavno bojeval v Severni Ameriki l. 1777/81. Po povratku na Francosko se je navduševal za

zapreti, kralj ne bo dovolil. Dantona, Desmoulina, Brissota in podobne advokate morda še.“

„No, če dovoli kralj, da shranimo v bastijo te advokate in še Sieyesa in pred vsemi Orléana, naj se Lafayette zaenkrat še izmuzne. A vojvodo in nekatere kolovodje moram prijeti — ali pa rajši nič. Polovična sredstva bi stvar le poslabšala.“

„Tako je. Toda dvomim, da bi mogli Njegovo Veličanstvo skloniti k temu koraku. A tvegati treba, ker ta načrt daje vsaj žarek upanja. Kaj niste še poskusili, prepričati kralja o nujnosti teh korakov?“

„Kako bi kralju ta načrt predložili? Ta je težkoča, čez katero doslej nismo prišli,“ je rekel Keyser. „V zasebni audienci? Kako težko jo je doseči po dvorni šegi! Morda bi se dovolila maršalskemu činu našega prijatelja — po večdnevnem postajanju v predsobah. A vzbudilo bi pozornost, da gre major Švicarske telesne straže k tajnemu zaslišanju, in zarotniki bi se ovedeli. In potem, kako kratek čas je odmerjen zasebni audienci! Kvečjemu bi bilo mogoče izročiti spomenico in jo priporočiti kot nujno. Ta bi potem šla v presojo na ministerski svet, v katerem je pa gotovo več ko en ložin brat, ki bi načrt izpodnesel. Enako bi bilo s pismeno vlogo po običajni poti, le toliko drugače, da bi tista sploh nikoli ne prišla kralju v roke.“

„Prav pravite. To ne gre,“ je odgovoril Reding. „Toda pokraljici? Ona je odločna in osebna nasprotnica Orléanova.“

„Tudi naše mnenje je tako,“ je prikimal veliki sodnik. „Po kraljici! Le da je bila do danes skoro enaka težkoča, kako njej stvar primerno predložiti. Danes pa se nam res nepričakovano odpira pot, o kateri sem nameraval koj spočetka spregovoriti. Zurlaubenov dar za Trianon nam da priložnost za sestanek s kraljico, ne da bi vzbudili pozornost. Ta naš mladi prijatelj odda svoje priporočilno pismo na d'Hervilly-ja, ki mu lahko namigne, kdaj naj spravi kože v Trianon, da se obenem — kakor slučajno — sreča s kraljico. Potem je odvisno od njegove spretnosti, da izroči spomenico, ki že spisana leži doma v moji miznici, ter dostavi prošnjo, naj jo kraljica blagovoli nemudoma in brez prič prečitati. Seveda mora spremstvo misliti, da

---

zvore svobode; to in pa njegova bojna slava sta mu dala velik politični vpliv. V narodni skupščini (1789) se je pridružil tretjemu stanu. 15. jul. i. l. je postal poveljnik Pariške „narodne straže“. Skušal je posredovati med dvorom in skrajno demokracijo. A mu ni uspelo. Umrl je l. 1834.

je navadna prošnja, in moj strinič bo dobro storil, ako besede v pojasnilo po nemško izgovori.“

„Dobro! Izvrstno! Častitam prijatelju Keyserju k temu premetenemu načrtu,“ je vzkliknil major. „In vi, moj mladi prijatelj, lahko takoj ob svojem prihodu položite temelj svoji sreči, in mogoče, da preprečite neizmerno zlo.“

Priklonil sem se. Da naravnost povem: vse to se mi je nemalo laskalo. Vendar sem bil dovolj previden, da nisem maral kočljive in važne stvari sam nase vzeti, ter sem prosil, naj bi mene neizkušenega spremljal stotnik Reding, ako ne bi morda hotela iti z menoj sam gospod veliki sodnik ali pa njegov sin.

S tem predlogom sem se očetu moje Verene vrlo prikupil, kakor sem brž spoznal. Reding je hotel odkloniti ter predlagal, naj bi vso stvar po d' Hevillyju spravili do kraljice; da to je najbolj preprosto. A niti major niti veliki sodnik nista hotela slišati o tem, češ, da je d' Hervilly sicer zvest kraljev služabnik, a malo molčeč mož, ki bi načrt izblebetal. Ko smo še mnogo sem pa tja ugibali, smo naposled sklenili, naj me Reding in Karel Franc Keyser spremljata v Trianon. Nato smo se ločili po zadnjem kozarcu, ki ga je major izpraznil na dobro srečo naših naklepov.

VII.

Na zvoniku pri Notre-Dame.¹⁾

Pozno je bilo, ko sem se drugi dan zbudil, in sem se naglo opravil. Ko sem pa potrkal pri svojem sosedu Karlu-Francu, sem ga našel v postelji. Smejal se mi je ter rekel, da se v Parizu ne vstaja tako zgodaj, in mi je svetoval, naj še ležem; da že pridemo še dosti zgodaj k veliki maši k Notre-Dame, kjer bo danes nadškof duhovščini palme delil. Ležat vendarle nisem maral zopet iti; zato sem stopil v pritličje in se bliže seznanil s staro hišino. Bila je srčno dobra žena, ki me je takoj po materinsko vzljubila.

¹⁾ Notre-Dame (b. Notr-dam) = Naša ljuba Gospa; tako Francozi imenujejo Mater Božjo in tudi njej posvečene cerkve. Med temi posebno slovi stara cerkev Notre Dame v Parizu.

Še sem kramljal ž njo, ko je njena hči, urna ženka z dvoje živimi očmi, prinesla v kuhinjo jerbas zelenjave. Zvedela je, da sem jaz tisti mladi gospod iz Švice, lastnik koza, ki so spravljene pri njih v predmestju, in takoj je vprašala, ali ne bi smela rabiti kozjega mleka za svojo malo Liziko. Razume se, da sem rad dovolil. Potem bi bila še rada vedela, če so živali res za kraljico namenjene, kakor je mladi pastir včeraj njenemu možu pravil, ali pa ga je hotel le debelo potegniti; zakaj navihani fant bi bil že sposoben za tako neslanost. Potrdil sem, da je Brunner tokrat resnico povedal. Tedaj se je začudila: „Ne bi bila mislila, da se bo kraljica pečala s kozami! A seveda, isto sem čula tudi o drugih visokih gospeh, ki bi sicer bile preponosne, da bi ubogega otroka izmed ljudstva tudi le enkrat sočutno pogledale. Toda pri nas bomo skrivali, da so živali namenjene za Marijo Antoinetto. Mislim, da če bi to vedele naše sosede, bi jih na kosce raztrgale — tako je ‚Avstrijanka‘ obsovražena!“

„A kaj je vendar ljudstvu žalega storila?“ sem vprašal, čudeč se, da je sovraštvo do kraljice prodrlo tako globoko med narod.

„Pravijo, da nima srca za Francosko; da je pripravljena, našo domovino Avstriji izdati; da je ona kriva bolezní dofenove; ¹⁾ da skuša dobremu kralju ljudstvo omrziti; da je kralja z vnebovpijočo potratnostjo spravila ob vse premoženje, tako da namerava zdaj naložiti na naš tilnik novo neznosno breme davkov. Da, ljudstvu bodo izžéli zadnjo kapljo krvi, da bo le Avstrijanka mogla naprej tako nezmiselno trositi; ona . . .“

„Nehaj, Lizika! je zavpila mati in zatisnila ušesa. „Kako le moreš ponavljati tako gnusno obrekovanje? Naša kraljica je dobra gospa in ima srce za ljudstvo. Gospod veliki sodnik je rekel in on ve to. On je v zvezi z ljudmi, ki so na kraljevem in kraljičinem dvoru, a tvoje sosede govore le s strinami in tetami iz Svetoantonškega predmestja, kjer že dolgo časa vsevprek sramotijo dvor, plemstvo in vse dostojne ljudi. Lizika, prepovedujem ti poslušati take obrekovavce! In če v tvoji pričujočnosti kaj takega govoré, izjavi, da je vse gola laž in zloba. In jaz, tvoja mati, Rozalija Blauchet (b. Blošé) da sem rekla, ki to vem.“

---

¹⁾ Dofén (frc. dauphin) naslov najstaršega sina Francoskega kralja = kronprinc.

Gospodinja je bila pri teh besedah čvrsto uprla roke v bok in je prav srdito gledala na svojo hčer. Ta se je pa zasmejala in rekla: „Varovala se bom, da ne nastopim kot zagovornica kraljice! Noben človek ne bi več kupil zelenjave iz našega vrta; ti kajpada poješ pesem gospoda velikega sodnika po starem pregovoru: „Čegaver kruh jem, njegovo pesem pojem.“ Pa nič ne zameri, mama! In vi, mladi gospod, kmalu obiščite svoje zale koze, mojega moža, ki je tudi Švicar, in mene — predmestje Saint Martin št. 214.“ Pri tem se mi je lično priklonila in odhitela. Sklenil sem, res kmalu obiskati mladega Brunnerja, ki se je pač samotnega čutil v tujem mestu.

Tedaj je prišel doli po stopnjicah gospod sodnik, me prijazno pozdravil in me odpeljal v mali, skrbno obdelani vrtič za hišo, ki ga je sam oskrboval. Krasni tulipani in hiacinti so cvetli na gredicah, od zelenike obrobljenih, in nehote sem vzkliknil po nemško: „Nò pa res, tako lepih tulp in hiacintov pa nisem še nikoli videl!“

Gospod sodnik je pa menil, da mi je francoščina tukaj bolj potrebna, in té naj se vadim. Izgovarjam da ne slabo; vendar da je včeraj opazil še ta in oni jezikovni pogrešek pri meni. Odkrito sem mu povedal, da se imam za dobro izreko zahvaliti njegovi hčeri; nakar je potegnil tobaka v nos, me od strani pogledal in zamrmral sam pri sebi, da vsaj potuhnjenec že nisem.

Po kratkem molku se je mahoma ustavil in rekel z mirnim glasom, da je zvedel iz sestrinega pisma, kako sem njegovi hčeri glavozmešal. To da mi rad odpusti, a naravnost mi pove, da je namenjen dati roko svoje hčere le možu primernege stanu in dostojanstva, ki ima zraven tudi potrebne dohodke. O zaljubljenem paru v mali koči se sicer prav lepo bere v povesteh, v resničnem življenju je pa žalostna prikazen.

Te suhe besede so me ujezile. Čutil sem, kako mi je šla kri v glavo, in sem rekel, da tudi jaz nikakor ne nameravam, snubiti Vere, dokler ji ne morem ponuditi uglednega stanu in zanesljivega prežitka, kakršen se bo tudi gospodu velikemu sodniku zdel primeren. Tedaj je bil zadovoljen in je rekel, da je tako prav, in da se razumeva.

Zdaj je Rozalija poklicala k zajtrku. Nato je šel gospod sodnik v bližnjo cerkev sv. Martina k maši; njegov sin in jaz pa sva hotela videti slovesnost pri Notre-Dame. Šla sva torej po dolgi, premi česti.

Saint Martin, ki vodi do mostu Notre Dame in do otoka Sv. Ludvika v Seini.¹⁾ Kako sem se začudil, ko sem ugledal veličastno katedralo s krasnim pročeljem in dvema mogočnima stolpoma! Svet strah me je prevzel, ko sem stopil v njene prostore; zakaj skozi starinska poslikana okna je lila resna mračna svetloba in oživiljala silne stebre in visoke oboke. K temu se kajpada ni prilegalo lahkomišno vedenje mnogih navzočih in me je motilo v molitvi. Ko je bil nadškof pred oltarjem, obdan od mnogih duhovnikov in služabnikov, že začel z blagoslovom palm, se je krog nas vse pomenkovalo in smejala. Nisem se mogel zdržati, da ne bi se poluglasno obregnil ob tako obnašanje. A moj tovariš me je sunil s komolcem, neki sosed je pa naredil opazko „o helotu iz province.“²⁾

Po službi božji sva šla s Karlom na eden izmed stolpov. Tu se je mojim očem naenkrat odprla slika celega Pariza. Kako sem se zavzel! To morje streh in dimnikov, presekan od neštetihih ulic in cest in drevoredov! Ta nebroy zvonikov in kupol, cerkva in visokih palač, ki so nalik otokom moléle izmed navadnih hiš.

„Kaj ne, to je malce večje ko Zug!“ mi je rekel tovariš, in nato mi je kazal in razlagal poglobitne dele ogromne slike.

„Tu stojiva v prvotnem starem Parizu, v mestu sv. Ludvika na otoku,“ mi je pripovedoval. „Glej ravno pred nama črez najbližje strehe se je nekdaj dvigala njegova palača; veliki četverkotni stolp tam, ki kaže čas, in ona dva krožna stolpa sta še iz njegove dobe. Ostri stolpič tam poleg je od „Svete Kapele“, ki jo je sezidal za trnjevo krono.³⁾ Na levem bregu Seine vidiš tri romanske zvonike opatiije Saint-Germain-des-Prés⁴⁾ in naprej na levo novejšo cerkev sv. Ge-

¹⁾ „Otok Sv. Ludvika“ v Seini (Cité in pa Ile St. Louis) je najstarši del mesta in še danes srce Pariza. Tu je imel sveti Francoski kralj Ludvik (1226-70) svoje bivališče, tu se tudi dviga cerkev Notre Dame, stolnica (katedrala) Pariškega nadškofa.

²⁾ Heloti so se imenovali sužni kmetje Špartancev.

³⁾ Trnjeva krona je izmed velikih relikvij Kristusovega trpljenja. — Že v zgodnjem Srednjem veku so častili na Zapadu kose iz trnjeve krone Kristusove (v St. Denisu in Aachenu). Trnjeva krona, ki se je za dobe Križarskih vojen častila v cesarski kapeli v Carigradu, je l. 1239 prišla v last Francoskega kralja sv. Ludvika, ki je za njo zgradil krasno gotično Ste. Chapelle. Izza leta 1806 se ta relikvija hrani pri Notre Dame. Njena pristnost ni gotova.

⁴⁾ Saint-Germain-de-Prés (Sv. German na Travnikih) se je imenovala stara Benediktinska opatiija v Pariškem delu mesta St. Germain. Slovela je zlasti po učenjakih Maurinske kongregacije, ki so tu delali.

novefe. Blizu tam stoji poslopje slavne Sorbonne,¹⁾ in okoli nje množina kolegijev in šol — to je takozvani ‚Latinski Kvartir‘, mesto dijakov.“

„A, tam je pač tudi koleg ‚Štirih Narodov‘, kjer je študiral moj boter Zurlauben.“

„Ne. Njegovo kupolo vidiš ravno mimo stolpiča ‚Svete Kapele‘ tik ob levem bregu Seine; tam je videti tudi streho vojaške šole, in v daljavi se dviga dom invalidov. Kar je pred njim, je gosposko predmestje Saint-Germain, kjer stanuje tudi naš polkovnik grof d' Affry.“

„Od Zurlaubena sem slišal, da je star zaspanec,“ sem vprašuje pripomnil.

„No, dobro bi že bilo, da bi v sedanjem času imeli polkovnika bolj mladega in čilega. Zato imamo pa tem boljšega majorja. Sicer pa ne gre tako govoriti o predstojnikih; utegneš si nakopati sitnosti. — Zdaj se obrni k desnemu bregu Seine. Tu se prostira trgovsko in obrtno mesto. Tam gori vidiš mrko utrdbo Bastije z mogočnimi zidovi in stolpi. Zadej leži Sveto-antonsko predmestje, delavski oddelek, poln bede in revščine, kjer med ljudmi vre in kipi. Bojim se, da bomo z njimi imeli še opravila. Tu, skoro pod nama, vidiš Obrežni Trg (Place de Grève) z mestno hišo. Preko nje, tam kjer drevesa boulevarda molé izmed streh, je videti kronišče Templja, gradu nekdanjih Templarjev.²⁾ Ne daleč od tam, malo bolj na levo, so vrata Saint-Martin, skozi katera si včeraj stopil v Pariz. Škoro v isti smeri in ne daleč proč, v Rue Poissonière in v Rue Grange Batelière,³⁾ sto-

1) Sorbonne (b. Sorbón) je bilo duhovsko semenišče pri Pariškem vseučilišču, ustanovljeno l. 1250 od Roberta de Sorbonne, kapelana pri Ludviku Svetem. Pozneje se je zelo povečalo ter je zaslovelo po svojih odličnih učiteljih. V 17. veku je pa ugled Sorbonne padel, ker se je nagnila h gallikanizmu. 1792 je bila razpuščena. Na njenem mestu se izza Napoleonove dobe vzdiguje poslopje novega vseučilišča.

2) Tempel (frc. Temple) nekdanj redovna hiša Templarjev v Parizu. — Templarji so bili cerkven red vitezov, ustanovljen l. 1119 v obrambo Sv. Dežele in krščanskih romarjev na Vzhodu, od papeža Klementa V. razpuščen l. 1311. Zadnji veliki mojster Templarjev, Jakob de Molay, je bil sežgan v Parizu leta 1314. Njihova Pariška hiša ‚Tempel‘ je posihmal prišla v last sorodnega vitežkega reda Johanitov ali Maltežkih Vitezov. Za časa revolucije je služila za državno ječo namestu porušene Bastije. Tam je bila zaprta tudi kraljeva družina. Napoleon I. in III. sta dala poslopje porušiti.

3) Ulica Ribičev in Ulica Čolnarnice.

jita dve naši vojašnici. Še bolj zapadno opaziš mline na veter na Montmartru.¹⁾

In zdaj prideva v mesto razkošja in veselja! Ali vidiš krasno palačo tik ob desnem bregu Seine, kjer se pod ‚Novim Mostom‘ zo-pet zlivata njena dva rokava? To je Louvre (b. Luvr.²⁾ Bolj na desno zagledaš strehe ogromne palače, ki jo je v zadnjih letih zgradil vojvoda Orléanski — Palais Royal.“

„Pravijo, da je tam zbrano vse bogastvo in razkošje Pariza in kar si le morejo ljudje domisliti užitkov in prélesti,“ sem opomnil.

„Tako je. Palais Royal velja za prestolnico Francoske prestolnice. Treba, da si jo ogledamo, predno nam bo obisk prepovedan. Major Bachmann je že hotel izdati tako prepoved za vse častnike in celi polk telesne straže, a d’Affry, ki je Orléanov prijatelj, je preprečil. Bachmann se boji, da ne bi se tam vsi zapletli v ne vem kake zarote. Tudi mojemu očetu ne smeva nič povedati, če kdaj obiščeva Palais Royal. Mislím, da bi naju pognal iz hiše; zakaj to ti rečem v svarilo: on smrtno sovraži vse, kar diši po novih idejah, in v tem ne pozna šale.“

„Joj meni, tedaj pa težko da ostaneva dobra prijatelja, in vendar bi mi bilo tako zelo treba!“ sem vzdihnil.

„Aha, moj bodoči svak!“ se je Karel smejal.

„Tiho, nekdo prihaja po stopnicah! — In velikanska palača za Louvrom so pač Tuilerije (b. Tjilrje)?“³⁾

„Res je. Ob Seini, tik pred ‚Kraljevim Mostom.‘ Naprej se prostirajo kraj Seine prekrasni Tuilerijski vrtovi do mostu na škripcih,

1) Montmartre je višina v severnem delu Pariza. Zdaj se dviga na vrhu prekrasna cerkev Sv. Srca Jezusovega, zaobljubljena cerkev Francoskega naroda, posvečena l. 1891.

2) Louvre je najstariši in pravi kraljevi grad Pariški. Danes je najboga-tejši umetniški muzej na svetu. L. 1793 ga je konvent odprl javnosti. Napole-onove vojske so znesle tja umetnin z vsega sveta.

3) Tuilerije se je zvala nekdanja palača v Parizu, ki je povečjem zgorela ob vstaji ‚kommune‘ v Parizu 23. maja 1871; ostalo je le malo poslopja, kjer je zdaj nameščeno ministerstvo za kolonije, in pa 35 ha obsežni Tuilerijski vrtovi. Tuilerije so bile zgrajene za Katarino Medicejsko v 16. stol. Tu je stanoval Ludvik XVI. od 7. okt. 1789, dokler ga niso revolucionarci po napadu na Tuilerije (18. avg. 1792) odpeljali v Tempel. V Tuilerijah so tudi pozneje stanovali Napoleon I. kot konzul in cesar, Bourbonci, Louis Philippe in Napoleon III.

ki jih veže s Trgom Ludvika XV. Za tem začenjajo Elisijska Polja (Champs - Elysée), ki se vlečejo s predmestjem Saint-Honoré blizu do Boulognske Šume (Bois de Boulogne). To pot boš še velikokrat hodil; zakaj tam stoji naša vojašnica v Chaillot-u (b. Šejotu) in pol-drugo uro naprej velika vojašnica v Courbevoie (b. Kurvoá.)

„Rojaka!“ je zaklical neznan glas za nama.

Okrenila sva se, in zagledal sem vitkega mladega moža v uniformi z znaki stotnika na ramah. A to ni bila znana mi rdeča uniforma našega polka telesne straže. Mož, ki je bil ravnokar stopil na ploščad stolpa, je imel blede, za vojaka skoro prenežno obličje s finimi, plemenitimi potezami. Iz velikih oči mu je sijala neka posebna sanjavnost in je dajala obrazu lasten značaj. „Rojaka!“ je zaklical in stegnil roke proti nama. „Slišim z vajinih ust trde, a mojemu ušesu vendar tako mile glasove svoje domovine. Zdravstvujta!“

„O gospod von Salis!“ je zaklical moj tovariš. „Kdor je vas enkrat videl, vas bo zmerom poznal. Mene kajpada ne boste več pomnili. Bil sem tačas šele kadet, ko ste bili na obisku pri mojem očetu, velikem sodniku Keyserju.“

„Keyser s Frauensteina!“ je odgovoril došlec. „Spominjam se. Sicer se takrat nisem popolnoma v miru ločil od vašega gospoda očeta; a to me ne sme ovirati, da bi njegovega sina ne ljubil. A tu! Kdo je ta cvetoči mladenič, ki mu gorska moč kipi iz čvrstih udov in iskrena švicarska duša sije iz plavih oči?“

„Drag sorodnik iz Žuga, gospod Muos, varovanec slavnega Zurlaubena, pravkar namenjen stopiti v naš polk telesne straže“, me je predstavil Keyser in mi imenoval tujega gospoda: „Gaudenc von Salis-Seewis, stotnik v polku Salis-Samaden.“¹⁾

„O, slavni pesnik!“ sem vzkliknil. „Pevce žalostne pesni: „Glo-bok in tih je grob“, ki jo Verenica tako z občutkom poje.“

„Na, pa sem koj našel občudovavca,“ se je nasmehnil Salis ter mi prijateljsko stresel roko. „Morava se o priložnosti še bliže spoznati. Obiščite me v mojem stanovanju, Rue Baugirard; a če stanu-

¹⁾ Gaudenc von Salis-Seewis, Nemški pesnik lirskih poezij; roj. 1762 na gradu Bodmar pri Malansu v Švici; u. 1834 v Malansu. Bil je izza 1779 pri Švicarskem polku v Parizu. Po izbruhu revolucije je spočetka živel kot zasebnik v Parizu, pozneje je stopil v vojaško službo Švicarske domovine ter se močno udeleževal njenega političnega življenja.

jete pri gospodu velikem sodniku — pardon, gospod poročnik! — si žalibog ne bom smel dovoliti veselja, da bi vam obiske vrnil. Moj polk je zdaj odločen za Passy. Torej na svidenje, ne li? Naše prvo srečanje na stolpu pri Notre-Dami mi ostane vedno v milem spominu.“ Pri tem mi je še enkrat podal roko, se priklonil Keyserju in šel na drugo stran ploščadi.

Na potu domov mi je pravil Keyser, zakaj ni Salis v prijateljskih odnošajih z očetom, ter mi je svetoval, ne se preveč oklepati pesnika, sicer bi gotovo tudi jaz izgubil očetovo milost. „Salis je pač pesnik,“ je rekel suhoparni Karel Franc, „in pesniki so vsi napol prismojeni. Tako tedaj nori za svobodo, bratovstvo, blaginjo narodov in ne vem kaj še. Tudi govori o bližnji pomladi narodov in o novi dobi, ki odpravi vse stare zlorabe, predpravice in stanovske razlike. In takih neslanosti več! Skratka, mojemu očetu je bilo to že od sile. Povedal je gospodu Salisu svoje mnenje, in ločila sta se kot sovražnika. Kmalu nato je umrl Salisov stric, ki je poveljeval stotnijo v polku telesne straže. Salis je po pravici pričakoval, da dobi to stotniško mesto. A bilo je podeljeno njegovemu stričniku Salis-Zizersu, in on je moral nazaj k svojemu polku na deželo. Da mu je ušlo boljše mesto, pripisuje mojemu očetu in majorju Bachmannu. Bržkone vsaj deloma po pravici; zakaj naš polkovnik d' Affry mu je bil zelo naklonjen.“

V naslednjih dneh sem popisal svoje prve vtiske v Parizu v dolgem pismu na botra in sem v sklepu prosil, naj moje pismo tudi ljubi botri pokaže — mislil sem kajpada Vereno; zakaj poskrbel sem bil, da botra tudi s svojimi velikimi naočniki ne bo mogla razbrati moje majhne pisave in bo torej morala dati pismo Vereni brati.

V ponedeljek sem se predstavil majorju, in sem bil vmeščen za praporščaka, ko sem naredil ne ravno strogo izkušnjo. Potem je vzel polkovni krojač mero za mojo novo uniformo, in zgovorni dečko se je mej tem opraviлом nekaj krat polaskal moji rasti. V dveh dneh da bo gotova, je rekel; in veselil sem se kakor otrok na to, kako bom ponosno korakal v krasni uniformi. Tudi mali Brunner, ki se mu je dobro godilo pri vrtnarjevi družini, je bil sprejet za bobnarja; čim bodo koze spravljene v Trianon, naj bi šel k regimentu.

Obiskal sem ga večkrat in pri tem sem se seznanil z zetom naše vrle gospodinje in zlasti z njegovim starim očetom. Bil je neki Huwiler, doma iz bližine Zuga, jako resen mož, ki ni zinil nobene

besede odveč, kar tudi ni bilo treba, ker je že njegova sneha v tem toliko več storila. Njegov sin, ki sem ga pa redko videl, je bil odslužil svojih sedem let pri gardi, si od tega prihranil lepe denarce ter končno s pomočjo Keyserjevo najel hišo in vrt v Svetomartinskem predmestju, kjer je marljivo in umno sadil ohrov, sladki grah, korenje in drugo zelenjavo. Oče se je bil priselil k njemu v Pariz. Še za drug vir dohodkov, ki si ga je bil odprl zviti vrtnar, sem zvedel šele pozneje.

Če sem pod večer obiskal starega moža, je navadno sedel na klopi v vrtu za hišo, pokojno kadil svojo pipo in bral „Mali Vestnik“,¹⁾ zakaj bil je velik, a tih politik. Šele ko sem po več obiskih z malimi darilci in prijaznostjo zadobil ljubezen njegovih vnukov, se je proti meni nekoliko otajal in mi je naposled povedal svoje mnenje, da so na Francoskem dvor in plemiči dogospodarili.

„O kralju in kraljici ne govorim,“ je rekel, — „a drugo je vse gnilo in črvido tu gori. Glejte, gospod, če poznam pri kakem drevesu, da je njegovo deblo táko, tedaj vem, da ga prvi vihar podere, in sicer tem gotoveje, čim višji in večji je njegov vrh. Tako se zgodi tudi tukaj. Zanesite se!“ Nato je nekaj časa tiho pušil in naposled je spregovoril: „Svetoval bi vam, rajši se vrniti domov v Zug, nego zdaj stopiti v gardni regiment. Kadar pade veliko drevo, se bo slabo godilo ljudem, ki so se naselili v njegovi sencí.“

Ta je bil najdaljši govor, ki sem ga slišal iz ust starega Huwilerja Kajpada ni omajal mojega sklepa.

Redinga po svojem prihodu v Pariz nisem veliko videval; služba ga je zadrževala v Versaillesu, kamor je bil v začetku velikega tedna poklican tudi Karel Franc. Tudi o. Sekundus je bil šel tja k polku in si je prizadeval pripraviti vojake za dobro velikonočno spoved, kar mu je res pri veliki večini še uspelo. Z gospodom sodnikom sem malo občeval, ker so ga opravi večinomoma zadrževali v pisarni. Potemtakem je umljivo, da sem močno želel, kmalu dobiti uniformo, da bi tudi jaz že odrinil v Versailles k polku.

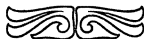
V sredo zjutraj velikega tedna mi jo je krojač naposled prinesel. S kakó slovesnimi občutki sem jo oblačil! Čevlje z zaponami, ko mleko bele gamaše, bleščéče hlače do kolen s srebrnimi gumbi, enako

¹⁾ „Petites Affiches“ — časopis tedanje dobe.

bel telovnik in preko njega z zlatom vezeni porte-epée¹⁾ — kako mi je vse to stalo! In zdaj še rdeča vojaška suknja z vezanim, štrlečim ovratnikom, sinjimi zasleci in belo, s srebrom obrobljeno podlako, ki se je na prsih obrnena videla, in te vrste lesketajočih gumbov! Krojač je stopil par korakov nazaj in vzkliknil: „Superbe!²⁾ To, pravim, je triumf moje umetnosti! Pozivam dvornega krojača Njegovega Veličanstva, če je zmožen narediti popolnejše mojstrsko delo. A kajpada, uniforma je dostojna le svojega moža! Gospod poročnik bo v tej uniformi vsem lepim damam na dvoru glavo zmešal. Adonis³⁾ je je zopet prišel na svet, porekó, in je stopil v Švicarsko stražo.“

Sram me je, a vendar je res, da mi je to laskanje silno dobro delo. Kar najboljše volje sem pripel meč s pozlačeno nožnico in sinje-zlatim čopom za pas in si del na glavo s srebrom obrobljeni trikotni klobuk z enakim čopom. Potem sem se občudoval v zrcalu sprejemne sobe in poslušal Rozaljino občudovanje. Pri tem mi je šinila skozi glavo misel: Da bi me vendar videli Verenica in mati!

Niso bile Rozaliji še pošle besede občudovanja, ko je vstopil veliki sodnik s pismom in je rekel: „A, dobro, da ste pripravljene! Pismo od d'Hervilly-ja! Prihodnji teden vas bodo sprejeli v Trianonu. Dan in ura se vam še naznanita“.

VIII.

Pri kralju.

Še tisti popoldan sem se peljal v kraljev stolni grad, in sicer v enem od karabasov, ki vozijo od Kraljičine Avenue (b. Avn⁴⁾) v Elisijskih Poljih do Versaillesa (b. Versáj-a). Karabasi so strašno neokretni vozovi z osemnajst do dvajset sedeži, pomikajo se silno

1) Izg. portepé = usnjat pas, z zlatom ali srebrom pretkan, ob njem čop iz zlate ali srebrne žice; častniki nanj pripenjajo meč ali sabljo.

2) Veličastno!

3) Adonis = lep mladenič Grškega bajeslovja, v katerem je poseobljeno cvetje.

4) Avenue se zove široka z drevesi obsajena cesta.

počasju naprej, in v vsakem klancu morajo potniki stopiti z njih. A samo ti, in njim podobni manjši Pot-aux-fleurs (b. pot-o-fler) s štiri sedeži, imajo po kraljevem privilegiju pravico, prevažati potnike iz Pariza v Versailles. In rad ali nerad se jih mora poslužiti, kdor nima konja za ježo in ne mara peš iti. Konja nisem imel in peš iti nisem hotel, že zato ne, da varujem svojo novo uniformo.

Prišedši v Versailles sem koj šel k majorju pl. Bachmannu in k svojemu stotniku Redingu. Predstavila sta me še tisti večer skoro vsem častnikom. Vsi so me prav dobro sprejeli, vendar pa Luzernci in Ländlerji bolj pristržno nego Bernski in Freiburški ¹⁾ patriciji, ki se zelo postavljajo s svojim plemstvom.

Le eden me je sprejel tako, da je vrelo v meni, in bi bilo koj prvi večer skoro prišlo do očitnega spora — ožji moj rojak, dà, moj šolski tovariš. Nočem ga imenovati z njegovim poštenim rodbinskim imenom, ampak le po zmerjanju, ki ga je bil že v šoli dobil zavoljo svojega nadutega ponašanja. Klicali smo ga le za „grofača“. Je že res, da je njegova družina mnogo bolj imenitna in bogata nego mi Muosovi. Vendar mu pa ni bilo treba pred mojimi novimi tovariši tako razločno namigavati na mojo revščino, ko sem premagal svojo staro mržnjo do prevzetnega in potuhnjenega mladiča ter sem mu prijazno ponudil roko v pozdrav. Reding, ki je bil poleg, je zaprečil spor, a ga je tudi tako zavrnil, da je prebledel in se z zlobnim pogledom odstranil.

Drugo jutro, veliki četrtek, sem bil navzoč pri slovesnosti, ki je nikoli ne pozabim. Kralj je namreč po stari šegi ta dan dvanajst ubogim starčkom noge umil, potem ko je bil skupno s soprogo v grajski kapeli prejel velikonočno sv. obhajilo. Reding je tako uredil, da sem bil prideljen častni straži, ki je imela službo med umivanjem nog.

Kako sem strmel, ko smo prišli na Place d'Armes (b. Plas darm,²⁾ in je v žarkih jutranjega sonca stal pred nami orjaški grad! Večje krasote nikoli ni razvil noben vladar, kakor Ludvik XIV. v tej res kraljevski palači. Velikanska razsežnost njenega pročelja, ogromna srednja stavba v obliki podkove z obema kriloma, ki se kakor brez

¹⁾ Luzern, Bern, Freiburg, Basler Land so deli Švice; prebivavci dotičnih kantonov se zovejo Freiburžani, Ländlerji itd.

²⁾ Place d'Armes = Vojni Trg.

konca raztezata proti jugu in severu; bogastvo in kras stebrov in pilastrov, kipečih med dvema vrstama velikih oken do mramornatih balustrad,¹⁾ ki s sohami ozaljšane venčajo visoko streho — že silni vtisek tega pogleda me je prevzel. Kaj šele, ko smo stopili v notranjščino palače in smo šli po širokih mramornatih stopnicah in skozi razkošno opremljene galerije! Ko smo se naposled razvrstili v eni izmed neštetihi dvoran, sem bil omamljen od krasote in sijaja. Komaj sem mogel odtrgati oči od dragocenih preprog, pozlačenih štukatur in krasnih slik na stropu, kažočių napore in zmage Herkulove.

Postavili smo se bili na eni strani dvorane; nam nasproti so stale Francoske straže v svetlomodrih uniformah, ob zadnji steni pa so se bleščali gospodje z dvora v svojih z zlatom obloženih opravaht. Pred njimi je stalo 12 preprostih stolov; kmalu je ceremoniar pripeljal noter starčke, oblečene v čisto novo črno obleko, ter jih posadil na pripravljene sedeže. Kraljevi služabniki so jim pomagali pri sezuvanju, in čim je bilo to končano, so se odprle dvokrilne duri, in pogled je nam splaval skozi vrsto sijajnih soban, koder so dvorjani tvorili špalir do kraljevih prostorov. „Prostor za kralja!“ je zadonelo; vsi so umolknili in se priklonili; vojaki so prezentirali.

Ludvik XVI. je prihajal z velikim spremstvom. Naprej so šli ceremoniarji v stari Španski noši s palicami iz slonove kosti. Kralj sam je bil čisto preprosto oblečen, vendar pa sta veliki zvezdi reda Svetega Duha in Ludvikovega reda dičili njegove prsi. Obraz mu je poln in nekoliko bled, pogled resen, a vendar prijazen. Dvorni kapelan je prebral evangelij o umivanju nog, in še nikoli me ni njegov vzvišeni nauk krščanske ponižnosti tako presunil kakor tukaj, ko sem videl vladarja velike države posnemati zgled kralja nebes in zemlje. Ko je bil evangelij prebran, se je kralj približal starčkom, spremljan od svojih bratov, grofa od Provence (b. Provanse) in grofa od Artois (b. Artoá.²⁾ Grof od Provence je iz prekrasne zlate posode ulival po malem vode na noge, ki jo je strežaj lovil v veliko zlato umivalnico; grof od Artois je pa dajal kralju otiračo, in ta je, klečé na blazini,

¹⁾ Balustri so nizki, močno bokáti (v sredi odebeljeni) stebriči, ki navadno služijo kot podpornje za doprsne ograje. Balustrada se zove doprsna ograja, sloneča na balustrih.

²⁾ Grof od Provence, poznejši kralj Ludvik XVIII. (1815—24); grof od Artois, poznejši kralj Karel X. (1824—30), umrl l. 1836, njegov grob je na Kostonjevici pri Gorici.

ki jo je paž premikal, lastnoročno brisal nogo za nogo. Solze so mi silile v oči, ko sem gledal to ponižno opravilo sredi kraljevskega sijaja, s kakršnim je bil Ludvik XIV. obdal Francoski prestol in svojo oboževano osebo. — Še tisti večer sem vse to popisal svoji materi, ker vem, da jo kaj tako bogoljubnega zelo razveseli. Ne, tako si pa nisem predstavljal svojega prvega srečanja s kraljevstvom.

Naslednje dni sem imel dovolj opraviti, da sem se nekoliko uživel v stanovske dolžnosti. Tudi smo imeli službo v kapeli in v gradu pri cerkvenih slovesnostih. Veliki dan pa so švigale v parku vse bajnokrasne vodne umetnosti, najveličastniše na svetu, ki jih je za mnogo milijonov liver dal napraviti Ludvik XIV.; njih igra, pravijo, da stane vsakokrat do 20.000 liver. Popoldne sem bil na straži pri Zmajevem omrežju ob Neptunovem jarinu; vsi dohodi ogromnega parka so bili namreč zastraženi, dokler se je kralj in dvor po vrtu šetal.

Šele zvečer, ko je sonce zatonilo, sem bil prost. Dovolj dolgo sem imel pred očmi Neptuna, Proteusa¹⁾ in druge morske pošasti v jarinu, zato sem jih takoj pustil in sem šel mimo Zmajevega studentca, kjer pozlačena pošast bljuje velikanski pramen vode proti nebu, skozi dvojnatu alléjo vodometov in slapov z dražestnimi otročjim skupinami navkreber do zvišene ravani, kjer vodna piramida — ‚kipiči lonca‘ zvana — pljuska svoje šumeče in peneče lijávine čez petero, v stopnice zvrščenih, mramornih toril. Ko sem došel do višine grajske strehe, sem stopil pred osrednjo stavbo, moléčo daleč noter v park. Zdaj sem videl, da je stran proti vrtu še mnogo bolj enotno zasnovana in bogato izdelana nego pročelje, obrneno proti Vojnemu Trgu. Še sem strmel v krasno stavbo, ko me je nekdo poklical po imenu, in sem nenadoma zagledal pred sabo Salis-Seewisa.

Prišel je bil iz Passy-ja, da bi se zvečer v parku izprehodil, in se mi je ponudil za spremljevalca. „Odtod proti jugu leži velika oranžerija,“ mi je pravil, „in naprej od nje jarin Švicarjev, ki ga je polk telesne straže nekoč v eni noči izkopal, ko je bil Ludvik XIV. slučajno izustil misel, naj bi tam bil velik vodoshran. Suženska uslužnost vladarjevi domisljici, ki nam Švicarjem ne dela časti! Idiva proti zahodu, kjer leži pravi veliki park.“

1) Neptun = Starorimski vodni bog, pozneje zjednačen z Grškim morskim bogom Poseidonom; njegovo znamenje so vile. Tako je ime tudi enemu planetu sonca. — Proteus je v Grškem bajeslovju povodni duh, bivajoč nasproti Nilovemu izlivu ter neprestano menjajoč postavo, večč bodočih reči.

Obrnila sva gradu hrbet in korakala med dvema podolgastima bassinoma, ki ju ob bregeh čuvajo Tritoni¹⁾ in drugi morski bogovi, ter sva prišla do širokih stolb, ki vodijo z zvišene ravani grajskega vrta dol v prostrani, z visokim gozdom porasteni park. Le Nôtre (b. Le Notr²⁾) je razpredel po njem nešteto potov in alléj, ki vodijo k vedno novim duplastim pečinam, kioskom, vodnim napravam, lopam, skupinam in kipom. Ravno pred nama je veliki Latonin³⁾ vodnjak. Na sredi stoji ona s svojima otrokoma Apollom in Diano ter kliče Jupitrovo kletev na sramoteče jo Lykijske kmete. In glej, že so ti v žabe pretvorjeni in, v trojnem vencu krog boginje razvrščeni, bljujejo eden čez drugega vodne pramene v tolmun. Preko te skupine se je nama odpiral krasen razgled po dolgi, široki kraljevi alléji do Apollovega bassinina in čez veliki okrogli jarin v odprto krajino.

„Ne hodiva dol po stopnicah,“ je svetoval Seewis, „ampak rajša po klančini,⁴⁾ da bova videla krasne marmorne kipe, ki so postavljeni na obeh straneh ob robu gozda tja dol do velikega jarina.“ Vsi bogovi in boginje Grecije in Rima, vsi junaki Homera in Virgila, od umetnikove roke v nadnaravni veličini iz belega marmorja izklesani, se tu vrstijo pred temno tisovo steno, ki kakor visok pas obroblja gozd.

„Kaj Francoska zgodovina nima nobenih junakov in kraljev, ki bi nadomestili te pogane?“ sem vprašal. „Mar bi sv. Genovefa ali sv. Ludvik, sv. Martin ali Devica Orléanska ne zaslužili, da bi jih vpodobili v marmor, kakor ta pravljíčna bitja starega bajeslovja? Vrhu tega so nekatera še tako brezstidno predstavljena, da se jih komaj sme pogledati.“

¹⁾ Tritoni = morska božanstva Griškega bajeslovja, vpodobljevana z mladeniškim trupom in dvema ribjima repovoma.

²⁾ K zgodovini Versaillesa bodi povedano sledeče. Sedanjo veličastno obliko je dobil grad pod Ludvikom XIV. (1643--1715). Umetna stavbenika Levau in Mansart sta vodila gradbo v letih 1661--88, Le Nôtre je pa ustvaril prekrasne, često posnemane vrtove. Tu so stolovali Francoski kralji od 1682 do 6. okt. 1789. Izza l. 1838 je tudi Versailles spremenjen v narodni muzej.

³⁾ Latona (gr. Leto), v bajeslovju prva žena Jupitrova, mati Apolla in Diane (Artemide), češčena na otoku Delosu. Ko beži pred Juno (Hero), jo zasramujejo kmetje v Lykiji, Jupiter jih za kazen spremeni v žabe.

⁴⁾ Klančina = nagnjena ploskev (umetno napravljene brežine) za speljavo napetih poti preko cest in podobno, (rampa.)

Salis je odgovoril: „Mladi prijatelj, vaša misel je prava in vam je v čast; a varujte se jo izreči naproti komu drugemu! Posmehovali bi se vam radi vaše nedolžnosti in naivnosti. Tu je namreč eno stoletje sem postalo vse zgolj potvara in puhlo lepotičje; krščanstvo je docela zamrlo; zemeljski Olymp, v katerem je hotel živeti vladar kakor oče Zeus — to je bil Versailles do časa sedanjega kralja. In Ludvik XVI. ne more spremeniti, kar so njegovi predniki pokazili.“ In potem se je začel razvnamati za preprosto veselje v naravi, kako je prirodna loka z žuborečim potočkom in nadenj sklonjenimi vrbami in trepetajočimi brezami, obsijana z mesečino, veliko lepša nego ta park s svojimi zumetničenimi stenami od zelenike, gabra in tise.

„To je vse prav lepo za pesnika,“ sem rekel, „a za velikega kralja je le preveč revno in preprosto. Ne, ne, tega prekrasnega parka mi ne smete zaničevati. Je naravnost čudovita spojitev umetnosti in prirode. Le da bi umetnost prirodi malo manj sile delala.“

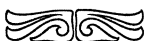
„Saj to je!“ je vzkliknil Salis. „Prirodi se povsod sila dela. Puder v laseh, našešurjene vlasulje, lepotilo na licih, togi modrci in smešna obročna krila, vse to je nenaravno kakor ta skrotovična oblika zelenike! A ni druge poti k sreči, ko vrniti se k naravi, preproščini, svobodi. O prijatelj, zaupam, da njihov dan kmalu sine! Narod hrepeni po njih. Nadejam se, da bodo poslanci, ki se v malo dneh zberejo tu iz cele Francoske, pokazali narodu pot k naravi in svobodi. Kralj je dober. Sprevideva, da more le nebeški dar svobode privedi narod k sreči. Osvobodil je tlačane na vseh kraljevih posestvih. Toda visoko plemstvo se povečjem še krčevito drži svojih docela krivičnih predprav. In mi, prijatelj, mi Winkelriedovi sinovi ¹⁾ smo poklicani, da tudi v tej deželi naredimo gaz svobodi!“

Mej tem sva bila dospela do tistega slovečega torišča pod Latoninim vodnjakom, od koder je najlepši pogled na različne dele parka. Okrenivši se sva videla iznad velikih stolb moleti osrednjo grajsko stavbo v vsej njeni krasoti; z desne in leve se tukaj strinjata poletna in jesenska glavna alléja; dve drugi široki poti držita od te točke poševno do kraj parka, sečeta zimsko in pomladno alléjo ter odpirata pogled skoz temni gozd na pljuskajoče fontane. Naravnost izpred naju pa, kar je daleč oko neslo, se je prostirala široka smaragdno zelena trata mej dvojnato kraljevo alléjo, in niže dolí sinje

¹⁾ Švicarji.

zrcalo Križnega jarina, čegar desni rokav sega do pod stolbe in klančine Trianona. A ta se več ne vidi, ker ga zakriva gozdno drevje.

Na zapadu je ravno ugasnil poslednji trak večerne zarje, in na vzhodu se je dvignil iznad grada v srebrnem svitu skoro polni velikonočni mesec. Tu se je oglasil čisto blizu prvi slavec, prvi, ki sem ga kdaj slišal; zakaj pri nas v Zugu ne gnezdiijo. Kmalu se je odzval tu pa tam drugi in tretji, in zatopljena v poslušanje sva Salis in jaz tisti večer nehala govoriti o svobodi.

IX.

Pri kraljici.

V svojem stanovanju sem našel pisemce od d'Hervilly-ja z obvestilom, da bom v četrtek zjutraj med 9. in 10. uro pričakovan v Malem Trianonu. No, Brunner s kozami je bil že prišel v Versailles, torej smo bili pripravljeni.

Določeni dan smo Reding, Keyser in jaz rano zapustili Versailles — kajpada v svojih najlepših uniformah — ter smo krenili skozi park. Brunner je imel nalog, točno ob 9. uri s pomočjo dveh zanesljivih vojakov pripeljati koze pred mrežna vrata; zakaj umevno je, da sami nismo marali goniti živali.

Jutro je bilo čarobno lepo. Vstajajoča pomlad je s toplim vetrčem dihala v vrhove dreves, ki so prav kar odpirala svoje popje, poigravala z že zelenim grmičjem in božala pestro krasoto cvetnih gredic. Po sinjem nebu so veslali, počasu ko labodi, raztreseni beli oblaki. Solnce je prožilo svoje žarke v ponosne grajske zidove in neštete bele mramornate sohe, čaralo mavrične barve v razpenjene valove vodometov in slapov ter prašilo na mirjade diamantov čez sveže orošeno travo. Ščinkovci so iz grmovja žgoleli drzno pomladno pesem med sladko petje slavcev — sicer je vladala ob tej rani jutranji uri globoka tišina po širnem parku.

Reding je kratko ponovil navodila majorja Bachmanna. Potem smo se vdali čaru pomladnega jutra v tej prekrasni okolici. Najprej smo nameravali od Point-de-Vue (poan-dvi¹) kreniti naravnost mimo Flórinega jarina²) k Trianonu; a lepota, ki jih je Keyser razkazoval, je bilo toliko, da smo naposled zablodili v mreži gozdnih potov in smo se že bali, da ne pridemo o pravem času v Trianon. Vrtnarji, ki so čistili peščene steze, so nam pokazali pot. Toliko da smo mimogredé še utegnili za hip pogledati palačo Velikega Trianona in njegove terase.

Kmalu smo bili na cilju. Kraljičina hiša v Malem Trianonu je bila zgrajena v slogu Italjanskih vil in nič večja ko navaden selski dvorec.

Ko smo se prijaviili, so nas koj peljali v Angleški park, ki ga je bila dala Marija Antoinetta zadnja leta napraviti. Namestu teras s cvetnimi lehami in vodnimi umetnijami, namestu gladko striženih tiso-vih seči in zeleničjih piramid, premih drevoredov in vodotočev je bilo videti skale, dupline, slapove, v pesku žuboreč potoček, jezero, gozd in grmovje, slikovite drevesne skupine, z lesom obrobljene travnike, in znano „selo“ je kronalo napravo Antoinettino, polno poezije. Šele minulo leto (1788) je bila dodelana zadnja stavba, namreč mlekarica.

Sluga je nas po stranpoti skoz grmovje peljal do parkovih vrat, ki so blizu pristave. Slišali smo zunaj meketanje koza in Brunnerjev glas; prišli so tedaj prav! Stražnik ob vratih, star godrnjav invalid, je odprl omrežje, in s kmetije sem je prihitel Vali, Freiburški planšar, s svojo vnučadjo, Ivanko in Vendlom, da sprejme v posest pričakovane koze.

„So že tu!“ je veselo klical Vendel. „Lej, ata, kako so velike in kakšne roge imajo! Lej, kakšno vime ima koza, in kozliča, kako poskakujeta! Ali kozel tudi kaj trka?“

„Poskusi!“ je velel Jurček malemu rojaku. „Koj te vrže po tleh.“

1) Point - de - vue = razgledišče.

2) Flora je veljala poganom za boginjo rastlinstva; zdaj se s tem imenom označa v obče rastlinstvo, zlasti cvetoče. Jarin pomeni globel v vodi, potem tudi umetno napravljeno vodoshrambo (bassin).

In res! Predno smo mogli zabraniti, je Vendel nagnil glavo proti kozlu, kar je ta smatral za poziv na dvoboj in je dečka precej nemilo vrgel na trato. Ivanka, že bolj odrastlo, brhko dekle, se mu je smejala in mu pomagala vstati; Jurček je pa prijel žival za roge in jo je s pomočjo dolgega narednika Stoffela zadrževal od daljnje bojne igre.

Staremu invalidu, ki je bil mej tem zaprl železno omrežje, razposajeni nastop ni bil po misli. „Oho!“ je zavpil, „tukaj niste na kaki vaški kmetiji, ampak na vrtu Njenega Veličanstva. Kdor zlomi le eno teh hiacint, kojih čebule je sama kraljica izvolila vsaditi, izgubi glavo ali pa vsaj pride vse žive dni v Bastijo, tako gotovo, kakor sem jaz Bercy čuvaj teh kraljevskih vrtov!“

„Dobro, da ste postavljeni le za čuvaja in ne za sodnika, moj stari zvesti Bercy,“ se je oglasila gospa, ki je bila med invalidovo grajo za našim hrbtom stopila iz gozdiča, ki loči kmečko pristavo od ostalega sela.

Gospa je nosila zelo preprosto obleko iz belega perkala; široka ruta iz čipek, na prsih prekrižana, je ogrinjala vrat in rameni, a preprost širokokrajni slamnik je pokrival svetle lase. Izjemna visokost, zdaj od prijaznosti omiljena, ji je sijala iz oči, mej tem ko ji je ob pogledu na skupino, ki je bila nastala okoli koza, vesel nasmeh zaigral krog plemenitih usten. Vodila je za roko malega, blizu štiriletnega dečka. Ko je ta zagledal tuje ljudi, se je boječe privil k materi, a je vendar radovedno gledal na koze; očitno ga je veselilo, kako so čilo poskakovale in kako so jim zvončki za vratom čisto zvonili. Na drugi strani gospe je stala desetletna deklica angeljske lepote, prav tako preprosto oblečena kakor mati. V mali razdalji so sledile nekatere osebe.

Ko je gospa nagovorila čuvaja, smo se vsi obrnili, in Reding je rekel poluglasno: „Kraljica!“ — Vsi smo se globoko priklonili. Invalid je bil tako zmeden, da mu je od same zadrege ušla stara vojaška kletvica. Potem je rekel, položivši roko na usta: „Blagovolite oprostiti, Veličanstvo! Toda če se tem Švicarjem ne zagrozi s tezalnico in vislicami, se obnašajo v kraljevih vrtovih kakor v svojih — brez zamere — kravjih štalah.“

„Ná, Bercy, nikar je še bolj zavoziti, s tem da svojo slabo voljo stresate na ljudi, ki so od daleč prišli, da mojim otrokom in meni

napravijo veselje.“ — „Gospod d'Hervilly,“ se je obrnila na postar-nega gospoda od malega spremstva. „Saj ste mi govorili o ljubeznivi nameri svojega starega prijatelja Zurlaubena, ki mi je dobro v spominu, da mi hoče poslati par izredno lepih koza za mojo pristavo. Če se ne varam, je prav ta namera pred našimi očmi izvršena. Ti so pač mladi prijatelji Zurlaubenovi, ki ste mi o njih pravili.“

„Veličanstvo, Vaš spomin je tako zanesljiv ko moje srce,“ je odgovoril d'Hervilly. In zdaj smo bili predstavljeni z mnogimi hvalnicami na rodbini Redingov z Biberegga in Keyserjev s Frauensteina — o moji je malo vedel, vendar jo je imenoval staro in slavno — vse z neko svečanostjo, ki je bolj spadala v kak salon nego pa v pričujočo skoro komično okolico. Pa se je res kraljica malce šegávo-nasmehnila, a je nam milostivo dala roko poljubiti ter rekla: „Prepričana sem, da boste kralju, mojim otrokom in meni svojo vdanost še vse drugače dokazali nego s tem ljubeznivim darilom, ki mi ga prinašate iz svoje lepe domovine. Dnevi postajajo od dne do dne resnobniši. Pravijo mi, da se opasen nemir bolj in bolj širi po naši mili Franciji. Junaštvo in zvestoba Švicarjev sta prišli v pregovor. Ako bi res nastale težkoče, česar pa ne verujem, se zanašamo na vas.“

„Kri in življenje za kralja, ki smo mu prisegli zvestobo!“ je oduševljen zaklical Reding.

„Kri in življenje za kraljico!“ se je oglasil Keyser.

„In za njene vzvišene otroke!“ sem pristavil s toplim čustvom.

Z vidnim zadovoljstvom je gledala Marija Antoinetta na nas in rekla: „Hvala vam. Vem, da se lahko zanesem na vas in vaše tovariše. Povejte jim to. A zdaj dovolj resnobe! Moj Trianon ni prostor za skrbi, ki jih dela krona, ki često mnogo bolj tišči, nego si ljudstvo misli. Tu nisem kraljica, ampak vrtnarica, pastirica in pred vsem mati svojih milih otrok. Moj stari prijatelj, gospod d'Hervilly, vam razkaže moje malo vilinsko kraljestvo, kjer skušam živeti mirno-selsko življenje.“

Nato se je obrnila Marija Antoinetta k skupini, stoječi okoli koza. Valijev vnuk se je bil že oddahnil od strahu in je z glasnim smehom dajal kozi in mladičema sveže trave, mej tem ko se je kozel še vedno bojaželjno postavljal, in sta ga Brunner in Stoffel držala za roge.

„Ivanka,“ je zaklicala kraljica, „pripelji nam semkaj zala mladiča in njuno mater! Glej, otrok,“ je rekla malemu vojvodu od Normandije,¹⁾ „glej lepe bele kozliče, ki ti jih je ta prijazni častnik pripeljal iz svoje domovine, iz Švice.“

Deček je zaploskal z rokama, božal srčkani živalici in rekel: „Mama, s sabo vzeti? mojemu bratu, dofěnu, peljati?“

„Lepo je, moj sin, da se spominjaš svojega bolnega brata! Toda kozličev ne bomo ločili od njune matere. Kaj bi ti rekel, ko bi te hudobni ljudje ločili od mene?“

„Tepel bi tiste hude ljudi in nikakor ne bi šel od tebe, mama,“ je rekel deček in se je z eno ročico krčevito prijel matere, z drugo pa dalje gladil kozliča. Potem je govoril kozi, ki je silila k mladičema: „Ne vzamem ti ju, ne; Ivanka vas popelje vse k mojemu bratu, in kadar ga tvoje mleko ozdravi, te bom krmil z najlepšimi cveticami.“

Smehljaje je pogladila Marija Antoinetta svojemu sinčku svetlo kodrasto glavico in rekla: „Tvoje cvetice težko da bi ji šle v slast. Kar pa o mleku praviš, ni tako nespametno. Že večkrat sem slišala, da je tolsto kozje mleko zelo redilno.“

„In kraljevskega otroka dostojno,“ je prav resno pripomnil d'Hervilly. „Zakaj stari pisci poročajo, da je bil sam Jupiter vzrejen ob mleku kože Amaltheje.“

„Tu imamo zopet klasičnega d'Hervillyja,“ se je smejala kraljica. „Pa naj se tudi ta lepa koza imenuje Amalthea, in dvomim, da bi bila ona mnogo opevana božanska žival, ki je med zvezde prenesena, lepša in večja nego je ta tukaj iz Švicarskih gora. Videli bomo tudi, kaj zdravniki porečejo k božanski pijači kozjega mleka. Upajmo, da tudi dovolé dofenu danes popoldne, ko je tako toplo pomladno vreme, skupaj z nami obiskati to moje zavetno selo.“

Mej tem je bil tudi kozel — še vedno v Brunnerjevem varstvu — prišel bliže kozi in mladičema. Tedaj mi je od njegove kože mahoma udaril v nos poseben duh, in vprašal sem fanta, kaj da je počel z živaljo.

„Eh,“ je rekel, „napudral sem ga malce in za pol repárja rožne vode sem poškropil nanj. Premočno je smrdel. In to sem si mislil, da bi fini nosovi na dvoru ubogemu vragu lahko zamerili. Zato sem ga pa malce pomadiziral.“

¹⁾ Vojvoda od Normandije je bil tačas še naslov poznejšega nesrečnega dofěna.

Keyserju je ušel glasen smeh, Reding je bil v zadregi, in jaz bi se bil od sramu najrajši v zemljo pogreznil. Sicer ne verjamem, da je kraljica umela vsako besedo Brunnerjeve Švicarske nemščine; a toliko je pač razumela, da je fant kozla napudral in pomadiziral. Zelo mi je odleglo, ko je Marija Antoinetta to početje smatrala za pastirjevo otročarijo ter je poklicala bliže dame svojega spremstva, da jim razloži, kaj se je zgodilo. Nastal je velik smeh, in prepričan sem, da so se na dvoru še dolgo smejali našemu „pomadiziranemu kozlu.“

Kraljica se je zdaj obrnila naravnost na Brunnerčka, ki je s svojo pastirsko torbo, široko razkoračen, stal zraven kozla in si je smeh visoke gospode štel v posebno čast. Vprašala ga je, ali bi znal zapeti lepo pastirsko pesem. Ni mu bilo treba dvakrat reči, ampak je koj začel s čistim grlom :

„Pridite, kozice — nimam palice,
imam pa v rokah soli.
Hali, holi, holi — ho!
ho — ali -- ho!“

Brunner je res pel čisto ko zvon, in zlasti jodler je donel tako veselo, kakor bi ga bil zakročil na sončni planini. Pa mu je kraljičino spremstvo res glasno zaploskalo. Kraljica ga je vprašala, ali ne bi hotel ostati v Trianonu pri kozah za pastirja. Odgovoril je, da če postati grenadir, zaenkrat pa bobnar. Prijazno mu je kraljica pokimala in mu po služabniku dala en lousidor (b. luidór) napitnine, kar je bilo fantu tako zelo po misli, da je zakročil še vesel ekstra-jodler.

Kraljica je zdaj naklonila glavo in se hotela umakniti. Tu mi je Reding zašepetal, da je skrajni čas, izročiti Keyserjevo spomenico. Resnično sem bil v razvnetosti nanjo pozabil! Tedaj sem stopil k njej in ji dovolj nerodno podal obširno pisanje, proseč jo poluglasno po nemško, naj bi ga čim prej in brez prič prebrala, ker je njegova vsebina za kralja in Francijo največje važnosti. Zavzela se je in me osupla pogledala; nato je pa pisanje vendar sprejela in ga zataknila za čipkasto ruto, ki je bila na prsih zvezana. Še je vrela d' Hervillyju, naj nam razkaže lepote Trianona, ter se je oddaljila z otrokoma in malim spremstvom po skrbno očiščeni poti skozi gozd.

Nismo bili z ogledovanjem še pri kraju, ko je prišel dvorni sluga in povabil Švicarske častnike h kraljici. D' Hervilly se je močno

zavzel in vprašal, če ni tudi on naprošen k audienci. A sluga je odgovoril, da je Njeno Veličanstvo izrečno pozvalo le tri Švicarske častnike. Tedaj se je nam maršal priklonil in rekel: „Častitam gospodom k tej brezprimerni odliki. Vsej dvorni šegi nasprotuje taka tajna audienca pri kraljici, in prosim vas, da o tej visoki časti nikomur ne pravite. Če se ta dogodek raznese, bi bilo Njeno Veličanstvo gotovo zopet tarča najpodlejših obrekovanj. Čakal bom tam, gori pri ‚Amorjevem Templu‘ na vas.“

Šli smo za služabnikom in smo mimogredé videli mramorne stebre okroglega templiča, ki so se belili iz goščave. Peljal je nas čez most, od sphinksov zastražen, na mal otok in je nam pokazal lično, osmerokotno gradbo, ki se je dvigala na najvišjem mestu osredka. „Tam v belvedèru najdete Njeno Veličanstvo,“ je dejal mož in ostal za stražo na mostu.

Močno mi je tolklo srce na tej kratki poti. Naprej je vstopil Reding, za njim Keyser in jaz. Našli smo kraljico v svetli vrtni dvorani, ki skozi visoka okna in steklena vrata dopušča razgled na vse strani. Sama je sedela pri mizi; pred njo spomenica velikega sodnika.

Pozdravila je naklonivši lepo glavo in pokazala na tri lično rezljane in pozlačene stole, ki so bili za nas pripravljene. Potem je začela zelo resno, a mirno govoriti o stvari. Rabila je nemščino, ki je pa ni več popolnoma dobro znala, tako da je večkrat vpletala francoske stavke in besede. Pristrčno se je zahvalila piscu in donatavcu svarilnega pisanja in rekla, da je nekaj podobnega pač domnevala od strani Orléana; a da je v zvezi s tako razsežno zaroto, in da lože, ki jih je vedno imela za čisto neškodljive, namerjajo takosplošen prevrat: tega bi ne bila nikoli mislila. In tudi zdaj še ne more prav verjeti, vkljub navedenim tehtnim razlogom, ki podpirajo sum. Na vsak način bo o nekterih točkah še pozvedovala, predno izpregovori o stvari z Njegovim Veličanstvom. Ako se res prepriča, da se major pl. Bachmann ni varal, bo poskusila, h kakšnim dejanjem bi mogla skloniti kralja, da odvrne nesrečo od sebe in Francije.

S temi besedami in z zagotovitvijo svoje hvaležnosti je nas hotela milostno odpustiti. A Reding ji je z živimi besedami prigovarjal, da treba brez drugih svetovavcev, popolnem tajno in odločno izvršiti nujna dejanja, predno se zberejo državni stanovi.

Kraljica je zmajala z glavo in rekla: „Ne da bi zaslišal svojih svetovavcev, Njegovo Veličanstvo v tako važni stvari gotovo nič ne ukrene. Tega tudi ne smem pričakovati od njega. Sicer pa svetovavce žalimo, če dvomimo o njih zvestobi in molčečnosti. Pomislite, kaj zahtevate: zapor tako vplívnega moža, kakor je vojvoda Orléanski, in obtožbo za veleizdajo!“

„Dokazi so določni,“ si je dovolil Reding dalje pripomniti. „In kakor vdano predložena spomenica razlaga, je edina pot k rešitvi odločno dejanje. Vaše Veličanstvo boste kralja k temu sklonili in tako njega in Francijo rešili. Prepustite zvestim Švicarskim četam, da stvar izvrše. Z odločnim nastopom udušimo nemire, ki utegnejo nastati o prvi vesti, da je vojvoda z glavnimi pomagači v Bastiji. Orožja niti ne bo treba rabiti, ako bomo imeli dovoljenje, resno nastopiti. Tista drhal, ki jo je vojvoda po provincah najel, in se nabira v Pariških predmestjih, se bo razpršila kakor cestni prah v viharju, čim bo vide-la, da so voditelji zaprti, in da se vlada ne šali. Če pa zamudimo ta trenotek, bo gotovo tekla kri, in sicer tem več in tem žlahtnejša, čim dalje bi prizanašali krivcem. Veličanstvo, zadobite nam zaporno po-velje in prosto roko za slučaj rabuke, in poroki smo vam, da bosta oteta prestol in oltar.“

Reding je govoril spoštljivo, a obenem zelo prepričevalno. Kraljica ga je mirno poslušala do konca, potem je rekla: „Ne dvomim o vaši vdanosti. Želela bi, da vas je slišal kralj. Morebiti je vaš svet dober, vendar težko, da bi se dal izvršiti. Ako bi se Njegovo Veličanstvo k temu odločilo, dobi major pl. Bachmann zapórno povelje. Na vsak način pa se vam prisrčno zahvaljujem in se zanašam na vašo pre-skušeno zvestobo.“ Potem je nas vprašala, bi li nam mogla s čim veselje narediti. In ker smo skromno odgovorili, da nam je njena kraljevska milost najdražje plačilo, je zabeležila naša imena na pisalno pločico ter nas odpustila, prijazno naklonivši glavo. Le jaz sem bil toliko drzen, da sem prosil, če bi smel kdaj risati njeno slikovito selo v Trianonu. Zdelo se mi je, da je bila prošnje vesela, in rada mi je dovolila za rane ure do osmih; ob tem času da bom čisto nemoten delal.

Pri Amorjevem Templu smo našli d' Hervillyja, ki je nas obsul z radovednimi vprašanji. Reding je pa znal tako spretno odgovarjati, da maršal niti ni zaslutil pravega namena naše audience. Peljal je nas

po drugem potu k mrežnim vratom zraven pristave, kjer je Ivanka imela opraviti v vrtiču pred očetovo hišo. Zaklical sem ji, ali nam ne bi hotela podariti par cvetek z njenih leh v spomin na Trianon.

Bliskoma je urnih rok natrgala par šopkov in nam jih razdelila. „Saj smem še priti, gospica Ivanka, in pogledati zavoljo kozá?“ sem vprašal.

„Zavoljo koza? — O gotovo, kadar hočete, da vam le stari Bercy odpre vrata v naš raj. A mislim, da bo držal lepo zaprta,“ je odgovorilo dekle in izginilo v hišo.

Mej tem je bil Bercy odprl vrata, in smo se poslovili od d'Her-villyja. Ko smo šli po krasnem dvojnatem drevoredu, ki vodi naravnost v Versailles, mi je nagajal Karel-Franc z gospodično Ivanko, ker sem jo prosil cvetek. A Reding je naju grajal, češ, da sva lahkomiselna veteranjaka, da se šaliva po resnem razgovoru s kraljico.

„Jaz mislim, da je vse izgubljeno!“ je rekel. „Kraljica ne bo dobila zapórnega povelja. Bral sem ji z žalostnega obraza, ko sem ji govoril o nujnosti odločnih dejanj.“

„Rudolf, ti pa res prečrno vidiš,“ je odgovoril Keyser. Jaz pa sem spomnil na rek Latinskega pesnika: *carpe diem!*¹⁾ „Kaj nam pomagajo žalostne misli?“ sem modroval. „S tem nevihte vendar ne zagovorimo. Veselimo se torej ljubega sonca, dokler nam ga Bog da. A glejte, podvizati moramo! Aprilov dan, ki je bil tako prijazno začel, se zdi, da bo končal z nalivom. Urno naprej, da dež ne pokvari naših lepih uniform!“

Toliko da smo še ušli nevihti. Doma smo našli majorja pl. Bachmanna, ki nas je čakal. Ko je čul Redingovo poročilo, je nam povedal, da se je prejšnji dan v Sveto-antonskem predmestju drhal pobunila, a polk Salis-Samaden je nemir udušil. „Morda ta dogodek kralja pouči, kako nujno je potreba, vojvodo prijeti; zakaj očitno je on sodrgo najel.“

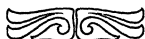
Naslednji dan je bil Karel-Franc obveščten, da njegov polk Châteaux-vieux (b. Šato-vié) pride v kratkem v Saint-Germain. Kakor druge Švicarske polke, so bili tudi tega poklicali v bližino Pariza. „Zdi se, da kralj vendar za vsak slučaj pripravlja krepak odpor,“ je govoril zadovoljen naš major. „Morebiti je bil tudi od druge strani

1) Uživaj ta dan.

že poučen o rovanju Orléanovem in njegovih ložinih bratov. No, tudi sam naš polk bi bil opravil z njimi.“

A zaman smo čakali zapornega povelja. Tako je prišel 4. maj, in z njim otvoritev državnih stanov. Še prej je moral odriniti poročnik Keyser k svojemu polku v Saint-Germain. Bil je od mojih tovarišev edini, s katerim sem res prijateljsko občeval; Reding mi je bil le preresen, drugi mladi gospodje pa so mi bili še preveč tuji. Tako mi je bilo zelo žal, da je Karel-Franc odhajal. Vkljub silnemu nalivu sem ga spremljal do Marly-ja. Pri slovesu me je še svaril pred „grofačem“, češ, da je znan pretepač. Zahvalil sem se mu in dejal, da me je bila tudi sicer volja, ogibati se nevšečnega tovariša. Nato sva se poslovila z obljubo, da bova eden drugega obiskala, kolikor krat nama bo služba dopuščala.

X.

Veliki sprevod.

Klavrni deževni dnovi so sledili našemu obisku v Trianonu. A 4. maja, na dan otvoritve državnih stanov, se je svetlo sonce iskriilo na puškah in bajonetih, ko se je naš polk razvrstil na dvorišču vojašnice. Sam naš polkovnik, grof d' Affry, je za to priložnost prišel iz Pariza, da nas je osebno poveljeval. Bilo je prvokrat, da sem videl gospoda na konju. In res, vkljub 76 letom se je še vrlo držal v sedlu s komtursko zvezdo reda Sv. Duha na prsih. A seveda, ko je razjahal in obšel fronto polka, se mu je poznala visoka starost. Ko je bilo prebrano dnevno povelje, je stopil čisto nenadoma k meni ter mi vročil imenovanje za poročnika.

„Vsekako ste si v teh malo dneh pridobili že izvenrednih zaslug ali pa zelo visoko zaščito,“ mi je rekel málone porogljivo. „Prav storite, da se zahvalite pri gospodu maršalu d' Hervillyju, ki mi je doposlal patent za vas. Na, vsekako častitam!“

D' Affry bi mi bil pač lahko vročil patent z bolj prijaznimi besedami; a zavoljo tega nisem bil nič manj vesel. In kako se bosta veselili moja mati in Verenka, da sem bil tako naglo povišan! Toliko

da sem utegnil pripeti epauletto¹⁾ na svojo levo ramo ter sprejeti častitke tovarišev, in že je ob zvokih godbe in s plapolajočimi zastavami odkorakal polk skozi vrata vojašnice. Prideljen sem bil Redingovi stotniji, to je 3. stotniji 4. bataillona, ki ga je poveljeval baron pl. Diesbach.

Ko smo prišli na Vojni Trg, je bil že skoro poln ogromne množice, tako da je bilo težko, napraviti široko pot za kraljeve karosse in svečani sprevod.

Kako se je zibalo in zaganjalo, glava pri glavi, od konjarnice do visokih mrežnih vrat prvega grajskega dvora! In še vedno se je ulival val za valom po treh velikih avenujah, ki se z različnih strani stekajo na trg. Množica ni ubogala kakor druge krati; vmes je bila sodrga, ki se je Francoskim stražam laskala, z nami Švicarji pa tu in tam iskala prepira ter nas izzivala z zabavljico „betteraves“ (t. j. pése). Naposled se je vendar posrečilo, ljudstvo zlepa nazaj priniti in odpreti široko gaz od palače do cerkve Notre-Dame globoko v mestu. Ob eni strani je tvorila špalir Francoska, ob drugi pa Švicarska garda. Naša stotnija se je mej tem postavila pred cerkvijo Notre-Dame, kjer so se poslanci zbirali, da od tam sprevodoma gredo s Sv. Rešnjim Telesom v cerkev sv. Ludvika, kjer so se imeli s slovesno božjo službo otvoriti državni stanovi.

Imel sem dovolj časa, motriti poslance in poslušati opazke, ki jih je ljudstvo izrekalo o njih, ko so posamezni ali v gručah dohajali v cerkev. Obnašanje naroda je bilo zelo pomenljivo. Plemstvo je bilo sprejemano povečem mrzlo ali celo z zasmehom; tako tudi večina duhovščine. Člane meščanstva pa so pozdravljali z radostnimi vzkliki. Ponosno so korakali, vkljub preprosti noši, ki jim jo je bil predpisal kraljevi ceremoniar: vsa obleka črna z malim svilenim plaščkom, in okoli vratu robec iz belega musselina.

„Ti so možje, ki hočejo storiti konec groznim nerednostim naše vlade,“ sem slišal za seboj moža iz ljudstva govoriti.

„Tako je; ti so možje, ki bodo osrečili Francijo,“ je pritrdil mož, zoprno grde vnanjosti. „Naši otroci bodo svobodni možje. Kralj misli, da so poslanci le zato prišli v Versailles, da mu plačajo dolgove, ki jih je naredila prokleta Avstrijka. Več ko 400 milijonov! A razumete? To se pravi, če bi vsak Francoz, od novorojenega otroka v plenica pa do najstarejšega berača, ki se bori s smrtjo od lakote,

¹⁾ Epaulette = našiv v znak častniškega dostojanstva.

plačal 20 liver, pa bi še dolgo ne spravili skupaj teh 400 zapravljenih milijonov. In zdaj misli kralj, da ti možje, ki ljubijo narod, ne bodo imeli drugega dela, ko skleniti tako strašno postavo, da vsak črviček v zibeli in vsak berač ob bergljah plačaj 20 liver davka. Ali razumete? Torej na primer vi, boter, s svoje ženo in šesterimi nedoraslimi otroci, bi morali plačati 160 liver za vnebovpijočo potratnost one Avstrijanke. Kako naj spravite skupaj ta denar, ko v sedanjih žalostnih in bednih časih niti vsakdanjega kruha ne morete plačati? A če davkov ob uri ne odrajtate, vas vtaknejo v ječo, in predno zopet pridete ven, utegnje žena in otroci že desetkrat lakote umreti. Toda nič se ne bojte! Ti možje ne bodo kralju dolgov plačevali, ampak bodo naredili druge reči. Svobodo nam bodo dali, kakor so si jo Severo-američani z našo pomočjo priborili, ali pa vsaj ustavo kakršno imajo Angleži.“

Vprašal sem Redinga, ki je stal poleg mene, ali naj primemo, tega človeka radi hujskajočega govorjenja? A mi je odgovoril, naj si ne osmodim prstov; d' Affry da je izrečno velel, da nastopamo mirno in se brzdamo; in ako bi hotel prijeti vsakega Parižana, ki se širokousti, bi kmalu ves Pariz sedel v Bastiji. Dokler le klepečejo, se nimamo vmešavati. — Prav! Torej sem dalje poslušal govorjenje!

Marat (b. Marà) — tako sem čul nazvati tega človeka — je bil na vprašanje, kakšne ugodnosti da prinese ljudem ustava, pravkar zapel celo hvalno pesen o nji; potem je zagnal zopet staro lajno obrekovanj zoper kraljico. „Že njena poroka z našim kraljem je bila zmaga naše dedne sovražnice, Avstrije. Pravijo, da je celo svoji materi, Mariji Tereziji, prisegla, da s svojo potratnostjo upropasti Francijo.“

„Gospod, s tem so vas pa debelo potegnili,“ je pogumno odgovorilo čvrsto dekličje grlo, ki sem ga koj spoznal. Bila je Ivanka, ki je vsa ogorčena ugovarjala Maratu. „Kraljica še daleko ni zapravljivka, ako par liver več potrosi ko midva. Zamerila bi Francoski kraljica, ako bi stiskala.“

„Kaj, da ni zapravljivka? Pa ona zloglasna zgodba z ovratnikom? In njene z diamanti in rubini in safiri obložene sobe v Trianonu? Brezumna zapravljivka je! Znoj in kri Francoskega naroda trosi!“

„Ta zgodba z ovratnikom se kraljice prav nič ne tika. Saj je sodnija dognala, da ona o vsemu sleparstvu, ki ga je ničvredna La Motte spletla kardinalu Rohanu, niti pičice ni vedela,“ je odgovorila Ivanka.

„Priznam, da se ni docela posrečilo, kraljici dokazati krivde. Imeli so pismo, ki so ga proglasili za ponarejeno. No, črke so bile kraljičinim presneto slične. Bržkone ga je bila vendarle pisala. In če ni bilo ponarejeno, je bilo njeno, in ko je bilo njeno, je tak vendarle kraljica naročila po kardinalu Rohanu one slovite diamante, vredne dva milijona. Gospodje pri sodniji so ji pogledali skozi prste; saj vsak otrok ve, da sodniki to storijo nasproti kraljici, če le količkaj morejo.“

„Kaj nihče ni tukaj, ki bi temu obrekovavcu zamašil nesramna usta?“ je srdito zaklicala Ivanka. „Ko bi jaz bila mož, bi bila zlobnega lažnivca že kedaj pobila na tla.“

„Lepa gospodična, nikar se ne vznemirjajte brez potrebe zavoljo Avstrijanke. Kar ta mož pravi, bo že res,“ je dejal krepak mladič v strganem delavskem jopiču in je pri tem Ivanko tako nemilo prijel, da je glasno kriknila.

Tedaj se nisem mogel dalje zdržati. Skočil sem naprej, pograbil z desnico moža v delavskem jopiču, z levico Marata in ju pozval, naj takoj prekličeta nesramno govorjenje, sicer ju dam zapreti in ju kot obrekljivca kraljice izročim sodniji. Nastalo je prerivanje in vpitje, da hočemo narod moriti. Naglo je bil stotnik Reding tudi na mestu in je zaklical: „Mir, red! Nič se vam ne zgodi, ljudje! Kaj se je primerilo?“

„Gospod polkovnik,“ je tresoče zaklical poglavitni sramotivec, ki sem ga še vedno držal za vrat, „ali ne vidite, da vaši ljudje Francoski narod napadajo in davijo?“

„Na, ti pač nisi ‚Francoski narod‘, in o davljenju ni govora,“ sem odvrnil. „Gospod stotnik, ta človek z nesramnim obrekovanjem hujska zoper kraljico, in ako takoj ne prekliče, predlagam, da ga odvedemo v zapor in izročimo sodniku.“

„Francoski narod kličem za pričo, da sem le pogojno govoril,“ je vreščal Marat.

„No, zavoljo vas ne bomo motili svečanosti. Prekličite, kar ste nepremišljeno govorili zoper kraljico, sicer vam ne uide javno šibanje in pa en dopoldan v mlinu na okretalc v lopah,“ je dejal stotnik.

„Gotovo, gospod general — vse nepremišljeno,“ je jecal bojazlivec bled od strahu.

„Tudi vse premišljeno — ne izmuzneš se mi s to ceno advokatsko zvijačo!“ sem zaklical in stresel človeka, da se je cel oblak pudra vzdignil iz njegovih las.

„Tudi vse preišljeno,“ je momljal.

„Dobro. Zdaj prosite odpušcanja to vrlo gospodično, ki je tako hlabro branila kraljico, in potem iditi v božjem imenu!“

Tega sramotivcu ni bilo treba dvakrat reči; kakor jegulja se je izmuznil med gnečo ljudi. Tudi mož v delavski obleki je zamrmral nekaj kakor opravičilo in se je umaknil. Ivanka mi je hvaležno dala roko in me tako toplo pogledala s svojimi črnimi očmi, da sem se skoro ustrašil. Tudi Reding je opazil ta pogled in ga ni tolmačil v moje dobro, kakor sem koj videl. Mislil je, da mu je ta pogled povedal, zakaj sem nastopil zoper bahavega širokoustneža, in je nevoljen rekel: „Treba je bilo, zavoljo lepih oči te Ivanke malone rabuko izzvati! Naloga mi bo, vaš neprevidni nastop javiti pri poročilu.“

S temi besedami me je ostavil. Čutil sem, kako mi je šinila kri v glavo, in bržkone bi bil jezno odgovoril, če bi ne bilo isti hip prerivanje in valovanje ljudstva osvojilo vse moje pozornosti. Gruče poslancev so prihajale gostejše, in naši vojaki so le z največjim naporom vzdržali, da se špalir ni pretrgal. Glasni vzkliki so pozdravljali take, ki so bili že znani kot prijatelji ljudstva. Prav ko me je Reding nezasluzeno grajal, se je vnel pravcati vihar radostnih klicev: „Mirabeau (b. Mirabó!) Ta je Mirabeau! Živio Mirabeau! Živio lev od Provence!“ je donelo z vseh strani, in klobuki so vihrali v zraku. Videl sem slovečega in zloglasnega moža, visoko dvignjene glave korakati mimo. Visoko, širokopleče truplo je nosilo mogočno glavo, krog katere so se usipali kakor griva dolgi lasje. Duhovitost mu je sijála iz temnega očesa; a poteze kozávega, od najnižjih strasti ožigosanega obraza so bile zoprno grde.¹⁾

Čisto drug obraz je zdaj vzbudil mojo pozornost. Slok, skrbno oblečen, gladko obrit in obilno napudran mož s prav posebnim, mačjim

¹⁾ Mirabeau, Gabriel Honoré Riquetti, r. 1749, u. 2. apr. 1791 v Parizu. Živel je kot častnik lahkomiselno, bil zaprt radi dolgov, in ko je zapeljal ženo visokega uradnika, je pobegnil v Amsterdam. Tam je spisal ognjevito obtožnico zoper staro Francosko vlado: *Essai sur le despotisme* (črtice o despotizmu). 1777 ga je Holandska vlada izročila Franciji, kjer je bil tri leta zaprt. V tem času je spisal glasovito razpravo: *Essai sur les lettres de cachet et les prisons d'Etat* (poskus o tajnih pismih (t. j. kraljevih zapornih poveljih) in o državnih ječah.) L. 1789 ga je tretji stan v Aix-u poslal v Versailles-ski Narodni Zbor, kjer si je z odlično zgovornostjo kmalu priboril vodilno mesto. Njegov cilj je bil: streti stari ustroj vlade (*ancien régime*) in vpeljati ustavo. Njegova nagla smrt je bila nesreča za Francijo; posihmal se je revolucija še bolj razbrzdala.

„Priznam, da se ni docela posrečilo, kraljici dokazati krivde. Imeli so pismo, ki so ga proglasili za ponarejeno. No, črke so bile kraljičinim presneto slične. Bržkone ga je bila vendarle pisala. In če ni bilo ponarejeno, je bilo njeno, in ko je bilo njeno, je tak vendarle kraljica naročila po kardinalu Rohanu one slovite diamante, vredne dva milijona. Gospodje pri sodniji so ji pogledali skozi prste; saj vsak otrok ve, da sodniki to storijo nasproti kraljici, če le količkaj morejo.“

„Kaj nihče ni tukaj, ki bi temu obrekovavcu zamašil nesramna usta?“ je srdito zaklicala Ivanka. „Ko bi jaz bila mož, bi bila zlobnega lažnivca že kedaj pobila na tla.“

„Lepa gospodična, nikar se ne vznemirjajte brez potrebe zavoljo Avstrijanke. Kar ta mož pravi, bo že res,“ je dejal krepak mladič v strganem delavskem jopiču in je pri tem Ivanko tako nemilo prijel, da je glasno kriknila.

Tedaj se nisem mogel dalje zdržati. Skočil sem naprej, pograbil z desnico moža v delavskem jopiču, z levico Marata in ju pozval, naj takoj prekličeta nesramno govorjenje, sicer ju dam zapreti in ju kot obrekljivca kraljice izročim sodniji. Nastalo je prerivanje in vpitje, da hočemo narod moriti. Naglo je bil stotnik Reding tudi na mestu in je zaklical: „Mir, red! Nič se vam ne zgodi, ljudje! Kaj se je primerilo?“

„Gospod polkovnik,“ je tresoče zaklical poglavitni sramotivec, ki sem ga še vedno držal za vrat, „ali ne vidite, da vaši ljudje Francoski narod napadajo in davijo?“

„Na, ti pač nisi ‚Francoski narod‘, in o davljenju ni govora,“ sem odvrnil. „Gospod stotnik, ta človek z nesramnim obrekovanjem hujska zoper kraljico, in ako takoj ne prekličē, predlagam, da ga odvedemo v zapor in izročimo sodniku.“

„Francoski narod kličem za pričo, da sem le pogojno govoril,“ je vreščal Marat.

„No, zavoljo vas ne bom motili svečanosti. Prekličite, kar ste nepremišljeno govorili zoper kraljico, sicer vam ne uide javno šibanje in pa en dopoldan v mlinu na okretalc v lopah,“ je dejal stotnik.

„Gotovo, gospod general — vse nepremišljeno,“ je jecal bojazlivec bled od strahu.

„Tudi vse premišljeno — ne izmuzneš se mi s to ceno advokatsko zvijačo!“ sem zaklical in stresel človeka, da se je cel oblak pudra vzdignil iz njegovih las.

„Tudi vse preišljeno,“ je momljal.

„Dobro. Zdaj prosite odpušcanja to vrlo gospodično, ki je tako hlabro branila kraljico, in potem iditi v božjem imenu!“

Tega sramotivcu ni bilo treba dvakrat reči; kakor jegulja se je izmuznil med gnečo ljudi. Tudi mož v delavski obleki je zamrmral nekaj kakor opravičilo in se je umaknil. Ivanka mi je hvaležno dala roko in me tako toplo pogledala s svojimi črnimi očmi, da sem se skoro ustrašil. Tudi Reding je opazil ta pogled in ga ni tolmačil v moje dobro, kakor sem koj videl. Mislil je, da mu je ta pogled povedal, zakaj sem nastopil zoper bahavega širokoustneža, in je nevoljen rekel: „Treba je bilo, zavoljo lepih oči te Ivanke malone rabuko izzvati! Naloga mi bo, vaš neprevidni nastop javiti pri poročilu.“

S temi besedami me je ostavil. Čutil sem, kako mi je šinila kri v glavo, in bržkone bi bil jezno odgovoril, če bi ne bilo isti hip prerivanje in valovanje ljudstva osvojilo vse moje pozornosti. Gruče poslancev so prihajale gostejše, in naši vojaki so le z največjim naporom vzdržali, da se špalir ni pretrgal. Glasni vzkliki so pozdravljali take, ki so bili že znani kot prijatelji ljudstva. Prav ko me je Reding nezasluzeno grajal, se je vnel pravcati vihar radostnih klicev: „Mirabeau (b. Mirabó!) Ta je Mirabeau! Živio Mirabeau! Živio lev od Provence!“ je donelo z vseh strani, in klobuki so vihrali v zraku. Videl sem slovečega in zloglasnega moža, visoko dvignjene glave korakati mimo. Visoko, širokopleče truplo je nosilo mogočno glavo, krog katere so se usipali kakor griva dolgi lasje. Duhovitost mu je sijála iz temnega očesa; a poteze kozávega, od najnižjih strasti ožigosanega obraza so bile zoprnó grde.¹⁾

Čisto drug obraz je zdaj vzbudil mojo pozornost. Slok, skrbno oblečen, gladko obrít in obilno napudran mož s prav posebnim, mačjim

¹⁾ Mirabeau, Gabriel Honoré Riquetti, r. 1749, u. 2. apr. 1791 v Parizu. Živel je kot častnik lahkómiselno, bil zaprt radi dolgóv, in ko je zapeljal ženo visokega uradnika, je pobegnil v Amsterdam. Tam je spisal ognjevito obtožnico zoper staro Francosko vlado: *Essai sur le despotisme* (črtice o despotizmu.) 1777 ga je Holandska vlada izročila Franciji, kjer je bil tri leta zaprt. V tem času je spisal glasovito razpravo: *Essai sur les lettres de cachet et les prisons d'Etat* (poskus o tajnih pismih (t. j. kraljevih zapornih poveljih) in o državnih ječah.) L. 1789 ga je tretji stan v Aix-u poslal v Versailles-ski Narodni Zbor, kjer si je z odlično zgovornostjo kmalu priboril vodilno mesto. Njegov cilj je bil: streti stari ustroj vlade (*ancien régime*) in vpeljati ustavo. Njegova nagla smrt je bila nesreča za Francijo; posihmal se je revolucija še bolj razbrzdala.

pogledom je stopal skozi vrste. „Ta je Robespierre (b. Robespier!)“ — sem slišal reči za svojim hrbtom. „Orléanove stranke je! Vrl odvetnik in zvita glava. 1) In ta za njim velikih oči in širokih ust je Danton, tudi prijatelj ljudstva. Ta zna soliti in grmeti!“ 2) — „Živio Danton! Živio Robespierre!“ je vpila svojat.

„Ta par mi ni po misli,“ je rekel poluglasno pošten meščan. „Danton je videti kakor nevaren buldog, in Robespierre kakor maček, ki je jesih pil.“

Glasan vik se je ozval od druge strani cerkve, kjer je vstopalo plemstvo, in je potegnil nase pozornost ljudstva. „Kaj vpijejo? Ah, Lafayette!“ — „Živio Lafayette, prvobornitelj za svobodo Amerike! Prinesi svobodo i nam!“ Koj na to je zaoril še besnejši krik: „Orléans! čujte, Orléans, smrtni sovražnik Avstrijanke, prijatelj ljudstva je prišel! Živio vojvoda Orléanski! Orléan à jamais!“ 3) je tulila množica.

Zdaj je bila ura deset. Svečano zvonjenje se je ozvalo sè stolpov. Bobni so drobili, vojne fanfare so zadonele v daljavi; poveljne besede so zletele skozi vrste, in puške vojakov, ki so presentirali, so zarožljale. „Prihajajo. Dvor prihaja!“ so klicali eden drugemu in iztegovali vratove. Že se je čulo udarjanje konjskih kopit in ropotanje dvornih kaross na tlaku. Vse kraljevsko dvorjanstvo je danes še enkrat razvilo svoj sijaj. Predjezdci so otvorili sprevod; nadkonjarji, dvorni lovci s sokolom na roki, jezdeči paži, vsi v blestečih livrejah in na bogato opremljenih konjih. Nato je sledila osmerovprežna, vsa pozlačena, bogato okrašena kraljeva karossa; visoke, bele perjanice so se zibale konjem na glavi; hajduki so stali na nogalnikih. Vrsta šesterovprežnih dvornih voz s princi in princesinjami in četa jezdecev telesne straže

1) Robespierre, Maksimilian — Francoski revolucionarec, r. 1758 v Arras-u, u. 28. jul. 1794. Bil je odvetnik in častivec Rousseaujev, 1789 član Narodnega Zbora in Jakobinskega kluba, v ‚Konventu‘ izmed glavnih tožnikov kralja Ludvika XVI. L. 1793 je vpeljal strahovlado ‚revolucijskega sodišča‘ in ‚odbor za javno blaginjo‘. Začelo je v imenu svobode divje klanje vseh ‚sumljivih‘. Naposled je tudi sam padel pod gijotino.

2) Danton, Jurij — Francoski revolucionarec. Po poklicu odvetnik, se je iz sebičnosti vrgel v prekucijsko gibanje in z divjo zgovornostjo naglo osvojil naklonjenost množice. On je napeljal ljudstvo k napadu na Bastijo (4. jul. 1789) in na Tuilerije (10. avg. 1792.) V prvi polovici leta 1793. je bil gospodar položaja (strahujoč ‚odbor za javno blaginjo‘), a pozneje ga je izpodrinil Robespierre, ki ga je dal zapreti in ga 5. apr. 1794 poslal pod gijotino.

3) Orléans na veke!

so završevali sijajni sprevod. Le redki živio-klici so pozdravili kralja, kraljica je bila sprejeta z žaljivim molkom.

Vsi so sestopili, kralj je šel v cerkev. Orglje so bučale, oblaki kadila so se dvigali, svečano petje je donelo v čast Odrešeniku, pričujočemu pod kruhovimi podobami, ki naj bi s svojim blagoslovom posvetil začetek in delo državnih stanov; tako je hotel pobožni Ludvik XVI. Ves zbor je torej imel v slovesni procesiji spremljati Najsvetejši Sakrament v cerkev sv. Ludvika, kjer se je imela otvoritvena slavnost končati s pridigo in božjo službo.

Koj po kraljevem prihodu se je premaknil veličastni sprevod. Naprej so šli meščanski poslanci, korakajoč v dveh dolgih vrstah. Sledilo je plemstvo v bogatih z zlatom obrobljenih plaščih in perjanikih po noši Henrika IV. Vojvoda Orléanski se ni pridružil princem kraljevega rodu, ampak poslancem ter je prav nesramno iskal ljudske milosti. Tudi zdaj ob procesiji, spremljajoči Najsvetejši Sakrament, ga je ljudstvo glasno pozdravljalo. Dvesto duhovnikov v preprostih, črnih sutanah je šlo za plemstvom ter so, menjevaje z glasbenim zborom, prepevali svete pesni. Zdaj je sledilo nebo sv. Rešnjega Telesa. Neposredno pred njim so šli prelati v vijolčastih oblekah; škofje v raketih in kardinali, v bager oblečeni, so obkrožali nebo, čegar dolge zlate čope sta držala kraljeva brata, grof od Provence in grof od Artois, obenem z vojvodo od Angoulême in vojvodo od Berry. Pod baldahinom je stopal nadškof Pariški, noseč zlato monstranco, in koder je mimo šel pod krušnimi podobami skriti Bog, je še verno ljudstvo spoštljivo poklekalo. Za nebom je šel kralj, v eni roki od zlata in diamantov blesteči perjanik, v drugi pa gorečo voščenco. Na njegovi z lilijami pretkani obleki iz zlatega brokata sta blesteli zvezdi redov Sv. Duha in sv. Ludvika. Zraven njega je stopala kraljica, sijajno oblečena, lase po tedanji šegi umetno visoko nabrane, s cvetjem in biseri okrašene, a bledega, tožnega obraza.

Koliko bolj nesrečna je bila videti tukaj, sredi kraljevskega sijaja, nego óndaj, ko sem jo gledal preprosto oblečeno v Trianonu! Celó tukaj pred sv. Rešnjim Telesom so jo drzne ženske žalile z izzivajočimi klici: „Orléans à jamais!“ Opazil sem bolesten trzaj krog njenih usten in pogled, s katerim se je ozrla na kraljevega soproga; a ta je žalitev nalašč preslišal in mirno moleč stopal za nebom.

„Ali res ne smemo prijete te ženske sodrge?“ je nagubančenega čela vprašal dolgi narednik Stoffel.

„Da bi tako še bolj motili procesijo?“ sem odgovoril. „Za danes sem se že dovolj opekel.“

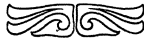
Ko je bil sijajni spreved šel mimo, je dobila naša stotnija povelje, stopiti za njim in mu slediti k Sv. Ludviku. Ker pa nismo šli v cerkev, ne morem poročati o dogodkih pri božji službi. Pariški nadškof je imel slovesno mašo, in monsignore de la Fare, zgovorni škof Nancy-ski, je pridigal. V veliko pohujšanje nam je bilo, ko smo čuli, kako so mu v cerkvi burno ploskali.

„Mar je cerkev gledišče?“ je rekel nevoljen stotnik Dürler iz Luzerna.

„Niti v gledišču ni običaj, ploskati ob kraljevi navzočnosti,“ je razdražen odgovoril Reding.

„Možje, od katerih Francija pričakuje rešitve, se tako vedejo pred monstranco!“ je rekel major pl. Bachmann. „Bojim se, da se komedija, ki jo igrajo pred kraljem in našim Gospodom Bogom, le prehitro spremeni v krvavo tragedijo.“

Služba božja je končala. Dvorne karosse so se pripeljale pred cerkev, in med grmenjem naših topov, ki so bili postavljeni na Saint-Cyrskem vrhu, se je dvor vrnil nazaj v grad. Tudi mi smo z glasno godbo odkorakali v vojašnico.

XI.

V Meudonskem Gozdiču.

Bilo je enkrat v zadnjih majevih dneh, ko me je krasno vreme na vse zgodaj zvbilo ven v Trianon.

Že pred sončnim vzhodom sem bil s svojo knjigo za osnutke v „selu“ Marije Antoinette in sem risal malin. Naglo sem očrtal sliko — nenavadni zatrèp z velikim oknom górnjice v slamnati strehi; čudno speljane kamnite stopnice, zunaj vodeče v drugo nadstropje; kolo in roje, potokoy breg in nad malin moleča drevesa. Veličastni drevesni vrh in mahovita streha sta bila že otenjena, in zdelo se mi je, da sem značaj drevesa dobro zadel, ko je nekdo od zadej k meni stopil in spregovoril:

„Tako rano že na delu? Sicer pa nočem motiti, le zahvaliti sem se vam hotela za hrabro pomoč ondan ob slovesnosti v Versaillesu. — Ah, kako bo to lepo! Mar ste res slikar? Jeli še več podob v knjigi? Ali jih smem pogledati?“

Bila je kajpada Ivanka, ki me je obsula s temi vprašanji, in rad ali nerad sem moral dobremu dekletu pustiti, da je listalo po knjigi. Našla je notri nekaj slik v vodnih barvah graščine Zurlauben, mesta Zug z njegovo okolico, moje rojstne hiše, in osnutek krasnih hribov, ki se ovigajo nad južno obaljo Zuškega Jezera. Moral sem ji slike razlagati; kar ni se mogla nagledati, posebno živo barvnih, in ni nehala vzklikati od začudenja.

Tu sta mahoma stopili dve gospé izza visoke sleči,¹⁾ pred katero je bila klop, kjer sem risal. „O, kraljica in vojvodinja Polignac!“ je šepnila Ivanka in hotela uteči.

A kraljica je prijazno velela: „Ostani, otrok, ostani! Pridemo še dovolj zgodaj v mlekarnico. Kakor sva že od daleč čuli, si vsa očarana od krasnih slik, ki se zdi, da jih ima gospod poročnik — Mos ali Muos mu je menda ime? v svoji knjigi za risbe. Ali ne bi hoteli tudi moji prijateljci, vojvodinji Polignac, in meni dovoliti užitka od svoje umetnosti?“

Ves sem bil zmeden in sem jecal nekaj o „otročkih poskusih“ in niti toliko se nisem domislil, da bi se bil zahvalil za epauletto, ki mi jo je pač naklonila njena milost. Dobrohotno mi je pomagala iz zadrege in je s spremljevalko sedla na klop, da bi prav zlagoma listala v moji risarski knjigi. Manj je hvalila slike nego vojvodinja, ki je zaporedoma vzklikala ‚charmant!‘ in ‚délacieux!‘²⁾ Tem več me je vpraševala za pojasnila k risbam in je nekatere od njih dolgo, in zdelo se mi je, z ljubeznijo ogledovala.

„Kako lepa je vaša domovina, gospod Muos!“ je rekla, ko sta bila na listu pred njo hriba Rigi in Pilatus in skozi med njima odprt razgled na ledenike Bernskih Planin. Skoro najdalje je ogledovala preprosto hišo mojih staršev z vrličem in visokim bregom ob potoku spredaj in s sivim obzidjem v ozadju. Pri tem me je napeljala, da sem pripovedoval kratko zgodbo svoje mladosti, in sicer po nemško, ker je kmalu opazila, da mi francoščina ne teče še docela gladko.

1) Sleč = rhododendron.

2) Beri: šarman — delisié! = čarobno — krasno!

Vèdla se je tako preprosto in ljubeznivo, da sem čisto pozabil, kdo je tista, ki ji tako od srca govorim o željah svoje mladosti, postati slikar kakor moj oče in stari oče, nadalje o zgodnji smrti svojega očeta in o materini bolezni.

Mej tem je listala naprej in našla podobo moje matere. „Tako pač sedi lepe poletne dni na vrtu.“ sem dejal. „A le nekoliko tiste ljubezni in dobrote, ki ji sije iz oči, na papirju izraziti, sem docela nezmožen.“

„Ah, materine ljubezni tudi največji umetnik ne more dostojno posneti!“ je rekla kraljica. „In tu, kaj je pa ta zala glavica z jamicami v licih? Katera sestra? —“

„N-ne!“ sem rekel in čutil, kako zardevam. Potem sem bleknil: „Je Verena Keyser s Frauensteina“

„Vaša nevesta?“

„Nevesta še ne; a upam, da postane, kadar ji bom mogel ponuditi zanesljivega prežitka.“

„In kako namerjate to doseči?“

„Kakor stoteri drugi moji rojaki: v službi Vašega Veličanstva. Nadejem se, da se kdaj kot stotnik, ali če bom imel srečo, kot polkovnik z dovoljno pokojnino vrnem na svoj dom.“

Marija Antoinetta je zmajala z glavo in rekla: „Bojim se, da se nagiba h koncu čas, ko smo zvestim služabnikom lahko podeljevali pokojnine in plače iz milosti. Ali ne bi hoteli ubrati druge, morda bolj zanesljive poti do svoje sreče? Zdi se mi, da imate nagnenje in dar za slikanje. Rada bi vaše risbe pokazala dvornemu slikarju Robertu; ali ne bi mi jih prepustili za nekaj dni? Pošljem vam jih po d' Hervillyju nazaj. Ako bo Robert mojih misli o vaši nadarjenosti, ga bom prosila, da bi se nekoliko pobrigal za vas. Radi tega vam ni treba odložiti uniforme; poskrbela bom, da vam vaš major dovoli potrebni čas, da boste lahko pogosto obiskovali Robertov atelier¹⁾ (b. atelié). Jeli vam prav tako?“

Če mi je bilo prav? Žarel sem od sreče in nisem mogel najti dovolj besed, da bi se zahvalil.

„Torej dobro, zgovorjeni smo,“ je dejala kraljica in vstala. „Zdaj pa, Ivanka, je čas, da pogledamo zavoljo sladke smetane. V nekaj dneh dobite knjigo in obvestilo po d' Hervillyju.“

1) Atelier = delavnica umetnikova.

S temi besedami in s prijaznim pozdravom je odšla proti planšarski koči. Jaz pa sem mislil, da vidim nebesa odprta. Ne, takega srečnika, kakor jaz, pa ni bilo pod božjim soncem! Častnik in umetnik obenem! In v obeh karrierah kraljica moja zaščitnica! Zdaj mi veliki sodnik ni mogel več braniti svoje hčerke; saj ob takem pokroviteljstvu sem vendar moral imeti dobro srečo!

Doma na stanovanju sem našel Salisa, ki me je povabil, da bi z njim obiskal slovečo žgalnico porcelana v Sèvres-u (b. Sevr-u), ki jo je vodil naš rojak. Vesel sem bil vabila, in peljal me je po stezi skozi Meudonski (b. Medon-ski) Gozd. Pot je šla skozi zeleno sečo, kjer so peli slavci kakor za tekmó. Često sva postala in vlekla na uho sladke glasove. Salis je v mehkem zanosu govoril o naši domovini in svojih vzorih, in tudi nad mene je prišlo kakor pesniško navdušenje. In prosil sem ga: „Zapoj mi prav lepo pesem o svoji ‚Berenice‘, ki bi jo jaz v mislih lahko obrnil na svojo Verenko.“

In pravil sem mu o svoji ljubezni do sodnikove hčere in izrazil upanje, da jo vkljub očetovemu odporu dobim, ker mi je sama Marija Antoinetta pred par urami vzbudila najlepše nadeje za bodočnost.

„Damian, ti si bolj srečen od mene,“ je rekel s turobnim nasmehom. „Ursina Pestalozzi, ki jo radi lepih plavih lasí zovem Berenice, je ljubeznivo bitje najboljšega srca. Vendar pa moj oče želi, da izberem bogatejšo in imenitnejšo nevesto. Najboljši oče je, a veljava in ugled naše družine ga je prva skrb. Da bi se vendar enkrat iztrebile te žalostne stanovske razlike! Nikdar in nikoli jim ne žrtvujem svoje Sine!“

Tako mi je tožil boleost svoje ljubezni in mi potem z mehkim glasom zapel nežno pesen. Naslednjo kitico sem ohranil v spominu in sem jo često v mislih obrnil na svojo Vereno:

Oj draga, ki te dalja loči,
vse misli k tebi mi hite,
naj rani mi oblak zardeva,
alj pozne zvezde mi blišče.

A vendar moram reči, da se mi je zdel Salis nekam premehak in otožen. Sicer je tiste čase to viselo nad vsemi ljudmi; a moji, k vedrosti in veselju sklonjeni naravi, vendar ni bilo prav po godi. Kljub temu sva se tisto jutro dodobra spoprijateljila, in le žal mi je

bilo, da Gaudenc ni bil od našega polka, in da je naju zato vsaka ura utegnila ločiti.

Tembolj pristrčno sva hotela užiti skupaj pričujoči dan ter slovesno skleniti zavezo svojega prijateljstva, kar sva tudi zvršila v Sevres-u pri veselem obedu in pri steklenici dobrega vina. Potem mi je Salis razkazal slovečo žgalnico porcelana ter me seznanil s tamošnjim nadzornikom, nekim gospodom Hettlingerjem iz Winterthura. Kupila sva vsak eno malo vazo z vžganimi cveticami, on spominčice za Sino, jaz rože za Vereno. Gospod Hettlinger je obetal, da bo krhke stvari sam skrbno zavil in odposlal na izročena naslova. In tako smo se poslovili srečni in najboljše volje.

Ves blažen sem bil, ko sem se vračal skoz Meudonski Gozd v Versailles. V Mariji Antoinetti sem dobil visoko zaščitnico, v Gaudencu plemenitega prijatelja, in zanesljivo sem smel upati, da dobim tudi roko svoje Vere: kako ne bi mi srce poskakovalo veselja in sreče? S slavci, ki so na levi in desni v zelenem grmovju zdaj tožno zdaj veselo gostoleli svojo sladko pesem, sem tudi jaz pel tekmá — kaj neki drugega ko hrepeneče besede, ki sem jih bil prav kar slišal od Salisa?

Oj draga, ki te dalja loči,
vse misli k tebi mi hité!

Tako pojoč sem zavil z gozdne steze na širji kolovoz, ko sem mahoma zagledal pred seboj nekaj svojih tovarišev. Slišali so bili besede moje popevke, in ko sem obmolnil, so me smeje pozivali, naj pójem naprej svojo lepo pesen na „drago, ki jo dalja loči“. Tudi bi bil storil, ker sem rad prenesel, če me je kdo dobrovoljno podražil; a nesrečni „grofač“ je bil zraven in je koj začel s porogljivim zbadanjem. Naj jim pred vsem povem, kdo je tista „daljna dragica“. Ali je le punca v Trianonu, ki sem jo davi zopet obiskal, ali je celo milostiva hčerka velikega sodnika, kakor sliši namigavati — je vprašal s skrajno žaljivim govorom.

Kri mi je zavrela v glavo, in nazval sem njegovo vprašanje „nesramno“.

Tovariši so hoteli posredovati, ko so videli, da komaj še krotim jezo. A „grofač“ me je nalašč dražil. Strašno ga je peklo, da sem jaz, ubogi slikarjev sin, tako hitro dosegel častniški patent, ki ga je on že nad eno leto kot praporščak zaman čakal. Zato je nadaljeval svoje neotesano zbadanje, češ, sodnikovo hčerko sicer „loči večja

„dalja“ ko ljubico v Trianonu; a ker sem pameten, da bolje storim, če opevam to zalo kravjo deklo, nego ono „oddaljeno“.

Tu me je premagal srd. Planil sem nanj in, predno so drugi zaprečili, sem ga lusknil preko glave, da je zadonelo. Hotel mi je vrniti, a tovariši so stopili med naju.

„To sramoto operem v vaši krvi,“ je zahropel moj nasprotnik. „Škoda, da ni bolj žlahtna!“

„Razume se, da se mora stvar viteško izvojevati,“ je rekel poročnik Gibelin mojemu nasprotniku. „A zato ni treba, da poročnika Mousa še huje žalite, nego ste ga že.“ Potem me je prijazno prijel pod pazduho ter mi velel: „Pojdite, greva skupaj v Versailles!“

Pozdravil sem druge častnike in se vrnil z yeselim Solothurncem v Versailles. A nisem mu bil prijeten spremljevalec; in kar koli si je prizadel, da bi stvar pokazal s smešne strani, nič mu ni uspelo. Srd je še premočno vrel v meni.

„No, torej,“ je rekel Gibelin pri vratih mojega stanovanja, „bodite pripravljene na poziv, ki ga seveda ne smete odkloniti, ako hočete častnik ostati. Smatram vas za moža in se vam nudim za sekundanta. Za Boga, ne delajte tako mračnega obraza! Take male praske se dogajajo v armadi in na dvoru vsak dan. Malo častnikov dobite, ki bi ne bili ene ali druge izbojevali. Sicer pa vam tudi zaupam, da vaš nasprotnik ni poseben borivec in še slabši strelec na pištole. Torej do veselega svidenja!“

V svoji izbi sem našel snop pisem iz Zuga; a nisem jih mogel odpreti, dokler se nisem nekoliko umiril.

Bilo je vmes zelo veliko pisanje od Zurlaubena, majhno od tresoče roke moje ljube matere, celo par vrstic od moje botre, a nobene besedice od Verenke! In vendar sem zanesljivo pričakoval, da mi bo pisala! Dolga poročila o Parizu in Versaillesu, ki mi jih je v prvi vrsti ljubezen do nje narekovala, bi pa vendar zaslužila vsaj kratek odgovor, sem zagodrnjal. Na, zdaj pa niti malega pozdrava tetinemu pismu ni pristavila!

Najprej sem bral nežno pisemce svoje matere in vse njene dobre opomine ter zagotovila, kako noč in dan zame moli. O sebi ni pisala nič, ko samo, da je z njenimi ohromelimi nogami kakor vedno, to je slabo. A Veronika jo je zdaj o toplem pomladnem vremenu že nekaj krat spravila na vrt v voznem stolu, ki ga je baron Zurlauben

dal zanjo napraviti. In tu potem sedi cele ure na ljubem soncu in posebno lahko moli; gleda namreč ravno v okno ob oltarju pri Sv. Ozvaldu.

Tako je pisala moja dobra mati. Jaz pa pravkar nameravam v dvoboju tvegati svoje življenje in zveličanje svoje duše! Dušilo me je v prsih, in pekoče solze so mi zalile oči. „Kaj bo čutila, ako zve, da sem v dvoboju padel? Umre od tega! A kaj morem pomagati — gre za mojo čast, za mojo oficirsko službo! Saj vendar ne morem zdaj po par tednih službe že vzeti odpustnice ter kakor izpojen rokodelski vajenec teči nazaj domov! Bog ve, da nisem iskal spora. Oni nesrečni človek me je čez mero dražil; in zdaj se moram bojevati do konca ali pa kot bojzaljivec zapustiti armado. Mati, jaz nisem kriv!“

Da bi utešil vest, ki se je jela močno oglašati, in da bi prišel na druge misli, sem prijel za botrovo dolgo in suho pismo. Brezkončne politične obravnave in prerokbe! Povrhu je tožil, da mu učeno zgodovinsko delo ne gre več pray od rok, odkar sem jaz proč; čudil se je, da mu zaostala pokojnina še vedno ni izplačana, vkljub temu, da je večkrat pisal velikemu sodniku in maršalu d' Hervillyju, tako da je zdaj na stare dni še v stiski za denar — s temi in podobnimi rečmi je popisal osem strani cele pole.

Botrino pisemce je bilo čisto kratko. Zahvalila se je za moj list, tožila o svojih slabih očeh, ki ji ne dopuščajo pisati, tako da mora nečakinja to storiti mestu nje.

Torej je Verena vendarle pisala! A kje je pismo? Tu mi je prišla misel, da ga je veliki sodnik prestregel. In v mračni potrtosti, ki me je držala, se je prvi zli slutnji koj priteknila druga: veliki sodnik hoče ravno tvojemu sovražniku dati roko svoje hčere. „Saj ‚grofač‘ ima upanje, da podeduje fideikomis svoje rodbine,“ sem si utemeljeval. „Ta bo ona dobra možitev, katero hoče Keyser zagotoviti svoji hčeri! Saj bogastvo, ponos in ugled je njim vsem bolj pri srcu, nego sreča lastnih otrok! Jaz pa sem ubog vrag, in ko bi se mi tudi posrečilo, da se vrnem v Zug s stotniško pokojnino, vendar nikoli ne bom lastnik fideikomisa kakor ta gizdalin. Saj Zurlauben pravi, da sam nima več veliko. Vrhu tega se dandanes na pokojnino ni kaj prida zanašati, kakor vidim pri svojem ubogem botru!“ Tako sem si govoril in se zaril v nov srd.

„Iz ljubosumnosti me je razžalil! Gotovo je na kakšen način zvedel, da me ima Verena rada — morda po Karlu Francu ali po stari hišini. Kako bi sicer prišel do tega, da bi me zbadal ‚s hčerko velikega sodnika?‘ Anti meni, da ne umem ne streljanja ne sabljanja, in zato me hoče, ali prisiliti, da kot bojzljivec zapustim polk, ali v dvoboju spraviti s pota. Čuvaj se! Ne bo ti tako lahko, ohladiti svoje jezice nad menoj!“

Sodil sem torej, da moram dvoboj sprejeti. A na drugi strani me je vest hudo mučila, ko sem delal ta sklep. Zakaj vsi razlogi, radi katerih je dvoboj vnebovpijoč zločin, so mi hodili na misel. Videl sem, da se naravnost rogam božji zapovedi: ‚Ne ubijaj!‘ — da je cerkev pod najhujšo kaznijo izobčenja dvoboj prepovedala. A celo misel, kaj bo z mojo ubogo dušo, ako s takim grehom omadežana stopi pred sodni stol božji, me ni oplašila. „Saj mi odpusti,“ sem se skušal tolažiti.

Tedaj mi je Gibelin v spremstvu enega tovariša prinesel poziv, kakor sem bil pričakoval. Mirna poravnava da je nemogoča, ker sem nasprotnika pred pričami in dejansko žalil. Vpraša se le, ali poziv sprejemem, ali službo pustim. Razume se, kaj ne, da sprejemem?

In sem sprejel!

„Tako je prav!“ je vzkliknil Gibelin. „Ponudil sem se vam že za sekundanta. Me vzamete? Dobro! Taka reč treba, da se kavalirsko opravi. Čvrst pohod z orožjem, en, dva, tri! In zopet dobra tovariša.“

Vprašal je še, ali hočem pištolo ali meč? Rekel sem, da mi vrsta orožja ni mari.

„Torej dobro, meč!“ je odločil. „Mečevanje je vsekako bolj viteško. Saj se vendar znate boriti? Dobro! Izborno! Jutri rano proti šestim bodite pripravljeni. Vem za krasen prostorček v Meudonskem Gozdiču, kjer so se opravile že stotine takih malenkosti. Le nikar tako obupno gledati! Vse se kavalirsko izteče. Za to sem jaz porok. Na svidenje torej jutri rano.“

Gospoda sta se poklonila in odšla. Kocka je bila padla; nisem več mogel odstopiti. S svojo vestjo sem sklenil gnilo poravnavo. „Ti si izzyán, napaden; smeš se torej braniti,“ sem si prigovarjal. „Vrhu tega se bom držal izključno le v mejah obrambe. Ako torej kateri od naju pade, padem jaz, in ne pojdem kot morivec v večnost. Njegove

udarce prestrezati, svoje življenje braniti, pa vendar smem.“ S takim preluknjanim sklepanjem sem skušal udušiti glas vesti ter se še po-našati s plemenitostjo.

Vendar mi ni bilo dobro pri srcu, in ko sem še enkrat prečital ljubezni polno materino pismo, bi bila skoro strta moja kljubovalnost. Jokal sem kakor otrok nad svojo in njeno nesrečo. Zakaj da bom jaz žrtev dvoboja, sem vsled svojega odloka smatral skoro za gotovo. Nato sem sedel in pisal Zurlaubenu, naj sporoči materi mojo smrt. „Kot vojak bo razumel, da nisem mogel drugače ravnati,“ sem govoril sam pri sebi. Nekaj vrstic za mater sem priložil pismu na botra; prosil sem jo odpuščanja in ji sporočil zadnje pozdrave.

Prav ko sem bil pismo zapečatil in naslov zapisal, je vstopil Brunner. Nosil je danes prvokrat uniformo in se mi je hotel pokazati v njej. Videlo se mu je, da je nekoliko vinjen, in mi je povedal, da je s tamburmajorjem Chauletom (b. Šolé-tom), z dolgim Stoffelom iz Melsa in nekaterimi drugimi tovariši „pri Zlatem Sodu“ posvetil svojo uniformo. „Ne s Zuškim moštom, Bog varuj! tudi ne s kako drugo kislico,“ je dejal, „ampak s pravim burgundcem, saperlot!“ Pri tem da je šlo tudi nekaj liver od kraljičinega louisdorja, je pristavil; ker je moral plačati za vso družbo. Da ga pa tamburmajor še kdaj ne premami, hoče ostale livre rajši pri meni shraniti

Zmajal sem z glavo in zahvalil fanta za zaupanje, a sem mu svetoval, naj rajši nese denar stotniku Redingu, ker jaz ne vem, ali bom jutri večer še živ ali ne.

Brunner je debelo pogledal in prvi hip menil, da se šalim. Ko je pa videl, da me je resnoba, je bil tudi kmalu na pravi sledi; zakaj taki častni spori so bili tačas močno v navadi, in še pred kratkim so bili zoper nje izdali strogo dnevno povelje in zagrozili z zaporom. Rad bi me bil svaril; a odbil sem njegov poskus tako osorno, da se je žalosten poslovil. „Brez zamere,“ je rekel še med vrati. „A žal bi mi vas bilo, ako bi jutri prišli v luknjo, ali pa še par klaftriv niže — v pekel!“

Noč sem prebil silno klavrno. Šele proti jutru sem nemirno zasnul. Vzplašil sem se, ko je dnevna straža drobila na boben. Skraja sem mislil, da so bili dogodki prejšnjega dne le hud sen. A pismo, ki je bilo zapečateneno na mizi, me je osvestilo, da je vse bridka resnica. Po navadi sem hotel opraviti kratko jutranjo molitev,

a ni mi šlo. Že pri očenašu mi je obtičala v grlu prošnja: „Odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom.“

Jedva sem bil oblečen, je že prišel pome poročnik Gibelin. Dal sem mu pismo in ga prosil, naj ga odpošlje, ako se mi kaj zgodi. „Ba,“ je rekel, „kaj tako otožni? To že skoro ni kavalirsko. Čvrsto in čilo kakor na ples! En, dva, tri! Vrh tega nimate nevarnega nasprotnika, kakor sem že včeraj rekel. A, ko bi bil Rastagnac! Ta jih je na kraju, kamor gremo, že svoj tucat nabodel, kakor bi bili škrjanci!“

„Na istem kraju!“ sem si mislil, gredoč po stopnicah za njim.

Fiaker je naju, naglo vozeč, pripeljal v Meudonski Gozdič, po katerem sem prejšnji dan šetal misleč na Vereno ob Salisovi strani. Bilo je okoli šestih, ko smo prišli na mesto. Moj nasprotnik in njegov sekundant sta bila že tam; nekoliko proč pod starim dobom je stal Jarry (b. Žari), vojaški ranocelnik, poleg njega mal kovčeg z obvezilom. Kaj sem hotel, moralo je biti!

Sekundanta sta potegnili svetle borilne meče iz toka in ju pomerila. Midva sva mej tem slekla vojaško suknjo; nato sta naju postavila razgaljenih prsi enega proti drugemu ter nama dala orožje v roke. Ko sta tudi sama stopila na svoji mesti, je bilo dano znamenje, in koj je zablisnilo in zazvenčalo jeklo. Moj nasprotnik je začel borbo s silnim napadom, ki sem ga jaz, zvest svojemu odloku, samo odbil, ne da bi goloto, ki je ni kril, porabil za protinapad. Iznova je napadel, in jaz sem prestregel; i tokrat bi mu bil zlahka zadrl meč v prsi; zakaj slabo se je kril. Njegov sekundant mu je zaklical, naj bo oprezen, mej tem ko me je Gibelin pozival: „Sunite, sunite vendar! Že dvakrat ste imeli zmago v rokah!“

Pustil sem ga kričati in sem čakal tretjega napada, s katerim je sovražnik odlašal; zakaj svitalo se mu je, da ne stoji proti nasprotniku, ki bi ga smel zaničevati. Zurlauben je bil poskrbel, da sem se bil dobro izvežbal v vseh viteških umetnostih, in moj učitelj v borjenju me je smatral za enega svojih boljših učencev.

„Naprej!“ je zaklical Gibelin, in z zlím pogledom je nasprotnik v tretje dvignil meč, in zopet sta zazvenčali svetli ostrini. Za las je manjkalo, pa bi mi bilo tokrat spodletelo, prestreči sunek: nasprotnikov meč je šel tik mimo mojih prsi, tako da mi je srajco pretrgal.

„Zadet!“ je zaklical njegov sekundant.

„Oprasnjen!“ je zavrnil Gibelin.

„Stoj — v kraljevem imenu!“ je zavpil za nami jezdec, ki je na openjenem konju planil na jaso.

„Reding!“ sem vzkliknil, in kakor da se mi je ogromna peza odvalila z duše.

„Stotnik Reding — lej no! Saj vendar ne boste kazili našega malega spopada, ki je dozdej čisto kavalirsko potekel?“ je zaklical Gibelin. „Fi - donc!¹⁾ Zdi se, da res nameravate . . .“

„Prav gotovo nameravam, in hvala Bogu da sem še dospel, predno se je zgodila strašna nesreča. V kraljevem imenu vaju pozivam, da takoj položita orožje ter gresta kot jetnika z menoj v Versailles. Vojno sodišče se bo bavilo s slučajem, in bojim se, da bo enkrat zoper to barbarsko razvado nastopilo s kaznijo, da bo drugim v strah.“

Potem je Reding stopil k nama in rekel: „Gospod Muos, smatral sem vas za krščanskega mladega moža. Kako je mogoče, da vas prazen strah pred ljudmi spelje v tak zločin? Zahvalite Boga, da je milostno preprečil, da bi se eden od vaju s Kainovim znamenjem vlačil skoz življenje, dočim bi se drugi v večnosti pokoril za svoje grešno početje!“

Prav je govoril; saj sem čutil, da sem se zaman skušal preslepiti, češ, da je moje ravnanje dovoljeno. Povrhu mi je pri zadnjem protivnikovem napadu kri šinila v glavo: bil sem na tem, da sam preidem k napadu. Ko bi ne bil Reding ravno pravi trenotek došel, bi se bila borba vendarle z grozo končala.

Zahvalil sem se Redingu in nasprotniku dobrohotno ponudil roko v spravo.

Šla sva za Redingom v vojašnico, in sem zvedel, da se imava za ukinjenje nesrečnega dvoboja zahvaliti ravno Brunnerju. Brž ko je bil uganil, da se hočem z nekom biti, je bil šel k Redingu, da mu to prijavi. Žal, da ga zvečer ni več našel in ga je šele tisti dan zjutraj poklical s postelje, ko mu je tudi že vedel povedati, s kom in na katero stran sem se odpeljal.

Najprej sva bila zaprta v sobi. Čez nekaj dni sva stala pred vojnim sodiščem. Veliki sodnik me je gledal z očmi, ki so mi pra-

1) Fej vendar!

vile bolj razločno od besede, da sem do kraja zapravlil njegovo naklonjenost. „Takemu rvaču ne bo nikdar zaupal sreče svoje hčerke,“ sem dejal sam sebi. Govoril je nama slano in zaslužen grajo. Le izjava obeh sekundantov, da sem nasprotniku nalašč prizanašal, me je obvarovala hujše kazni; dobil sem dva meseca vojaškega zapora. Moj nasprotnik je dobil dvakrat toliko, in povrh mu je bilo zopet odloženo povišanje v častnika. Zavaljo tega se je dal kasneje prestaviti k drugemu polku.

III. KNJIGA.

BASTIJA IN GRAD
VALDOULEUR.

XII.

V vojaški ječi.

Še tisti dan so me odpeljali v vojaški zapor v Opatijo, mračno poslopje, čegar štiri vogle so zajemali okrogli pomolni stolpi.

Prav nič dobre volje se nisem oziral na stolpe in na zamrežena okna, ko sem ugledal zgradbo. Ob lepih pomladnih dneh in v času velikih dogodkov biti pod ključem, ni karsibodi, zlasti za mladega človeka, ki je želján življenja in dejanj. A prigovarjal sem si, da sem zavoljo pregrešnega dvoboja zaslužil še mnogo večjo kazen. Mučila me je tudi zavest, da sem po lastni krivdi ubil vsako upanje, da zadobim Verenino roko. Nič ni bilo velikemu sodniku bolj zoprno ko pretepač, in za takega sem zdaj veljal v njegovih očeh. Že prvi dan svojega jetništva sem prejel od njega list, s katerim mi je javljal, da me ne želi več videti v svoji hiši; naj torej čim prej hišini sporočim, kam naj pošlje moj kovčeg. Priloženo je bilo nesrečno Verenino pismo, neodprto, kakor sem se prepričal, a brez vsake besedice opravičila ali pojasnila. Pozneje sem čul, da se je bilo velikemu sodniku pri odpiranju zavoja pomešalo med druge spise, tako da ga je našel šele dan pozneje.

Njene mile besede so me genile do solz. Iz vsake vrstice mi je vela njena ljubeznivost. Ni veliko govorila o ljubezni in hrepenenju; toda iz vseh tistih obrazcev in popisov, ki jih je zložila v pismo, o teti in Katri, o botru in moji materi, katero skoro vsak dan obišče, pa do kanarčka v kletki in cvetlic na vrtu — vse je kazalo njeno ljubo, zvesto, vdano dušo. Pismo mi je bilo v tem hipu mučna obtožnica, ki mi je naglas klicala: Ti, tvoja nagla jeza je ubila njenega in tvojega življenja srečo! O kako sem vihral v svoji jetniški celici tistih par korakov sem in tja! Kako me je razjedal kes, ki ni mogel več vsega popraviti!

V samoti sem se vendarle počasi umiril in čez nekaj dni sem se zopet osrčil. Mnogo je k temu primogel o. Sekundus, ki se je nemalo začudil, ko me je našel nekoč o svojem navadnem obisku v vojaški ječi; o vsem, kar se je bilo z menoj zgodilo, ni bil dotedaj nič zvedel. Ko sem mu stvar pripovedoval in tožil svojo nesrečo, skraja ni nič rekel. A njegov mirni pogled in resno obličje sta me

huje grajala, nego bi me mogle najbridkejše besede. Naposled je rekel, da mi noče nič očitati, ker si gotovo sam dovolj očitam; tudi da mi ne mara pridigati o peti božji zapovedi. Posledice, ki bi lahko bile še tisočkrat bolj žalostne, naj nosim v duhu pokore kot pravično in milo kazen; in da bo tista tudi moji neumrjoči duši v prid, mi svetuje, naj se čimpreje s skesano izpovedjo spravim z Bogom. Potem da hoče v božjem imenu poskusiti, kako bi uredil mojo zadevo pri velikem sodniku, in tudi moji materi bo kratko pisal, naj si nespametnega čina svojega Damiana ne žene preveč k srcu. — S tem sem bil od srca zadovoljen. Drugi dan je blagi kapucin poslušal mojo spoved in je umel, vlitu mi novega zaupanja in poguma v dušo.

Komaj je bil odšel, je vstopil k meni stotnik Salis, ki je tudi šele zdaj doznal za moje jetništvo. Njegov polk so namreč, kakor druge, ki so jih bili zbrali krog Pariza, nesmotreno prekladali semtertja, potem kakor je omahujočo vladu navdajal zdaj pogum, zdaj malosrčnost. Ta čas je bil zopet nameščen v Passyju pri Parizu. Od Salisa sem zvedel za najnovejše političke dogodke. Videl sem, da je vse približno tako potekalo, kakor sta bila napovedovala Bachmann in veliki sodnik. V zboru državnih stanov se je bil res koj pri poverjevanju poslanstev vnel prepir, ali naj glasujejo ločeni po stanovih ali združeni po glavah. Mirabeau, odlikujoč se s silno zgovornostjo, je bil „v imenu Boga miru“ pozval duhovščino, naj se pridruži tretjemu stanu. Duhovniki so se res nagibali k temu, plemstvo se je ustavljalo. Tedaj je Siyèes stavil predlog, naj tretji stan sam od sebe začne z razpravami. Nato se je bila skoro polovica duhovščine priklopila tretjemu stanu, in ti zavezniki so se nazvali „Narodni Zbor“ ter izvolili zvezdoslovca Bailly-ja ¹⁾ za svojega predsednika.

„S tem je bil odkrito napovedan boj neodvisni monarhiji,“ je nadaljeval Salis. „Kralj bi bil moral zdaj nemudoma razgnati ta prekucijski zbor. A ni drznil tega storiti, ampak je pod neko pretvezo samo zborovalnico zaprl. Tedaj se člani niso več sestali v gradu, ampak v mestu v tako imenovani žógalnici ter si prisegli, da se prej ne razidejo, dokler ne dobi Francija nove ustave. Kralj je bil voljan, nepokornežem ponuditi poravnavo: državni stanovi da imajo pravico,

¹⁾ Bailly (C. Baji), Jvan, Francoski zvezdoslovec in politik, r. 1736 v Parizu, u. leta 1793 istotam pod gijotino, je bil 1789/91 Pariški župan in predsednik prvega „Narodnega Zbora.“

dovoljevati davščine; pri obdačevanju nehajo vse predpravice; zemljari-
rino prevzamejo vsi stanovi; tlake, zaporna pisma, last na osebo
prenehajo. Proti tem popustom pa naj bi tretji stan privolil, da se
stanovi ločeni posvetujejo. A zopet je kljuboval kralju. Ko jih je veliki
ceremoniar, marquis de Brézé, pozval, naj se razidejo, mu je zagrmel
Mirabeau naproti: ‚Umaknemo se le bajonetom.‘ In nato so poslanci
proglasili, da so njih osebe nedotakljive, in kdor bi jim krivico storil,
je izdajavec naroda.“

„Tačas smo vsako uro čakali, da dobimo povelje, nastopiti z
vso silo zoper „Narodni Zbor“, je dalje pripovedoval Salis, „in priznam,
da bi mi bilo težko ubogati; zakaj ti možje zastopajo pravico svobode
in naroda nasproti tiraniji. A kralj ni tvegala tega povelja: držanje
njegovih Francoskih čet ga je oplašilo. Uklonil se je volji tretjega
stanu. In Bailly je po pravici zmagoslavno vzkliknil koncem seje, da
je revolucija končana, ne da bi tekla kapljica krvi.“

Salis je pripovedoval z velikim navdušenjem; zakaj ves je gorel
za zmago svobode in novih idej, od kojih je on, kakor mnogi drugi
plemeniti duhovi, pričakoval le srečo in blagoslov in zlate dni. Ah,
kako drugače je prišlo! Njegovo sanjavo oko je žarelo svetega ognja,
in njegova sicer blede lica so rdela, mej tem ko je govoril.

„Prijatelj, daj roko!“ je zaklical. „Svoboda slavi zmago! Slišal
si pač snoči vriskanje ljudstva. Versailles in Pariz sta bila razsvetljena.
Nova pomlad narodov začenja. Kmalu ne bo nihče več nesrečen na
zemlji; zakaj vsi bodo prosti in enaki in bratje mej seboj.“

Njegove besede so živo odmevale v mojem občutljivem srcu.
Saj sem se tudi jaz vedno ogreval za to, da se odpravijo očitne
zlorabe in krivice v upravi Francije in Švice. Vsa omamljena od veselja
sva se objela in si častitala, da je vse tako srečno izteklo.

„Saj je že kraljeva ponudba zagotovila odstranitev najhujših
krivic,“ sem rekel. „Pravična razdelitev davkov, odprava tlake in lasti
na osebo, enakost pred postavo — saj to je blizu vse, kar moremo želeti!
Smatral sem kralja vedno za plemenitega moža, ki ljubi svoj narod
kakor oče. In s svojo ponudbo je dokazal, da pozna, česa treba
Franciji, in da ima očetovsko srce za svoje podložnike. Da le ne bi
zdaj Orléans in njegova stranka šli dalje in začeli boja zoper prestol
in oltar.“

„Tega se ni bati,“ je menil Salis. „Seveda je nekaj Voltairjancev, ki bi to radi, a zdrava ljudska pamet tega ne bo pustila. Ne, zdaj ko je kralj v zvezi z Narodnim Zborom, se nima nič bati. Njegov prestol odsilmal stoji trdneje, nego kadarsibodi za njegovih prednikov. Kajpada, svobodomiselno ustavo bo že moral sprejeti. Preživeli smo se, in rad položim svoj grb in svojo plemsko listino na žrtvenik svobode!“

Tako sva še dolgo govorila in si slikala zlato bodočnost, dokler ni ječar opozoril, da se vrata Opatije zapro. Salis se je poslovil z obljubo, da mi pošlje knjig in da me še obišče. Res sem že naslednje jutro dobil več knjig, mej njimi zlasti mladostna dela Nemških pesnikov Schillerja in Götheja. S kakšno strastjo sem čital Schillerjeve Razbojnike in Don Karlosa!

Ko me je Salis zopet obiskal, sem mu navdušeno govoril o teh pesnitvah in ves vnet sem izrazil željo, naj bi vzori svobode čim prej zmagali ne le v Franciji, ampak po vsem svetu. Tu me je Gaudenc za hip zvedavo gledal in je naposled vprašal, ali ne bi hotel pomagati pri uresničenju teh krasnih vzorov?

„Z veseljem,“ sem vzkliknil, „da se le boj vrši s poštenimi sredstvi.“

„No, torej vedi: obstoja velika, ves svet obsegajoča zveza, ki hoče vsem podjarmljenim prinesiti svobode, vsem državljanom enakost in vsem narodom vekotrajen mir. Tej zvezi sem se s sveto prisego zaobljubil. O Damian, i ti imaš blago srce! Stopi tudi v to zvezo!“

„Ali je zveza, o kateri govoriš, loža?“ sem vprašal.

„Da, jaz sem njen član. — Gospod Schweitzer iz Züricha, ki tudi plamti za svobodo, me je vpeljal. In ako si zadovoljen, ti storim enako prijateljsko uslugo. 5. maja pred tremi leti sem bil sprejet v ložo „Dobrodelnosti.“ Od tačas imam brate in somišljenike v vseh krajih sveta. Na mojem zadnjem potovanju po Belgiji in Hollandskem, v Weimarju in Jeni so mi bratje radovoljno pomagali. Poznamo se mej seboj po gotovih znamenjih in besedah in smo si dolžni vzajemno pomagati kakor bratje. Svete prisege nam branijo, izdati vnanjim ona znamenja in besede ali pa skrivnost zveze. A poznaš me in veš, da bi te ne pozival k pristopu, ako bi bil v dobi treh let za kaj zvedel, kar ni dovoljeno, čisto in plemenito.“

Zaupal sem Salisu resnično, da mi po najboljšem prepričanju in v dobri veri to zatrjuje. A spominjal sem se, kako sem nekoč slišal,

da nižjim vrstam protozidarjev nič ne razodenejo o pravih in končnih namerah zveze. To sem mu povedal, in mi je priznal, da so res višje vrste, v katere pripustijo člani le po dolgi preizkušnji.

„A kakšne so te posebne namere, ki jih nižjim vrstam prikrijava, ako je splošni namen ta, ki si ga povedal?“

„Morebiti so poti do cilja, in namen je mogoče bolj ali manj popolno umeti. Tudi bi se utegnili v nižje vrste vriniti izdajce, ali vsaj taki, ki bi iz nepremišljenosti cilje in namene zveze pred časom izdali.“

„To mi ne gre v glavo! Daj, naj vse razodenejo, ako je le dobro in hvalevredno. Ko je Kristus oznanjal svojo vero, jo je očitno in javno učil. „Ničesa nisem skrivši govoril,“ je rekel velikemu duhovniku. Kar je pošteno, se nima bati svetlobe. To tihotapstvo mi ne ugaja. Jaz imam rad vse odkrito in brez ovinkov. In potem kaj je to: ‚bolj popolno razumeti‘ namen? Vi hoče narode ‚osvoboditi tiranstva‘. Ali je to tako umeti, da hočete vpeljati splošno republiko? Nadalje: ‚vsi meščani naj bodo enaki‘. Ali tedaj hočete odstraniti vse razlike stanov?“

„Res hočemo polagoma priti do tega, da bo na vsem svetu kakor v naši zvezi. V loži so vsi ‚bratje.‘ Prostovoljno se bodo torej naši bratje, kadar bo enkrat ves svet v naši zvezi, odrekli svojim predpravicam. Prostovoljno bodo kralji položili svoje krone na oltar enakosti in bratstva, in z veseljem bom jaz zdrobil svoj grb in bom preprost državljani ko ti.“

„To vse je prav lepo. Pa če kateri kralj, recimo Francoski, ne bi hotel prostovoljno krone položiti — ali ga bodo prisilili?“

„Najbrže.“

„A mi smo mu prisegli vojaško zvestobo! V tem slučaju bi prišel v zelo neprijeten položaj. Vzemimo, da bi loža od tebe zahtevala, da bi kakorkoli pomagal upropastiti kralja — kaj bi tedaj storil?“

„Držal bi tisto prisego, ki je svetejša, v prepričanju, da me nobena prisega ne more siliti h kakšni krivici.“

Vprašal sem: „Kaj pa misli loža o veri?“

„Vsi častimo velikega stavbenika vesoljstva,“ je odgovoril Salis. „Vero splošnega bratovstva hočemo privedi do zmage; saj sta jo učila tudi Kristus in sv. Janez. Prenapetost mora izginiti, očiščeni

evangelij sv. Janeza se mora uveljaviti, tako se bodo združile vse vere. Vse kar imajo razna verstva lepega, čistega, svetega, bodi vera bodočnosti.“

„Ta bi torej bila druga vera, ne tista, ki jo je Kristus razodel?“ sem presenečen vprašal.

„No, lahko rečemo, da je ista vera, toda otrebljena vseh nepravih primesi. Jaz namreč ne verjamem, da še obstoja vera, ki jo je učil Kristus. Ta izgubljeni biser hočemo spet najti.“

Zdaj mi je bilo dovolj. „Gaudenc,“ sem rekel, „jaz sem katoličan, in kot tak verujem, da je nauk, ki ga je Kristus razodel, cel in čist ohranjen v cerkvi, od njega postavljeni. Meni se ta biser ni izgubil. Ako namerja loža katoliško vero nadomestiti z drugo bolj čisto in učeno, se ji nikdar ne pridružim. Ustanovitelj katoliške cerkve je rekel o sebi: „J a z s e m l u č s v e t a ;“ njegovo delo mora torej biti vrelec prave prosvete, in kdor mu je sovražen, utegne pač ponuditi svetu minljivo slepilo, nikoli pa ne pravega, razsvetljujočega in ogrevajočega sonca.“

„Sedaj sprevidevam, zakaj skraja ni smel noben katoličan biti sprejet v našo zvezo! A tebe, Damian, bi ne bil nikoli smatral za takega prenapeteža, sicer bi ti ne bil črhnil besedice o loži. Razume se, da nisi za našo zvezo. A ne prepirajva se dalje. Upam, da sčasoma sam prideš k boljšemu spoznanju in da se otreseš zagrizene otroške vere.“

„Jaz pa se bojim, da bo tvoje plemenito srce v svojo veliko žalost doživelo, da vaša zveza namestu svobode prinese verige, namestu bratovstva — krvav črt, dasi imaš ti in mnogi drugi člani blage namene. Da bi Bog to milostno odvrnil!“

Še sem ga izkušal prepričati, da mora vera Jezusa Kristusa z njegovo božjo pomočjo ostati nepopačena do konca vekov, kakor je sam zagotovil. A predsodki zoper katoliško cerkev so se bili Salisu pregloboko zajedli v srce, da bi ga bil mogel prepričati. Vendar pa so bila Voltairjeva in drugih filozofov sramotenja njegovi plemeniti duši zoprna; veroval je v Boga in našega Zveličarja. Ubogi Salis! Kolikokrat sem se spominjal tega najinega resnega pogovora!

Stisnila sva si roke in je odšel. Prijel sem zopet za knjigo, da bi še bral, dokler bi dopuščal svit dneva. A nenadejan dogodek me je vzplašil od branja. Tisti dan so bili nekaj vojakov Francoske te-

telesne straže radi nepokorščine spravili v našo ječo, in ves polk naj bi za kazen ne smel iz vojašnice. A uporniki so se rogali povelju ter so šli zvečer, podčastniki na čelu, pojoč pesni svobode, od drhali glasno pozdravljani, v dolgih vrstah v Palais Royal. Tu je teklo vino na račun vojvode Orleanskega kakor v potoku, in kmalu so opiti vojaki sklenili, naskočiti ječo in tovariše osvoboditi. Tisoči izmed ljudstva so se pridružili pohodu.

Pravkar sem hotel odložiti knjigo, ki sem jo bral pri zadnji svetlobi, ko je krik in tuljenje bližajoče se množice preko streh prodrl v mojo celico. Spočetka sem mislil, da ljudstvo daje duška veselju nad kako novo zmago tretjega stanu, in da pojde mimo. A ne, tok se je zajezil, in tuljenje je naraščalo. Ni bilo dvoma, veljalo je nam.

Iz tisočernih grl je zdaj prodiralo na moje uho: „Odpreti! Odpreti! V imenu naroda!“ in koj so zagrmeli udarci kladiv in sekir na vnanja vrata ječe. S hreščanjem so se zrušila, in čul sem, kako se je tok razlil v obokano vežo in na dvor ječe. Zdaj sem videl skoz zamreženo okno vlomivce: pijani vojaki, nesramno naslišpane deklīne, potepuhi v raztrganih jopičih, ženske v cokljah, klateži, vajenci, rokodelci, cestni pometachi, ženske s trga, plavci, brodarji s Seine, vse glava pri glavi, vpijoči, tuleči, kakor v divjem vrtincu se prerivajoči. Zdaj sem tudi videl, kako so izza omrežja oken na nasprotni strani zaprti vojaki stegali roke in pozdravljali svoje tovariše. Stotine glasov je odgovarjalo: „Prihajamo! Živela svoboda! Smrt trinogom!“ Nisem vedel, naj se li te razbrzdane drhali bojim ali veselim. Mar nisem bil v njih očeh služabnik trinogov?

Še je bilo treba razbiti nekatere težke, okovane hrastove duri in mreže, predno je bila prosta pot v gornja nadstropja. A močni železni drogovj in težka kovaška kladiva, ki so jih vihtele žilave roke, so kmalu opravila svoje delo, in zdaj se je tolpa zadržila po stopniščih. Ene duri za drugimi na našem mostrovžu so se z močnim pokanjem rušile s stožerjev; zdaj so odnehale tudi moje, in skozi odprtino v ulomljeni deski se je vlila jarka luč baklje ter mi osvetljila nekaj divjih obrazov.

„Ah, častnik Švicarske telesne straže!“ je iznenaden vzkliknil eden od vojakov.

„Ali si plemič?“

„Ne.“

„Pustite ga čepeti! hlapec trinogov je,“ je zavreščal nekov klatež.

„Čujmo!“ je rekel neki krojaški pomočnik. „Priatelj, zakaj ste pravzaprav tu?“

„Ker sem zoper izdano povelje —“

„Dobro! Dobro!“ je zavpilo več vojakov. „Tudi on se je upri trinostvu! Tudi ta je žrtev strahovlade! Brat, osvobodimo te!“

Že so spet zagrmeli udarci sekir na duri, zdrobile so se na kose, in predno sem se ovedel, so me že uporniki dvignili ter me nesli, kakor vse druge jetnike, zmagoslavno po stopniščih doli in ven na cesto. Nisem vedel, ali naj se sramujem ali veselim, da sem na ta način in od takih ljudi zadobil prostost. A kaj sem hotel storiti?

Nepregledna množica je napolnjevala ceste dol do Seine in, kar je oko neslo, na nasprotno stran. Vse hiše so bile jarko razsvetljene, in vsakega jetnika je pozdravljalo blazno vriskanje. Mahoma se je uredil slavnosten sprevod, in ob svitu bakelj so nas nesli skoz gosposke ulice predmestja Saint-Germain, čez Novi Most mimo Louvra v Palais Royal, kjer je začelo razkošno in nebrzdano pirovanje. Nemogoče mi je bilo, uiti besnemu roju; potisnili so me v eno od mnogih kavaren, in po meni bi bilo, ako ne bi nazdravljaj svojim rešiteljem in Francoskemu narodu.

Blazno vrvenje je vladalo krog mene. Na prostranem dvoru ogromne palače je plapolal velik ogenj, in ob njegovem krvavem svitu je drhal plesala pod oblaki dreves. Tudi mene so silili k plesu, a izgovarjal sem se, da sem truden, in gledal sem, kako bi se odtegnil lahkomišelni družbi.

„Vendarle je aristokrat!“ je dejalo neko dekle in skomignilo z rameni.

„Ta tu!“ je zaklical mož, ki je iz mimoidoče tolpe mahoma pristopil k meni. „Ta — zdi se mi, da poznam tega trinogovega biriča!“ A tudi jaz sem ga prvi hip spoznal. Bil je strupoviti Marat, čegar sovrašтво sem si bil nakopal ob otvoritvi državnih stanov. Oči so se mu grozljivo bliskale iz bledega obraza, ko je s srdom roparske živali planil name.

„Nesramni hlapec trinogov!“ je zavpil nad menoj. „Kako prideš med ta svobodni in krepostni narod, ki se raduje svoje zmage nad trinostvom?“

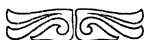

Z močno roko sem ga rinil od sebe in dejal: „Svobodni in krepostni narod me je sem prinesel ter me drži tukaj dalje, nego mi je ljubo.“

„Mir-r-r, prija-t-telji —, br-ratovstvo,“ je bebál zraven mene pijan desetnik in srditega nasprotnika objel krog vratu ter mu s poljubi zaprl usta. „Ta mož je Š-š-vicar; hrabri Š-š-vicarji so naši br-ratje; ne b-bodo streljali n-na Fr-r-ancoze! Daj, br-rate, pij z mano enega ž-žganega in zapojmo:

Ko imam dober napoj,
mislim, da je ves svet moj!

In zopet je v svoji opojni ginjenosti objel Marata krog vratu. Ta hip sem porabil in posrečilo se mi je, uiti pijani tolpi na ulico Saint-Honoré.

XIII.

A d j u t a n t.

Gologlav in brez meča, v močno raztrgani uniformi, kakršen sem bil prišel iz njih rok, ko so me s silo odnesli iz ječe, sem krenil na pot in sem zarana prišel v Versailles. Vest o vojaškem uporu je bila že prej došla tja. Koj sem se javil pri majorju Bachmannu. Sprva me je hladno pozdravil; a ko sem mu povedal dogodke zadnje noči, mi je dal roko in rekel, da sem storil svojo dolžnost. Sklenil je predlagati, da se mi ostanek zapora odpusti. Čas je že tako resen, da je vsak potreben pri polku. Zaenkrat naj z moško besedo obetam, da ne grem iz vojašnice.

Nekam slabe volje sem odšel v svojo sobo, kjer sem od utrujenosti in vročine kmalu zaspal. Šele proti večeru sem se zdrnil, ko je nekdo trkal na vrata. Vstopil je Reding in mi prijazno podal roko.

„Upam, da mi odpustite,“ je rekel, „kar sem iz dolžnosti moral storiti zoper vas.“

„Samemu sebi ne morem odpustiti, da sem se dal slepemu srdu zapeljati v tako pregrešno dejanje. Vam pa moram biti večno

hvaležen, da ste s prihodom o pravem času zaprečili hujše zlo,“ sem odgovoril, in pristrčno sva si stisnila roke.

V Redingovi sobi sem našel Karla Franca, ki je bil prišel sem iz Saint-Germaina. Tudi on me je bil obiskal v ječi in zdaj se je od srca veselil moje rešitve. Mej malim obedom smo se razgovarjali o položaju. Kralj je bil zbral 30.000 mož krog Versaillesa in bil staremu vojvodi od Broglie (b. Broliji) izročil poveljstvo nad temi vobče zanesljivimi četami. Ako bi tedaj tudi odpadli Pariški polki, kar je bilo po včerajšnjem uporju pričakovati, bi nje in poulično svojat vendarle mogel potlačiti z Versaillesko močjo.

„Ako zdaj nič ne tvega, je zgubljen,“ je dejal Reding.

„A kaj še hočejo izsiliti iz kralja?“ sem vprašal, „Saj je že prostovoljno ponudil odpravo najhujših krivic.“

„A te ponudbe nočejo sprejeti „iz roke tiranije,“ kakor se izraža Mirabeau, ampak le „iz roke naroda.“ Nočejo več kralja po božji milosti, marveč kvečjemu kralja po ljudski milosti. Uveljaviti hočejo Rousseaujev (b. Rusó-jev) nauk, da je kralj le pooblaščenec narodov, da ima vso oblast od naroda, ki ga potemtakem lahko odstavi in spodi, ako mu ni več po misli. Že zdaj odrekajo kralju pravico, razpustiti njihov zbor, ki mu je tako puntarsko odpovedal pokorščino. Zdaj se mora odločiti, ali je še kralj gospodar, ali pa ta zbor. Ako bo tem Mirabeau-jem in Sieyèsom in Baillyjem pustil tako dalje postopati, ne da bi se branil, sam sebi zadrigne vrv krog vratu in povrhu še cerkev v deželi sv. Ludvika izda najhujšim njenim sovražnikom pod nož.“

Že naslednji dan mi je sporočil major Bachmann, da sem zopora prost. Obenem me je imenoval za enega svojih adjutantov¹⁾ ter mi rekel z očetovskim glasom, da upa, da se bom posihmal bolj pametno držal. Dan za dnem smo imeli naporno službo in bili vedno pripravljene za odhod.

Tedaj je neko nedeljo zjutraj prinesel Reding iz grada vest, da je kralj odpustil Neckerja in pozval novo ministerstvo z Brogliejem kot vojnim ministrom. „To pomeni boj revoluciji,“ je dejal veselo razburjen. „Vendarle se je kralj zdramil! Zdaj se lahko še vse dobro izteče.“

1) Adjutant = pribočnik, častnik v osebni službi poveljnikov.

Koj za njim je prišel major. Za deset minut je stal polk v vrstah na dvorišču vojašnice. Bachmann je kratko in ognjevitno spregovoril o kraljevi dobroti in o nesramni drznosti poslancev. Končal je z besedami: „Naša dolžnost je očitna. Kralju smo prisegli zvestobo; le njemu, ne pa temu ničvrednemu Mirabeauju in njegovim tovarišem smo dolžni vojaško pokorščino. Ne dajte se torej zapeljati, kakor so se v svojo sramoto dali nekateri vaši Francoski tovariši. Brezčastno so prelomili vojaško prisego! Nikoli naj kaj takega ne porekó o Švicarjih! Naše geslo ostani vedno staro: „Junaštvo in zvestoba“! Živio kralj!“

„Živio kralj!“ so se navdušeno ozvali vojaki. Bobni so zadržili, in polk je odkorakal na prostor pred gradom, kjer se je postavil pod kipom Ludvika XIV. Stari vojvoda od Broglie in kraljev mlajši brat, grof od Artois, vrhovni poveljnik Švicarjev, sta razgledala naše vrste. Dva bataljona sta nemudoma dobila povelje, odriniti v Sèvres (b. Sèvr) in Meudon (b. Medón), da prestrežeta zvezo med Parizom in Versaillesom, mej tem ko sta oba druga bataljona ostala na mestu v obrambo gradu. Pri tem je bilo razglašeno, da je kraljeva volja, da se njegovemu ljudstvu prizanaša; le na izrečno njegovo povelje je smeti rabiti orožje. Gotovo so mislili, da že sam pojav naših čet zaduši vstanek.

Major s svojim štabom se je pridružil Diesbachovemu bataljonu, od katerega je bila tudi Redingova stotnija; ta bataljon je imel nalog, zasesti mostove čez Seino pri Sévresu in Saint-Clodu (b. Sen-Kludu.) Jaz pa sem imel nesti povelja Švicarskima polkoma v Boulognei (b. Bulonji) in Passyju. Ko sem se še mudil v tem zadnjem kraju, je že došla vest iz Pariza, da je odslovicey ministra Neckerja vse meščanstvo razburila. Brez odloga so vrli vojaki odrinili proti glavnemu mestu. Šel sem s polkom Salis-Samaden, ker sem imel navdilo, dogodke sporočiti našemu štabu.

Ko smo v brzem pohodu skozi Elisijška Polja prišli na Trg Ludvika XV., ga je pokrivala povodenj ljudi. Pravkar je prihajala po Kraljevi Ulici (Rue Royal) iz Veudomskega Trga hrumeča in tuleča tolpa, spredaj dva mladeniča noseča Orléansov in Neckerjev kip, in vse je vpilo: „Živio naš kralj Orléans! Živio njegov minister Necker!“ Princ od Lambesc (b. Lambesk) je imel nalogo, z oddelkom dragoncev braniti most na škripcih, ki vodi s trga v Tuilerijske vrtove. Ko se je sprevod

bližal mostu, je princ zajahal naproti in velel kričačem, da se ustavijo. Oblak kamnja in črepinj se je usul nanj v odgovor. Tedaj je velel svojim konjikom, ustreliti s pištolami čez glave razgrajačev. Strel je počil, in glasno vreščeč od strahu in srda se je obrnila množica nazaj. Ker pa nihče ni bil ranjen, se je naglo vrnila in zasramoyala konjike: „Ha, ha, ne drznejo se, streljati na ljudstvo!“ Zdaj je nekaj ljudi planilo k mostu, da ga zavrtijo in tako dragoncem prestrežejo povratek. Tu je princ zdirjal pred svojimi vojem proti mostu ter je enega najbolj predrznih, ki mu je hotel zgrabiti vajeti, rnil na ramenu. Obenem je bil star mož pogažen, in mladenič, ki je nosil Orléansov kip, je padel.

Te so bile prve žrtve revolucije. Ta nastop in naš prihod je zadostoval, da se je drhal razkropila. Tolpa se je vrnila, noseča ranjenca s sabo, v Palais Royal, odkoder je bila došla. Zdaj nam je princ Lambesc pripovedoval, da je mlad, vročeglav advokat, Kamill Desmoulins (Demulén) eden od zarotnikov, v Palais Royalu imel ognjevit govor in pozival k očitnemu puntu, čim je bila prišla v Pariz vest, da je Necker odslovljen, združena z govorico, da je Narodni Zbor razpuščen.

„Nemudoma bi trebalo obkoliti Palais Royal in zajeti celo gnezdo zarotnikov, sicer se razširi ogenj po vsem Parizu, predno bo noč,“ je dejal princ oberstlajtnantu Bachmannu, bratu našega majorja, ki je poveljeval polk Salis-Samaden.

„Prav rad, če bi imel ukaz,“ je odgovoril ta. „Ali prevzamete odgovornost?“

„Ne smem. Izrečno mi je ukazano, kriti le dohod v Tuilerije in pri tem nikogar raniti,“ je rekel princ in skomignil z rameni. „To so polovične naredbe, s katerimi nič ne opravimo. A javite nemudoma te dogodke v Versailles.“

Jaz sem dobil ta nalog. „Javite, da če nocoj ne nastopimo, bo jutri v celem Parizu punt,“ je rekel princ. Kar me je konj nesel, sem naglo dirjal v Sévres. Major Bachmann me je poslal s poročilom naprej h grofu od Artois; zakaj tudi on si brez izrečnega povelja ni upal, naskočiti Palais Royala.

Prišedši v Versailles sem spotoma šel v palačo, dasi ves prашen, ter sem se dal zglasiti pri grofu od Artois. Rekli so mi, da obeduje s kraljevo družino in zdaj ne more nikogar sprejeti. „A gre

za važno vojno vest,“ sem silil. Častnik straže je javil telesnim slugam, sluge komorniku, komornik ceremoniarju, ceremoniar višjemu ceremoniarju. Ta, *marquis de Brézé*, me je naposled spustil v *Oeil de Boeuf* (b. ej d bef¹⁾), veliko preddvorano mej kraljevimi in kraljičinimi sobami. Tako se imenuje ta krasna dvorana radi velikega ovalnega okna nad kaminom. Tukaj lahko sporočim svojo vest ‚*monsieur-ju*‘ (b. monsiéju), kadar bo spremljal kraljico v njene prostore, so mi rekli. Hotel sem še siliti v višjega ceremoniarja, a ta mi je s sladkim nasmehom velel, da pred vsem treba obred držati, in me pustil samega.

Mislim, da je bil stari gizdalin čvrsto prepričan, da vsaka mala prekršitev dvornega obreda pomeni hujšo nesrečo, ko pa izguba stolnega mesta! In nič manj ko za to je šlo v teh urah! Imel sem dovolj časa, ogledovati dragoceno opravo dvorane in lestence iz zlata in kristala. Zdaj sem stal pred eno zdaj pred drugo izmej podob jezdečih starih kraljev, ki so bile vdelane v stensko ploskev. Potem sem občudoval sloveči horizontalni pas zidu, ki na zlatem in belem polju predstavlja otroke, ki igraje tekajo za ptiči, kroté leve in zmaje, vihte meče in lučajo sulice. Da bi zadrževal svojo nestrpnost, sem jih že opetovano seštel in večkrat obupno pogledal na mirno idočo uro z nihalom na mramornem kaminu. Naposled so se vendarle odprle dvokrilne duri, in dva telesna lovca sta stopila ob nje, mej tem ko je ceremoniar s svojo službeno palico stopil naprej in zaklical: „Prostor za kraljico!“

Maloštevilni plemiči, ki so bili ta hip v dvorani, so napravili špalir. Tudi jaz sem stopil v vrsto in čim sem zagledal grofa od *Artois*, sem ga navzlic vsem obredom zaprosil, da me nemudoma zaslisi. Kraljica, gredoča vštric njega, me je začudena pogledala, a koj me je spoznala in rekla:

„Lej no, mladi prijatelj *Zurlaubenov*! Gotovo v kraljevi službi ob tej nenavadni uri?“

„Nikoli bi se drugače ne drznil, tako prašen stopiti v te prostore. Da, *Veličanstvo*, prinašam vesti, a ne veselih, iz *Pariza* in zelo mi je žal, da jih morem šele zdaj sporočiti grofu od *Artois*.“

„Čakati so vas pustili, ne da bi nas obvestili o vaši pričujočnosti?“ je vprašala kraljica in pogledala *marquisa de Brézé*.

---

¹⁾ *Oeil de Boeuf* = volovsko oko.

„Veličanstvo -- obred . . .“

„A kaj — take dni, kakor so sedaj! Ali naj po zamudi vsled obreda prestol in država gresta po zlu?“

Marquis je obrnil oči proti nebu, kakor bi hotel reči: Da, zdaj verjamem, da je dvor izgubljen! In ko je slišal naslednje kraljičine besede, bi bil skoro omedlel. Zakaj Marija Antoinetta je rekla grofu od Artois: „Monsieur, dam vam na razpolago svojo delavno sobo, da lahko nemudoma zaslišite poročilo tega častnika.“

S tem mi je velela iti za njima. V neki sobi svoje knjižnice me je hotela pustiti samega z Artois-jem; a ta je zahteval, da tudi kraljica posluša moje poročilo. „Hči Marije Terezije,“ je rekel prav s francosko vljudnostjo, „je vsaj toliko generala ko jaz in mi bo na pomoč s svojim svetom.“

Povedal sem torej, kaj se je zgodilo v Parizu ter končal z besedami princa od Lambesc: „Ako ne ukrenemo še danes, kar je potrebno, bo jutri Pariz za nas izgubljen.“ Dostavil sem, kar je rekel major Bachmann, da so zvesti Švicarski polki pripravljeni, sami udušiti vstajo. Enega samega udarca treba, a naglo in odločno treba udariti. Major torej prosi grofa od Artois, naj se še danes postavi na čelo svojih Švicarjev. „Potem boste jutri lahko stopili pred kralja z vestjo, da ste oteli prestol in oltar.“

Kraljica je prva spregovorila: „Živio naš kralj Orléans! Živio njegov minister Necker!“ so klicali. Monsieur, to nam kaže izvor in cilj vstaje. — Ali naj ne tvegate vsaj zdaj, tega izdajavca in njegove pomagače vreči v Bastijo? Ko sem to zahtevala pred otvoritvijo teh nesrečnih državnih stanov, so mi rekli, da bi taka naredba povzročila vstajo. Zdaj imamo vstajo vseeno!“

„Čisto prav govorite, Veličanstvo,“ je rekel grof od Artois. „Strinjam se z vami popolnoma. Tega nesrečnega Orléansa, ki bo še bogve koliko škodoval naši rodbini, bi bili morali že kdaj v Bastijo poslati. A za danes ni moči nič več storiti. Stvar treba poprejšpravljati v vojnem svetu. Jutri bom imel čast, biti navzoč pri jutranjem sprejemu Njegovega veličanstva; pri tej priložnosti ga bom prosil, naj bi če le mogoče že dopoldne povabil na posvet vojvodo Broglie, mojega brata grofa od Provence, in ostale. Potem bomo morda že jutri večer ali v torek izdali povelja našim četam.“

„Šele jutri večer, ali morda v torek? In ste čuli, kaj nam je princ od Lambesc sporočil po tem častniku: „Ako ne ukrenemo še

danes večer, kar je potrebno, bo jutri Pariz za nas izgubljen?' Brez odloga grem k Njegovemu veličanstvu, naj izda Švicarjem pričakovano povelje."

„K temu mojega kraljevega brata nikdar ne sklonete, ne da bi prej zaslišal vojni svet. A vojni svet nocoj sklicati, ni več mogoče. Sicer pa, Veličanstvo, se brez potrebe vznemirjate. Tako naglo Pariz ne bo izgubljen. Ako bi se tudi vsi meščani dvignili zoper kralja, in ne sami ti berači in klateži, najeti od Orléana — poveljnik, vreden svoje vojske — kje naj vzamejo orožje, streljivo in topništvo! Ne, ne! Sicer smo Lambescu in vrlim Švicarjem zelo hvaležni za poročilo in njihovo radovoljnost — a ni taka sila! Nič se ne mudi! — Nocoj me vabi princesinja Lamballe in nekatere druge zvezde našega dvora na večerno šetnjo skozi park in na vožnjo v čolnih ob mesečini. Saj te krasne julijeve noči so prava uteha po vročem dnevu in naporni službi. Ali boste morda tako milostni, da počastite našo malo družbo s svojo ljubeznivo in visoko navzočnostjo?“

„Hvala. Po takih vesteh ne morem imeti veselja do zabave in bi s svojo resnobo utegnila kaziti dobro voljo zbrane družbe. A ne smem vas dalje odtegovati vašim prijateljem.“ S tem se je Marija Antoinetta princu poklonila, in jaz sem šel z grofom od Artois nazaj v dvorano, kjer me je precej neprijazno odslovil. Velel mi je, naj jutri po deseti uri spet istotam pričakujem daljnjih navodil. Gredeč po stopnicah sem si mislil, kar je Mirabeau kmalu pozneje izrekel z besedami: „Kraljica je edini mož na dvoru“. Da bi bil Ludvik XVI. s svojim dobrim srcem družil le še del njene odločnosti, koliko plemenite krvi bi ne bilo teklo!

Zvečer je grof od Artois z lepo princesinjo Lamballe, z vojvodi in vojvodinjami duhovito govoreč in veselo se smejoč šetal mimo pluskajočih vodnih umetnij, lesketajočih mramornih soh, temnih tisovih seči; v bezskrbnem miru so veslali po jezeru, od meseca obsijanem, in nič niso slutili o divjem vojnem metežu, ki je ob isti uri vršal po Pariških cestah.

Po bliskovo se je iz Palais Royale v najbolj daljna Pariška bivališča raznesla vest, da moré ljudstvo, da so na stotine mirnih meščanov na trgu Ludvika XV. postrelili, da je princ od Lambesc starčka, ki je klečé prosil za življenje, razsekala na kosce; Narodni Zbor da je razpuščen, poslanci zaprti; Pariz da namerjajo do tal

porušiti; zdaj se treba bojevati za svobodo. Bobni so ropotali po ulicah; vse je klicalo k orožju; razdirali so cestni tlak in skrle nosili v gorenja nadstropja, da bi je metali na glave Artois-jevih četam, ki so jih vsak hip pričakovali. Po vseh kovačnicah v mestu so se usipale iskre izpod silnih udarcev, ki so kovali sulice; 50.000 so jih bajé nakovali v 36 urah. Sicer pa so počivale trgovine in delavnice. Naslednje jutro so vdiral v prodajalne orožja, potem v kraljevo orožarno, kjer je bilo shranjeno staro bojno orodje. Mahoma se je iz vrst meščanov sestavila ‚meščanska bramba‘, da bi krotila drhal, ki je pleneč vdiral v zasebne hiše, češ, da orožja išče. Brambovci so nosili kokarde v Pariških barvah ter se postavili v službo mestnega zastopa. 3000 mož Francoske telesne straže je tudi odpadlo od kralja ter so sebe in svoje topništvo dali na razpolago mestnemu svetu.

Tako se je bilo v Parizu čež noč vse spremenilo, ko v Versaillesu še sanjali niso o kaki nevarnosti.

XIV.

V Bastijo.

Naslednji dan sem šel ob določeni uri h grofu od Artois, a sem dobil brezpomemben odgovor. Čete naj, kar mogoče brez prelivanja krvi, branijo javna poslopja; obsednega stanja pa kralj ni dovolil proglasiti.

Pozno zvečer sem došel s svojim poročilom v Sèvres. Major Bachmann je bil odjezdil v Passy in Boulogne, nadzirat vrsto stojišč, ter se je vrnil šele po polunoči. Ko sem mu javil prazno Artois-jevo naročilo, je nestrpno trenil z rameni in vzkliknil: „V celem Parizu vre ko v čarovniškem kotlu, pa prihajajo s takimi povelji, ki niso ne tič ne miš! Grof Artois zdaj lahko bere svoje ime na seznamu izgnancev, ki je javno nabit v Palais Royalu. Broglie, Besenval, Lambesc in drugi tudi stoje na njem; bržkone mene kmalu doleti enaka čast!“

Ob zoru me je poslal z Artois-jevim poveljem k polku Salis-Samaden, ki je še stal na tigu Ludvika XV., in k polkovniku von Besenvalu, ki je s svojimi četami držal Martovo Polje. Častniki in vojaki so bili kajpada nevoljni; zakaj bili so primorani, stati s puško ob nogi in pustiti, da jih je drhal zasramovala s „pésami“.

Salis, ki sem nanj naletel, je bil ves razburjen. „Ti vročekrvneži, ta Kamill Desmoulins in tovariši, spravljajo zopet v nevarnost, kar je pridobila svoboda.“ A nisem utegnil, poslušati njegovih tožba. Vprašal sem, kako bi najlože prišel k Besenvalu na Martovo Polje, in dali so mi močno patroljo v obrambo. Plezali smo, ne brez nevarnosti po nedograjenem mostu Ludvika XVI., ki vodi s Trga Ludvika XV. čez Seino, na levi breg ter smo po ovinkih dospeli na Martovo Polje. Pred Hotelom Invalidov je vpila in divjala nešteta množica, ki je naraščala od minute do minute. Ko bi nas opazila, bi bili izgubljeni. A star narednik iz Toggenburga¹⁾ je nas tako spretno vodil po stranskih ulicah in zagatah med vrtnimi obzidji, da smo Hotel srečno pustili na strani. Kakor sem pozneje doznal, je množica, podpirana od invalidov, prav tačas izsilila, da so ji odprli vrata, in uplenila 28.000 pušk, ne da bi kdo le enkrat ustrelil v obrambo te zaloge orožja. I topove invalidov je drhal zmagoslavno vlekla s seboj.

Baron von Besenval, h kateremu sem bil poslan, je bil rodom Solothurnec in je pozneje vzbujal še mnogo pozornosti. Ker je veljal za odločnega kraljevega branitelja in nasprotnika novih idej, je bil kruto sovražen, in njegovo ime je stalo mej prvimi na seznamu izgnancev. Ko sem mu povedal svoje poročilo, je dejal stari gospod: „Naj branimo javna poslopja, če mogoče, brez prelivanja krvi. Hm, to je vsaj nekaj, in treba pač tako umeti, da smemo, ako nas napadejo, silo sè silo odbiti. Prav kar čujem, da se nameravajo spraviti nad Bastijo — očitno so mnenja, da je nihče ne bo tvegat braniti. Zakaj če posadka stori svojo dolžnost, bi bilo blazno početje, napasti tako utrdbo. Poznam poveljnika; vrl mož je, a se bojim, da si ne bo upal streljati na ljudstvo, ako ne dobi za to pismenega ukaza. Vi ste slišali Artois-jeve besede; bilo bi mi ljubo, ko bi mu vi nesli ukaz.“

Nič se nisem obotavljal, in on mi je dal listek z besedami: „Le v slučaju napada smete streljati, a ukazano vam je, braniti Bastijo in silo z orožjem odbijati, dokler ne dobite drugih navodil. V imenu

¹⁾ Toggenburg — mala Švicarska krajina v kantonu St. Gallen.

grofa od Artois — v. B.“ Potem mi je dal drugo naročilo na polkovnika regimenta Salis-Samaden, naj bi poslal vsaj majhen oddelek svojih strelcev z zanesljivim poročnikom na čelu v Bastijo; bal se je namreč, da ne bi invalidi, ki so tam za posadko, potegnili z ljudstvom, kakor prav kar njihovi tovariši v Hotelu Invalidov.

Tokrat smo se niže prepeljali v čolnu čez Seino; zakaj vriska-joča množica se je valila ob južnem bregu navzgor in čez mostove proti mestni hiši. Ni bilo tedaj misliti, da bi tod skozi prišli. Oberst-lajtnant Bachmann je bil koj voljan, izvršiti Besenvalovo naročilo. Vprašal je častnike, stoječe skupaj v sklenjenem krogu, kdo se javi za to nevarno nalogo. Javili so se vsi. Polkovnik je najprvo pogledal Salis-Seevisa, in že sem mislil, da mi bo njega dal za tovariša. A izbral je Ludvika od Flüe, potomca blaženega „brata Nikolaja“,¹⁾ ki mu je bil tudi podoben po visoki koščeni postavi. „Pošten in zvest Švicar,“ sem si mislil, ko sem mu pogledal v oči. Trideset mož mu je bilo prideljenih, sami taki, ki so rade volje šli; sicer pa se niti eden ni bojzljivo umikal.

Polkovnik je nam modro svetoval, naj ne krenemo skoz ulici Saint-Honoré in Saint-Antoine. Tam bi bili v tesnjavi zgubljeni. Marveč naj gremo po ovinku čez veliki boulevard, in če treba še dalje naokoli onstran kanala Saint-Martin. Spremljani od voščil svojih tovarišev, smo odkorakali.

Pri cerkvi sv. Magdalene, kjer začenja boulevard, je nas srečala tolpa s sulicami oboroženih klatežev, ki so nam hoteli zastaviti pot. A korakali smo tako trdo in kazali tako odločno misel, rabiti orožje, da so se pred nami razpršili in sesuli za nami le ploho psovk in nekaj kamnov. Boulevard, sicer tako natlačen voz in pešcev, je bil danes prazen. Nič se nam ni zgodilo, da smo prišli do vrat Saint-Martin. Nehote sem se ozrl čez vrtni zid na hišo velikega sodnika — in čuj, ali ni prodiral od tam hrup in pridušen klic na pomoč?

„Stoj,“ sem dejal poročniku od Flüe. „Kaj se godi v tej hiši tam le?“

---

¹⁾ Nikolaj od (von der) Flüe, r. 1417 v Sachselnu v Obwaldenu (Švica), je bil pobožen kmet in vojak. Živel je v vzglednem zakonu, a se je pozneje odtegnil družini in šel v samoto, kjer je 20 let živel kot puščavnik brez vsake telesne hrane. U. 1467 in l. 1669 razglašen za blaženega.

„Kar se je v tisoč drugih hišah godilo zadnjih 48 ur,“ je odgovoril poročnik. „Tolpa drhali pleni in ropa pod pretvezo, da išče orožja. Naprej, ne utegnemo se baviti s takimi dogodki!“

„A v oni hiši stanuje naš rojak, veliki sodnik Keyser, in arhiv našega polka telesne straže je pri njem shranjen.“

„Tedaj je pa drugače,“ je koj odgovoril poročnik. „Tu moramo seveda na pomoč. Upam, da se ne zamotimo predolgo.“

Naglo so bila dana povelja. Veliki od Flüte je zlahka splezal preko vrtnega zidu, in oddelek moštva mu je sledil, mej tem ko sem jaz ostale peljal par korakov po ulici Sainte-Apolline pred hišna vrata. Par razcapanih lopovov je stalo tam; a predno so se le utegnili pripraviti na odpor, so že ležali na tleh in vpili za milost. Bliskovo sem planil po stopnicah navzgor in proti sodnikovi sobi, odkoder je prihajal glasen hrup. Ko sem odprl duri, sem zagledal strašan prizor. Stara Blanchet je onesveščena ležala na tleh. Kakega pol tucata capinov je bilo pa okoli gospoda Keyserja, ki so ga bili zvezali, ter so se zdaj pripravljali, da mu z izbranimi mukami izsilijo skrivnost, kje ima shranjen denar. Na ognjišču so bili s kosi raztrupanega pohištva zakurili ogenj, sodniku sezuli čevlje in nogavice in grozili, da mu bodo počasu pekli stopala, dokler se ne spomni, kje ima denar.

Odločnemu možu so stopile debele kaplje potú na čelo in glasno je klical na pomoč; vendar sodim, da bi se bil rajši pustil peči, ko pa lopovom izdal denar; zakaj le majhen del je bila njegova last. Mnogi vojaki so namreč svoje težko prislužene vinarje hranili pri poštenem možu.

Pravkar so ga lupeži vlekli k ognju, in njegova desna noga ni bila več za ped daleč od trzajočega plamena, ko sem z besnim krikom planil mej nje. Prvi je z glavo naprej zletel v ogenj, od koder se je rjoveč od bolečine, osmojen in oslepljen, komaj še dvignil; drugega sem sunil v prsi, da je zaman lovil sapo in se zgrudil na tla. Šele zdaj sem potegnil meč zoper tolovaje, ki so se osvestili od prve groze ter so se zdaj s premočjo hoteli vreči name. A že so se zasvetili pred durmi bajoneti naših strelcev, ki sem jih bil v diru za nekaj trenutkov prehitel.

Bojazljivci so mahoma pokleknili in prosili milosti. Res, da je niso bili vredni, in le stežka sem zadrževal naše vojake. Zakaj ko so pošteni fantje razumeli, kako so ti ljudje hoteli sodnika mučiti, bi

bili le preradi enako za enako vrnili. Mej tem sem bil z mečem porozal vrvi, ki je bil sodnik z njimi povezan, in sem dobro staro Rozalijo s pomočjo enega vojakov položil na posteljo. Gospod Keyser je bil tako pretresen, da se je skoro onemogel zgrudil v naslanjač, vendar mi je podal roko in mi jo prisrčno stisnil, mej tem ko mi je njegov pogled oznanjal odpuščanje in zahvalo.

Mej tem je bil tudi poročnik od Flüe iz vrta prodril v hišo. „Toliko, da smo še o pravem času prišli,“ sem mu zaklical. „Minuto pozneje bi bili lopovi imeli noge našega spoštovanega rojaka v ognju. Kaj narediti s temi morivci?“

„Škoda, da ni proglašeno obsedno stanje,“ je rekel poročnik. „Ko bi bilo tako, bi jih dal po nagli sodbi ustreliti. A kar izpustiti jih vendar ne smemo.“

Jaz sem predlagal: „Zaenkrat jih zvežimo in vrzimo v klet za oglje. Gospod veliki sodnik jih pozneje lahko izroči oblasti, ako je še kaj takega najti v Parizu.“ In tako se je tudi zgodilo. Pet minut pozneje so ležali v kleti na oglju z rokami na hrbtu zvezanimi. Ključ sem izročil sodniku, ki si je bil mej tem toliko opomogel, da je nam zaklical prisrčno: Bog plati. Tudi dobra Blanchet se je bila osvestila. Tako smo ju lahko pustili ter se naglo poslovili, ko smo v par besedah razložili svoje poslanstvo.

„Bog vas spremljaj in njegova sveta Mati!“ je zaklical za nami gospod Keyser. „Upam, da bom še imel priložnost, zahvaliti se vam za rešitev življenja.“

V teku smo hiteli po zadnjem kosu boulevarda, da nadomestimo izgubljene minute, in kmalu smo zagledali mračne zidove in grozeče stolpe stare Pariške trdnjave. Dvojno obzidje in prekopi so jo obdajali; brez oken so se dvigale stene do višine sto čevljev; tu šele so se odpirale v pomolnem kronišču strelne line za topove. „Kako hoče drhal tako trdnjavo naskočiti?“ sem vprašal poročnika.

„Naskočiti ne,“ je odgovoril, ko smo urno korakali naprej. „A lože je posadko z lakotjo prisiliti k predaji. Prav za prav ne grem rad v to past; rajši bi se bojeval na odprtem polju. Toda priporočil sem se svojemu dedu, blaženemu bratu Nikolaju; ta me je se vsake nevarnosti srečno izbavil.“

Ko smo dospeli na trg pred Bastijo, se je bila že utaborila tam velika množica sodrge iz bližnjega predmestja Saint-Antoine: ženske, otroci, pohabljeni, poldorasli mladiči, težaki in pometači. Le tu pa

tam je bila videti kakšna sulica; vendar se je zdelo, da je ta tisočglava množica predvoj armade, ki prihaja, in da je obleganje že začelo. Sprejeli so nas s piski in vpitjem ter se pripravljali, da nam zastavijo pot. A ko je prva vrsta mirno nastavila orožje, mej tem ko je druga nasula novega smodnika na prašnice, se je drhal preklinjajoč in sramoteč umeknila „pésam“, in tako smo prišli do vnanjega mostu na škripcih.

Na naš klic so most počasu spustili, in mi smo korakali skoz obokana vrata na vnanji dvor, mej tem ko se je most za nami s hreščanjem zopet dvignil. Straža je morala z grožnjami nazaj potisniti pritiskajočo sodrgo, ki je hotela za nami vdreti v trdnjavo. Pred drugim mostom nas je sprejel de Launay (b. Loné,) poveljnik Bastije. Bil je star, že bolehen mož, ki je bil o mirnem času pač kos svoji službi, a viharju, kakršen se je zbiral, ni bil več zmožen kljubovati.

Izročil sem mu Besenvalov listek in mu povedal ustno, kaj je grof od Artois izjavil kot kraljevo voljo. „Hm“, je dejal Launay, „želel bi, da bi mi bili prinesli kraljevo pismeno povelje, podpisano in zapečateno. Besenvalov listek pa nima niti polnega podpisa“.

„A jaz vam pričam, da mi je Besenval izročil ta listek za vas, in da je Artois izjavil tako kraljevo voljo. In to vam mora zadostovati, da silo z orožjem odbijate.“

„A ne morem se zanesti na posadko! Moji invalidi drže z ljudstvom; in ni čudno, ko imajo žene in otroke v bližnjem predmestju.“

„Pa jih odpustite!“ sem rekel. „Mi Švicarji bomo sami branili trdnjavo, dokler kralj ne pošlje pomoči ali povelja za predajo. Saj treba le vrata braniti; od drugod Bastije sploh ni moči napasti.“

„A nimamo živeža! Poslali so nam pač dvesto centov smodnika. Toda dve vreči moke in malo riža je vse, kar imamo jestvin. Vrhu tega nam lahko še vodo ustavijo.“

„Ta živež zadostuje za tri dni. Do tedaj pa pridejo nova povelja iz Versaillesa. Saj vendar ne boste naredili svojemu imenu te sramote, da bi trdnjavo, kakršna je Bastija, in ki ste zanjo kralju odgovorni, brez strela in mahljaja prepustili vstašem!“

„Vse to je lepo in dobro, mladi mož,“ je rekel Launay, „in tudi ne namerjam, prelomiti kralju dane prisege, a ljudstvo me bo raztrgalo na kose, ako pustim streljati nanje.“

Zdaj so spustili tudi notranji most, in poročnik od Flüe je z malo četo odkorakal čezenj. Jaz sem bil opravil svoje naročilo in hotel sem se vrniti. A Launay in ostali častniki so mi zatrjevali, da bi šel v gotovo smrt. Posamezen Švicar bi zdaj ne prišel sto korakov daleč, ne da bi ga drhal posekala. Še smo se razgovarjali o tem, ko je straža javila odposlanca mestne hiše. Ta je pred vsem zahteval, da poveljnik izroči štiri častnike kot poroke za poslančevno varnost, predno stopi v trdnjavo. In res, v moje začudenje je Launay izpolnil to predrzno zahtevo.

Bil je Thuriot (b. Tirió) de la Rozière, odvetnik Pariškega parlamenta,¹⁾ in zdaj član začasnega mestnega sveta. Čokat mož z rdečico v obrazu, ki je prehajala v vijoličasto kakor vrat jeznega purana. Sopihal je močno in nič kaj zadovoljen je ogledoval orjaške zidove iz rezanega kamna, spustne železne rešetke in težka kovana vrata, ki so ga od vseh strani obdajala, ter podvizal praviti: „Prihajam v imenu naroda! Čuva me narodno pravo! Vsak las, ki se mi skrivi, bi bil vaša smrt!“

De Launay je poslancu izjavil, da je docela varen in da mu lahko popolnem mirno razodene naročilo mestnega sveta. „Ali se ti gospodje širokoustijo!“ sem rekel sam pri sebi. „Kje in kdaj neki ga je ‚narod‘ pooblastil?“

„Hu, hu,“ je hropel dalje, „mesto Pariz, ki je vedno veljalo za srce naroda, za prestolnico Francije in vsega sveta, in ki vselej koraka na čelu prosvete, ali da bolje rečem, ki je zastavonoša velikih idej — Pariz je vznemirjen zavoljo topov, ki z nasipov te trdnjave grozeče gledajo na mirne meščane. Gospod poveljnik, Pariz, ves narod zahteva, da topove nemudoma odstranite.“

De Launay je odgovoril, da so že mnogo vekov rabili topove le za vesele strele o javnih svečanostih. Kako se le more pameten človek vznemirjati zavoljo teh starih, zarjavelih pihalnikov? Sicer pa jih je dal umakniti od strelnih lin.

„To ne zadošča Francoskemu narodu. Narod zahteva, da se topovi pri tej priči spravijo z nasipov. Francoski narod tudi zahteva, da se mu vrata te trdnjave brez odlašanja odpro. Dokler ne pridejo

¹⁾ Stari Francoski parlamenti izza 12. stoletja do 1790 so bili zbori velikašev, odličnjakov in pravnikov, ki so v raznih dobah imeli različno zakonodajno, sodno in upravno oblast.

„druga povelja, jo bo branilo enoliko mož meščanske brambe skupno z dosedanjo posadko.“

„Žal mi je,“ je rekel poveljnik, „a topov ne smem vzeti z nasipov brez izrečnega kraljevega povelja. Prav tako ne smem odpreti vrat vaši meščanski brambi.“

„Tedaj vsaj zahteva Francoski narod, da ti tuji vojaki nemudoma zapuste trdnjavo,“ je rekel odvetnik.

„Kako vas je mogel Francoski narod pooblastiti za take zahteve,“ sem vprašal drzno. „Niti četrt ure nismo tukaj; Francoski narod torej ni mogel nič vedeti o naši pričujočnosti, ko je vas poslal z naročili v Bastijo!“

Mislil sem, da se zaduši ta človek, tako mu je posinel obraz. Hlipal je nekaj časa na moč, potem se je znesel nad menoj: „Mladi mož, treba vam pač odpustiti, da nimate nič tiste olike in uljudnosti, ki je last našega velikega naroda; ti so darovi narave, ki v divjih gorah in gozdovih vaše bedne domovine ne uspevajo. A prisojal bi vam bil vsaj nekaj spoštovanja do svetega značaja poslančevega. Sicer pa stojite prenizko pod menoj, da bi se jaz poniževal z zavračanjem vašega praznega ugovora. Razumete?“ Hotel sem mu odgovoriti, a z močnim sopihanjem in kavdranjem mi je obrnil hrbet. Na glas bi se bil zasmel, da me ni poveljnik ošinil s svarečim pogledom. Videl sem, da je Launay-tu mnogo do tega, da ostane dober prijatelj z odposlancem mestne hiše. Na njegovo zahtevo ga je koj peljal na notranji dvor trdnjave, kjer je vsa posadka stala v orožju, kakih 80 invalidov in 32 naših Švicarjev. Izkušal je vojake naščuvati z vznesenim govorom, s katerim je dokazoval, da smejo rabiti orožje le zoper sovražnike Francije, nikoli pa ne zoper mirne rojake. „Vsaka kapljica meščanske krvi bi bil zločin zoper narod, ki bi zahteval vaše glave v zadoščenje. Prisezite torej, da ne boste streljali na krepostni narod!“ Tako je končal.

„Kaj vraga!“ je zaklical star narednik. „Nikoli nam ni prišlo na misel, streljati na ‚krepostni‘ narod, ako nas pri miru pusti. Ako pa ‚krepostni‘ narod strelja na nas, pri vseh bombah in granatah! ne sprevidim, zakaj bi se ne smel braniti. Saj smo vendar tudi mi od Francoskega naroda, in naša kri je prav toliko vredna ko ona te družbe tu zunaj. Pozdravite jo lepo od starega Bourrée de Corberona

(b. Buré d' Korbron-a) ter ji v mojem imenu povejte: „Ako ti mene pri miru pustiš, pustim i jaz tebe“. Tako je in nič drugače!“

Te besede so ugajale; vsi invalidi so izjavili, da soglašajo. Poročnik od Flüe je rekel, da je Švicarjem naravnost prepovedano, napasti. Poslanec se je moral s tem zadovoljiti. Zahteval je še, da ga peljejo na nasipe, da se na lastne oči prepriča, če so topovi res odmaknjeni od strelnih lin. Tudi v to je poveljnik privolil, a je namignil nekaterim častnikom in meni, da bi ju spremljali.

Ko smo bili po strmem polževem stopnišču iz kamna priplezali na kronišče, smo videli, kako se ves Pariz po Sveto-antonski cesti vali proti nam. Na tisoče sulic, pušk, bajonetov, kopij, orožja vseh vrst se je lesketalo v vročem julijevem soncu. Tisoči in tisoči so rjuli, prevpivajoč votlo ropotanje bobnov: „Na Bastijo! Na Bastijo!“ Vmes so šli, pod pazduho se vodeč z ženskami in razcapanimi postopači, vojaki raznih orožnih vrst. Polk kraljičine telesne straže je prihajal v strnenih vrstah, s plapolajočimi zastavami. Težaki so peljali vozove s topovi in smodnikom, spredaj na vozéh so sedele ženske — vse skupaj hrumeča, razburkana reka, ki se je, val za valom, razlivala naokoli čez prostrani trg ter nas od vseh strani zajemala.

De Launay je prebledel, ko je zagledal nebrojno, besnečo množico. „Izdajstvo!“ je vzkliknil. „Prišli ste kot poslanec, da bi premotili našo čuječnost. Zaslužite, da vas dam vreči v prekope!“

„Ako mi samo las skrivite, vaši štirje talniki ne uidejo smrti. Zahtevam, da me nemudoma izpustite iz Bastije,“ je rekel de la Rozière, ki mu je prihajalo tesno.

De Launay se je moral vdati, da ne bi žrtvoval svojih štirih podčastnikov, ki so bili zunaj pred vnanjim mostom v rokah drhali.

Prišla mi je misel, da bi mogel tudi jaz pod poslančevim varstvom iti iz trdnjave, da bi sporočil Besenvalu in Bachmannu nevarni položaj in poklical pravočasno pomoč. Toda odvetnik, čigar sovražstvo sem si bil nakopal s svojo pikro opazko, se je odločno protivil. In bilo mi je prav, zakaj nerad bi bil v tej težki uri zapustil svoje tovariše.

XV.

Napad.

Le s težavo smo potegnili nazaj most, ko je bil de la Rozière zunaj in naši talniki zopet notri. Siloma je rinilo ljudstvo za njimi tako da so prednji skoro v jarek popadali. Besen krik se je ozval, ko smo potegnili rožljajoče verige. „Bastijo hočemo!“ je donelo iz ti-sočernih grl, vse pa je prevpikal nekov dolgin, ki se je zdel vodnik sodrge — Hulin (b. Hilén) se je imenoval, kakor sem zvedel: „Bastijo ali smrt!“

„Le kričite!“ sem si mislil, ko sem stoječ poleg de Launaya z male line notranjega stolpa ob vratih razgledoval vrevo med napadavci. Tu so ustrelili s stotinami pušek. Zasmejal sem se na glas: „Kaj hoče ta otročja igrača zoper trideset čevljev debelo zidovje?“

„Že postaja resno!“ je rekel poveljnik. „Glejte, tu plezajo tesarji na streho čuvajnice, da bi prebili verige, ki zadržujejo most na škripcih.“

Res so bili smeli delavci bližnjih tesálišč po brunih splezali preko jarka na nizko streho čuvajnice, prislonjene k vnanjim vratom, ter so od tam silovito mahali na verige.

„Doli, pri tej priči, ali pa dam ustreliti na vas!“ jim je zaklical de Launay.

A že je z močnim žvenketom počila prva veriga, in koj se je tudi druga utrgala sama od sebe, ko ni mogla držati celega bremena; gromko je stekel most navzdol. Besen krik zmagoslavja se je razlegel. S krikom: „Odprite! Odprite!“ se je usula množica k vratom. Zagrmeli so udarci s sekirami in kladivi. Toliko da smo še utegnili spustiti v notranjo trdnjavo dvanajststoro invalidov, ki so bili branili vhod, ko sta že padli krili vrat iz tečajev, in je množica poplavila vnanji dvor, da tudi drugi most in notranja vrata z naskokom vzame.

A tu je bil most tako napravljen, da je bilo nemogoče od zunaj priti do verig. In zdaj so invalidi koj ustrelili na napadavce, ne da bi čakali povelja; razdražila jih je bila smrt tovariša, ki je bil padel pri obrambi vnanjih vrat. Nekaj napadavcev se je zgrudilo; bili so zadeti.

Besno vpilje se je ozvalo z dvora, in kakor blisk se je raznesel po vsem Parizu klic: „Izdajstvo! Ljudstvo morijo!“ Za hip je drhal osupnila. Hulin je zatulil: „Naprej! Jaz vas popeljem v Bastijo!“ In zopet je razbesnela svojat drla naprej. Toda mi smo bili v naglici privlekli tri topove. Dva smo bili postavili v pritličju obeh stolpov, ki sta zajemala vrata, in sicer tako, da sta dohod križem obstreljevala. Tretjega smo pripravili za spustno rešetko na mostovžu, vodečem k vratom, tako da bi pozdravil sovražnika z železno točo, ako bi se mu posrečilo, priti čez prekop in ulomiti vrata.

Ko je zdaj Hulin zopet pripeljal svoje čete, in so se pripravljali, da porinejo bruna preko jarka, smo jih sprejeli s strelom iz topa. Učinek je bil strahovit. Nikoli ne pozabim tega prizora. Dasi sem pozneje gledal prav tako in še bolj krvave boje, vendar je bilo to prvič, da sem zagledal strahoto vojne. Ko se je izgubil smodnikov dim, smo videli več ko sto mrtvih in ranjenih ležati na vnanjem dvorišču, in tla so se naglo rdečila od človeške krvi. V mozeg mi je rezalo vpitje ranjencev, in besen krik umikajoče se množice je stresal ozračje.

Zdaj se dalje časa niso več tvegali tako blizu ter so iz male razdalje s puškami in topovi obstreljevali naše zidove. Toda grom topov, klic, da moré ljudstvo in da bodo iz Bastije ves Pariz zažgali, mrlički in ranjenci, ko so jih na kozarah nosili po cestah, so zvabljali vedno novih čet na trg pred Bastijo in jačili naše napadavce. „Svobodo hočemo izvojevati Parizu! Kri svojih bratov hočemo maščevati! Tiranov grad mora biti do tal porušen!“ Táko je bilo zdaj geslo drhali.

Štiri ure je že trajal boj. Trikrat je bila mestna hiša poslala poziv na vdajo. Tu je nastopilo proti nam redno vojaštvo⁵: kraljičin polk, ki je bil prelomil svojo prisego, in ga je zdaj Elie, eden izmed polkovnih častnikov, vodil zoper nas. Poslopja krog vnanjega dvora so zažgali; veliko množino drv in slame so nanosili in zanetili. Veter je gnal ogenj in dim čez prekop, in plameni so švigali po zidovju. Zaman! Nič niso mogli škodovati kamenitemu orjaku, ki je bil videti nepremagljiv. Tudi kroglje peterih topov, ki jih je bil gardni polk s seboj pripeljal, in so jim zdaj stregle večče roke, so brez moči odletavale od trdnjave.

Toda naš poveljnik je bil ves zbeگان. „Moramo se vdati!“ je vpil.

„Kako to?“ mu je zaklical vrli od Flüe. „Šele jeden je mrtev in dva ranjena. Zidovi gradu lahko več tednov zdreže proti močnejšim topoyom. Vsaj do jutri hočemo kralju držati trdnjavo.“

„A ves Pariz je zoper nas! Ozrite se vendar po nepregledni množici!“ je kričal de Launy. Res sem pozneje čul, da so ljudstya, ki se je bojevalo ali zvedavo gledalo, cenili na 100.000 glav.

„Kaj hočejo vse te ženske in otroci in vsa sodrga!“ je odgovoril od Flüe. „Jaz vidim le telesno stražo, ki je prelomila prisego, z njenimi topovi, ki so kralju ukradeni. Dajmo jim okusiti še en naboj karteč.“

„Ne! Prepovedujem! Nihče naj več ne ustrel!“ Tako je zaklical in iztrgal topničarju tlečo lunto iz roke. Divje vrteč oči je planil v notranjščino gradu in zavpil: „Ako se nočete vdati, dobro! Pa umrite vsi z menoj. Jaz sem vseeno izgubljen!“

„Kaj hoče?“ sem vprašal podčastnika Bequarda, stoječega poleg mene.

„Trdnjavo pognati v zrak, in s tem nas in te napadavce in polovico Pariza pogrebsti pod razvalinami! 200 centov smodnika je shranjenega v kletih onega stolpa,“ je dejal Bequard, bled od groze.

„To se ne sme zgoditi!“ sem kriknil. „Alo! Pokažite mi pot — za njim!“

Skoz temačne, ozke hodnike po stopniščih gori in doli, in zopet po strmih, opolzlih zavitih stopnicah navzdol, sva dospela v temne prehode, kamor ni prodirala svetloba dneva. Tu je moj vodnik padel na vlažnih tleh, ki so bila prevlečena — kakor tudi stene — z zelenim glenom, in baklja v njegovih rokah je ugasnila.

„Naprej, naprej!“ sem zaklical v smrtnem strahu. Zakaj v temi sem čul Launayeve korake in videl, kako se ognjena iskra kakor kresnica zibáje pomika naprej. „Poveljnikova lunta!“ sem jeknil. „Ako pade v smodnikovo klet, zleti v zrak Bastija in mi —!“ Nisem hotel misliti do kraja; stisnil sem zobe; zmolil pol češčenamarije; zdelo se mi je, da vidim ubogo staro mamico, in prišla mi je na misel nekova nora otročarija, s katero sem jo bil nekda kot deček užalil — a Bog vedi! kesa menda sploh nisem obudil! Tu je ognjena iskra mahoma izginila, in slišal sem, kako so se zaprla vrata.

„Naprej!“ je zaklical zdaj tudi moj tovariš, ki se je bil pobral, „naprej, ali pa pridemo prepozno!“

„Jeli v kleti?“ sem vprašal, tipaje v tem ob vlažnem zidu in pospešujé korake, čeprav v nevarnosti, da padem po kakšnih neznanih stopnicah.

„Ne vem prav, kje smo“, je odgovoril podčastnik. „A mislim, da se mora hodnik tu nekje zaviti na desno, in potem smo čisto blizu kleti“.

Komaj je bil izgovoril, ko sem z naprej tipajočo roko začutil, da se zid v topem kotu obrača, in okrenivši se na desno sem videl le nekaj korakov proč gorečo lunto. Poveljnik je pri njenem svitu pravkar iskal odprtine za ključ v nizkih vratih. S krikom sva planila nanj, in dočim ga je Bequard prijel, sem mu jaz iztrgal vrvico iz rok ter jo pohodil na vlažnih tleh.

„Gospod poveljnik“, sem rekel, „zahvaljen bodi Bog, da niste izvršili tega zločina, ki bi bil z nami vred tisoče nedolžnih pahnil v smrt! Ako že moramo umreti, bodi poštena vojaška smrt v boju na prestrelbah. Toda saj ni še nič izgubljeno!“

„Jaz sem izgubljen!“ je jadikoval nesrečnež. „Raztrgajo me na kose. A storite kar hočete“.

Docela strt je pustil, da sva ga peljala nazaj. Ko smo zopet prišli na svetlo in stopili ven k invalidom, ki so z našimi vojaki še vedno stražili vrata, smo na prvi pogled spoznali, da se je obrnilo močno na slabše. Poveljnikov obup se je bil polastil tudi invalidov, in zdaj so zahtevali, da se vdamo. „Meni je vse prav. Sicer me bodo raztrgali na kose. A radi mene se vdajte,“ je venomer ponavljal de Launay. Zaman smo si prizadevati od Flüe in jaz in nekov star častnik od posadke, če se ne motim z imenom de Losme, da bi vdahnili moštvu novega poguma. „Dovolite mi vsaj še en strel s topom, in boste videli, kako bodo ti nezvesti gardisti pokazali pete“, je prigovarjal od Flüe. A nič ni pomagalo. Velika večina je vstrajala na tem, da se vdamo.

„Dobro, pa se vsaj častno vdajmo“, je zaklical od Flüe. „Zahtevajmo prost odhod z vojaškimi častmi“.

Ta predlog jim je bil po volji, in poslali smo bobnarja na ploščad, ki je dal znamenje, da se želimo dogovarjati. Mej tem časom je nam spregovoril vrli Unterwaldnec po nemško: „Zdaj pa, ljubi rojaki, pride težka ura. Po moji misli je ta drhal tu zunaj čisto zmožna, vse nam obljubiti, a vse obljube prelomiti, kakor so prelomili kralju

dano prisego. Priporočimo se ljubi Materi Božji z Rickenbacha in mojemu dedu, blaženemu bratu Nikolaju v Ranftu, da nam pomoreta v tej sili s svojo priprošnjo. Brat Nikolaj ima srce za poštene vojake; zakaj sam se je v marsikaterem pravičnem sporu boril za domovino in še nikoli me v sili ni zapustil. Jaz za vas vse zaobljubim en post in eno božjo pot na Rickenbach in v Ranft. Vi pa potem storite, kakor hočete. Tako, zdaj pa si stisnimo roke in zmolimo krepak očenaš kakor naši dedje, kadar so šli v boj. To ne nasprotuje ne zvestobi ne junaštvu!“

Bog plati poštenjaku te vrle besede! Kakor so bile preproste, so mi zvale roso v oči. Pristrčno sem mu stisnil roko, zmolil svoj očenaš, zaobljubil romati v Einsiedeln, ki je bliže Zuga ko Rickenbach, in sem tedaj bil docela umirjen; pripravljen na življenje in smrt.

Mej tem so bili oni zunaj opazili naše znamenje; grom topov je utihnil, in poročnik Elie od kraljičinega polka, orjaški Hulin in nekateri drugi so se bližali našim vratom.

„Spustite takoj most in odprite!“ je vpil Hulin

„Čim nam s častno besedo zagotovite prost odhod v orožju in z vojaškimi častmi“, se je glasil odgovor.

„Morivcem ljudstva, ki so kri naših bratov v potokih prelijali? Nikdar!“ je odgovoril Hulin.

„Ali naj torej gremo pod nož?“ je zaklical de Launay. „Prav. A z nami podjete tudi vi. Imamo 200 centov smodnika. Ž njim poženemo Bastijo v zrak in sebe in vas, ako vderete s silo.“

„Vdamo se vam, ako zanesete našemu življenju“, so se zdaj odzvali mnogi glasovi iz čete invalidov.

Vojaki od zunaj so zaklicali: „Častna beseda! Nič žalega vam ne storimo!“

Tedaj so invalidi, ne da bi čakali povelja, spustili most, potegnili spustno rešetko in odprli vrata. Neizmeren zmagovalni krik je napolnil ozračje, se širil preko množice ljudstva ter se nadaljeval dolgo v noč: „Zmaga! Zmaga! Bastija se vdaja!“ A že mej ta prvi zmagoslavni klic se je mešalo iz tisočernih grl divje vreščanje žensk in bojzaljivcev, ki so bili mej bojem ostali zadej: „Maščujmo! Maščujmo! Smrt poveljniku! Smrt tiranovim rabljem! Smrt! Smrt!“

In čez most in po obokanem hodišču od vrat se je zdaj valila zmage pijana in maščevanja žejna povodenj; v hipu je bil dvor preplavljen in mi od vseh strani od drhali zajeti. Orožje smo bili

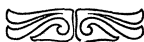
oddali Elieju in njegovim gardistom ter bili proglašeni za vojne jetnike. Obetal nam je varnost življenja. A če je tudi resno mislil, kako bi mogel krotiti srd množice, ki se je od vseh strani zaganjala v nas? Vse naokoli grozeče pesti, od divje strasti spačeni obrazi, krvi hlepne oči, goli noži, sekire in drogovi! A še bolj divje od mož so izdelovale ženske, podobne peklenskimi pošastim. One so tudi začele morijo. Mislil sem, da mi je prišla zadnja ura, in čutil, kako mi je mrzel pot orosil čelo. V boju gledati smrti v oči, je lahko v primeri z našim položajem: brez brambe čakati smrti od rok teh hudičev v človeški podobi.

Še danes mi je uganka, kako smo bili tedaj vsi Švicarji — razun dyeh mož — oteti, dočim je večina invalidov umrla najstrašnejše smrti. Res, da so nekateri naši vojaki kričali, da niso streljali na ljudstvo; a to so zatrjevali tudi invalidi, pa so vendar umrli kakor njih poveljnik. Rešitev moram pripisati le posebnemu božjemu varstvu in pozneje tudi nisem zanemaril svoje obljube Materi Božji v Einsidelnu. To je da, smrtnega strahu smo dovolj užili, ko so nas vlekli skozi Sveto-antonsko Ulico na Obrežni Trg in od tam kot jetnike v Châtelet. Skoro pri vsakem koraku se je zabliskal proti nam nož ali meč in oglasila grožnja.

Na Obrežnem Trgu je vmrl de Launay. Pred mojimi očmi so ga ženske takorekoč razsekale in na kose raztrgale. Njegova glava je bila prva, ki so jo nataknili na drog in jo tako nosili po mestu. Kolikokrat sem pozneje videl ta grozni prizor!

Tudi v ječi se še dolgo nismo čutili varne. Vso noč je prodiral s ceste hrup divjajoče množice. Razdirali so tlak, gradili barikade, topove vlekli na vrh Mont-martra, patrolje meščanske straže so krožile po cestah in se klicale. O polnoči je nas splašilo besno vpitje, in z grozo smo videli skozi zamreženo okno, kako se tropa pijancev vali proti naši ječi. Nesli so približno tucat odrezanih glav naših nesrečnih tovarišev na dolgih drogovih ter nam jih moleli gori pred okno, ozarjene od rdečega svita bakelj.

„De Launay in njegovi tolovaji vas pozdravljajo“, je vpila drhal. „Jutri pride vrsta na vas, čim trinog pusti prvič ustreliti na Pariz!“ Potem so se z divjim krohotom vlekli ob Seini navzdol proti Louvru.

XVI.

Pohod v provinco.

Ko je padla Bastija, je kralj obupal, da bi mogel s silo zadušiti vstajo. Bil je volján, čete, ki so bile krog Pariza zbrane, odposlati v province, Neckerja poklicati nazaj v ministerstvyo in ravnati se po volji Narodnega Zbora. Ludvik XVI. se je hotel za vsako ceno izogniti prelivanju krvi. Celó to je storil, da je z veliko osebno hrabrostjo šel v mestno hišo v Pariz, da bi ljudstvo prepričal o svojih mirnih in spravljivih namerah. Tam so ga slovesno pozdravili. Mestni svet je bil pravkar Baillyja izbral za Pariškega župana in Lafayettea za poveljnika narodne brambe, in zdaj je sklenil, da na prostoru Bastije, ki se ima porušiti, postavi kralju spominski kip kot „začetniku svobode, obnovitelju sreče, očetu Francoskega naroda.“

Naravno torej, da smo bili tudi mi „pomiloščeni“. Zvečer 17. julija, ko je kralj ob radostnih klicih ljudstvy zapustil Pariz, se je odprla naša ječa. Veliki sodnik Keyser nas ni bil pozabil. Brž ko se je bila Bastija vdala, je v mestni hiši srčno zahteval našo osvoboditev, sklicujé se na pogodbe s Švico, ki so Švicarske vojake odtegovale Francoskim sodiščem ter jih podrejele lastnim sodnikom. Kajpada se niso ozirali na njegove zahteve; zakaj hoteli so nas pridržati za talnike. Zdaj pa v radosti splošnega pobratimstvy je bil Bailly nemudoma podpisal povelje, da nas izpusté, in vrli veliki sodnik je bil osebno prišel v Châtelet, da nas popelje na svobodo.

Prisrčno je nas sprejel v veži ter je lajtnanta od Flüe in mene povabil, da bi čez noč bila njegova gosta. Ko pa je poštenjak iz Unterwaldna čul, da njegov polk bržkone naslednje jutro že odrine v Normandijo, se je skupno s svojimi ljudmi neutegoma poslovil. Veliki sodnik je vsem stisnil roko in izročil poročniku od Flüe polno možnjo z naročilom, naj denar razdeli hrabrim vojakom, katerim se ima zahvaliti za rešitev življenja.

Tako smo se ločili. Jaz sem šel s Keyserjem v ulico Sv. Apolonije, kjer sem našel tudi njegovega sina in od njega zvedel, da gre naš polk v vojašnice v Courbevoie in Rueil (b. Kurvoá in Riéj) in da ima posihmal samo nalogo, skupno z narodno brambo stražiti kraljeve vrtove in gradbe v Versaillesu, Saint-Cloudu in Parizu.

„Kralj je docela obupal nad seboj in svojo stvarjo,“ je žalosten dejal veliki sodnik. „Zdaj se bo moral s tem zadovoljiti, kar mu bo Narodni Zbor pustil od njegovega kraljevega prava in veličanstva.“

„Njegovi najbližji sorodniki in prijatelji bežijo,“ je pripovedoval Karel Franc. „Artois, Condé-ji, Enghien, Polignac, Broglie, Breteuil, Lambesc in kdorkoli se je na dvoru zameril Orléanovi stranki, je zdaj na potu v inozemstvo. Jaz sem vesel, da naš polk jutri zopet odrine v Nancy. Kdo naj tukaj le za to nosi kraljevo uniformo, da ga zasramujejo?“

„Res je bilo žalostno videti, kako se je kralj danes peljal v svojo prestolnico sredi med narodno brambo, ki je prezentirala puške, ukradene iz njegovih orožaren, obdan od gardistov, ki so mu prelomili prisego. A še bolj žalostni dogodki bodo prišli, vkljub današnji spravi svečanosti. — Toda vse to nas ne sme nagniti, da bi prelomili svojo vojaško prisego. Ostati moramo, ako nas kralj prostovoljno ne odpusti,“ je resno dejal veliki sodnik.

Bolela me je ločitev od Karla Franca, čigar polk je res že naslednje jutro zapustil okolico in se vrnil v svoje staro posadno mesto Nancy. Tudi polk Salis-Samaden je dobil povelje, odriniti v Arras in Rouen, kakor so bili sploh vsi Švicarski polki odpravljeni iz bližine Pariza. Karel Franc mi je ponovno svetoval, naj se tesno oklenem Redinga, čigar trdni in plemeniti značaj mi je na vso moč hvalil. Rad je pa videl, da je bil ločen od mene sanjarski Salis, in skoro bi se bila še ob slovesu radi tega prepirala. No, vendar je pravo trdil, kakor sem spoznal pozneje.

Stara Blanchet je bila od prestanega strahu še bolna ter je morala biti v postelji. Njena hči iz predmestja Saint-Martin ji je stregla ter nam gospodinjala. Ko sem dobro starko obiskal, se je od veselja jokala ter me zopet in zopet nazivala svojega in gospodovega rešitelja. Potem mi je šepnila, da mi gospod veliki sodnik tega nikoli ne bo pozabil; ni sicer njegova navada, veliko govoriti, a brez dvoma bom jaz njegov zet, tako gotovo, kakor je njej ime Rozalija Blanchet.

„Brž ko je gospod sodnik doznal, da ste rešeni iz Bastije in kako hrabro ste se tam držali, je pisal svoji gospodični hčeri v Švico, in lahko na prste zračunam, kaj je stalo v pismu. Tako brez soli v glavi nisem, čeprav sem stara. Torej le zaupajte, moj dragi mladi go-

spod! Lepo dekle, ki ste mi ga kazali v svoji knjigi za risbe, bo vaša gospa. Le malo potrpljenja; vse bo še imelo srečen konec!“

Ta tolažba mi je zaenkrat morala zadostovati, ker pisma iz Zuga, ki so bila mej tem došla, so bila malo spodbudna. Baron Zurlauben je sicer o mojem dvoboju sodil bolj po vojaško, a tem huje sem ranil bogoljubno srce svoje dobre matere in drage Verene. V moji bolesti me je hrabrilo upanje, da bom še vse popravil in v bodoče mater tem bolj razveseljeval, če sem jo zdaj užalil. Dogodki zadnjih dni so mi pač tudi roko Verene zopet pridobili.

Drugi dan zarana sem poiskal naš polk in majorja pl. Bachmanna. Našel sem majorja s stotnikom Redingom in več drugimi častniki v Courbevoie. Napeto so poslušali moje poročilo, in major je hvalil naše obnašanje v obrambi Bastije.

„Rad bi vaše ime, in ime poročnika od Flüe in ostalih kralju sporočil,“ je dejal „in vojaško odlikovanje bi bilo pošteno zaslužno plačilo, ako — nà, ne govorim dalje o tem! Časi so se spremenili, in namestu zvestobe zdaj plačujejo prelomitev prisege! A mi, gospodje, se radi tega ne spremenimo!“

Potem mi je razložil, da z vseh strani dežele poročajo, kako se kmetje dvigajo zoper plemenitaše—vlasteline in strašno divjajo s požigom in pomorom. Zato da so se pravkar skupno posvetovali, ali bi mogli ustreči mnogim in nujnim prošnjam za pomoč.

„V rednih časih bi kralj ali grof od Artois o tem odločeval,“ je rekel major. „Na to zdaj ni misliti. Kralj je posihmal v varstvu Lafayettovem in nove ‚narodne brambe‘, ki naj v prihodnje nadomešča redno vojsko Odklonil je našo službo in za čas jo lahko pogreša. Ali naj brez dela ležimo v vojašnicah? Na noben način zdaj ne moremo kralju bolje služiti, ko s tem, da branimo last in življenje njegovih podložnikov. Zato sem predlagal, poslati nekaj oddelkov prostovoljcev na četovanje v najbolj ogrožene kraje. Ti častniki predlog odobravajo, in d’ Affry tudi ni nasproten.“

Navdušeno sem izjavil, da sem tudi jaz za ta načrt in da sem pripravljen, nemudoma se pridružiti eni četi. Major me je del k Redingovemu oddelku, in že drugo jutro smo odrinili, 50 mož po številu, preskrbljeni s strelivom, v smeri proti Chartresu (b. Šartr-u). Za bobnarja smo imeli s seboj Brunnerja, ki je umel že prav dobro drobiti s paličkami.

Bila je naporna hoja po prašni cesti v pekočih žarkih julijevega sonca. Ljudstvo, razdraženo od dogodkov v Parizu, je nas povsod sovražno sprejemalo, in le s težavo smo dobivali najpotrebnejši živež.

Zvečer smo se — upehani do konca — nastanili pri župniku v Chevreuse-u (b. Ševrés-u.) Bil je častitljiv starček sivih las, ki nam je govoril takole: „Moji ljudje so kakor pijani; ne poznam jih več. Te nove ideje o svobodi in enakosti so jim glavo zmedle. Kdorkoli zdaj le z besedico brani plemstvo, ga smatrajo za sovražnika. No, plemenitaši žanjejo, kar so sejali. Kako so smešili vero in nedolžnost zastrupljali! Nobeno pošteno dekle ni bilo varno pred temi razuzdanci! Zadnji kralj sam je dajal najsramotniši zgled. A molčimo o tem! Ljubi Bog zdaj jame kazati šibo. In mnogi teh gospodov so ravnali s svojimi kmeti—tlačani kakor z neumno živaljo — pa še slabše! Veter so sejali, vihar bodo želi. Kajpada so bile poštene izjeme; a nedolžni morajo trpeti s krivimi. Pravijo mi, da je bolj proti jugu v Eure-ski (b: Erski) dolini in na Orléanski planoti vse pobunjeno. Celo več gradov da je že zgorelo.“

Ko je župnik še govoril, je hišina z županom planila v sobo, kjer smo se krepčali s kozarcem vina, ter zavpila: „Gospod župnik! Gori! V smeri proti Rochefortu (b. Rošfor-u) je nebo rdeče ko kri. Le poglejte!“

Skočili smo k odprtemu oknu in videli žarenje.

„Grad je!“ pravi župan.

„Kako daleč je?“ vpraša Reding.

„Blizu eno uro,“ pravi župnik.

„Kaj morete storiti? Predno dospete tja, bo ogenj vse požrl,“ je pristavil župan.

„Pa vendar morda ulovimo nekaj teh razbojnikov in jih izročimo pravici,“ sem vzkliknil.

„Pravici! je odvrnil župan. „Ali je še kaj takega na Francoskem? Zdaj mora vsaka občina, da, vsak državljan gledati, kako si sam pomaga. Kraljevi uradniki nimajo prav nobene veljave več. Boj siromakov proti bogatinom je začel. Danes še velja plemstvo, jutri noben premožen državljan ne bo več varen imetka in življenja.“

„Tedaj moramo razbojnike po nagli sodbi postreliti,“ je dejal Reding. „Če bomo nekaj krat tako nastopili, da bo drugim v strah, bo že pomagalo. Koj tu začnemo! Bobnar naj nemudoma udari k orožju! In vi nam daste vodnika, gospod župan.“

„Sam vas bom spremljal ; težko bi bilo, dobiti drugih vodnikov,“ je odgovoril župan. „Odposlanci iz Pariza so mojim ljudem glavo zmedli, in nisem varen, da tudi meni nocoj strehe ne zanetijo, mej tem ko vas povedem v Rochefort.“

Pet minut pozneje smo bili že na potu, dasi upehani od celodnevne hoje. Šli smo preko njiv, ki so zorele za žetev, skozi gozde, čez grm in strm. Šele po polnoči smo dospeli k pogorišču. Grad se je dvigal na samem, obdan od parka in gozda, in gorel s polnim plamenom. Graščinska streha se je bila udrla ; a iz visokih rokokó — oken, obrobljenih s širokimi polži in zavitinami v kamnu, so še zmerom švigali plameni. Levje glave in spačeni obrazi, s kakršnimi jih je bila okrasila kamenarjeva domišljija, so se zdeli kakor pošasti iz pekla. V notranjščini so se s hreščanjem podirali tramovi in podi, in vsakokrat je zubelj visoko puhtil in nebrot isker se je zaprašilo proti zvezdnatemu nebu. Tam poleg so pa pljuskali vodometi ter v svitu požara izlivali svojo vodo čez mramorna torila, kakor bi se le pokojna večerna zarja v njej zrcalila.

Prizor je bil veličasten. A nismo utegnili občudovati njegove krasote. Kje so zločinci ? Gruča seljakov, stoječih ob vznožju grajskega hriba so se zdeli le nemarni gledavci. Z rokami v žepu so zijali na goreče krasno poslopje. Ko smo vprašali za požigavce, nam je odgovoril kmet v coklah : „Zažgali so na kraljevo povelje. Ukazano jim je, požgati vse gradove ; zakaj gospoda namerava odstaviti kralja, ker nas hoče osvoboditi tlačanstva in proklete robote !“

Take laži so se iz Pariza trosile po vsem Francoskem. Ni bilo misliti na to, da bi jih zdaj popravljali. „Kraljevi poslanci“, ki so grad zažgali, tako so kmetje pripovedovali, so šli proti Epernonu in Maintenonu (Mentnón-u), da tudi tam seljake osvobode in gradove požgó. Skušali smo še zvedeti, kako močna je ta razbojniška četa — kar je eden naših vojakov zaklical, da so menda v grajskih kletih še ljudje. Ali so bili grajski, ali požigavci ? Za rešitev teh zadnjih nismo čutili posebne vneme ; zakaj kdor se je bližal gorečemu poslopju, je lastno življenje stavil v nevarnost.

A vpitje je postajalo tako presunljivo, da je končno zmagalo v nas usmiljenje. Zmočili smo obleko ob vodometu in prišli do vnarnjega stopnišča, vodečega v klet. Po precej dolgem naporu smo ulomili vrata. Kakšen prizor ! Veliki sodovi, ki so bili postavljeni v dveh dolgih vrstah ob straneh obokane kleti, so bili razbiti na kose, in

vino je stalo do kolen visoko na pločah. Med razbitki je pa ležalo ali se opotekalo v vjnu blizu tucat živinsko pijanih lupežev. Nekateri od njih so bili še toliko pri zavesti, da so umeli smrtno nevarnost, ki se je bližala, in so na vse grlo klicali za pomoč. S težavo se nam je posrečilo najbližje, ki so še nekaj rabili ude, spraviti po stopnišču na prosto. Več njih pa smo morali prepustiti usodi; zakaj neznosna vročina nas je skoro zadušila, in padajoče tramovje in kamenje nam je utegnilo vsak hip zagradiť povratek. Sicer pa mislim, da so bili nekateri resnično že v vinu utonili.

Napol omamljeni smo popadali na tla v parku. Trebalo je dobrošno časa, da smo si toliko opomogli, da smo nekako zaslišali dva izmed rešenih zločincev; ostali so onesveščeni ležali v travi. Eden od njiju, še mlad človek, se je bil od smrtnega strahu precej streznil; klečé se je nam zahvaljeval, da smo ga oteli pekla, kamor je že mislil, da gotovo pride.

Cropart (b. Kropár) — tako je bilo mladeniču ime — je bil videti boljši od drugih. Propal plemič, marquis Saint-Huruge (b. markí Sent-iríž), najet od vojvode Orléanskega, jih je zbral, da neso „bakljo požara“ po vsej Franciji. „Vojska gradovom, mir kočam,“ je slovelo blazno geslo tega norca, ki so mu pozneje pravili „bojni zvon revolucije.“ Cropart je tudi pravil, da razbojniška četa namerava naslednjo noč napasti grad Valdouleur (b. Valdulér) pri Etampesu (b. Etáp-u). Četovodja s kakimi sto ljudmi je že na potu tja.

Reding in jaz sva se posvetovala z županom iz Chevreus-a. Etampes je bil oddaljen kakih 4—5 ur proti vzhodu, in do noči je bilo lahko dospeti tja. Župan je obetal, da nas po stranskih poteh privedu v bližino gradu, tako da lopovi ne bodo slutili, da jih zasledujemo. Zakaj hoteli smo njih naklep zaprečiti, a jih pri poskusu zajeti. Utegnili smo torej z upehanim moštvom nekaj ur počivati, predno smo nastopili daljnjo pot.

XVII.

Valdouleur.

Zgodaj popoldne smo dospeli na griče, venčane z gozdi, ki obroblyajo prijazno Etampes-sko (b. Etáp-sko) dolino proti zapadu. Razbojniki nas mej potoma niso opazili. S svojega stojišča smo videli na desni, višje gori ob reki, mesto Etampes z zidovi in stolpi in z veliko glavno cerkvijo. Prav pod nami so se prostirali krasni travniki, in onstran njih, sredi velikega vrta z vodoshrani in senčnatimi drevoredi, se je dvigal lep grad s terasami in pomoli, ob straneh zajet od visokih stolpov.

„To je Valdouleur,“ je rekel gozdni čuvaj, ki nam ga je bil župan dal za vodnika. „Zdaj stanuje tam samo star plemenitaš s svojima hčerama. Starejša, gospodična Marta, je več ur naokoli znana po svoji dobroti, kakor je bila njena mati, in siromaki ji pravijo le „angelj z Valdouleurja.“ Kmetje iz te okolice ne bi se nikoli lotili tega gradu. Ako bi ne bili zanesljivo doznali in še med potjo naleteli na dokaze, da razbojniki res nameravajo ta napad, bi ne mogli verjeti.“

Reding in jaz sva sklenila, pustiti moštvo pod poveljstvom narednika Stoffela na obraščenem griču, mej tem ko bi midva obiskala prebivavce Valdouleurja. Naročila sva, naj imajo grad vedno v očeh, naj se kar mogoče krijejo in ne izdajo pred časom naše navzočnosti. Bel robec po dnevu, ali luč po noči v gornjem oknu desnega stolpa naj jim bo znamenje, da se naj takoj bližajo gradu.

Po ovinkih sva se priplazila h grajskim vratom in vprašala za pogovor z marquis-jem (b. marki-jem) Valdouleurskim. Stražnik ob vratih je začudeno gledal, videč najini uniformi, ter izjavil, da je gospod marquis že več tednov bolan od skrnine in nas ne more sprejeti; a hoče naju javiti gospodični Marti.

Ko sva bila nekoliko čakala v veži, naju je sprevedel v sobo, postarem prevlečeno s črnimi usnjatimi tapetami. Tu sta naju čakali najbolj ljubki dekleti, ki sem jih videl na Francoskem. Starejša je imela rjave lase in temne, resne oči, mlajša je bila svetlih las in plavih oči. Obličje je bilo obema čisto in plemenito; a pogled in ves nastop starše sestre je izražal neko odločnost, kakršna je redka pri

ženah, mej tem ko je mlajši sijala s cvetočega obraza vsa milina nedolžnega, morda nekoliko razvajenega otroka. Obe sta bili zelo lepi, a tako različni, da sem koj mislil, da moreta biti le po polu sestri. Res niste bili od iste matere.

Mojega spremljevalca je ljubka vnanjost obeh sestra skoro zmedla, kar se mu sicer ni zgodilo. Zato sem jaz na kratko razložil namen najinega obiska. Mlajša se je ustrašila in vzkliknila: „Oh, Marta, kaj bo z nami!“ Starša se je takoj zbrala in rekla s prijetnim glasom, da komaj verjame, kar poročava; da se bržkone motiva, ker oni žive z vsemi ljudmi v miru, in niti misliti si ne more, s čim bi si bili nakopali sovraštvo kakšnega človeka.

Reding je zdaj kratko povedal dogodke zadnje noči in končal: „Pariški revolucionarci so proglasili boj nizkega ljudstva zoper plemstvo. Vem, da ste vi nedolžni in da vas, gospica imenujejo „angelja z Valdouleurja“. A prav zato vas ti ljudje tembolj sovražijo; zakaj greh ima naravno mržnjo zoper krepost.“

Prosila sva torej, da bi nama razkazali hišo, ker sva želela vse tako ukreniti, da bo grad obranjen, in napadavci uničeni. Sestri sta bili koj zadovoljni, a sta prosili, da bi smeli prej z očetom spregovoriti. Čez malo časa se je starejša vrnila ter je bila očitno v zadregi. „Moj ljubi oče je bolan in včasih, kadar ga skrnina muči ko danes, nekam čuden,“ je dejala in zardela. „Ne li, gospoda bosta osorno besedo, ki jo utegne izreči, ali pa neosnovan sum, ki mu morda gre po glavi, pripisala njegovih hudih boleznih?“

Peljala je naju po stopnišču navzgor, kjer sva našla starega marquis-ja, skrbno z blazinami podloženega v njegovem velikem naslanjaču. Za njim je stala, v mučni zadregi, mlajša sestra. Nič prijazno se ni ozrl na naju; s sumljivim pogledom je naju premeril od nog do glave, da mi je kri stopila v čelo. „Tako torej,“ je spregovoril. „To naj sta častnika Švicarske telesne straže. Hm! Uniforma je pravilna, četudi ne v najboljšem stanu. Hm! Poštena obraza sta tudi. Kje imata ukaz za četovanje? Saj vendar nihče ne hodi z vojnim oddelkom po deželi okrog, ne da bi se mogel izpričati s pismenim ukazom?“

Reding mu je podal list.

„Hm — le od majorja podpisan. Zakaj ne tudi od polkovnika in vojnega ministra? Za mojega časa bi tak ukaz podpisal vojni minister. — Gospoda — zdita se mi sumljiva! Kdo ve, ali ni ta list

potvarjen? Kdo ve, če nista prav vidva tista sovražnika, ki hočeta z zvijačo priti v ta grad.“

„Gospod marquis vi greste predaleč!“ je vzkliknil Reding. „Najini uniformi —“

„Vajini uniformi sta prav lahko ukradeni. Da — od ubitih Švicarjev, kaj pravita na to?“

„Da smatram pod svojo čast, odgovarjati na taka sumničenja!“ sem zaklical. „Reding, idiva; in ako nocoj napadejo grad, bova gospodu z Valdoulerja dejanski pokazala, da je žalil hrabre in poštene Švicarje.“

„Oče, predaleč si šel,“ je zardevši rekla starejša sestra. „Kako moreš kaj takega reči o častnikih, ki jima pošteno srce gleda iz oči?“

„Paróle d' honneur!“¹⁾ je odgovoril oče. „Dekle, prav govoriš! Ogorčenje, ki je govorilo iz tega mladega moža, ne more biti hlinjeno. Dajta mi roko, gospoda, in odpustita mi! As! — Vi mladi lev! Pardon! A stisnili ste mi roko, da mi je šlo v oba palca na nogi. Tako. Marta, zdaj pa nam daj prinesiti najboljšega Château-Lafitte (b. Šató-Lafit) iz kleti, in pri tem si izmislimo vojni načrt, ki bi bil velikemu Condé-ju v čast.“

Svinčnik in papir, Izabella!“ je velel mlajši hčeri. „Tako. Lejte, to je grad.“ Mej tem je narisal s par potezami črtež. „Z ovih treh strani lopovi ne bodo zlahka napadli; prekopi so široki in močvirni — kdor bi tvegjal vanje, je zgubljen. A na to stran nas brani le nevisoki zid, ki s štalami in skednji oklepa grajski dvor.“

„Izvrstno!“ je vzkliknil Reding. „V ta dvor jih zvabimo. Okna v pritličju imajo križe, in vrata so pač trdna? Dobro; izborno! Ako pridejo notri na dvor, so v pasti. Del naših mož jim prestreže povratek, s tem da se postavijo k vnanjim vratom.“

„In tako jih bomo imeli mej dvema ognjema!“ je vzklikni marquis. „Škoda, da me ta grda skrnina prav danes tako nevsmiljeno muči. A nič ne dé! Naslanjač mi popeljete v zeleno sobo tesno k oknu in od tam bom pošteno pihal na te morivce. Marta, ti mi boš puške basala in podajala!“

„To bo Izabella opravljala, oče,“ je odgovorila hrabra gospodična. „Jaz bom z Žanom in Žoržem pritličje branila.“

1) Častna beseda!

„Vrlo! Po tvojih žilah teče nekaj kapljic moje krvi; Izabella se je vrgla bolj po svoji materi. Toda vrata in okna morate dobro založiti in pustiti le majhne strelne line. Žan pa imej pripravljeno hlevsko laterno; to naj na dolgem drogu izobesi skoz gorenje stolpno okno, ko začne ples, da bomo lopove videli ter jih dobro dejali na muho. Saperlot! Da ne morem sam ohajati in vsega urediti!“

Reding in jaz sva mu prigovarjala, da bi za to noč s hčerama ostavil grad in nam prepustil obrambo. A niti njega niti gospodičen ni bilo moči pregovoriti. Tedaj mi je Reding velel, spraviti kar moči tajno dvanajstorico naših ljudi v grad, mej tem ko ga on priredi za obrambo. Z ostalim moštvom naj bi potem tolpo od zadej prijel, kakor smo se dogovorili, čim se pojavi laterna v stolpnem oknu. Ko smo šli doli po stopnicah, je Reding prigovarjal gospodičnoma, naj bi za vsak slučaj vsaj denar in dragocenosti zbrali ter zunaj grada shranili, morda pri kakem zvestem kmetu. Srčna Marta tudi o tem sprva ni hotela nič slišati; vendar je vsaj deloma ubogala najin svet, kakor se je pozneje pokazalo.

Mračilo se je, ko sem zapustil grad. Srečno sem neopažen došel k našim ljudem onstran doline ter jih po gozdnem potu peljal celo v bližino gradu. Z narednikom Stoffelom sem odposlal tucat najboljših strelcev in videl sem s kraj gozda, kako so srečno prišli do grajskih vrat; ta so ostala odprta, da bi napadavci lažje šli v past. Nato smo čakali, skriti v smrekovi gajevisni, dogovorjenega znamenja.

Dolgo smo čakali zaman. Krajec lune je bil zašel, in grad se stolpi smo videli le kot temno senco na oblačnem nočnem nebu. Dokaj močan veter je bil vstal in šumel v visokih vrhovih za nami.

„Dež bo,“ je zamrmral mož poleg mene. „Lopovi ne pridejo, in morda smo vendarle napak poučeni.“

„Da,“ pravi drug, „trebalo bi poiskati zavetišča.“

„Čuj — ali ni bil šum? — Zdeli so se mi koraki in glasovi. Zdaj — spet — tiho! Gredo.“

Res, nismo se varali. Četa, ki sem jo cenil na 40—50 mož, je šla mimo nas in krenila proti gradu. Koj na to je zalajal pes na verigi ob vratih. Za glasnim lajanjem kratko cviljenje, in nato vse tiho.

„Potepi so ga zabodli,“ je rekel desetnik Meienberg. „Ali naj še dalje čakamo?“

„Niso še dali znamenja, kakor domenjeno,“ sem rékel, gledajoč na stolp. A v tistem hipu je posvetila luč, in počili so streli. „Meienberg, vi s svojimi ljudmi ostanete tu v zasedi; vsi drugi naprej!“ sem velel. Tekli smo preko travnika in v hipu smo stali pri vratih.

V pravi čas! Zakaj ko so čisto nenadoma dobro pomerjene kroglje s cele vrste oken letele v tolpo, je ta hotela urno odkuriti; tu pa jim zablisne naproti strnena red naših bajonetov. Besno so zatulili in odskočili. A streli z gradu so jih zopet pognali proti nam. Zdaj so nekateri sprožili puške in pištole na nas, in trije mojih mož so bili ranjeni. Tu sem velel, naj druga vrsta čez ramo prve, ki je stala z nastavljenimi bajoneti, ustrelji v zmedeno gručo. Nobena kroglja ni zgrešila, in več ko tucat razbojnikov se je valilo v krvi. Zagnali so obupen krik; nekateri so prosili milosti, drugi so skušali uteči čez zid ali se potuhniti v kotih dvorišča. A kjer jih naše kroglje niso dosegle, so zadeli streli z grajskih oken. Že je ležala blizu polovica tolpe bodisi mrtva ali ranjena na tleh. Zaklical sem jim, naj vržejo orožje od sebe ter se vdajo na milost in nemilost. Kroglja iz samokresa je žvižgala tik mimo mojega desnega uha v odgovor. Tedaj nisem več mogel držati svojih ljudi. „Smrt razbojnikom!“ so zavpili in udrli na dvor. Zabadanje z bajoneti, udarci s kopiti, streli, kletve, klici mročih!

Nekateri obupanci so bili mej tem ulomili hlevske duri in so bili splezali na pod, ki je bil natlačen sena in slame. Ali je že bilo od strellov, ki so jih prožili na naše ljudi, ali je bil čin obupa — slama se je vnela. Hipoma je vzplapolal orjaški plamen in švigal skozi line v strehi. Veter je bil mej tem narastel v vihar ter gnal zubelj naravnost proti gradu. Po nesreči je bil tisti del gospodarskega poslopja, ki se je neposredno držal glavne stavbe, poln dračja in zloženih suhih drv. V par minutah se je spremenil v eno samo žarečo peč, ki je bruhala cele snope plamenov v okna in v lesena bruna grajskega ostrešja. Krasna stavba je bila brez rešitve zgubljen, predno smo le misliti utegnili na gašenje!

Glasno vpitje se je zdaj razleglo tudi z grada. Odpreti so hoteli obe duri, ki so vodile ene na dvor, drage na vrtno teraso. A bile so z mizami, bruni in kamenjem tako zagrajena, da je v zmešnjavi pač minulo četrť ure, predno so jih otrebili. Mej tem je bil pa ogenj v vseh nadstropjih skoro istočasno ravno stopnišča prijel. Ko so bili

obleganci naposled skozi glavne duri prišli na dvor, je bila vročina od mogočno gorečih hlevov in skednjev že postala tako neznosna, da smo se morali umakniti od tam. Pravkar smo nesli javkajoče in vpijoče ranjene razbojnice na prosto, ko je Reding s svojimi vojaki in služabniki stopil iz gradu. Sredi blažjenja in vrveža na dvoru nismo utegnili veliko govoriti. Šele ko smo utekli dušeči žarečini in pogledali rešence, sem prestrašen zavpil: „Kje sta gospodični in baron?“

Reding je leknil. „Za božjo voljo! Saj je vendar gospodična Marta celi čas stala zraven mene!“

A ko je izbruhn timer požar in je bil Reding s svojimi ljudmi zaposlen, da pot do duri otrebi, je bila ona odhitela po stopnicah navzgor, da bi pomagala sestri in očetu. In zdaj smo jo zaslišali, kako je z oken gornjega nadstropja presunljivo klicala na pomoč.

„Sveta Mati Božja! sem zajecal. „Kako jim pomagati?“

„Najprej do njih!“ je zavpil Reding. „Kdor se ne boji par opeklin, naj gre za meno!“

Jaz sem bil prvi; dolgi Stoffel, desetnik Meienberg, ki je bil kajpada prihitel s svojimi ljudmi, ko so opazili požar, Brunner in neka zvesta dekla so nama sledili. Z mokrim robcem zaslanjaje oči smo planili skoz žehtečo vročino k durim ter jih z naporom tudi dosegli. Zaloputnili smo jih za seboj ter se za hip oddehnili. Potem smo hiteli h glavnim stopnicam. Ko smo pa odprli duri stopnišča, je nam udaril gost dim naproti in videli smo gornje stolbe že goreti.

„Nemogoče; tod ne gre!“ sem zavpil, naglo zatvorivši duri. „Ali niso še druge stopnice?“

Bile so še druge stopnice, ozke zavojite stolbe, ki jih je služništvo rabilo. Dekla nas je peljala k njim. A zdaj se je pokazalo, da so po nesreči bruna, mize, stole, s katerimi so bile zagrajene glavne duri, v naglici zmetali ravno pred vhod do zavojitih stolb.

Nova zamuda! Mej tem je pa ogenj, razvnel od viharja, strahovito rastel. Kdo ve, ali se zdaj pa zdaj ne udere goreče ostrešje, zdrobi stropce ter nas vse pokoplje pod žrjavico in kadeče sipine! Poskusili smo splezati čez šaro in odpreti duri k stopnicam; zaman! Odpirale so se na zunaj in morali smo si v božjem imenu vzeti časa, da smo ropotijo kos za kosom otrebili.

Nazadnje smo prišli do stopnic. Reding, ki se je bil mej tem zopet umiril, je velel Stoffelu in tovarišem, naj naglo odprejo duri na

vrta, ki so bile še vedno založene; zakaj čez dvor ni bilo več mogoče uiti. Potem sva se midva zapodila po zavojitih stopnicah navzgor in skozi dušič dim tipaje sva prišla v zeleno sobo, kjer je bil baron z obema hčerama.

Gospod Valdoulerski je bil v svoji onemoglosti od razburjenja skoro da zblaznel. Zaman je bil rotil svoji hčeri, naj sebe rešite in njega v božjem imenu prepustite strašni usodi. Izabella se je bila poleg očeta zgrudila na kolena ter bila blizu medlevici. Srčna Marta je bila brezuspešno poskusila, spraviti očeta na noge, da bi ga otela smrti v plamenu, če tudi drsaje ga po tleh. A udje, od skrnine ohromeli, so popolnem odpovedali, nesti pa ga ni mogla. Kaj ji je tedaj ostalo, kot obupno klicati na pomoč?

Za njenim glasom gredoč sva naposled našla sobo, in vzklik radosti naju je pozdravil. Najprej sva poskusila, bolnika v naslanjaču odnesti. A mislil sem si: tako ne pojde po ozkih zavojitih stopnicah; in ne da bi veliko pomišljal, sem ga vzdignil s stola in kakor otroka zadel v naročje. Vpil je od bolečin, a nisem se brigal za to. — „Naprej!“ sem zaklical. „Nobenega trenutka ne smemo zgubiti“, ter sem s svojim bremenom šel proti vratom.

Reding je sledil z Izabello, ki jo je tudi moral skoro nesti; Marta je še pograbila jerbašček, v kateri je bila prejšnji večer po najinem nasvetu spravila gotovino in svoj nakit, ter šla zadnja. Prav ko sem ošlatal z nogo najvišjo stopnico, sem zaslišal za seboj pokanje in prasketanje; sinila je mahoma svitloba, iz česar sem spoznal, da so v prostor za nami vdrli plameni.

„Naglo!“ je zavpil Reding. „Goreča bruna se udirajo s strehe!“

Nisem mogel bolj podvzati z bolnikom, sicer je bila nevarnost, da padem z njim po strmih stolbah. Končno smo vendar dospeli v pritličje.

„Kje je Marta?“ je tu jokaje zaklicala Izabella.

„Marta? Saj sem mislil, da gre tik za menoj,“ je zavpil Reding, a že se je zapodil po stopnicah nazaj. Nekaj minut je poteklo v teshnobi. A vrnil se je, noseč Marto na rokah. Jeli bila živa ali mrtva, nismo mogli vedeti. Kri ji je curljala iz rane na glavi, kjer so jo zadele padajoče podrtine. Ta hip je bila brez zavesti in blede ko mrlič.

K sreči so bili mej tem naši ljudje odprli duri na vrtno teraso, in v nekaj trenutkih smo bili zunaj gorečega grada. S terase je vodil

most na škripcih čez široke prekope. Naglo smo ga spustili in hiteli čezenj na vrt, ki je bil krvavordeče razsvetljen od velikega ognja.

Pri enem izmej vodnjakov smo se ustavili. Položil sem ohromelega bolnika na klop, in Reding je izročil Marto njeni sestri in tarnajoči dekli. Začeli sta ji s hladno vodo izpirati rano, in kmalu smo potolaženi opazili, da se vzbuja iz medlevice. Reding je bil tako ginjen, da me je objel in nazval najboljšega prijatelja, ki mu hrabre službe te noči nikoli ne pozabi.

A kaj sem bil zanj storil? Da, ko bi se mi bili gospodični in njun oče tako zahvaljevali! Zahvalili so se kajpada tudi oni; zlasti lepa Izabella. A čudno, da je topla zahvala sicer hladnega Redinga napravila name največji vtisek.

V Etampes-u so že dalje časa bili plat zvona, in mnogo meščanov je po temi in dežju hitelo proti gradu. Tudi župan je prihitel, svobodomislen mož, ki ga je kljub temu čez nedolgo časa pobunjena svojat ubila, ko je vršil svoje uradne dolžnosti. Poročali smo mu o dogodkih ter mu izročili jetnike, ki so bili skoro vsi ranjeni. Nele župan, ampak tudi vsi meščani in kmeti, stoječi okoli uničenega gradu, so bili radi zločina skrajno ogorčeni; zakaj gospod Valdoueurski in njegovi hčeri so bili po vsej okolici znani radi svoje dobrotelčnosti. Župan jih je zaenkrat vzel kot goste v svojo hišo. Tudi nas je povabil k sebi; in mi smo vabilo radi sprejeli, ker smo izmučenemu moštvu morali dati dva dni počitka. Potem pa smo odšli v Chartres, ki leži za dobra dva dni hoda zapadno od Etampes a. Svojih šest ranjencev smo pustili v dobri oskrbi na mestu.

Pri slovesu sem lahko opazil, da je Reding gospodično Marto, ki je naglo okrevala, s celim srcem ljubil, in da mu je tudi ona ljubezen vračala. Priznal mi je to in rekel, da bi očeta koj prosil njene roke, ako ne bi nesreča, ki ga je zadela, ta čas ovirala snubitve. Častital sem mu; zakaj srčno dekle se je po moji misli izredno prilagalo mojemu resnemu prijatelju. Tudi gospodična Izabella je bila jako ginjena, ko mi je dala roko v slovo, ter me je z ljubeznivimi očmi tako toplo pogledala, da sem se res ustrašil. A razlagal sem si vendar vse kot hvaležnost, ki mi je močno segla v srce. Marquis me je imenoval svojega ljubega Švicarskega medveda, v čigar nežnem objemu bi bil od bolečin skoro umrl, ko sem ga kot dojenčka nesel po stopnicah. Vsilil mi je svojo zlato žepno uro v spomin ter me ob

ločitvi prosil, naj mu ne dam roke, ker ga ob samem spominu na prvo rokovanje še zabolijo prsti na nogi. Tako smo se ločili dobre volje kot prijatelji.

Mej tem so od vseh strani dohajala poročila o pomoru in požigu. Dežele Franche-Comté, Maconais, Baujolais so bile silno prizadete; 150 gradov je bilo požganih v malo dneh. Champagne, Dauphiné in Elsaško so preplavile razbojniške čete, poslane iz Pariza, ki so povsod uničevale red in varnost. Nobena pravica, nobena last ni bila več varna. Voditelji revolucije v Parizu so morda nameravali tem potom pospešiti zasnovanje in oboroženje ‚narodne brambe‘ po vsej Franciji. Tudi v Chartres-u se je zbral tak oddelek, in oblasti so želele, da bi ga mi izvežbali. To pa nam ni bilo po misli, zato je Reding pisal majorju Bachmannu, naj bi nas odpoklical.

Obenem z listom, ki nas je zval v Pariz, sem prejel pismo od Verene. Dobro dekle je pisalo :

„Ljubi Damian !

Ker nam je oče pisal, kako si mu življenje rešil in kako si se v obrambi Bastije hrabro držal, hočem svoj trdni sklep, da Ti ne bom nič več pisala, docela pozabiti in pokopati skupaj z vsemi očitaji, ki si jih zaslužil. A bila sem tako huda na Te, da sem miniaturno sličico, ki Te kaže v lepi uniformi, in žaro z užganimi rožami, ki si mi jo poslal iz Sèvres-a, založila v najspodnji ‚ladljec‘ svojega predalnika in tako spravila izpred oči. Zdaj pa Damian zopet visi na svojem žeblju v moji sobi, da ga vsako jutro in vsak večer vidim — in včasih tudi čez dan; a čudovito lepe rože iz Sèvres-a sem postavila pod podobo Matere Božje Einsiedelnske, da bi se tudi ona Tebe spominjala. Seveda molim zate; saj si lahko mislim, da molitve potrebuješ, ker moraš biti vsak dan pripravljen, postaviti Svoje življenje v nevarnost.

O Damian! Ali bi ne bilo bolje, da bi vzel slovo od vojske in postal slikar, ko Ti je Francoska kraljica dvornega slikarja ponudila za učitelja? Pri tem bi ne bil v tako veliki nevarnosti. A Ti boš pač mnenja, da oče ne bi nikoli privolil, da bi se jaz s slikarjem poročila? Jaz pa vendar upam, da bi nama ne odrekel blagoslova, in meni je čisto vse eno, ali mi pravijo, gospa slikarjeva, ali gospa stotnikova. Preudari to! Jaz sem zavoljo Tebe v groznem strahu in

večkrat Te vidim v sanjah, kako se s temi nečloveškimi ljudmi boriš za življenje, ali kako so Te na kakšno laterno obesili — hu! Tako strašno je, kar se zdaj sliši o Parizu ali pa bere v časniku, ki nam ga Züriški pot vsak teden prinese. Tudi teta je zdaj namreč časnik naročila, in jaz ji moram skoro več iz časnika brati nego iz pobožnih knjig. Zakaj močno se boji, da ne bi kdaj stalo notri kaj žalostnega ob očetu, ali o Karlu Francu, ali tudi o Tebi; vedi namreč, da Ti je odpustila in Te zelo ljubi. („Duhovna Pisma“, ki so nama bila naredila tako sitnost, je koj sežgala, ko ji je o. Sekundus povedal, da je mojster de Sacy jansenist.)

Kadar berem iz časnika v Parizu, pride tudi Katra gor iz kuhinje poslušat. Da bi slišal njene opazke, ki jih pri tem dela! Če bi ona bila Francoski kralj, bi bila vse ‚revolucarje‘ do zadnjega že davno ‚pobesila, posekala in raztrgala‘. A streljati ne bi dala nanje; ker to je nevarno, in potepi tud! niso vredni niti enega naboja smodnika. Prosi, da Te lepo pozdravim.

Najprisrčnejše pozdrave pa Ti pošilja Tvoja mati. Zdaj po letu se ji prav dobro godi, in vsak dan sedi par ur na vrtu pri obzidju, kjer jo s teto pridno obiskujeva, da nekaj časa skupaj kramljamo in pletemo ter izpijemo čašico kave, ki nam jo Veronika skuha.

In zdaj ostani zdrav in v božjem varstvu in nikar ne zabi Svoje zveste

Verene Keyser.

P. S.¹⁾ Boter, ki je bil pravkar pri nas, Te tudi pozdravlja. Zdi se mi, da ga nekaj skrbi; bržkone, ker tistega mnogega denarja iz Francoske več ne prejema. Vendar še zinerom upa, da bo kralj te ‚kanalje‘ kmalu strahoval. Piši kmalu.“

Vesel radi Vereninega odpuščanja sem se vrnil v Pariz. Velike reči so se bile mej tem zgodile v ‚Narodnem Zboru‘. V slavni noči od 4. avgusta se je bilo plemstvo odpovedalo fevdnim pravicam, duhovščina pa desetini; cehi so bili razpuščeni, prodajnost uradnih služb odpravljena, slehernemu zajamčeno enakomerno obdačenje in po sposobnosti dostop k vsem službam. Plemstvo je potemtakem bilo odpravljeno, duhovščina od države plačana, zato pa tudi njenji samo-

¹⁾ Post scriptum = pripisano.

volji predana. Potem je sledil 27. avgusta proglas ‚človekovih pravic‘,¹⁾ ki naj bi tvorile temelj ustavi.

Radovanje je vladalo v Parizu, kakor bi bila napočila zlata doba. Sicer docela pametni ljudje so se na javni cesti objemali, mej tem ko so jim tekle solze veselja. „Zdaj bo vse dobro,“ so si pravili. „Zdaj smo vsi svobodni in enakopravni bratje ! Naš kralj je naš prvi uradnik in glava srečnega naroda. Obžalovanja vredni umori, ki so se tu in drugod zgodili, požigi gradov in podobni izgredi se ob začetku velikih prevratov skoro ne morejo zaprečiti. A zdaj je svoboda zmagala ; zdaj prične v miru in varnosti zlata doba za celi narod bratov!“

Tako je zvenelo z vseh strani na ušesa, in tudi jaz sem bil mlad in vročega srca. Kaj čuda, da je splošno navdušenje tudi mene prešinilo, ko je razvnelo celo toliko resnih in prevdarnih mož daleč naokoli ! O čemer sem bil sanjal, ko sva s Salisom govorila, se je zdelo, da se zdaj dopolnjuje. Pismo od Salisa, ki sem ga dobil ob svojem povratku v Pariz, je obsegalo samo navdušene hvalospeve na zmago svobode. Tudi cela vrsta drugih pesnikov in nebroj govornikov so brezmejno slavili novo dobo sreče in svobode. Naravno torej, da je tudi mene potegnil s sabo splošni vrtimec radovanja.

Iz naše vojašnice v Courbevoie sem se podal k velikemu sodniku, ki sem mu hotel pripovedovati naše doživljaje v Etampes-u ter obenem pozvedeti, niso li prišla kakšna pisma iz domovine. Mej potom pa so me pregovorili nekateri častniki-prijatelji, da bi z njimi obiskal ‚grotte Flamande‘ v Palais Royal-u, kjer bi izpili steklenico vina na svobodo in srečo narodov.

Tega žarišča vse Pariške zabave nisem več videl izza one noči, ko so me bili zoper mojo voljo zavlekli tja. Takrat je bil ogromni dvor, od treh strani zajet od kril in arkad velikanske palače, torišče divjajoče razbrzdane drhali ; pijani vojaki, raztrgana sodrga s ceste, umazane ribičke so izdelavali ko zblazneli razuzdanci. Danes pa se je neštevilno nakičenih dam in po modi oblečenih gospodov dostojanstveno šetalo pod slopovjem palače in pod drevesnimi svodi, razprorejenimi krog cirkusa sredi dvora. Povsod svetle barve, kakor je moda hotela ; ne samo gospe v rožnatih in lilastih, morskozelenih in

¹⁾ ‚Človekove pravice‘, kakor so bile proglašene gori navedenega dne, obsegajo poleg nekaj resnice in pravice tudi mnogo napačnega, krivičnega, zmedenega in nejasnega. Onih 27 pravic (dolžnosti so pozabili) je pravi izraz liberalizma z vso njegovo zmedo pojmov.

pisano-progastih oblekah, ampak tudl gospodje v sinjih in karmezi-nastih in vinske barve jopičih s širokimi zasleci in velikanskimi gum-bi. Kaj pa šele frizure gospa! Naravnost nepopisne po raznovr-stnosti in čudovitosti oblik! In vsi so kramljali in se smehljali in po-zdravljali in z gibčno vljudnostjo Parižanov eden mimo drugega hi-teli — ne, bolj ljubeznivega in srečnega ljudstva, ko ti lahkoživi Parižani, nikoli nisem videl! In z vseh usten so se prožile besede: svoboda, enakost, bratovstvo, ustava, človekove pravice. — Že sama pot skozi to nakičeno in veselo razigrano množico je vplivala name kakor pravi opoj.

Mimo vseh razstavnic z zakladi zlatarjev, modnimi izdelki, naj-finejšimi slaščicami francoske kuhinje, mimo celih gozdov inozemskih rastlin in cvetic, mimo pravih gorá najvabljivejšega južnega sadja smo naposled stopali po dvajset stolbah navzdol v podzemeljsko vilinsko palačo ‚Flamske Jame‘. Stene, stebri, svodi iz fantastično ulitih kapni-kov; vmes kosi blestnjaka in kristali, ki so se v luči visečih svetiljk in stoterih sveč iskriili in svetlikali. Mračnejše stranske votline s ste-nami, od školjk pokritimi, in raznolične dupline so se odcepljale od velike jame, ki se je zdelo, da se razteza v neskončne dalje. Tu pa tam so sedele gruče gostov ob marmornih mizah, in iskali smo ne-kaj časa, predno smo v stranski votlini našli prostor, kakor smo si ga želeli. Tu smo lahko po volji sami med seboj kramljali. Kmalu so počili zamaški, in peneče zlato vino se je iskriilo v brušenih čašah. Zazvenčalo je steklo, in govorili smo, o čemer je ves svet govoril, o svobodi in sreči narodov.

Nismo se dolgo tako pogovarjali, nekaj nemški nekaj francoski, ko je mož srednjih let in umnega obličja, sedeč pri eni sosednjih miz, postal pozoren ter z uljudnim pozdravom pristopil k nam.

„Dovolite,“ je rekel, „vaša uniforma in vaš jezik mi razodevata, da imam mile rojake pred seboj. In navdušene besede o svobodi in ljudski sreči, ki jih čujem z vaših usten, mi pričajo, da ste mi dragi somišljeniki. Ali se vam smem predstaviti kot Švicar in zaklet so-vrašnik vsake tiranije ter prositi za čast, da bi smel k vam prisesti?“

Z veseljem smo privolili, in zdaj je imenoval svoje imé: Rouillé (b. Rujé) iz Waadtlanda. Zdelo se mi je, da sem ga bil že kje slišal imenovati, in sicer kot gorečega političnega agitatorja, ki v zvezi z drugimi dela na osamosvojitve Wadtlanda od Bernskega gospostva.

Bodi že, kakor hoče! Vòjdstvo v Švici sem vedno mrzel in s svojim botrom Zurlaubenom sem se bil radi tega večkrat sprl, Rouillé pa je bil videti ves izredno prikupljiv in simpatičen. Ko so se ostali tovariši drug za drugim z različnimi izgovori kmalu pozgubili, sva sama pila skupaj še steklenico, in hitro sem sklenil z mladim možem prijateljstvo. Z ognjevitimi besedami mi je slikal trdi, neznosni jarem, ki so ga Bernski plemenitaši naložili njegovim rojakom, in jaz sem sceloma odobral, da ga skušajo otresti. „Svoboda, ki je zdaj na Francoskem zmagala,“ tako sem končal, „bo tudi v Švici prinesla zmaganim in podjarmljenim rojakom enakopravnost.“ Tu me je objel, nazval me brata, napisal svoje stanovanje v mojo listnico ter rekel, da me bo čimprej predstavil tudi drugim svojim prljateljem in bratom. Vodeč se pod pazduho sva zapustila Palais Royal ter se ločila z bratskim poljubom šele v ulici Montmartre. Tam blizu je on stanoval.

Od ondi ni bilo več daleč do hiše velikega sodnika. — Stara Blanchet mi je odprla. „O gospod Damian!“ je zaklicala. „Vendar zopet enkrat v Parizu! A kako ste rdeči v glavo! Gotovo ste v te avgustovi vročini preneglo hodili!“

„Da, malce hitel sem res, Rozalija“, sem odgovoril in zdaj sem se ovedel, da mi je šampanjec vendarle opasno šel v glavo. A nisem maral pokazati. „Kje je gospod veliki sodnik?“

„Gospod veliki sodnik je s patrom kapucinom v lopi na vrtu. Če niste preveč trudni? Ali ne bi morda rajši malo počili!“

A že sem bil zvihral mimo nje na vrt, kjer sem našel oba moža v resnem pogovoru. Nekam začudeno sta me pogledala; zakaj brez vseh ozirov, kakršne bi po daljši odsotnosti šega zahtevala nasproti gospodu, kakor je Keyser, sem prisedel k njima ter nemudoma spustil zatvornice svojemu navdušenju za odpravo stanovskih razlik in proglas človeških pravic.

Malo časa sta me molče poslušala. Potem je o. Sekundus opeotovano pokašljajal ter me skušal pod mizo z ного suniti. Jaz nisem nič moral ter naprej hlastal o svobodi in bratovstvu, o starih gnilih uredbah in bodoči sreči narodov; ne vem, kaj sem vse rekel. A moralo je biti blazno, zakaj obraz sodnikov se je vedno bolj mračil in guba na čelu bolj in bolj grozila. Naposled me je prekinil ter rekel z ledenomrzlim glasom: „Gospod poročnik, vi ste razgreti. Ali ne bi hoteli iti v svojo sobo? Blanchet naj vam napravi hladilne pijače.

Jutri, ko boste prespali, se bomo dalje razgovarjali o tem predmetu. A žal mi bo, ako se boste tudi potem upali braniti enake nazore.“

„Razume se, da bom branil enake nazore,“ sem viknil in udaril ob mizo. „Mar mislite, da sem pijan? Ha, ha! Lahko si mislim, da vam zmaga novih idej ni prav po volji. Vi ste eden od stare šole — in oče Sekundus enako. Ali še pomnite, kako smo se na potovanju prepirali o svobodi? A ne spreobrneta me, oba skupaj ne! Nove ideje zmagujejo! Živela svoboda!“

„To je že preneumno!“ je rekel veliki sodnik. „Ali ste že pozabili, kakšno srečo bi vam bila nova svoboda skoro prinesla ob napadu na Bastijo? Ali niste videli odrezanih glav, ki so jih na drogovih nosili po cestah? Niste li slišali o strašni usodi, ki so jo ti svobodoljubi pripravili vrlemu Foulonu na Obrežnem Trgu? In požgani gradovi, o katerih ste sami pisali v svojem listu — ali je za vašo lahkomišelnost vse to minulo brez sledu, ne da bi vas prepričalo, kakšno srečo ta poveličevana svoboda prinaša ljudem?“

„A kaj!“ sem zaklical. „To so obžalovanja vredni izrodki, kakršni se gode o vsakem velikem prevratu. Ko so naši dedje ustanovljali Švicarsko Zvezo, je tudi moralo nekaj vojvod umreti in nekaj gradov pasti. Zdaj pa ko se je plemstvo odreklo svojim predpravicam, kar naj bi si le zapomnili naši Freiburški in Bernski velikaši...“

„Molčite! Vi ste pijani. Nobene besede nočem več slišati! In ako mi jutri zjutraj ne boste na častno besedo zatrdili, da nocoj niste po svojem prepričanju govorili, ampak neumnosti kvasili, se ločiva za vse čase!“

„No, no, gospod veliki sodnik, ne hudujte se radi par fraz, ki so zdaj tako po ceni,“ je skušal miriti o. Sekundus ter ponudil razsrjenemu gospodu tobačnico. „Nikar dalje ne uganjajmo politike; to le glave razgreva; saj vidite, kako je avgustovo sonce že hudo delo možganom našega mladega prijatelja. Gospod poročnik Muos, pripovedujte nam rajši o svojih doživljajih pri Etampes-u, ali kako se že pravi tistemu kraju.“

Toda osorne besede velikega sodnika so mi bile še bolj pognale kri v glavo. Nazval sem ga pedanta in dalje grajal razmere v Švici kot nedostojne za svobodno državo. Pri tem mi je enkrat ušlo ime Rouilléjevo.

„Rouillé!“ je vzkliknil veliki sodnik. „Rouillé, Waadtlandski rovar? Ali poznate tega človeka?“

„Rovar? Da, tako ga imenujejo Bernski plemenitaši! A vrl človek je! Prijatelj ljudstva! Ves gori za svobodo svojih rojakov. Prav kar sem se upoznal z njim v Palais Royalu in sklenil prijateljstvo...“

„Zdaj pa dovolj!“ je vzrožil Keyser, in žila na čelu mu je bila močno nabrekla. „Gospod poročnik, vi ste mi sicer pred nekaj tedni življenje oteli; a niti to me ne more vezati, da bi v bodoče osebno občeval s prijateljem puntarja Rouillé-ja, ki zasluži vislice, ali da bi mu celo dajal upanje na roko svoje hčerke. Moram vas prositi, da pri tej priči zapustite mojo hišo.“

Zaman je kapucin še enkrat skušal posredovati. Oba sva bila tako jezna, da je smatral za najboljše, naju čimprej ločiti, da se kaj hujšega ne zgodi. Tedaj je vstal, se poslovil od velikega sodnika ter me potegnil s sabo. Med vratmi je Blanchet, ne da bi kaj slutila o novem sporu, vročila mi pismo in vprašala, če kmalu pridem večerjat. Kapucin je mestu mene odgovoril, da me ni treba čakati, in tako sem šel iz hiše.

Na boulevardu me je vprašal o. Sekundus, kam se hočem zdaj obrniti. Skomignil sem z rameni ter rekel, da mi je vse eno; najprej da se hočem v parku Monceaux nekoliko shladiti; potem morda pojdem k Redingu v Hotel de Malte. Tedaj mi je prijazno voščil lahko noč in me povabil, naj ga drugi dan enkrat obiščem.

Šel sem torej v park Monceaux (b: Mdsó), ki ga je vojvoda Orleanski bil napravil ob Chartres-ski cesti. Potov ob Kineških vratih, od šetavcev oživljenih, sem se ognil ter poiskal samotne kraje ogromnega vrta, razvaline Martovega templja, gaj cipres in sikomorov, jarin s Kineško lopo na stebrih; naposled sem stopil v samotni Kineški pavillon, kjer bi lahko mirno prečital pisma iz domovine. A bil sem tako vznemoljen, da me niti mile besede moje matere niso razveselile kakor druge krati. Vereno pismo me je pa še posebno spravilo v slabo voljo. Pisala je tako:

Ljubi Damian! Lahko si misliš naš strah in naše veselje, ki ga nam je delalo Tvoje pismo, v katerem poročáš, kako je zgorel grad Valdouleur in kako si srečno rešil starega, od protina bolnega gospoda in njegovi hčeri. Teta je večkrat preplašena vzkliknila, mej tem ko sem brala, in jaz sem resnično trepetala. Le Katra je ostala mirna in rekla: „No, no, imejte pamet! Če bi bil zgorel, bi ne bil več tako dolgega lista napisal.“ Nato sem nesla pismo Tvoji ljubi materi, potem

v grad Zurlauben, in nazadnje je krožilo malone po vsem mestecu. Prav ponosna sem nate, da si se tako hrabro držal z baronom Redingom. To je da so nekateri nemarni jeziki dogodek o rešitvi onih gospodičen koj tako zložili, da bo eno od njiju baron za ženo vzel, drugo pa Ti. Jaz pa sem se takemu prerokovanju smejala, ker poznam Tebe in Tvojo zvestobo! — —

Nekateri od Francoskih beguncev so zdaj prišli celo k nam v Zug ter se nastanili kajpada v Zurlaubenu. Izimši enega all dveh prijaznih starih gospodov bi bili radi mene vsi lahko šli k sultanu v Carigrad. Tu jih nihče rad ne vidi, najmanj pa župnik. V cerkev jih nikoli ni, zato pa tembolj lazijo za ysakim pošteni dekletom, da si kmalu že ne bom več upala na vrt. Da bi slišal našo Katro, kako robanti čez te „postopače“ — ta je še najljudniši naslov, ki ga dobijo od nje! Nesrečo, ki jih je zadela, pravi ona, da so več ko zaslužili; in skoro da se strinjam z njo. Nekemu mlademu gizdalinu, ki me je ondan prav nesramno zalezoval na našem vrtu, je s škropilnico gnojnice štrknila na glavo ter ga tako slabo parfumiranega spodila iz vrta. V Zugu se ni smel več pokazati ter je še tisti dan izginil s primernim naukom, ki ga je dobil od Zurlaubena v slovo. Le nič se ne boj! Mojega srca mi ne vzamejo ti ‚comtes‘ in ‚marquis‘ in ‚ducs‘ (b. kôť, marki, dik) in kako že se jim pravi. Ono je na zlati verižici, a ključek do verižice imaš Ti. Nikar ga ne izgubi!

Tvoji ljubi materi se godi tako tako. Ta vedni dež, ki nam tu nagaja, ji ni pogodu. Že nekaj tednov skoro nič ni mogla na vrt. Ljudem bo težko spraviti seno. Da bi le prihodnji teden bilo sonce, ko bomo mi prali! Ti se boš takim skrbem smejal, a ne veš, kako je človeku hudo pri srcu, če je vse lepo čedno oprano, potem pa se ne more posušiti.

Vsi, vsi Te pozdravljajo, najbolj pa Tvoja zvesta

Verena.

P. S. O pesniku Salisu mi že dolgo nisi nič pisal. Nedavno sem v nekem almanahu čitala neko njegovo pesem: ‚Elegija domovini‘, ki mi je prav močno ugajala. Tu pravijo o Salisu, da drži z revolucionarci? Komaj si morem kaj takega misliti o tako plemenitem človeku. In glej! Ako bi me kaj na svetu moglo ločiti od Tebe, ločilo bi me, ko bi tako odpadel od naše vere. Zakaj o. guardian je pred kratkim pridigal, da revolucionarci niso le sovražni kralju, ampak tudi

cerkvi. No, kar se tega tiče, me ni strah zate. Tí si bil vedno pošten in pobožen.“

Tako je pisala Verena! In prav kar sem se zopet sprl z njenim očetom. Jezil sem se nase in nanj. On je pedant, ki se ne more otresti nazorov stare šole ter se povspeti do idej velike sedanjosti; jaz pa sem norec, da se prepiram in ne držim zase svoje modrosti. „Zdaj šele sem docela zapravil Verenino roko,“ sem si govoril. „Kako vse drugačno bo sledeče njeno pismo, ko zve od očeta, da sem uskočil k ‚prosvitljencem‘, k revolucionarcem!“ Jokal sem od jeze nad sabo in njenim očetom.

Polni mesec je bil že visoko na nebu, ko sem naposled poiskal Hotel de Malte v Richelieujevi ulici, prav nasproti kraljevi knjižnici. Reding ni bil doma. Naročil sem sobo in končal dan v brezmejni žalosti, obupujoč nad srečo svoje bodočnosti.

IV. KNJIGĀ.

VAŽNI DOGODKI.

XVIII.

Velike nadeje.

Naselil sem se bil v Salisovem stanovanju, ki ga je imel v najemu v čedni hiši v ulici Saint-Honoré, nedaleč od Tuilerij. Začetkom oktobra sem imel nekaj službe prostih dni, in sklenil sem jih porabiti v to, da dovršim svoje v maju začete risbe v Trianonu. Svojo knjigo za risbe, ki sem mislil, da je že izgubljena, sem šele pred nekaj dnevi po d' Hervilly-ju dobil nazaj. Ko mi jo je prvič hotel izročiti obenem z vabilom od kraljice, naj obiskujem delavnico njenega dvornega slikarja, sem bil v ječi. Pozneje so veliki politični dogodki njemu, in gotovo še bolj kraljici, malenkostno zadevo izrinili iz spomina. Ko sem pa nekega dne slučajno srečal starega maršala, se je spomnil naročila Marije Antoinette ter mi vrnil risarsko knjigo. D' Hervilly mi je tedaj veliko laskavega povedal o moji nadarjenosti ter močno obžaloval, da je mojster Robert mej tem zapustil Francoško. No, saj bi v viharju dnevnih dogodkov vse eno ne bil našel priložnosti, posluževati se njegove šole!

Stari čuvaj je godrnjaje odprl kakor vedno, in jaz sem s svojo mappo poiskal onstran jezera tisti kraj, kjer sem imel na desni malin, na levi planšarsko kočo in v sredi pred sabo z drevesi obrobljeno vodo s kraljičino hišo v ozadju. Vabljiva pokrajina je bila zdaj v jesenskih barvah še lepša. Rmene breze, rdeče in rjave bukve, vmes še temno zeleni hrasti in črnikaste jelke, nad tem pa belo sivi oblaki s progami sinjega neba in pred mano vodna površina z vsemi odsevi in bleski — ah, kdo bi mogel vse to narisati! Hotel sem vsaj poskusiti osnutek z barvami ter sem brzo črtal obrise, ko me je že nekdo motil.

Bila je Ivanka. Pozdravil sem jo in vprašal, kako se godi njej in kozam. Njej dobro, kozam tudi, je rekla; kozlički so že jako zrastle. Zakaj da vse poletje nisem nič prišel pogledat zavoljo njih? In tudi zdaj sem kar mimo šel pri njih hiši, ne da bi voščil dobro jutro. Če sem bil sinoči na veliki slovesnosti, ki jo je telesna straža priredila častnikom Flandernskega polka. Ona da je za hip mogla pogledati v dvorano Opere. Kakšna krasota! Vse svetilke na ročicah se gorele, in

vse lože so bile polne nakičenih dvornih gospa¹; in tu sta se mahoma pojavila kralj in kraljica, in bilo je živio-klicev in vzklikanja brez konca. Godba je svirala, in vsi so peli: O Richard, o mon roi!¹⁾ Zakaj pa Rihard? Saj kralju je vendar ime Ludvik. In nato so razdajali bele kokerde, in kraljica se je jako srečno smehljala, kakor že celo poletje ne. Ah, zdaj je vedno tako žalostna, odkar je dofen umrl, in kar se je toliko strašnega zgodilo to poletje sem v tem hudobnem Parizu! Le poredkoma prihaja zdaj sem na pristavo in k njej v planšarsko kočo.

Tako je dekle čebljalo, in jaz sem mu razložil, da tista pesen izjavlja zvestobo do kralja, in niti sanjalo se mi ni, kakšne posledice bo imela ta nedolžna demonstracija. Končno se mi je posrečilo, odpraviti Ivanko z obljubo, da pozneje pogledam k očetu in kozam. Potem sem malo časa risal in bil pravkar odprl šatuljo z barvami, koje Ivanka vsa zasopljena pritekla in javila, da je kraljica v selu in hoče z menoj govoriti.

„Kraljica hoče z mano govoriti? Kje pa?“ sem osupel vprašal.

„V svoji hiši, tam v onem poslopju z velikimi lesenimi mostovži.“

Kapajda sem vse pustil na mestu ter hitel proti kraljičini hiši.

Ob vznožju lesenih stolb je stal isti služabnik, ki je nekoč naju čakal na mostu pred kraljičinim belvederom. Vodil me je po stolbah navzgor in po odprtem mostovžu, opletenem s cvetočo kapucinko, v preprosto opremljeno izbo, nekako predsobo; nato je odšel. Nisem dolgo čakal, ko so se odprle druge duri, in postaren gospod me je sprevedel v prav lepo sobo. Dragocene preproge in lično pohištvo se je čudno ujemalo z malimi okni in kmečkimi lonci s cveticami na njih.

Kraljica je stala pri mizi, na kateri je bil razgrnen zemljevid Francoske. Prijazno me je pogledala ter mi dala roko poljubiti. Potem je rekla gospodu: „Ta je mladi častnik, o katerem sem vam pravila. Pogovorite se z njim o našem načrtu. Sodim, da lahko računamo na njegovo zvestobo in, če se ne motim, tudi na njegova vnemo za našo službo. Gospod poročnik“, je nato rekla meni, „moj tajnik vam odkrije načrt, ki ga bomo morda prisiljeni izvršiti. Sicer še vedno mislim, da ne bo potreben. A prav je, da ga pripravimo, in jaz sem mislila na vas, in v prvi vrsti na vašega starejega prijatelja barona Redinga,

1) O Rihard, o moj kralj!

da bi pri tem pomagala. Zato sem vas koj prosila k sebi, ko sem vas videla v parku. Kar vam bo gospod Augéard (b. Ožár) sedaj razodel, boste pozneje odkrili svojemu prijatelju Redingu, seveda kot najstrožjo tajnost, in skupno z njim bosta potem vse potrebno ukrenila“.

S temi besedami je kraljica odšla, naklonivši mi še enkrat lepo glavo v pozdrav.

Postarni tajnik, gibčen mož umnih oči, mi je z mnogimi izbranimi besedami čestital k visokemu kraljičinemu zaupanja ter povedal nato, da mora njeno veličastvo, vsled vedno bolj nevarnega položaja v deželi, misliti na to, kako bi svoje zaklade shranila izven države. Zato naj kupim dober in zložen voz za pot s štirimi konji; ne bi namreč bilo previdno, rabiti v ta namen konje in vozove kraljeve zaloge. Voz in konji morajo v soboto teden biti pripravljeni za vsako uro, da pripeljejo pred vrata Trianonovega vrta in sprejmejo zaklad.

„Da se stvar nekoliko prikrije“, mi je razlagal gospod Augéard dalje, „smo iznašli ljubezniv majhen roman. Vsa zadeva naj se zdi odpeljava dekleta; mlada Ivanka, kateri bo kraljica v zadnji uri povedala, kaj naj stori, imej vlogo odpeljanke, vi pa ali vaš prijatelj vlogo odpeljevalca. Najbolje bo pač, da vi prevzamete to vlogo, ker ste na pristavi že znani, in tedaj tudi morate — nekoliko očitno — dvorjaniti lepemu dekletu. Eh dobro“, je dejal mežikajoč, „ni treba, da kaj takega šele razlagam zalemu mlademu častniku! Vse pojde izborno; nobenemu človeku se ne bo čudno zdelo, da tako krasan mlad častnik pobegne z zalim dekletom. Saj to se na dvoru zadnjih sto let sem skoro vsak dan ponavlja. Ali imate veselje in pogum za to malo pustolóvino? Razume se, če se namera posreči — in mora se posrečiti! — zadobite s tem hvaležnost kraljice in kralja v najvišji meri in namah ustanovite srečo življenja — bogastvo, čast, kar vaše srce želi!“

Kajpada sem bil ves v ognju! Saj misel, da me je kraljica odbrala za tako podjetje, je morala vžgati. Pri tem mi je šinila v glavo misel: Verenina roka ti je gotova, ako otmeš kraljičin zaklad; tako zaslugó bo veliki sodnik zelo cenil in si v čast štel, imeti takega zeta. Vendar sem ohranil še toliko preudarka, da sem tajniku omenil, da sva moj prijatelj in jaz vojaka, in bo torej treba polkovnika vprašati dopusta.

„Vaš polkovnik je grof d' Affry“, je rekel gospod Augeard. „Hm, ni mi po misli, da bi njega vprašali dopusta. D' Affry ni prijatelj kraljice, in taka prošnja bi utegnila spraviti vso skrivnost v nevarnost. Skrbel bom za to, da dobite ob uri odhoda tukaj pismen, od samega kralja potrjen dopust, tako tudi potne liste, privilegije za mitnice in drugo, vse „v kraljevem imenu.“ Ali imate še kako po-težkočo?“

Seveda sem si mislil, da moja blagajna za nakup potne kočije in četverih konj ne bo zadostovala. A sram me je bilo, tajniku priznati svoje uboštvo. Sodil sem tudi, da bo že Reding našel potrebna sredstva. Tedaj sem rekel, da le dobim dopust, pa sem k vsemu pripravljen in rad tvegam življenje za kraljico. On je dejal, da je njeno veličanstvo to od mene pričakovalo, in da mi bo ta viteški odlok gotovo v čast in korist. Potem mi je kazal na zemljevidu, ki je bil pred nama na mizi, pot od Marley-a čez Saint Germain, Argenteuil in Saint-Deni severno od Pariza in celo do meje. Pot je bila narisana na fin papir v dveh izvodih, in vsaka poštna postaja označena z rdečim križcem.

„Ako bi se vaši konji upehali, bi morali poštno konje vzeti in brez odmora naprej voziti“, je rekel gospod Augeard. „Najbolje bo torej, ako eden od vaju naprej jezdi, da bo konje pripravljaj. Zato sem načrt poti v dveh izvodih izdelal. Zdaj pa dobro srečo, mladi prijatelj! Čim bodo konji in voz pripravljeni, javite meni — brez podpisa — in sicer le z besedo „parat“ pod tem le naslovom“.

Tajnik mi je izročil naslov in vstal. Podal mi je tri prste svoje roke, in ločila sva se.

Ko sem šel po lesenem mostovžu in po stolbah navzdol, se mi je vrtelo po glavi kakor mlinsko kolo.

Naglo sem shranil slikarsko šatuljo, zmetavši čopiče in svinčnike skupaj, ter zadrnil svojo mappo. Na pristavi sem našel Ivanko. Spomnil sem se migljaja, ki mi ga je dal tajnik, ter se pomudil pri dekletu, poprosivši jo šopka jesenskih cvetic iz njenega vrta. Dala mi je blede slezene, pisanih aster, sladkodišeče resede in nekaj zapoznelih rožnih popkov, zraven se je smejala in mi nagajivo govorila.

Ko sem se okrenil, sem v bližini videl mladega, po modi opravljenega gospoda, ki naju je z mrkim obrazom opazoval. Vprašal sem Ivanko, kdo je; in ona je nejevoljna odgovorila: „To zijalo! Nečak

je gospoda Augearda ; ne da mi míru z ženitnimi ponodbami, dasi sem ga dovolj razločno že večkrat odbila“.

Govorila je tako naglas, da sodim, da je slišal njene besede. Vsekakor se je naenkrat obrnil in odšel, zapretivši z roko. Nato sva še skupaj stopila v hlev, in občudoval sem krave in koze. Tudi starega očeta Valy-ja sem šel pozdravit. Sedel je v izbi ; vlažno jesensko vreme mu je bilo malo stopilo v sklepe. Prisedel sem za časek k njemu, in nalil mi je dobrega Švicarskega češnjevca. „Takšna češnjeva vodka je še zmerom najboljše zdravilo“, je dejal in tlesknil z jezikom. Pritrdil sem mu in vstal z obljubo, da kmalu zopet pridem. Potem sem hitel, kar moči, v Versailles.

V krčmi, kjer sem bil pustil konja, je bilo vse živo gostov, večinoma meščani in udi narodne straže, in vsi so bili močno razvneti. Govorjenje, vpitje, kretnje, vse vprek ! „Svoboda je izdana, narodna čast je osramočena !“ sem čul od vseh strani, ko sem vstopil. Potem je ob mojem pojavu mahoma nastala tišina in pridušeno šepetanje. Kmalu je stopila k meni krčmarica, čokata gospa, in vprašala, če nisem morda od Flandernskega polka. „Ne, kaj ne poznate moje uniforme ? Švicarske garde častnik sem“.

„Saj sem takoj rekla“, je popravljala krčmarica. „Vaša uniforma mi je znana, a ona Flandernskega polka še ne tako dobro, in pravijo, da je vaši podobna. Seveda, ako bi bili častnik Flandernskega polka, vas bi prosila, da bi takoj šli iz moje poštene krčme. Zakaj tukaj ne trpimo nobenih gostov, ki skrunijo čast Francoskega naroda“, je govorila gospa in upirala roki v bok. „Tu ne trpimo nobenega častnika, ki tepta trobojno kokardo, slavno znamenje svobode zato pa deva belo kokardo za klobuk, to sramotno barvo tiranije, kakor so sinoči delali ti častniki iz Flandrije in od telesne straže. Ha, glave jim odsekajo, gospod, in potem ne bodo rabili nikakšnih kokard več ; v njih krvi operejo čast Francije, v njihovi in tiranov krvi, ki so jih zapeljali v tak zločin ! Že je grozodejstvo sporočeno v Pariz, in še nocej, ali najkasneje jutri pridejo maščevalne čete. In če bi bili možje bojzaljivci in ne bi šli za svobodo v boj, bodo hrabre žene iz Pariza prišle oborožene — njih tisoč, stotisoč !“

Vesel sem bil, da sem naposled ušel nalivu besed rodoljubne krčmarice pri „Zlatem Sodu“, ko sem sedel na svojega vranca in v ostrem diru odjahal v Courbevoie. O pravem času sem dospel v vojašnico.

Ravno sem hotel razjahati, ko je naglih korakov stopal proti meni major pl. Bachmann. „Obsedite!“ je klical. „Jezdite koj nazaj v Rueil in od tam v naše vojašnice v mesto s poveljem, da mora biti vse moštvo zbrano v vojašnicah. Prišla je vest, da Orleanoya stranka namerava nenaden napad na kraljevo družino“. To se je ujemale z onim, kar sem bil slišal v Versaillesu.

To je, da se nisem mogel odtegniti povelju, dasi bi bil zelo rad spregovoril z Redingom, ki je pravkar šel čez dvor vojašnice. Vendar sem mu v naglici zaklical, naj me čaka na stanovanju, ker se imam še danes o važni stvari z njim pogovoriti. Potem sem v božjem imenu oddirjal. Rueil je blizu eno uro oddaljen od Courbevoie; tam je bil nastanjen naš četrti bataillon, mej tem ko je bil prvi nameščen v treh Pariških vojašnicah.

Iz Rueila sem jezdil čez Passy v mesto. Ko sem došel na veliki boulevard, sem koj videl, da je množica nenavadno razburjena. S težavo sem prišel skozi, jezdeč v koraku; da, nekaj krat me je hotela sodrga ustaviti, tako da sem moral narediti velik ovinek skoz ozke manj obljudene ulice, kjer sem še zablodil. Tako sem šele pozno v noči in na smrt utrujen prišel v Courbevoie.

Reding me je vendar še čakal, kakor so oznanjala njegova svetla okna. Čim sem torej razjahal, nekoliko odrgnil ubogega vranca in mu položil dobro zaslužene klaje v jaslje, sem hitel v sobo svojega prijatelja. Zaspal je bil nad „Potovanjem mladega Anaharsisa“, kar mu gotovo ni bilo zameriti. — Ko sem vstopil, se je stegnil in zdehaje vprašal, kaj imam tako strašno važnega, da obema za to spanje kratim. Ko sem mu pa ves zasopel povedal, kaj se mi je v Trianonu primerilo s kraljico in njenim tajnikom, je začudeno gledal in malo pomolčal. Naposled je rekel: „Damian, saj vendar mi nočeš natvesti slabe šale?“

Hotel sem se hudovati. A on je nadaljeval: „Le molči; že vidim, da te je resnoba. In tudi ta gospod Angeard nas ne more za nos voditi, dasi je vsa zgodba tako neverjetna.“

Potem je stopal, drgajoč čelo, parkrat po sobi gor in dol. Ustavil se je pred mano ter me o celi zgodbi še enkrat vse križem preprašal. „In si čisto gotov, da je velel zložno kočijo s štirimi konji? Pomisli dobro!“ je dejal resno.

„Tako gotov sem tega, kakor da zdaj ti stojiš pred mano. Še ponovil je in rekel, da mora biti trdna in zložna.“

Tedaj je Reding tlesknil s prstom in rekel: „Tako ti je oni gospod tajnik komaj polovico resnice povedal! Ali si tako preprost, da mu veruješ, da je za odpravo kraljičinega zaklada potrebna čvetorovprežna, zložna kočija?“

„Ne, tako neumen nisem, čeprav sem iz Zuga“, sem rekel. „A ti zabiš čedne pretveze z ugrabljeno Ivanka. V to je potrebna kočija za pot.“

„V to bi veliko bolje služil majhen voziček nego čvetorovprežna zložna kočija. Ne, Damian, gospod tajnik rabi najino službo za nekaj čisto drugega.“

„A čemu vendar, za božjo voljo?“ sem nestrpen zaklical.

„Povem ti, a potihem v uho, in skrbno se čuvaj, da živemu človeku tega naprej ne poveš.“ S temu besedami se je nagnil k meni ter mi šepnil v uho: „Zaklad, ki naj ga s čvetorovprežno zložno kočijo rešiva v inozemstvo, ni noben drug ko — k r a l j i c a sama!“

„Rudolf, sem vzkliknil in skočil pokoncu, „kaj si ob pamet?“

„Kraljica z dofenom — morda celo tudi kralj! Sedi mirno nazaj in poslušaj moje razloge.“ In zdaj mi je opisal skrajno nevarni položaj kraljeve družine. Ni dvoma, da Orléanova stranka namerja kraljevo smrt. In kakšno varnost ima kralj zdaj v Versaillesu? Par stotin telesne straže, ki ne morejo odbiti nobenega resnega napada na grad? Narodno stražo, na katero se ni zanesiti? Ali Flandernski polk, ki so ga zdaj poklicali sem, a ga bodo bržkone o prvem pritisku javnega mnjenja zopet odstranili, kakor so že Švicarje proč poslali? Vrh tega je kraljica tako obsovrážena, da ni več varna svojega življenja.“

„Ne, ne,“ tako je končal, „lahko si mislim, da kraljici ni dolgo več obstanka tukaj ter da hoče, po Artois-evem zgledu, iskati varstva pri cesarju, svojem bratu. Naravno, da se ne bo hotela ločiti od svojih otrok; ti pojdejo z njo. Morebiti tudi kralj, dasi mi to ni še prav jasno. Ivanka jih bo spremljala kot služkinja ali pestunja. In ona komedija z odpeljavo dekleta, ki ni napak izmišljena, naj bi prikrivala kraljičin beg vsaj za toliko časa, da je ne bodo več mogli ujeti. Tako bo; zanesi se! Zgodba o kraljičinem zakladu je malo nerodna izmišljava gospoda Augearda. Kaj bi koristilo kraljici, ako bi tudi svoje diamante s tolikimi težkočami spravila čez mejo? Saj jih vendar veliko laže in varneje skrrije v Versaillesu ali Trianonu — to lahko razumeš!“

Moral sem mu pritrditi, a mene je prijelo kakor vrtoglavost. Ves iz sebe od vesele razburjenosti sem objel Redinga in zavriskal: „Midva sva najsrečnija človeka na svetu. Kot rešitelja kraljice bova nesmrtna v zgodovini. Jaz bom lahko nudil svoji Vereni lepo bodočnost, in tudi ti boš ponosni gospodični z Valdouleurja bogastva in slave položil k nogam!“

„Da — če se posreči! Ako pa se ponesreči, nama pojde za glavo, in zgodovina naju bo imenovala vratolomna predrzneža, ki sva življenje ene kraljice s seboj potegnila v propast.“

„Ti si vendar nepoboljšljivi črnogled, Rudolf!“ sem mu nevoljen zaklical.

„Pustiva to!“ je rekel, „in rajše govoriva o sredstvih za izvršitev načrta. Zaenkrat vidim dve težkoči. Pred vsem mi ni dovolji stvar z dopustom.“

„Saj je Augéard obljubil, da bodo vse listine v najboljši obliki pripravljene, ko se pripeljemo z vozom pred Trianonski park.“

„Ljubše bi mi bilo, da si že podpisane s sabo prinesel. Zakaj rabila bova dopust tudi za pripravo potovanja. In bližnje dni bo dosti težko, ga dobiti, ker mora biti polk vsak hip pripravljen, odkorakati za varstvo kralja v Versailles ali pa na Sèvres-ski most. Da bi bil vsaj prosil dovoljenja, da smeva tudi našemu majorju skrivnost razodeti. On je kraljici z dušo in telesom vdan, in mogel bi nama pomagati tudi v drugi veliki težkoči — glede denarja. Zakaj nisi prosil tajnika par sto louisdorjev predjemščine?“

„Po pravici povem, bilo me je sram, Rudolf“, sem odgovoril. „Zdelo se je, kakor bi si puščala službo naprej plačati. In sem mislil, da boš ti lahko kupil voz in konje; z mojo mošnjo je seveda slabo!“

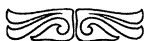
„In z mojo ne veliko bolje. Hm, in stalo bo mnogo! Štiri konji! Razume se, da ne smejo biti slaba kljuseta, ampak dobri, zanesljivi konji za kočije. Vsak bo stal svojih 50 louisdorjev. In zlozna kočija! Zopet ne sme biti star, obrabljen kason, ampak res dobra kočija. Koliko bo taka stala, zdaj niti približno ne morem ceniti. Tudi potrebno opravo treba nabaviti! Skratka, troški — z vsemi postranskimi izdatki — bodo znašali 400—500 louisdorjev!“

„500 louisdorjev!“ sem prestrašen zaklical. „Saj to je celo premoženje, vsaj po naših Švicarskih pojmi. Tako visoko stroškov nisem cenil, ali da pošteno povem, o tej stvari niti nisem bliže razmišljal.“

„Čisto kakor ‚velik gospod‘! Škoda pa, da nisva! Moraš torej rad ali nerad prositi gospoda tajnika, ali da ti da 500 louisdorjev predjemka, ali pa da smemo skrivnost zaupati tudi majorju Bachmannu. Ta bi lahko spravil skupaj potrebni denar; in tudi drugače bi bilo na vse strani bolje, če bi on za stvar vedel; potem bi imeli prosto roko za vse priprave. Le pomisli: preskusiti bova morala voz in konje ter pot, ki je zarisana na papirju, upoznati vsaj do čez Saint-Denis-a. Kako bo to mogoče, ako bo moštvo morda cele tedne zbrano v vojašnicah? In to se zdaj lahko zgodi.“

Zopet sem mu moral pritrčiti. Razmišljala sva, ali naj bi gospodu Augeardu pismeno razodel težkoče pod naslovom, ki mi ga je bil dal, ali bi bilo bolje, da bi ga osebno poiskal v Versaillesu ter ustno z njim razpravljal. Odločila sva se za zadnje, ker je bilo pismeno občevanje vsekakor nevarno. Pozno po polnoči sva se ločila.

XIX.

Konec v Versailles-u.

3. in 4. oktobra je bil dež. Že zato nisem mogel prositi dopusta, da bi v Trianonu risal. Vrhu tega so prihajale iz Pariza take vesti, da smo vsak čas pričakovali povelja za odhod. Ljudstvo se hoče vzdigniti, so govorili; Orléansova stranka da je zopet povzročila umetno draginjo in lakoto. Kajpada so mi tla pod nogami gorela! Do sobote teden bi moralo biti vse pripravljeno, a dan za dnem poteka, ne da bi mogla kaj narediti.

5. oktobra se je vendar nekoliko uvedrilo. Tedaj sem šel k majorju Bachmannu in prosil dopusta. Jezil se je radi nekega protikuza, ki je bil pravkar došel, in je rekel: „Idite radi mene, kamor hočete! Kmalu pošljem celi polk na dopust — ali pa bom sam prosil za svoj dopust. Sit sem že te vlade brez glave!“

Ročno sem se preoblekel v lično, a ne izredno civilno opravo, blizu tako, kakršno nosijo mladi odvetniki — črna fina suknja, lično nagubana nabornica na prsih in naročke s čipkami. Reding je namreč

smatral, da bo vzbudilo manj pozornosti, v taki obleki vprašati po gospodu tajniku, ko pa v uniformi.

Ko sem blizu Versailles-a prišel na mesto, odkoder je odprt pogled na cesto v Sévres, sem zaslišal bobne in neznansko vpitje. Blizu tucat bobnarjev je korakalo pred četo mož, kakršne sem poznal iz Bastijskih dni: razcapani, bradati, pijani lupeži. Za njimi pa je šla, kar je cesta široka in kar se je daleč videlo, cela vojska žensk v razfrganih blatnih krilih, z vilami, drogovi, zarjavelimi puškami na ramah, vodeč se pod pazduho in vreščeč: „V Versailles! Gremo po mojstra peka in po gospo pekovko in mladega peka! Kruha hočemo in svobode!“ Versajci, hiteč naproti ženski armadi, so kričali na vse grlo: „Živele naše hrabre Parižanke!“

Česa bolj ostudnega nikoli nisem videl, kakor je bil ta ženski sprevod. To je bila sodrga Pariška! Prvi hip sem pomišljal, ali ne bi oddirjal nazaj Courbevoie, da bi pozval naše bataillone, da pridejo branit kralja. Zakaj očitno je bil kralj tisti pek, po katerega gredo. Toda ni li bil Flandernski polk dovolj močan zoper te ženske? In ali bi smeli priti brez povelja? Ne, naprej v grad!

Skoro isti čas kakor jaz so dospele prve čete žensk na Vojni Trg. Flandernski polk je stal tu pred vnanjim omrežjem; ob notranjem omrežju, ki je ministerski dvor ločilo od kraljevega dvora, sem videl telesno stražo. Že sem mislil, da ne pridejo v grad. Tu je lepa „Luttižanka,“ nesramno kot Amazonka oblečena ženska, v družbi enakih grdob, zdirjala na konju med vrste vojakov. Denar in lepe besede so vojake omamile; takoj so se odprla križna vrata, in v par trenutkih je sodrga poplavela vnanji dvor.

Na tej strani nisem mogel v grad; to je bilo očitno. Šel sem torej okoli južnega krila in poskusil pri omrežju oranžerije. Tam stoječa straža se je sicer nekaj ustavljala, toda ko sem povedal, da sem častnik v civilni obleki in nesem tajno poročilo me je pustil skozi. Sreča je nanesla, da sem v oranžeriji naletel na vrtnarja, ki me je bil v maju videl risati v Trianonu. Koj me je zopet spoznal ter me peljal po sto marmornih stopnicah navzgor k drugemu omrežju, ki je zapiralo vhod na grajsko vrtno teraso. Tudi tu je stala straža, ki me je pa v vrtnarjevi družbi brez težkoče pustila vstopiti. Pri nekem stranskem vhodu me je vrtnar priporočil enemu služabniku, in tako sem prišel v grad.

Del poslopja, kjer sem vstopil, mi je bil docela tuj. Neskončni mostovži, na eni strani z okni na notranja dvorišča, na drugi strani

z nešteti vrati, vmes slike in kipi, govoreči k bojni slavi nekdanjih kraljev; potem zopet široke mramorne stopnice, vodeče navzdol v pritičje in navzgor v višja nadstropja. Od časa do časa so se odprla očem vmesna krila, ki so se zdela prav tako brezkončna kakor štirikrat daljša glavna krila. In vse to blodišče stopnic, hodnikov, predsob, sob in dvoran je bil le južni del, komaj četrtna celega gradu! Vprašal sem zaporedoma celo vrsto služabnikov za pisarno kraljičinega tajnika. Eden me je poslal v severno krilo, drugi v srednjo stavbo, tretji celo v ministerstva, ki so bila nastanjena v treh krilih, ločenih od glavnega poslopja, na obeh straneh grajskega dvora. Tja pa zdaj sploh ni bilo mogoče priti, ker je Pariška drhal preplavila dvor. Tekal sem po hodnikih in stopnicah, da sem se utrudil do smrti, a tajnikove pisarne nisem našel.

Naposled sem ves upehan sedel v okensko dolbino, odkoder se je videlo na dvor. Tu sta šla mimo mene dva gospoda, ki sta razvneto govorila med sabo. „Ne gre, da bi jih pustili h kralju!“ je dejal eden. „Bila bi sramota za kralja. Saj so najnavadnije vlačuge s Pariške ceste!“

„Moramo jih pustiti k njemu!“ je odgovoril drugi. „Odposlanstvo vodi predsednik Narodnega Zbora. Ako je sramota za kralja, je komaj manjša za te neodvisne narodne zastopnike. Svojat je pijana udrla v zborovalnico in tam prave grdobije počenjala.“

„Enako bodo delale tukaj v gradu pred kraljevimi očmi. Jaz ostanem pri svoji misli: treba jih je s silo potisniti iz grajskega dvora.“

„To sem priporočal njegovemu veličanstvu. A pravi: „Kako je mogoče rabiti silo zoper ženske, ki hočejo le pisano prošnjo podati?“ To je prav podla zanjka, ki nam jo je Orléans nastavil. Zoper moške bi še utegnil dobiti od kralja dovoljenje, da silo sè silo odbijem; nà, tu nam pošlje ženske!“

„Ali ste ga videli, vojvoda, kako hodi po dvorišču mej ženskami ter jim roke stiska? In le čujte, kaj kričijo!“

In res je prihajalo z dvorišča vreščanje tisočerih grl: „Živio Orléans! Naš oče! Naš kralj!“

„Da noče kralj dovoliti, da bi tega človeka zaprli!“ je rekel oni, ki sem ga slišal nazivati za vojvodo. Bil je vojvoda Luksenburški, kakor sem pozneje spoznal.

„Zdaj je prekasno! Kot narodni zastopnik je Orléans nedotakljiv. Kralj bi bil moral to prej storiti, kakor so mu od raznih strani sveto-

vali, je odgovoril drugi gospod, in oba sta se oddaljila, ko je ta pripomnil: „Morava podvizati, monseigneur, ako naj vidiva to čudno odposlanstvo. Kmalu je pripeljejo gori po kraljičinih stopnicah.“

Sklenil sem iti za gospodoma in hitel v mali razdalji za njima. Tu me je čisto nenadoma srečal oni mladi človek, ki me je bil pred nekaj dnevi videl na vrtu Trianonske pristave, in o katerem je Ivanka rekla, da je tajnikov nečak. Tudi on me je takoj spoznal vkljub moji civilni opravi.

„Oj glej no — ljubec male mlekarice iz Trianona!“ je zaklical. „Kako pridete sem, in še preoblečeni! Ali imate tudi tu v gradu kakšno ljubico ali pa ste izmed agentov teh Pariških šem tu zunaj?“

Ogovor je bil tak, da bi ga v drugačnih okoliščinah ne bil pustil brez kazni. Tako pa sem imel toliko preudarnosti, da sem jezo pozrl in čisto prijazno rekel: „Veseli me, vas videti! Motite se pa, če mislite, da se me taki vzroki pripeljali sem v grad. Imam le prav kratko poročilce na vašega gospoda strica, kraljičinega tajnika, in vi boste gotovo tako dobri, da mi pokažete njegovo pisarno.“

Tajnikov nečak me je pogledal s tako zlobnim obrazom, da bi bilo na vsak način previdno, ne zaupati mu. A bil sem vedno zaupljivega srca. Tu me je vprašal, kakšno je tisto poročilo, češ, da ga lahko on sam opravi. Zahvalil sem se in rekel, da moram osebno govoriti.

„Tedad pojdite za menoj!“ je rekel ter me pogledal, kakor bi me hotel prebosti. Mislil sem si, kaj pač namerava. Šla sva po stopnicah navzgor in navzdol, skoz galerije in hodnike, po katerih ne bi nikoli več našel poti, naposled mi je s svojim ključem odprl neke duri ter mi velel stopiti v malo izbo. „Tako“, je dejal, „to je pred-soba k pisarni mojega gospoda strica. Ta hip ni doma, a že pride kmalu. Mej tem gospodu želim vztrajno potrpljenje.“ To govoreč se je bil malopridnež, predno sem jaz le ovedel, izmuznil skozi duri ter jih zaprl s ključem.

Kajpada sem planil k durim in zavpil: „Ho, ho, kaj to pomeni? Ne zapirajte me vendar!“

„Radi vaše varnosti, gospod, morate mi to že dovoliti,“ se je posmehoval. „Toliko sodrge imamo v gradu, in v kratkem bodo vse te vlačuge vdrle v grad. To bi vendar bilo malo nevarno za tako lepega in galantnega mladega moža, kakor ste vi. Ne cebajte vendar v vrata, gospod! To je zelo nespodobno in čisto odveč. Duri so tukaj

vse iz trdne, polirane hrastovine, in prej si pokazite svoje noge ko pa te deske. To bi pa vendar bilo škoda za tako dobrega plesavca. Bodite torej lepo pri miru; že pridejo po vas o pravem času. In še eno: Ako bi vam moj stric v prihodnje zopet velel, odpeljati dekle, s katerim se hočem slučajno jaz oženiti, premislite si to dvakrat. Z Bogom, gospod! Dobro se zabavajte!“

Ko sem bil zaman stresal ključavnico, sem poskusil pri durih sosednje sobe. A tudi te so bile zaprte. Planil sem k oknu. Globoko pod menoj so ležale ko steklo gladke ploče „mramornega dvora“ (Cour de marbre), ki sem ga koj spoznal. Bil sem torej v osrednjem delu grajske stavbe, in ona velika okna poševno pod menoj s pomolom so od prazničnih prostorov kraljevih. Na ta dvor niso bili še vdrli ljudje. Bolj na desno, kjer so stopnice vodile navzdol na „kraljevi dvor“ (Cour Royale), sta stali dve vrsti telesne straže; in še nižje, pred omrežjem ob kipu Ludvika XIV. na konju, se je trla vpijoča in vreščeca množica, glava pri glavi napolnjuoč celi vnanji dvor in Vojni Trg. Skočiti skozi okno na mramorne ploče pod menoj, bi bil goli samomor. Klical sem vojake telesne straže na pomoč, a zaman; vpitje ljudstva, ki so mi bili mnogo bližji, je zadušilo moj glas.

Moral sem se udati svoji usodi, ter čakati, „da pridejo po me“, kakor je bil rekel nečak gospoda Augearda. Sedel sem torej na nekakšen kanapé in začel mirneje premišljevat, kar se mi je primerilo. Očitno mi je gospod nečak iz ljubosumnosti tako nagodil; videl me je, da sem se šalil z Ivanko, in dobro sem se spominjal njegovega strupenega obraza. A kako je prišel do tega, da mi je očital odpeljavo dekleta, kakor ga je njegov stric izmislil? Gotovo je v Trianonu vlekkel na uho najin pogovor, ali pa pustil koga drugega prisluškovati (morda kraljičinega slugo?) Pri tem so morebiti kakšen stavek ujeli, pa še tistega napak umeli. Ali je pa nečak slišal tudi o samem načrtu? Kaj tedaj? Kaj pomeni grožnja: „pridejo po vas?“ Ali me bodo zaprli? Kdo in zakaj?

Vse to mi je bila uganka. In ker moja navada ni, dolgo razmišljati nejasne stvari, sem legel na sofo s tolažbo: „Česar ni moči spremeniti, treba pustiti,“ ter čakal uro za uro. Mej tem sem zaspal v kljub hrumenju in vpitju, ki je še vedno vršalo sem z vnanjega dvora.

Ne vem, kako dolgo sem spal. Strelji so me zbudili. Ko sem skočil pokoncu, sem sprva mislil, da grad gori; zakaj rdeče žarenje je razsvetljevalo mojo sobo, in divji krik mi je prodiral na uho. Ko

sem pogledal skoz okno, sem se prepričal, da žar prihaja od ognjev, ki jih je drhal zanetila na grajskem dvoru. Tudi notranja dvorišča in celo mramorni dvor so bili zdaj polni vojakov in žensk. Ležali so in pili in plesali okrog ognjev. Divje in ostudno so zdelovali; zakaj skoro vsi so bili pijani. Tulili so kakor zveri in rjovel: „Ubijte kraljico! Glavo Avstrijanke hočemo! Njeno glavo in srce!“ Svojat, oborožena z drogovi in starimi pištolami, se je trla ob portalu, vodečemu h kraljičinim stopnicam. Tam je stal močan oddelek vojakov, „narodna straža“, kakor sem takoj spoznal, bržkone od prejšnje Francoske garde, ki se je bila tako odlikovala z nezvestobo do kralja. Ne da bi ustavila besnečo množico, je marveč stopila v stran, in cela povodenj se je izlila v vežo in po krasnih marmornih stopnicah, vodečih k sobam Marije Antoinette. Tam na stopnišču, ali morda že v pred-sobi, je divjal boj; tam so bili sproženi strelji, ki so me bili zbudili.

Kakor sem pozneje zvedel, je bil Lafayette na čelu 30.000 mož dospel iz Pariza, da bi od kralja izsilil podpis pod „človekove pravice“ ter ga prisilil do tega, da se pripelje v Pariške Tuilerije, kjer je bilo njegovo življenje enako jetnikovemu. S svojim prihodom je napravil nekaj reda, zastražil vhode s svojimi ljudmi, tako da so se udi telesne straže — sami sinovi najstarejšega plemstva, obsovraženi od ljudstva — mogli umakniti v notrajnjščino gradu Lafaqette pa je, ne da bi ostal v gradu, šel v svoje stanovanje v mestu in tam legel počivat. Mej tem pa so nekdanji nezvesti gardisti pustili v grad morivce, ki jih je bil najel vojvoda Orléanski, in začela je morija plemiške telesne straže, ki je branila kraljičino življenje.

Pravkar se je pojavil pred portalom orjaški lupež z dolgo, kakor opeka rdečo brado in z zverinskim obličjem. Z okrvavljenimi rokami je držal kvišku dve odrezani glavi, in hijene so pozdravile ta grozni prizor s krikom: „Živio Jourdan (b. Žurdán) glavosek!“

Kmalu sem videl tucat glav in še več, na drogove nasajenih, ki so z njimi plesali krog plapolajočih ognjev. A stotera grla so na vso moč kričala in tulila: „Še več glav! Kraljičino glavo! Kraljevo glavo in vseh, ki so v gradu! Samo dofenu in vojvodi Orléanskemu zanesite!“ Tako vpitje je prodiralo z dvora k meni, a pod menoj, zraven mene na stopniščih, po hodnikih se je oglašal strel za strelom, krik, grgranje umirajočih.

Tu me je prepadel strah, da je tudi po meni. Dal mi je nadčloveške moči; z vso silo sem se zaletel z ного v duri — in klju-

čavница je odjenjala. Minuto pozneje sem stal, oborožen z nogo, ki sem jo od mize odlomil, na bližnjih stopnicah ter sem pobil morivca, ki je pravkar hotel zadati smrtni udarec staremu d' Hervilly-ju. Iztrgal sem lopovu orožje in tisti hip sem bil že zapleten v besen boj. Na čelu male čete telesne straže in zvestih služabnikov je skušal maršal zabraniti dohod k tistemu delu gradu, kjer je kralj stanoval. A sovražna premoč nas je korak za korakom rinila po dolgem hodniku nazaj; potem je šlo skoz dolgo vrsto krasnih soban, in naposled smo se postavili pred visokimi dvokrilnimi durmi k zadnjemu, obupnemu boju.

„Tu je kraljeva soba“, nam je rekel d' Hervilly. „Tu umremo. Le čez naša trupla naj gredo skoz ta vrata!“

Že smo mislili, da je vse izgubljeno, zakaj število morivcev se je množilo, a naših je bilo vedno manj. V prepričanju, da je prišla moja zadnja ura, sem pomislil, kaj poreče moja bolna mamica ob sporočilu, da sem umrl. Tu so zagrmeli trdni, odmerjeni koraki iz bližnjega stopnišča, in mož v generalski uniformi z golo, visoko dvigneno sabljo je na čelu male čete zvestih grenadirjev planil v pred-dvorano, kjer smo se bojevali. Bil je Lafayette. Naši napadavci so pobegnili, Lafayette je odprl duri v sobo, in hip pozneje smo stali pred kraljevo družino.

Nikoli ne pozabim, kaj sem tu doživel! Najgloblje ponižanje kraljestva se je imelo dopolniti ravno v prostoru, ki ga je bil ponosni kralj z vsem možnim sijajem opremil, da nekako poboži svojo kraljevsko čast. Prvi žarki jutranjega sonca so prodirali v praznično sobano Ludvika XIV. Tu je stala njegova postelja — mislim, da ni noben oltar v Parizu, ki bi se po krasoti in dragotinah mogel meriti z njo. Te tkanine, ta vézenja, ti znaki kraljestva, in v sredi visoke baldahinove stene — veliko, žareče zlato sonce „Sončnega Kralja.“ In pred to sijajno posteljo je stala, bleda in s solzami v očeh, a brez strahu, Marija Antoinetta, ter je skušala plačočega dofena kriti s svojim telesom. Zakaj pravkar ji je bila izstreljena kroglja vrgla črepinje razbite šipe pred noge ter bila zadela v nasprotno steno.

„Ljudstvo se bo le s tem pomirilo, ako kraljeva družina gre stanovat v Pariz“, je rekel Lafayette.

Takoj je kralj stopil na pomol. Ni mu manjkalo hrabrosti, pač pa odločnosti. Množica je vpila: „V Pariz! V Pariz!“ Ta hip smo trepetali za njegovo življenje. Kralj je prikimal z glavo; tu je svojat

zavpila: „Živio kralj!“ Potem se je odzval klic: „Kraljica! Kraljica!“ Marija Antoinetta je prijela svoje otroke in z njimi stopila pred tiste, ki so pravkar s tisočnimi glasovi zahtevali njeno smrt. „Proč z otroci! Nočemo otrok!“ je besnela drhal. „Torej hočejo moje življenje!“ je pač mislila Marija Antoinetta. A z rokami na prsih prekrižanimi in oči k nebu dvignene, je srčno stopila sama k balustradi pomola. Ta srčnost je spremenila besnost drhali vsaj za trenotek v pravo navdušenje: „Vrlo! Živio kraljica!“ je donelo iz tisočerihih grl. Mir je bil za to uro sklenjen. Topovi so grmeli na Vojnem Trgu; čete so ustrelile slavnostne strele v zrak, in takoj so bili naročeni kraljevi vozovi, ki naj bi kralja prepeljali v Trilerije. V vsem je ugodil volji ljudstva: za plačilo ga je peljalo v ječo — zaenkrat v sijajno!

Še enkrat sem se ozrl na žareče solnce na posteljnem baldahinu in na podobo Ludvika XIV, ki je izpod svoje velike lasulje resen gledal na ta žalostni prizor. Potem sem tiho šel po stranskem stopnišču doli na vrt in korakal med bleščočimi mramornimi sohami in šumečimi vodnimi umetnijami do vratec ob Neptunovem jarinu; končno sem po ovinkih prišel v gostilno, kjer sem bil pustil svojega konja. Zakaj brezuspešno bi bilo v tej zmešnjavi vpraševati po kraljičinem osebnem tajniku. Tudi bi se ne bil rad še enkrat srečal z njegovim nečakom. Bog vedi, če sploh ni današnji dan prekrižal vsega načrta? Na vsak način sem hotel prej o stvari z Redingom govoriti.

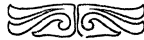
Na mojo veliko jezo vranca ni bilo nikjer najti. „Ukradli so ga!“ je rekel krčmar. „Ti Parižani so mi skoro vso hišo opustošili in zaloge in kleti oplenili. Bodite veseli, da ste življenje oteli. Sicer vložimo račun pri vladi in bomo tudi za vašega konja zahtevali odškodnino. A če bo kaj pomagalo, je drugo vprašanje.“

Moral sem torej peš iti dolgo pot nazaj Courbevoie. Prišedši na mesto, kjer sem bil včeraj zagledal ženski sprevod, sem bil zdaj priča poniževalnega kraljevega vhoda v Pariz. Mej bobnanejem so ‚Narodne straže‘ v nepreglednih vrstah korakale naprej. Ženske so se vlekle z njimi, držeč se pod pazduho. Na ceveh topov, spredaj na topniških vozeh, na vozeh za smodnik so sedele ženske s trga in umazane ribičke. Celo na nogalnik kraljevske kočije, ki je morala kakor mrliški voz počasu v korak voziti, so stopale te divjakinje ter kralju in kraljici v obraz govorile najgrše žalitve. Srce se mi je obračalo v telesu, in poln srda in nevolje sem krenil proti Courbevoic.

Ko sem tam na dvorišču vojašnice opisoval prizore, ki sem jih gledal v teku zadnjega dne, sem videl marsikatero solzo bleščati v očeh naših ljudi. Ta in oni je z robato vojaško besedo dal duška svoji žalosti, da morajo brez posla ostajati v vojašnici, ne da bi jih peljali branit kralja in njegovo družino te sodrge.

Z Redingom sem dolgo govoril še tisti večer, in on je menil, da bo današnji dan kraljico še bolj potrdil v njenih načrtih. Zato treba, da nemudoma vse prirediva za beg.

XX.

Na lastno roko.

Naslednje jutro sva nameravala Reding in jaz iti v Pariz, da bi poskusila nabaviti voz in konje. Oba sva bila v civilni obleki; zakaj ni se zdelo varno, da bi se posamezni Švicarski častniki v uniformi kazali na ceste, ki so gotovo še mrgolele od razburjene drhali. Prav ko sva hotela iti iz vojašnice, je Reding prejel pismo. Naglo ga je preletel in zardel.

„Damian,“ je rekel, „ne morem s teboj v mesto. Našim prijateljem v Etampes-u se je kaj izrednega primerilo. Nujno želé moje pričujočnosti v zadevi največje važnosti, o kateri očitvidno nočejo v pismu razpravljati. Tu glej! Razume se, da se tej prošnji ne smem odtegniti.“

List je bil napisan s čvrstimi potezami in obsegal le malo vrstic. Podpisan je bil: M. od Valdouleur-ja. Reding je dejal: „Ako ne bi stalo koj v začetku: ‚Moj oče mi naroča,‘ bi mislil, da je gospod Valdouleurski sam pisal. Sicer je to brezpomembno. Važnejše pa je, da je pismo že štiri dni staro, kakor datum kaže, in da moram torej nemudoma v Etampes, ako nočem zamuditi označenega dne.“

To je bilo hudo. Redingove pomoči, posebno njegove mirne preudarnosti, se mi je zdelo, da ne bom mogel pogrešati pri nakupu voza in konj, zlasti pa pri dobavi denarja. Pomišljal sem za trenotek. Potem sem predlagal, da bi jaz mesto njega jahal v Etampes, a on naj bi opravil posle v Parizu, ki so očitno važnejši od onih.

A o tem ni maral nič slišati. Njegova ljubezen do gospodične Marte je odločala. Ko sem mu to šaljivo očital, je zmajal z glavo in rekel: „Ne, Damian, to ne gre! Meni so pisali, torej moram jaz tja. Priznam, da je to prišlo jako v nepriložni čas. Toda do pojutrišnjem se zanesljivo vrnem, ali pa dobiš poročilo od mene. Mej tem si pa ogledaš vozove in konje in vse prirediš, tako da koj po mojem povratku lahko skleneva kupčijo. Za vsak slučaj ti napravim menico od 500 louisov na svojega bankirja Frey-a.“

Pri tem je iztrgal iz svoje bančne knjižice list, opremljen s šiframi in štampami ter zapisal nanj: „Pokazniku, lajtnantu Muosu, 500 louisdorjev na moj račun. Rudolf pl. Reding, 7. okt. 1789.“ Dal mi je še veliko dobrih opominov, da se ne dam opehariti od trgovcev s konji, nato sva se v naglici poslovila. Ti ljubi Bog, ko bi bil tačas slutil, kdaj in kako se bova zopet videla!

Shodil sem si skoro podplate po Parizu. V Ribiški Ulici, nedaleč od vojašnice naše stotnije Colonelle, je bila velika trgovina z vozovi prav blizu kraljevih konjaren. Peljali so me v lope, ki so obkrožale veliko dvorišče; tu je stalo nebrojno vozil vseh vrst, od najlažjega Whisky-ja do najtežje karosse. Tudi cela vrsta močnih in zložnih voz za potovanje je bila v zalogi.

„To je da, gospod,“ so mi rekli, „vsake vrste, kakršne želite. Trgovina gospodov Arignac in Barignac je najzmožnejša v Parizu. Trgovine gospodov Arignac in Barignac niti ne prekaša trgovina Grandin in sinovi v Ulici Saint-Honoré. Trgovina Arignac in Barignac si bo štela v čast, gospodu prodati voz čisto po njegovi izberi, tudi na poskušnjo (proti običajni varščini seveda.) Naša slavno znana trgovina nudi le najboljše izdelke, prava mojsterska dela kolarske umetnosti, vaše blagorodje! Apollo bi bil srečen, ako bi se mogel na vozu iz naše trgovine voziti po nebu. In naše cene so popolnoma poštene.“

Ko sem slišal cene, so se mi lasje na glavi ježili! Zadnji voz za pot, ki je bil še kolikor toliko zložen, naj bi stal 80 louisov. Prosil sem za par ur pomisleka, češ, da moram cene šele gospodi povedati.

„A, gospod ne kupujete na lastni račun!“ je rekel kommi trgovine Arignac in Barignac. „Gospod ste videti tako odlični, da sem mislil, da želite ta izvrstni voz za potovanje v lastno rabo. Gospod ste gotovo oskrbnik zelo, zelo odlične hiše? vojvodske hiše? E dobro.“

Podjetje Arignac in Barignac ni radovedno. A običaj je pri nas, gospodom oskrbnikom za njih trud uračunati kar najvišje opravnine. Za 80 louisdorjev, kar zaračunamo ta voz, vam bo treba le 75 plačati v gotovini. Ako bi pa rajši izbrali ta voz s finimi svilenimi blazinami, bi šlo 10 louisov v vaš mošnjček. Za Boga, to je dandanes splošen običaj, in trgovina gospodov Arignac in Barignac, ki je vedno korakala na čelu prosvete, se tudi v tem ne pusti nadkriliti od trgovine Grandin in sinovi. — Gospod oskrbnik hočete vkljub temu nekaj ur pomisleka? Dobro! Samo prosim pomislite, da utegnejo cene mej tem zopet poskočiti. Jako mnogo povprašujejo. Po včerajšnjih dogodkih se bo plemstvo še močnejše izseljevalo nego po napadu na Bastijo. In zato je naravno, da morajo vozovi za pot v cenah rasti. Toda gospod hočete nakup vendarle odložiti? Na vaš risiko, toda popolnem, kakor želite! Na svidenje, gospod oskrbnik!“

„No, pet do deset louisov mi bo prineslo, da sem se domislil, izdati se za oskrbnika. Pa saj res kupujem na račun gospoda kraljičinega tajnika! Zdaj pa naglo k temu gospodu Grandinu, ki ga je mladič tolikrat imenoval. Morda vendarle pridemo ceneje do dobrega voza.“ Tako sem mislil in tekel v ulico Saint-Honoré.

Sama ta cesta je pol ure dolga, in od Ribiške Ulice je dolga pot do hiše Grandin in sinovi. A koj so mi jo znali pokazati, in veliki kraljevi grb nad vhodom z zlatim napisom me je poučil, da ima Grandin naslov „dvornega dobavitelja.“ Tudi tukaj so me poslali v velik notranji dvor, kjer je bilo videti še več voz nego pri Arignacu in Barignacu.

„Izredno povprašujejo po vozovih za pot,“ je rekel uslužbenec, ki me je vodil. „Prav kar sem danes že desetega prodal, in tri stranke so že tukaj, da tudi kupijo potne vozove. Torej mi bo čast, ponuditi vam štirinajstega. Za zdaj jih še nekaj ostane; a če bodo dalje tako povpraševali, bi hiša Grandin in sinovi utegnila priti v redki položaj, da bo ena vrsta njene zaloge popolnem izčrpana. — Izvolite tod!“

Pri teh besedah sem stopil v skladišče, kjer je res bilo mnogo voz že označenih z besedo „prodano“, in več njih, ki so želeli kupiti, so preiskovali ostale. Našel sem tu voz, ki mi je zelo ugajal, ne pretežak, z močnimi osmi in zmetmi, in dovolj prostoren. A cena je bila ogromna. Niti da bi voz poskušal, mi niso hoteli dovoliti; češ, ime hiše je porok, da je voz dober. In na zaupno vprašanje,

kako veliko opravnino dajo oskrbniku, mi je uslužbenec šepnil v uho manjšo svoto nego v Ribiški Ulici. A mej tem ko sem se še pogajal, so prišli novi kupci, in koj so se dvignile cene vozovom.

Torej nazaj k Arignancu in Barignacu! Hitel sem, kar so me noge nesle. Zakaj moral sem misliti, da tudi tam zrastejo cene, čim pridejo novi kupci. In v tem so bili že prišli! Gospodje Arignac in Barignac so bili mej tem voz, ponujen za 80, prodali že za 120 louisov, in oni od 120, prodali že za 150 louisov. Zdaj so mi mogli ponuditi le še enega za 200 louisov (pri 10 louisih opravnine zame), in ta niti ni bil tako gosposki obložen s svilnatimi blazinami kakor oni, ki bi ga bil pred tremi urami lako imel za 100 louisov. Tudi na poskušnjo niso več hoteli dati voza; moral sem torej voz stalno kupiti tako, da sem dal 40 louisov zadatja ter obetal ostanek plačati v treh dneh. Ako ne bi plačal do četrtega dne, ostane voz gospodom Arignac in Barignac, in jaz izgubim 40 louisov zadatja.

No, voz je bil vsaj „dober in zložen“, in kraljičinemu tajniku je bilo lahko, povrniti nama par tucatov louisov več.

Zdaj pa na trg za konje! Namenjen sem bil, tisti dan ne še kupiti, ampak le zavoljo cen pozvedeti in po primernih živalih se ozreti. Ko sem bi pa na mestu, sem koj opazil, da ravno konjem za kočije cene vidome rastejo.

Mož poleg mene, ki se mu je židovsko pokolenje očitno poznalo, je jadikoval, da je minuli teden prodal svoje konje, ki bi mu zdaj vrgli dvakrat toliko. Vprašal sem ga, zakaj tako rastejo cene, in odgovoril je :

„Moj ljubi gospod, noben drug vzrok ni ko ta, da stotine in tisoči plemenitašev beže v inozemstvo, ker se boje za glave. Ah, da me je Gospod udaril s slepoto, in sem prodal svojih dvajset konj, same lepe živali, dobre živali, odličnega plemena, po 40 do 50 louisov enega, ko bi zdaj veljali po 60 ali 70 louisov, in jutri morda 80 ali 100 louisov eden, kar znese strašno škodo 800 – 1000 louisdorjev. Ah, moj ljubi gospod, kako bom prebolel tako neznansko škodo, in še v sedanjih nevarnih časih, ko se je vsa kupčija ustavila? — A če me luč mojih oči ne vara, sem mladega gospoda že prej enkrat videl, v svetli uniformi. Da, da, zdaj ljubega mladega gospoda prav natanko poznam; saj sem ga videl z gospodom baronom, z gospodom stotnikom Redingom, ko sta se pod pazduho vodila čez veliki most, ki mu pravijo „Novi Most“.

Vprašal sem Žida, če res pozna Redinga? „Kako naj bi gospoda barona ne poznal, in sem mu vedno prodajal konje za ježo? Le vprašajte svojega gospoda prijatelja, gospoda stotnika, če ne pozna trgovca s konji Baruha Frankfurterja, in če ni zadovoljen s konji, ki mu jih je on prodal. Pravični Bog! Kakšno veselje mi tu posije v žalost moje strašne zgube, da se upoznam s prijateljem svojega ljubega gospoda barona Redinga, ki mi je dražji ko tisoči tisočev!“ Mislim sem si: ta konjar, ki z Redingom kupčuje, bo vsaj toliko zanesljiv ko kateri čisto tuj človek. Tedaj sem mu povedal, da nameravam po Redingovem nalogu kupiti nekaj konj za kočijo, in da bi ga prepričal, da so res za Redinga, sem mu pokazal menico. Kako so se mu posvetile oči, in kako je možiček oživel!

„A moj preljubi, najboljši gospod! Vi hočete konje za kočijo kupiti, pa stojite tu in gledate, ko vendar cene vsako uro poskočijo za pet louisov, in ko boste jutri morali plačati dvakrat toliko ko danes, in pojutrišnjem tudi za težak denar več ne dobite čveteronogega konja, ki ne bi imel bramorja ali pa Matuzalemove starosti v svojih kosteh? Na delo!“ Potem je zavpil:

„He, Levi, boter Levi! Ta gospod, ki je prijatelj mojega prijatelja v kupčijah, gospoda barona Redinga, hoče kupiti par konj za svojo karosso. Koliko naj jih bo?“ — „Štirje.“ — „Dobro! Si slišal, Levi? Štirje! Četverko hoče gospod kupiti! In sami najboljši konji naj bodo, konji brez pogreška naj bodo! Za to sem jaz porok, ker so za mojega prijatelja v kupčijah, za gospoda barona Redinga!“

S tem sem bil zapleten v kupčijo. V hipu je boter Levi pripeljal štiri vrance pred mene, ki so se zdeli dovolj lepi. Vse so vpregli v staro kočijo ter jih vodili pred mano v koraku, v drncu, v teku. Tekli so brez pogreška. „Vajeni so eden drugega in pohlevni ko jagnjeta,“ je zatrjeval Levi, in Baruh Frankfurter in cel venec konjskih hlapcev so peli hvalo štirih vrancev. Zdaj so jih izpregli in preiskali smo posamezne: zobé, prsi, noge, kopita, binclje, vse povrsti. Kolikor sem razumel, so bile res močne in zdrave živali, ne več kot osemletne, in če bi hotel le desetino hvale verjeti, ki so jim jo peli baruh Frankfurter in celi zbor konjskih hlapcev in vaditeljev, so bili blizu najboljši konji za kočijo, kar jih je od stvarjenja sveta sem oves zobalo.

In zdaj je začelo pogajanje. „400 louisov naj veljajo in nobene livre manj, ali pa naj me prvi žrebec ubije, ki ga kupim“, je kričal

boter Levi. Boter Baruh je zibal glavo in rekel, da kakor stojijo tržne cene, ni preveč; a boter Levi naj pomisli, da gre za „prijatelja njegovega prijatelja v kupčijah, gospoda barona Redinga, s katerim upa še marsikatero kupčijo napraviti,“ in torej naj reče tristo louisov. 75 louisov za konja, ki ga je teden prej za 45 louisov od njega kupil, je vendar lepa kupčija. Tako je šlo naprej celo uro; na eni strani rotenje, da ne ,pusti več nobenega louisa, na drugi, da ne plačam nobenega več. Naposled sem se delal, kakor da hočem oditi, in res sem se obrnil. A nisem bil še dvajset korakov proč, ko je pritekel Baruh za menoj tēr mi zatrjeval, da proti opravnini 10 louisov „iz posebnega prijateljstva“ dobi konje po 90 louisov. Bil sem zadovoljen s pogojem, da plačam kupno svoto v štirih dneh, mej tem pa mora Levi skrbeti za konje. Tudi tu sem moral plačati 40 louisov zadatja, tako da je bila moja gotovina docela izčrpana.

Tako sem imel voz in konje in sem upal, da bo Reding z mojo kupčijo zadovoljen. „Ko bi čakal do jutri, bi še vse druge svote plačal,“ sem si mislil. „Sicer pa ni veliko na tem; zavoljo peščice louisov kraljica ne obuboža.“

Precěj zadovoljen s kupčijo sem se torej vračal v Caurbevoie. Ko sem šel mimo Tuilerij, sem videl, da so naši ljudje na straži. Poročnik Glutz iz Solothurna mi je povedal, ko sem šel mimo njegovega mesta, da bomo mi posihmal skupno z narodno stražo imeli službo v gradu. Sodrğa je bajè zelo predrzna; nekatere osebe da so splezale celo do oken pritličja in ostrašile madamo Elizabeto, kraljevo sestro. Potem me je še vprašal, kje je stotnik Reding? Zdi se, je rekel, da je danes rano brez dopusta odjezdil, kdo ve kam. Major Bachmann se je bajè malo povoljno izrazil o tem. Jaz sem smeję rekel, da ga ta zločin pač ne spravi pred vojni sod; kar vem, je odjezdil radi zelo nujnih poslov. S temi besedami sem odšel proti Courbevoie.

V Boulognski Šumi, skozi ktero me je vodila pot, je bilo tisti dan tako čarobno lepo, da sem sedel na klop blizu velikega slapu ter mirno premislil dogodke dneva. Potegnîl sem listnico ter začel računati: 190 louisov za voz, odštevši mojo opravnino — 360 louisov za konje, deset louisov za Baruha, k temu gotovo še 30 do 40 louisov za opravo; nadalje moram najeti kočijaža, plačati hlevariño in krmo: konec, da moja gotovina in menica za vse to ne zadostujeta. Toda,

saj se Reding pojutrišnjem vrne ter mi lahko večjo izda. Kaj pa če bi, slučajno zadržan, ne prišel? Dan potem sem moral plačati, ker nisem hotel izgubiti 80 louisov zadatja. Pa saj gotovo pride! Sicer bi mi ta Baruh Frankfurter gotovo posodil 100 ali 200 louisov.

In zdaj mi je mahoma prišla misel, da bi bila zame še veliko večja čast, ako bi sam otel kraljico! Sicer bo gotovo več ko polovica slave padla na bolj znano ime mojega prijatelja, in mene samega bodo kvečjemu imenovali kot pomočnika ali celo nič. Mislim sicer, da sem se pošteno boril zoper take nevoščljive misli ter sem prijatelju privoščil njegov delež slave. Vendar me je ta misel zalezovala, in skoro sem na tihem želel, da bi Redinga kak zadržek ustavil. Za ta slučaj sem sklenil, brez odlašanja na lastno pest delati. Potem sem zidal gradove v oblake in mislil: „Kako se bodo čudili Zurlauben, veliki sodnik, in moja ljuba mamica in Verenka, kadar bodo slišali: „Poročnik Muos je kraljico in dofena otel čez Ren!“

Tako sem prišel ob sončnem zahodu, poln zlatih sanj v Cour bevoie. Major me ni posebno milostno sprejel. Reding in jaz se zadnji čas bolj in bolj odtezava službi, je rekel. Sluti, da tiči za tem kakšno ljubkovanje, kakor navadno pri mladih častnikih. Naj preudarim pred Bogom in vestjo, če ni docela podlo početje, mlademu dekletu brez resnih namenov glavo mešati, da niti ne govori o šesti božji zapovedi. Slišal da je nekaj namigavati o neki Ivanki. Saj te mi vendar boter nikoli ne dovoli poročiti. To je da kot majorju mu stvar nič mari ni; a kot očetovski prijatelj me je hotel posvariti. Že marsikateri mladi častnik je po tej poti šel po zlu. Sicer pa bo poskrbel, da v prihodnje ne bom imel toliko prostega časa za take igrače. Za jutri imam povelje iti na stražo v Tuilerije.

S temi besedami mi je major obrnil svoj široki hrbet in me prepustil moji nevolji. Naposled pa sem se zasmel ter rekel pri sebi: „Na, čudil se boš še „ljubkovanju z Ivanko,“ kadar enkrat — na, saj boš videl in slišal!“

V svoji sobi sem našel Verenino pismo s pravcato karajočo pridigo zavoljo tega, ker sem spremenil politično mišljenje. Bral sem ga z zavestjo, da imam že v roci odpuščanje za svoj prebeg. Saj sem bil gotov, ako se posreči najino veliko početje, da mi vse odpustita veliki sodnik in posebno njegova hčerka.

„Dobri otrok! Le potrpi in čakaj prihodnje vesti o meni, in tvoje srce se razširi od pravičnega ponosa na tvojega Damiana! — Da le pojde po sreči.“ To sem rekel in smehljaje položil Vereninino pridigo k drugim njenim pismom.

XXI.

Menica.

Naslednji dan torej sem moral biti na straži ob velikem železnem omrežju, ki s Trga za Karroussel (b. Karuselj) vodi v veliki osrednji Tuilerijski dvor. Ta se prostira pred „pavillonom z uro“, srednjim delom kraljeve palače, koder je glavni dohod z mestne strani. Imel sem torej dovolj posla. Zakaj vsak hip sem moral kot častnik straže odločati, kdo sme iti skozi, kdo ne. Ko sem naposled mislil, da bom zamenjan, me je eden tovarišev prosil, naj še zanj prevzamem par ur službe. Tako sem se vrnil šele zvečer drugi dan po Redingovem odhodu v Courbevoie. Nestrpnost sem zdaj vsak trenotek pričakoval njegovega povratka. A znočilo se je, in on ni prišel. Čakal sem do polnoči — zaman. Kjo je ura bila dvanajst, sem šel še enkrat po stopnicah navzdol in prašal stražo na vratih vojašnice, če se stotnik Reding ni še vrnil. Nihče ga ni videl.

Čuden nemir se me je polastil. „Jutri,“ sem si dejal, „ali danes pravzaprav (saj polnoč je proč) moram plačati, a menica za 500 louisov ne zadostuje! In ako ne plačam, bosta trgovec z vozovi in konjar z veseljem vtaknila moj visoki zadatek v žep in kupčijo razveljavila.“ Zakaj cene so bile v resnici že nečuvveno zrastle. Plemstvo je te dni neverjetno podvizalo z izseljevanjem. Okoli 60 tisoč, kakor sem pozneje slišal, jih je pobegnilo le v Švico. Tedaj plačati sem moral na vsak način; in sicer danes!

A kako? Da bi velikega sodnika prosil za posojilo 200 louisov, je bilo izključeno. Tudi ko bi bila v dobrih odnošajih, bi mi tolike svote nikoli ne posodil, ne da bi vedel, čemu. Major me je bil ravno pred kratkim še ujezil s svojo pridigo. Ne, tema dvema ne privoščim, da bi tudi le z enim beraškim louisom pospešila krasni načrt! Kateri

od mojih tovarišev med častniki? Kar sem jih poznal od Luzerincev in Solothurincev, ki so bili bolj dobrodušni, bi mi težko da kdo mogel pomoči. Plemiški gospodje iz Berna in Freiburga so mi bili pa vedno tuji. Ne ostaje drugega, moram tega Baruha Frankfurterja prositi posojila. A storil sem to od sile nerad; ta človek je imel nekaj v lokalnem pogledu, kar me je plašilo.

Mej tem razmišljanjem sem nehoté položil Redingovo menico pred se na mizo ter nevoljno gledal na 500 louisdorjev, ki niso zadoščali. Ko bi bil Reding vedel, kako bodo cene rastle, bi bil zapisal 1000 ali vsaj 800!

Tu mi je hipoma šinila v glavo misel: kaj, ko bi to 5ico v 8ico spremenil?! Saj to je bilo tem lože, ker Reding v naglici števila ni bil z besedami pripisal. Brez odlašanja sem tudi že prijel pero, da misel izvršim. Prišel mi je sicer pomislek, da je to vendar nekakšna ponaredba; a rekel sem si: „Saj delaš čisto v Redingovem smislu. Njegova menica ima biti po njegovem namenu nekaka ‚blanko-menica‘, in gotovo mi docela pritrdi, da sem moral tako ravnati. Saj od tega tudi nima najmanjše izgube, nasprotno pa bi morala temu Baruhu Frankfurterju plačati ogromne obresti.“

Ta misel me je popolnem potolažila. Pomočil sem pero v tinto in s krepko potezo je iz 500 nastalo 800 louisov. Potem sem mirno legel na sofo in spal do jutra.

Moj prvi pogled zjutraj, ko sem se prebudil, je zadel menico. Tudi vajeno oko ni moglo spoznati, da je bila številka prepisana. Vendar pa že nisem bil tako miren kakor tisti hip po noči, ko me je bila nenadno navdala misel, izvršiti spremembo. Vzdihnul sem in vtaknil pisanje v listnico, meneč: „Saj že še pride Reding o pravem času, da mi te stvari ne bo treba izročati bankirju.“

A Reding ni prišel.

Oblekel sem svojo črno civilno suknjo; zakaj pri Arignacu in Barignacu sem moral kot oskrbnik voz plačati. Ob eni uri sem naročil Baruhu Frankfurterju priti v nemško menjalnico v Rue Cassette (b. Rí Kasèt), da mu tam plačam konje za botra Levija, kateremu je bil trgovski drug. Najkasneje ob 11 sem torej moral oditi iz Courbevoie. Položil sem žepno uro pred se in čakal Redinga do zadnje minute; a ni ga bilo, in naposled sem moral odriniti v Pariz.

Na cerkvi Saint-Sulpice je ravno bila ura eno, ko sem zavil v Rue Cassette, in resnično, tam je tudi že stal moj Baruh Frankfurter

ter me čakal. Skupaj sva stopila v menjalnico, in stal je tesno za menoj, ko sem pri mizi izročil menico.

„800 louisov na račun pl. Redinga,“ sem rekel.

Uslužbenec me je ostro pogledal, in čutil sem, kako postajam zbeگان. Ali ste vi ta gospod Damian Muos, na katerega se menica glasi?“ je vprašal.

Pritrdil sem. „Ali imate kaj pri sebi, s čemer se lahko izkažete? Časi so tako nevarni, da neznanцу take svote ne moremo izplačati.“

Moja častniška karta je bila ostala v uniformi. Zbal sem se, da je mož opazil premembo števila; da torej zato hoče odloga do jutri, da bo to preiskoval. Rekel sem, da rabim denarja nemudoma in torej prosim, da mi veruje, da sem gospod, ki ga menica imenuje. Obžaloval je, da običaj hiše ne dovoljuje izplačila; s temi besedami mi je vrnil menico.

Baruh Frankfurter se je zdelo, da je tega pričakoval. A muzal se je zadovoljno. „Dajte mi papirček le za dvajsetinko enega trenutka!“ je rekel. Dal sem mu. Žid je stopil z njim k oknu ter ga natanko preiskoval. Naposled je rekel: „Sramota je, velika sramota za tako veliko menjalnico, da se brani posoditi denar na menico, ki je v najlepšem redu. Pustite papirček meni, preljubi gospod poročnik; jaz ga prevzamem kot plačilo za krasno četrverko svojega botra Levija.“

„A ta stane le 360 louisov, in ostanek rabim za druga plačila, ki jih moram tudi še danes izpolniti,“ sem odgovoril.

„E seveda. ostanka vam ne utržem. 360 louisov za botra Levija, 10 louisov opravnine, en odstotek agio¹⁾ (b. adžio) za menico, ki jo sprejemem — najnižji agio, kar mogoče: znaša skupaj 378 louisov, ostane 422 louisov. Bog pravični, kako vam jih bom mogel v gotovini plačati — tako veliko svoto!“

No, vendar je mogel, in jaz sem hitel v Ribiško Ulico, kjer sem plačal voz. Tam sem tudi kupil opremo za konje, in zdaj je bilo vse v redu. Ko sem še najel kočijaža, ki mi ga je Frankfurter priporočil, ter mu velel, zaenkrat peljati voz in konje v Neuilly (b. Nejí) — prav blizu Courbevoie — sem se vrnil v vojašnico.

Reding še ni bil prišel. Da bi pregnal strah, ki me je zdaj v prsih tiščal, sem šel čez Seino v Neuilly, da preizkusim konje in voz. Prvo jezo sem imel s kočijažcm, ki mi ga je bil Žid priporočil; napil

¹⁾ Nadavek, kadar se da zlat denar za papirnat.

se je bil na moj račun in zdaj je ležal, pijan ko čep, na slami poleg konj. Velel sem torej hlapcu, da napreže moje vrance. Takoj mi je padla v oči velika razlika med ognjevitimi konji na trgu in temi kljuseti, ki so se počasu drsajočega koraka in k tlom povešene glave dali peljati pred voz. No, mislil sem od kraja, da jih je Žid pustil zadnje dni brez hrane, zato sem jim velel dati nekoliko ovsa. Res so se nekoliko poživeli, in konj pod sedlom je celo enkrat zarezgetal.

Obrnil sem voz proti Clichy-ju (b. Kliši-ju) in počasu vozil. Ko sem imel odprto cesto pred sabo, sem poskusil ostrejši tek in počil z bičem nad glavami konj. Res so četrť ure še dobro tekli. Tedaj pa se je konj na vojko začel spotikati, in konj kraj vojke šepati na zadnjo levo nogo. Ali je bila to ponosna četrterka, ki so jo pred tremi dnevi na trgu vsi občudovali? Začel mi je vstajati sum, ravno ko sta me srečala Gibelin in Liebegg, ki sta bila rano skupaj pojezdila v Saint-Denis.

„Haló!“ je vzkliknil Gibelin. „Muos s četrterko! In, častna beseda! res kavalirsko se drži na sedalu!“

„Ko bi le kljuseta bila nekoliko bolj kavalirska,“ se je smejal, poročnik von Liebegg. „A kaj nameravate, gospod tovariš? Mar hočete res v tem kasonu — ki je sicer prav gosposki, tristo medvedov, — odpeljati lepo Ivanko? Na, svoj živ dan bi si ne bil mislil, da ste sposobni za tako zanimivo pustolovino!“

Jaz sam sem bil poskrbel za to, da je prišla med tovariše govorica o ljubezni z mlado mlekarico v Trianonu. Zato sem se le namuzal k zadnji Liebeggovi opombi ter rekel, da je namen mojega voza zaenkrat še skrivnost. „Kar pa pravite o mojih vrancih, gospod von Liebegg, se mi čudno zdi, ali pravzaprav me potrjuje v sumu, ki se mi je pravkar zbudil. Jaz sem namreč te konje vsekakor kavalirsko plačal, 90 louisov za vsakega, in bojim se, da mi je navihanec od konjarja poslal čisto druge živali, nego sem jih kupil.“

„Po 90 louisov za ta kljuseta?“ je vzkliknil Liebegg in skočil s konja. „Moramo si jih vendar nekoliko bliže ogledati!“ Gibelin mu je sledil, in tudi jaz sem naglo stopil s sedala.

Pri konju na vojko smo začeli preiskavo. Ogledali smo zobe, in Gibelin je rekel: „Starost se ne da določiti!“ Jaz pa sem bil gotov, da konj na vojko na trgu ni imel čez osem let. Konj kraj vojke je imel bramorja; konj pod sedlom se je zdel nadušljiv, in konj kraj ruda je šepal. „Na, gospod tovariš, tu ste pa gorostasno opeharjeni! Sama

stara fiakerska kljuseta! Vsa četvorka ni vredna 90 louisov!“ je slovel končni podatek preiskave. In moral sem pritrditi. Lahko si je misliti, kakšen srd me je pograbil!

Posvetovali smo se skupno, kaj je storiti. Vprašala sta me, če sem imel priče pri kupčiji. „Da, nekega trgovčevega botra, Baruha Frankfurterja, ki se je ponašal, da je znan s stotnikom Redingom.“

Oba sta se naglas zasmejala. „Frankfurter! Eden najhujših judovskih oderuhov in pijavk, ki je lansko leto Redinga opeharil z belcem za ježo. Ta bo Leviju roko držal in na noben način ne bo pričal zoper njega! A takoj greva z vami k Židoma in bomo videli, kaj bi mogli s skupno grožnjo izviti iz njiju.“

Vrnili smo se torej skupaj v Neuilly, da bi najprej, če mogoče, kočijaža zaslišali. Gibelin mu je ulil posodo mrzle vode na glavo in to ga je toliko spravilo k pameti, da nam je vedel povedati za Levijevo štalo in Frankfurterjevo stanovanje. Vzel sem ga k sebi na sedalo, oba častnika sta sedla v voz, in tako smo se peljali, kar smo mogli naglo z nadložnimi kljuseti, nazaj v Pariz.

„Najprej k Frankfurterju,“ je del Gibelin; „ko njega omečimo, pa z njim k botru Leviju!“

Oderuški Žid je stanoval v neki hiši med Ulico Penezarnice in Châtelet-om (b. Šatlé-tom). V to blodišče tesnih in umazanih ulic ni mogel niti najlažji voz prodreti, nikar pa čveterovprežna kočija. Moralni smo jo torej pustiti v bližini Novega Mosta. Nekega mestnega stražnika smo prosili, da za napitnino malo pazi na voz; zakaj kočijažu nismo preveč zaupali, da ne bi Židoma roke držal. Nato smo tvegali v mrežo tesnih ulic tega mestnega dela.

Kakšne luknje in brlogi! Čela visokih in poševnih hiš so se malone stikala in nikoli niso puščala sončnemu žarku do tal teh zagatnih ulic. Črna, vlačna, smrdeča nesnaga se je prijemala naših čevljev, in zelenkast glen se je cedil po zidovih. Poročnik von Liebegg si je tiščal parfimiran žepni robec pred nos in usta, in Gibelin se mu je zato smejal. Naposled smo s popraševanjem našli Ulico Gnilobe in stali pred oderuhovim brlogom.

Stara, neokretna ženska je odprla. Na naše vprašanje, če stane tu Baruh Frankfurter in če je doma, ni rekla niti da niti ne, ampak nam je pokazala v malo, bedno izbico, v katero je skoz zeleno oprhnela okna komaj prodrli kakšen sončni žarek. Potem je oddrséla.

„Kaj pomeni to?“ sem jaz vprašal.

„Da smo tako srečni, da smo našli Frankfurterja doma,“ je rekel Gibelin, mora se pa še premisliti, ali nam bo privoščil čast sprejema ali ne“.

Čakali smo dobršno časa. Gospod von Liebegg je že trdil, da nobene četrte ure več ne vzdrži v smradljivi luknji. Naposled se je žensko strašilo vrnilo in javilo, da je njen brat doma in prosi, da bi veliki širokopleči gospod najprej sam za trenotek stopil k njemu, ker ima brat čisto majhno besedico spregovoriti z njim na štiri oči.

„Ta ste vi, Muos,“ je dejal Gibelin. „Hočete li sami k njemu? Ali pa ne bo bolje, če zahtevamo skupen sprejem pri tem previdnem gospodu?“

„Jaz nimam s Frankfurterjem nič na štiri oči razpravljati,“ sem rekel. A komaj sem bil te besede izgovoril, mi je šinila v glavo misel: „Če ni morda Žid na kakšen način odkril prepisa številke na menici? Kaj potem? Ali me ne bo kako osramotil pred častnikoma?“ Tedaj sem naglo pristavil: „Sicer pa mu lahko ustrezem, da bom videl, kaj mi ima tako skrivnostnega povedati.“

„Kakor gospod tovariš hoče,“ je odgovoril von Liebcgg. „A ne pustite, da bi vas navihanec še enkrat ujel!“

Frankfurterjeva sestra je zdaj prosila, naj bi za božjo voljo svoj meč pustil tam v sobi. „Mojemu bratu je nekoč neki vročekrven poročnik grozil s svojim strašnim mečem, ki ga je iz nožnic potegnil, in od tačas je postal boječega srca, tako da ne more trpeti v svoji miroljubni sobi ne meča ne take nevarne pištole, ki se tako lahko neprevidoma sproži.“

Gibelin je prasnil v vmeh nad modro previdnostjo Hebrejčevo, češ: ta pa že ni iz junaškega rodu Makabejcev! Jaz pa sem rekel, da se zavoljo Žida ne ločim od meča, in sem zahteval, da pridem nemudoma k Frankfurterju. Naposled se je stara babnica vdala.

Peljala me je skoz ozek, temen hodnik le par korakov naprej in na isti strani odprla vrata male sobe, ki se je očitno držala izbice, kjer sta ostala moja tovariša. Soba je dobivala skoz gorenji del enega okna z nekega notranjega dvorišča malo svetlobe; spodnji del je bil z neko polico zakrit. Brž ko sem vstopil, Žida nisem videl. Čepel je za nekakšno prodajniško mizo kakor v trdnjavi; za njim so bile napol odprte duri, da se je skoz nje koj lahko izmuznil v sosednjo sobo.

Čim sem ga opazil, sem zavpil nanj, da me je s konji sramotno opeharil.

„Moj preljubi mladi gospod, kaj pa tratite toliko sape in glasu, kakor bi me Bog udaril z gluhoto mojih ušes? Ali vam nisem povedal po Raheli, svoji sestri, da imam govoriti z vami besedico na štiri oči, kakor prijatelj govori s prijateljem . . .“

„A jaz nisem vaš prijatelj! Namestu dobrih vrancev, ki sem jih dovolj drago plačal, ste mi podtaknili ničvredna kljuseta. Zato sem prišel s par tovariši vas pozvat, da mi nemudoma izročite po svojem čednem botru Leviju prave konje, sicer vas pri tej priči peljem na policijo.“

„No, no! Počasi, počasi! Pravite, da niste moj prijatelj; a bolje bi bilo za vas, ako bi hoteli biti moj prijatelj. Pravite, da ste prišli z dvema svojima priteljema, da me ostrašite s policijo, in ne veste, da imam tudi jaz prijatelje tu v sosedni sobi, in da se prav nič ne bojim policije. Vi govorite tako naglas in ne veste, da bi bilo bolje za vas, da bi govorili tako tiho kakor jaz in še malo tiše, da vaša dobra prijatelja tu zraven ne slišita, kaj si imava mi dva tu na štiri oči povedati. In vendar je vmesna stena čisto tanka, tako da sem slišal vse hude in nepotrebne besede, ki ste jih govorili čez mene in mojega botra Levija. Na, na! Kaj še ne veste, o čem imam z vami spregovoriti ne štiri oči?“

Pri teh besedah mi je namežiknil s pol odprtimi trepalnicami, odprl zaklopnico slepice, ki jo je imel na mizi, pustil, da je padel žarek svetlobe na nekov papir, ki sem ga koj spoznal za Redingovo menico, in je opazoval število skoz povečevalno steklo.

„Hm,“ je dejal s tihim glasom in mežikal name, ki mi je tesno prihajalo. „Hm, kako se je mogoče tako čuditi, da se ponosni vrancevi spremene v manj dobre konje, ako se celo na krščanski menici, na menici plemiča in častnika, kar čez noč izpremenijo števila — iz 500 v 800!“

Ustrašil sem se; zakaj jasno mi je bilo, da so mi to izpremembo menice, ki sem jo pred Redingom lahko zagovarjal, drugi mogli razlagati za navadno ponaredbo. Računal sem bil z gotovostjo na to, da se Reding še o pravem času vrne ter izpremenjeno menico za svojo pripozna. In zdaj je prišla menica v roke tega oderuha in ta je spremembo odkril! Jelo se mi je svitati, kaj zdaj pride. Vendar

pa sem imel še toliko preudarka, da sem kar móči brezskrbno rekel, da Reding z narejeno spremembo soglaša.

A Žid je iz glasu mojega odgovora spoznal, da sem prestrašen, in je rekel: „Kaj se pravi — soglaša? Ali vam je dal Reding pismeno naročilo? Ali ga morete predložiti? Ali morete s sveto prisego potrditi, da vam je ustno dal tako naročilo? Zakaj pa ni sam 5 v 8 spremenil ali naravnost nove menice spisal? Kaj se tedaj pravi — soglaša? Ne, vi ste jo spremenili brez naročila gospoda Redinga! Vi ste jo spremenili v odsotnosti gospoda Redinga! Ali nisem na svoje lastne oči videl prav te menice št. 709143 datum od 7. tega na trgu v vaših rokah, in tačas se je glasila le na 500 louisov, kar lahko potrdim s sveto prisego pred vsakim sodiščem? Vi ste torej od 7. tega 500 louisov v 800 louisov spremenili; ustnega naročila za to vam gospod Reding ni mogel dati, in pismeno bi morali predložiti. Tega pa ne morete. Kar ste naredili je torej — p o n a r e d b a m e n i c e. In to sem vam hotel pòvedati na štiri oči! Zakaj? Zato ker ima Baruh Frankfurter srce za vas! Ker vas noče pahniti v največjo nesrečo! Noče vas kot goljufa in ponarejevalca menic osramotiti pred vašimi tovariši! Noče biti vzrok, da bi vas s sramoto pahnili iz častniškega zbora, da pridete na galeje ali celo na vislice, kar je postavljeno na ponaredbo menice, ko gre za tako veliko svoto! No, ali nisem govoril kakor prijatelj prijatelju? Ali mi boste zdaj še grozili s policijo?“

Meni se je delala omotica! Moral sem se prijeti za rob mize. Gledal me je s svojimi lopovskimi očmi ter se naslajal ob mojem strahu.

Kaj bo, ako kraljičin tajnik danes obvesti, naj pridem ponoči s konji in vozom na mesto, jaz pa bom radi ponarejene menice tičal v ječi? Za vsako ceno sem moral Žida do tega pripraviti, da zavoljo nesrečne stvari ne nastopi proti meni pravnega pota. Zato mi je bilo skraja zelo všeč, da je nadaljeval s čisto prijaznim glasom :

„No, no, tako hudo pač tega niste mislili! Posledic, strašnih posledic za mladega, lepega častnika, kakršen ste vi, moj preljubi gospod Muos, pač niste preudarili. A spretno — to moram reči — nad vse spretno ste ponaredbo izvršili. Ako je to res prvi poskus, vam moram k temu narediti svoj poklon. Gospod Bog vam je dal velik talent. Tinta je prav ista, in celo s povečalnim steklom je od pryotne

petice videti le majceno črtico. Ko bi ne bil slučajno videl menice na trgu za konje, bi se celo jaz varal. Še enkrat, častitam!“

Požrl sem jezo nad to nesramno žalitvijo in rekel, naj mi vrne menico; pripravljen sem podpisati enako visoko na svoje ime; saj potem nima izgube.

Zarezal se mi je in rekel: „Izgubo? Kako le morete tako nespametno govoriti! Dobiček mora imeti trgovec! Kako je le mogoče misliti na kaj tako strašnega kakor izguba!“

Ponudil sem mu menico za 1000 louisov, za 1200, za 2000 louisov, iz samega strahu in da bi časa dobil. To je, da jaz sam nisem imel niti polovice toliko premoženja, a vendar sem mislil, da bom menico lahko plačal, ako se mi posreči izpeljati načrt, radi katerega sem se zapletel v to nesrečno zgodbo.

„No,“ je dejal Frankfurter in si mel roke, „zdaj že govorite mnogo bolj pametno! 2000 louisov bi že bila majhna kupčija. Toda odpustite mi, moj ljubi gospod Muos, vaše ime mi ni porok za 2000 louisov, da, niti za tistih 800 louisov ne. Poizvedoval sem o vaših razmerah, in to me je stalo mnogo časa in svotico denarja, ki sem ga moral plačati prijatelju v kupčiji, ki si je napravil knjigo o častnikih Švicarske telesne straže. Tam stoji, da gospod Muos nima nobene premoženja, ampak le čisto negotovo upanje, postati dedič gospoda barona Zurlaubena, ki pa tudi ima več dolgov nego ljudje vedo, in mora še več dolgov delati, odkar mu Francoski kralj ne more več plačevati velike pokojnine 11.000 liver. Tako je z gospodom poročnikom Muosom, ki hoče poštenega trgovca, kakršen sem jaz, preamiti, da bi vzel menico za 2000 louisov, ko pa nima 200 louisov s čim plačati. Na, na, dobro, da sem se s poizvedbami zavaroval, če nek, bi bil pošten Žid zopet enkrat strašno nabrisan od kristjana!“

Priznal sem, da res nimam premoženja, a imam upanje da kmaľu pridem do denarja in velike časti. Vprašal me je, če sem morda zaročen s zelo bogato damo? Ako mu morem to dokazati si bo premislil mojo ponudbo; zakaj na to upanje je že večkrat mladim lepim poročnikom posodil denar brez velike zgube. Odgovoril sem, da nisem zaročen; moje upanje na denar sloni na načrtu, ki mu ga zdaj še ne morem razodeti.

Tu je neverno zmajal z glavo in rekel: „Zdaj bi moral biti pa resno jezen na gospoda poročnika, da me na vsak način hoče opehariti! A moje srce je spravljivo in ljubim vas zavoljo lepih talentov,

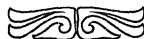
ki vam jih je Gospod Bog dal. No, no, smo pač ljudje! Torej pridem k vam na stanovanje s tem papirčkom, in vi boste z istim peresom in isto tinto pripisali samo še eno ničlo zadej za tisto število, ki ga je napisal gospod Reding, in na hrbet boste postavili, naj menjalnica meni namestu vam izplača svotico, ki stoji v menici. Ime gospoda Redinga mi je porok za to svoto. Ima premoženje, in njegov gospod oče in gospodje bratje ga ne bodo pustili na cedilu radi 8000 louisov. Gospod baron Reding je plemič, a ne trgovec; sicer bi ne bil pustil praznega prostora zadej za 500, da se prav lahko pristavi še ena ničla. Tudi bi bil previdno naredil, da bi bil število s črkami pripisal, tedaj bi prijatelj ne bil tako lahko iz 500 naredil 800. Ali ste zdaj umeli besedo, ki sem jo imel govoriti z vami na štiri oči? No, kaj tako dolgo premišljate? Pristavite številu ničlo in prepisite menico name, in jaz vas pustim pri miru! Sicer bošče v dveh minutah prijet kot ponarejevalec menic. Policaja sem že poklical, in je pripravljen tu v sosednji sobi.“

Skraja sem kar onemel, da židovski skopuh kaj takega pričakuje od mene. Ne, rajši pa izročiti vrat rablju, nego ponuditi roko za tako sramotno dejanje! Previdno je bilo od Žida, da se je zagradil za svojo mizo, sicer bi ga bil o prvem srdu zadavil s svojimi rokami. Meč — ne, tega ne omadežujem nikoli z njegovo krvjo! Kaj sem mu zaklical, ne vem. Le to vem, da so na izbruh moje togote skoro isti hip planili v sobo z ene strani oborožen birič, z druge pa moja dva tovariša častnika.

Sledilo je kratko, a mučno pojasnilo. Priznal sem, da sem v dobri veri, češ, da delam v Redingovem smislu, izpremenil številko na menici. Gibelin in Liebegg sta se osupla spogledala. Eden je dejal: „To je bilo malo kavalirsko!“ Drugi je pripomnil: „Radi tega se boste morali zagovarjati pred vojnim sodiščem!“

Birič me je hotel koj prijeti. A častnika nista pustila. „Naši polki imajo svoje sodstvo,“ je dejal Gibelin: „poročnik Muos pojde z nama in se predstavi velikemu sodniku v preiskavo!“

„In dovolj huda se mu bo godila, se bojim,“ je pristavil von Liebegg.

XXII.

Pred vojnim sodiščem.

Dve uri kasneje sem sedel v Courbevoie v preiskovalnem zaporu. Bila je mala izba naše vojašnice s križi v oknu, z eno mizo, stolom in slamnjačo na jelovem posteljnaku. Razgled se je odpiral proti jugo-zapadu na pobočje Valerianske Gore. A malo me je mikal lepi razgled. Vrgel sem se na trdo ležišče ter jokal od žalosti in jeze. Kaj se zgodi, če Augeard nenadoma pošlje vest, naj voz pride? Kako preživim sramoto, ako bom kot podel ponarejavec stal pred velikim sodnikom, pred majorjem in pred svojimi tovariši častniki? Kako bo to končalo? Z degradacijo? ¹⁾ To bi bilo hujše ko smrt! Kaj bi k temu rekel moj boter Zurlauben? In Verena? In moja uboga mati? Ah, to bo njena smrt!

Te mučne misli so me tirale v pravi obup. Nič več mi ni bilo mar življenja, in sodim, da bi si bil kaj žalega storil, če bi, kakor Voltairjanci, ne bil veroval v Boga in posmrtno življenje. A milost božja ni pustila, da bi bil toliko padel. To pripisujem molitvi svoje ljube matere; zakaj jaz sam sem bil zadnji čas le preveč zanemarjal svoje verske dolžnosti, kar mi je zdaj v nesreči jasno stopilo pred oči. Po pravici bi bil lahko v tem spoznal vzrok, da me je Bog obiskal s tako bridko poskušnjo. A v svoji togoti sem se upiral njegovim kaznujoči roki ter imel to nezgodo za čisto nezasluženo usodo.

Le nekaj me je v mojem srdcu nekoliko tolažilo: Židova nesreča. Njegovo pričakovanje ga je korenito varalo. Menica, ki jo je imel v rokah, je bila zdaj, ko sem priznal ponaredbo, docela brez vrednosti. In zdaj naj išče denar, ki mi ga je bil nanjo posodil. Lopov se je trdno zanašal, da bom prej voljan za vsak zločin, nego pa priznal svoje dejanje, ki ga je on očitvidno smatral za zlobno ponaredbo. Vedel je, da tako sam sebe uničim. Kakšna sreča, da je Reding vkljub naglici, s katero je menico pisal, vendar toliko preudaril, da jo je izdal osebno name, in da se jaz nisem dal pregovoriti, da bi jo prepisal ne Baruha! Žid bi bil sicer brez dvoma vtihotapil tisto ničlo.

¹⁾ Degradacija je izguba častniškega dostojanstva.

A kje za božjo voljo je ostal Reding? Očitno se mu je morala zgoditi resna nesreča, sicer bi bil vsaj pisal. Vse je moralo priti skupaj, da je moja nezgoda popolna!

Prišla je noč. Trudnost in žalost sta me naposled uspavali, in ko sem se predramil, je že sijal dan skozi križe v oknu. Dan velikih posledic v mojem življenju!

Okoli desete ure je prišel pome korporal z dvema možema, in vedli so me v izbo, ki jo je rabil major ali polkovnik, kadar se je mudil v vojašnici. Tam sem našel velikega sodnika Keyserja v uradni opravi, v kratkem plašču iz svile, ogrnenem čez pleča. Sedel je za zeleno mizo in imel pred sabo tinto in papir. Poleg njega je sedel oberstlajtnant von Maillardoz, že postaren mož finih, plemiških potez v obrazu, ki me je nekaj časa ostro motril skoz naočnik, ko sem stopil v sobo, in vrli major von Bachmannu, ki je s svojim poštenim vojaškim obrazom žalosten gledal predse. Nanj sem se najbolj zanašal; zakaj Keyserju je bilo moje dejanje skrajno mučno, kakor sem koj opazil, in je bilo tudi lahko umeti: kot sorodnik in ožji rojak se je čutil osebno prizadet. Pogledal me je tako svarljivo s svojimi malimi, umnimi očmi, da me je urezalo do dna duše. Zdaj je bilo za vselej pokopano vsako upanje, da kdaj privoli v mojo poroko s svojo hčerjo!

Postaviti sem se moral ob dolnji kraj zelene mize in odgovarjati na vprašanja, ki so mi jih stavili veliki sodnik in oba višja častnika. Veliki sodnik je moje odgovore sam zapisoval. K sreči je bilo zaslišanje kratko. Takoj sem priznal, da sem 5ico na menici spremenil v 8, a zatrjeval sem odločno, da sem to storil v dobri veri, prepričan, da s tem ustrezem Redingovim nameram, kar bi on gotovo potrdil, ko bi bil navzoč. Saj nisem hotel dvigniti svote zase, ampak da po njegovem naročilu nabavim voz in konje.

Moj odgovor je na majorja von Bachmanna ugodno vplival. Oberstlajtnant me je od časa do časa pozorno motril skoz naočnik, poigravajoč se z njim, a z njegovega mrzlega obličja nisem mogel nič razbrati. Veliki sodnik je slonel nad zapisnikom in očitno ni bil zadovoljen z mojim odgovorom.

Vprašal me je, čemu stotnik von Reding rabi tak voz in štiri konje, ki trdim, da sem jih po njegovem nalogu moral v taki naglici zanj kupiti in plačati.

Odgovoril sem, da tu gre za skrivnost, ki je zdaj pod nikakimi pogoji ne morem izdati, ko bi me tudi življenje stalo.

Vprašanje: Če morem o zatrjevanem Redingovem nalogu podati pismeno naročilo ali ustno pričo?

Odgovor: Ne. Stotnik Reding pa vse potrdi, čim se vrne. Ali pa naj gre sel do njega, da pošlje pismeno potrdilo.

Vprašanje: Kje pa je Reding?

Odgovor: Ako se mu med potoma ni kaj zgodilo, je mogoče o njem poizvedeti v Etampes-u. Plemiška družina, ki sva jo otela ob požaru njenega gradu, ga je nenadoma in nujno povabila k sebi. Sodim, da ni nikaka brezobzirnost, ako v tem svojem položaju družino imenujem. — Povedal sem ime gospoda marquisa od Valdouleur-ja.

Vprašanje: Če morem na svojo čast zatrditi, da so bili voz in konji nabavljeni kako z ozirom na to družino?

Odgovor: Ne. Nikakor ne.

Tu je dejal veliki sodnik: „Tedad hočem jaz povedati, čemu so nabavljeni — za enako smešno kakor nevšečno odpeljavo dekleta! Mlekarico v Trianonu je vzel na muho ta čedni poštenjakovič. In za ta podli ljubavni posel je rabil denarja, in ker ga sam nima, se je vrgel na ponaredbo menic! Po mojem prepričanju ni ponarejeno le število na menici, ampak sploh vsa menica. Vi ste odsotnost gospoda Redinga zlorabili, da se na njegov račun previdite z denarjem, ter ste nameravali pred njegovim povratkom z njegovim denarjem in s čedno ljubico že davno priti čez hribe in doline.“

„Gospod stric —!“

„Jaz nisem vaš stric — sicer je sorodstvo kdo ve v katerem členu! Sploh pa se zahvaljujem za to, da me še kdaj strica imenujete! Ovrzite mojo obtožbo, če morete!“

„Gospod major, vi ste mi vedno bili očetovski prijatelj: ali me res smatrate za sposobnega takega zločina, kakršnega mi očita gospod veliki sodnik?“

„Hm, na to zdaj ne morem odgovoriti,“ je dejal von Bachmann. „Ovrzite res nezaslišano obtožbo gospoda velikega sodnika. Povejte nam naravnost in razločno, čemu ste kupili voz in konje. Tako bo uganka najbolje rešena.“

Premišljal sem za trenotek. Zdelo se mi je, da bi skrivnost, ki se je tikala kraljičine rešitve, v svojem položaju pač lahko zaupal

zanesljivemu možu pod dolžnostjo najstrožjega molka. Toda preiskovalnemu sodniku in v navzočnosti dveh prič, ki morajo potem koj vpeljati poizvedbe in tako skrivnost ogroziti — ne, to se mi ni zdelo primerno! Rekel sem torej, da sem pripravljen tajnost zasebno razodeti gospodu majorju. On bo potem gospodoma tovarišema izjavil, če ga je moja izpovedba zadovoljila ali ne. Več po svoji vesti ne smem storiti.

Moj predlog je vznevoljil gospoda oberstlajtnanta, kakor sem takoj opazil, pač za to, ker nisem njega izbral za svojega zaupnika. Prav tako je bil Keyser nezadovoljen. Vsi trije so izjavili, da ne morejo ustreči moji želji, češ, da ni mogoče najti pametnega razloga za tako izjemno postopanje. Naj brez odlašanja povem, čemu sem nabavil voz in konje.

A vendar je bil razlog za molčanje. Zato sem se branil, dati več pojasnila. To je pa zelo slabo vplivalo nele na oberstlajtnanta in velikega sodnika, ampak tudi na majorja.

Keyser je tedaj rekel: „Ker vi niste voljni, dati pojasnila o skrivnostnem vozu za potovanje, hočem po pričah ugotoviti njegov namen.“ Gibelin in Liebegg sta bila zdaj postavljena pred me in oba sta trdila, da včeraj, ko sta me srečala z vozom na cesti v Neuilly, nisem prav nič prikrival, da nameravam z njim neko odpeljavo ali kaj podobnega. Tudi sta rekla, da je v častniškem zboru že davno znano, da se smukam okrog lepe Ivanke.

Sicer sem ugovarjal, da sem včeraj le v šali tisto rekel. A nič ni pomagalo. Veliki sodnik je kratko posnel uspeh preiskave tako le: prvič sem priznal, da sem menico gospoda stotnika Redinga samostalno spremenil, to je ponaredil, kar je nečastno in hudo kaznivo dejanje; drugič se zdi dokazano, da sem nameraval denar porabiti za odpeljavo Ivanke Valy iz Trianona; tretjič sem na sumu, da nisem menice le izpremenil, ampak celo ponaredil, in naposled četrtič, da sem namerjal pobegniti in tako vojaško prisego prelomiti. Z ozirom na te dokaze in sumnje je njegova dolžnost, predlagati, da bom postavljen pred vojaško sodišče, da me sodi.

Oberstlajtnant Maillardož me je vprašal, kaj i mam opomniti proti temu predlogu. Odgovoril sem, da sem s tem popolnem zadovoljen; le prosim, če mogoče, toliko odloga, da se vrne stotnik Reding, ali pa da se dobi od njega vest o njegovi menici in njegovih naročilih.

Major Bachmann je podpiral mojo prošnjo, in po kratkem posvetu je bilo postopanje zoper mene odloženo za tri dni, dokler ne pride poročilo iz Etampes-a. Sel naj takoj odide tja.

Mej tem so me odpeljali nazaj v ječo. Tu sem imel dovolj časa, premišljevat svojo usodo. Prva točka obtožbe, ki sem jo priznal, je bila dovolj huda. Ali bodo moji sodniki res to smatrali za „nepošteno“ dejanje? Neprevidno, nepremišljeno je pač bilo; a nepošteno ni bilo; tako mi je pravila moja vest. A tovariši so imeli zelo izbirčne nazore, kar se je časti tikalo. Spominjal sem se, da je Gibelin takoj nazval moje dejanje „malo kavalirsko,“ in Liebegg je pristavil, da se mi bo slaba godila. Druga točka obtožbe je bila pomenljiva le kot podlaga sledičih obdolžitvev. Ako bodo zdaj resno vzeli moje prazno besedičenje o ljubezni z Ivanko in njeni odpeljavi, bom pač moral trpeti, dasi sem te besede spravil med ljudi le zavoljo velikega Augeardovega načrta. Sicer se po mnenju mojih tovarišev tako lahko-miselno ljubavno početje ne poštee mnogo. A kaj bodo v Zugu mislili ob tej vesti? Kaj bo Verena čutila ob tem poročilu, ko ji bo oče gotovo vse popisal, in pa še v najhujši obliki? Že tolikrat sem si bil rekel, da je vsako upanje na zakon z njo izgubljeno, vendar sem vedno zopet opazal, da se moje srce tudi proti vsakemu upanju oklepa upanja! Tretja in četrta točka obtožbe sta se mi zdeli manj nevarni. Priredil sem si v mislih razloge, kako ji ovržem ali vsaj verjetnost izpodbijem.

Zopet sem se vrnil v mislih na Augeardov načrt. Ali naj radi mojega zapora celo spodleti rešitev kraljice in njenih otrok? Od petka naprej, to je ravno od dneva, ko bom moral stati pred vojnim sodiščem, lahko vsako uro pride Augeardovo obvestilo z besedo „gotov“. In kaj potem?!

Ure in ure sem napejal možgane, da bi našel kakšen način rešitve. Naposled sem zvečer pred tistim dnevom, ko sem imel biti sojen, prišel do sklepa, da poprosim vojaškega patra, dobrega kapucina Sekunda, da me pride obiskat. Majorju Bachmannu sem pisal, da se želim patru spovedati; in tedaj sem bil gotov, da bo goreči mož kmalu pri meni.

Res je prišel še pozno tisti večer, ko se je že mračilo. Spovedal sem se, in tedaj mi je genljivo prigovarjal, naj vse, kar bi mi sodniki utegnili prisoditi, sprejemem kakor iz božje roke v kazni za

svoje grehe. Njegove besede so me genile. Vendar pa mi je bila skoro neznosna misel, da bom po nedolžnem obsojen in morda celo ob čast pridem. Vsa moja narava se je zoper to upirala. O. Sekundus me je pa vprašal, če bi laže prenašal, ko bi vsled resnične krivde bil obsojen. In kazal mi je s tako prisrčnimi besedami na ljubega Zveličarja, ki je bil zavoljo naše krivde obsojen v bičanje, kronanje s trnjem in nazadnje v bridko smrt, da so mi solze zalile oči, ter sem naposled rekel, da se tedaj hočem vdati v božjo voljo. Čim sem bil storil to žrtvo, sem postal mnogo mirnejši. Pater je še molil z menoj ter se hotel nato z bodrilno besedo posloviti.

Tedaj sem ga poprosil, naj trenotek počaka; imam mu še nekaj tajnega zaupati. Ko mi je obljubil, da skrivnosti brez mojega dovoljenja nikakor ne uporabi ali pa, v slučaju moje smrti, šele ob času, ko objava nikomur več ne bo škodovala, povedal sem mu o načrtu kraljičinega bega. Začudeno je gledal in nekaj kratov ponjuhal iz tobačnice. Naposled je rekel, da mu je umljivo, da kraljica v teh okoliščinah misli z otroci bežati. A načrta zdaj ni več tako lahko mogoče izvršiti, kakor za časa bivanja v Versaillesu. Potem je po kratkem preudarku menil, da sem upravičen, v svojem položaju sodnikom namigniti, v kakšen namen sem rabil voz; saj gre za rešitev moje časti, mojega stanu in morda še za več!

„Če izjavite, da sta Reding in vi od visoke rodbine naprošena, tajno nabaviti potni voz za izselitev, bi utegnilo zadostovati,“ je menil pater.

Jaz sem bil drugačne misli. Ker tačas še noben zakon izselitve ni zabranjeval, bi ne bilo nobenega razloga, tajiti ime one „visoke rodbine.“ Vprašali bi po imenu, in vsaka bližja označba bi izdala Augeardovo tajnost. Tedaj je zahteval, naj dovolim, da pod pečatom molčečnosti vso zgodbo razodene polkovniku d’Affry-ju ali pa oberst-lajtnantu Maillardožu. Povedal sem mu svoje razloge, zakaj tega ne maram, pač pa sem dovolil, da stvar zaupa majorju von Bachmannu, da bi bil on z Redingom, ali v slučaju, da se ta ne vrne, tudi sam o pravem času pripravljen za izvršitev načrta.

P. Sekundus bi bil rad o celi stvari tudi z velikim sodnikom Keyserjem zaupno govoril. A o tem nisem hotel nič vedeti; preveč me je bil vznevoljil. Zato pa sva se domenila, da dobri kapucin čim preje poišče v Tuilerijah Augeardovo stanovanje, da ga pouči, kako

treba načrt spremeniti. Ako njega ne najde, bo zaprosil sprejema pri kraljici. „Obleka Assiškega berača,“ je dejal, „ima pray tako pristop na dvor, kakor plašč najbolj ponosnega Francoskega vojvode.“

Nato mi je o. Sekundus dal svoj blagoslov, spodbudil me k veselemu zaupanju ter se poslovil.

Da bi zdaj le še Reding došel pred uro, določeno za vojni sod!

A sel se je vrnil brez njega in tudi nobene gotove vesti o njem ni prinesel. Reding je bil 8. oktobra prišel v Etampes, obiskal gospoda Valdouleurskega in njegovi hčerki, a je že naslednji dan rano odrinil, da bi čim brže prišel nazaj v Pariz. Moral bi torej že več dni biti doma, ako se mu med potoma ni primerila resna nezgoda. Ker so bile ceste vsled revolucije tako nevarne, sem si moral najhujše misliti; sicer bi nas bil gotovo pismo ali po slu obvestil o svoji usodi.

Ta žalostna negotovost o usodi mojega prijatelja, ali bolje skoro da žalostna gotovost, da je postal žrtva nesreče ali zločina, me je silno potrla. Bil sem čisto zmeden, ko sem stopil v dvorano, kjer se je bilo zbralo vojno sodišče.

Stari polkovnik d’Affry je bil izjemoma osebno prišel v Courbevoie predsedovat sodnemu zboru. Na njegovi desnici in levici sta sedela oberstlajtnant in major. Potem so se vrstili stotniki drugega in tretjega batajilona; izmed njih sta mi bila le oba Luzernca, stotnik von Dürler in stotnik von Pfüffer ožja prijatelja. Vsi ostali častniki so se bili postavili zadej v dvorani. Pred nje vse sem zdaj moral stopiti in čutil sem, kako so me njih pogledi palili v dušo ter mi rdečico sramu gnali na čelo.

Polkovnik je s par besedami otvoril sejo, ki sem jih v svoji zmedi komaj umel. Potem je veliki sodnik prebral zapisnik uvodne preiskave in obtožnico. Moj odgovor na prvo točko ni napravil tistega vtiska, ki sem ga pričakoval. Sklicevanje na moje vojne tovariše, češ, da vendar ne bodo mislili, da sem táko spremembo naredil drugače nego v dobri veri, so Bernci in Freiburžani, katerih je bila večina, dokaj mrzlo sprejeli. Zdaj se je maščevalo nad menoj, da se nikoli nisem kazal posebnega prijatelja naših Švicarskih plemenitašev. Bolje se mi je posrečilo, izpodbiti ostale točke obtožbe. Povedal sem, kakšno ponudbo mi je bil Žid napravil, ki bi jo bil gotovo sprejel, ako bi bil sposoben dejanja, kakršnega me tožitelj dolži. Končno sem prosil, naj ne uničijo mene in moje časti, ne da bi se spomnili stare resnice,

da nihče hipoma ne postane tako velik zločinec. Sicer bodo enkrat spoznali, da so nedolžnega uničili, in to jih bo bolelo vse življenje. Na mojo nesrečo mi vest brani, zdaj povedati v svojo obrambo razlog, ki ga bodo pozneje brez izjeme morali priznati za polno veljavnega. Na še večjo mojo nesrečo ni navzoč stotnik von Reding, po čegar naročilu sem smatral tako dejanje za nujno. Sicer bi bil gotovo oproščen. A tudi tako zaupam na svojo nedolžnost in na Boga, njenega zaščitnika.

Veliki sodnik je rekel, da sem le velike besede govoril, a nobene obtožbe izpodbil, katere popolnoma vzdržuje. Res da nihče hipoma ne postane zločinec; a že mnogi so po ljubavnih pustolovstvih zabredli v dolgove, iz katerih so si potem skušali pomagati z zločinskimi sredstvi. Kar govorim o tajnem vzroku, ki bi bajé vse pojasnil, ko bi ga smel povedati, je prazno slepilo. Obžalovati je res, da stotnik von Reding ni navzoč; a njegova navzočnost bi bila v korist obtožbi, ne obtožencu. Zakaj nikoli si ne more misliti, da bi bil resni in pošteni von Reding držal roko tako lahkomišelnemu ljubavnemu početju. Zatorej vzdržuje obtožbo v vseh točkah ter prosi sodni zbor, da obtoženca proglasi za krivega ter ga obsodi na degradacijo. Dajlne kazni, prosi, da se mu odpuste z ozirom na njegovo dosedanje brezmadežno življenje in zlasti z ozirom na njegovo hrabrost, ki jo je pri mnogih priložnostih pokazal

Polkovnik d'Affry me je vprašal, če imam še kaj pripomniti. Hotel sem še nekaj reči; a dušilo me je v grlu, in čutil sem, da brez ihtenja ne spravim besede iz sebe. Tega me je bilo sram, in tedaj sem samo zmajal z glavo ter se pustil odvesti.

Trajalo je precej časa, da so me zopet peljali v dvorano. Že pri vstopu sem bral z obrazov, da sem obsojen. Skoro vsi so mirno zrl predse, zlasti major von Bachmann, ki me je med obravnavo ves čas bodrilno gledal. Na polkovnikov migljaj je vstal veliki sodnik ter mi povedal, da so me sodniki spoznali krivega preišljene ponaredbe menice ter me obsodili na degradacijo. Druge kazni so mi milostno odpuščene.

Že pri prvi besedi „kriv“, ki me je proglasila za brezčastnega ponarejavca, sem skoro zgubil zavest. Pravili so mi pozneje, da mi je obličje prebledelo ko kreda, in desetnika, mej katerima sem stal, sta me morala podpirati. Kakor v sanjah sem čul ropotati boben in

zveneti povelja. Pustil sem se peljati na dvor vojašnice in postaviti v čveterokot vojakov. Zopet je ropotal boben. Veliki sodnik Keyser v svojem rdečem plaščku je stopil predme ter nekaj čital — zdaj celo on s tresočim glasom — slišal sem le svoje ime in besedo „degradacija“. Nato je pristopil profos ter mi odpasal meč. Še vedno sem se komaj zavedal, kaj se z menoj godi. Bil sem kakor človek, ki ga je zadel silen udarec na glavo in se v topi bolečini vse krog njega vrti. Ko pa je profos zgrabil mojo epauletto, strgal mi jo z ramena ter vrgel pred noge, tedaj sem boleстно kriknil ter se nezavesten zgrudil.

V. KNJIGA.

V PREDMESTJIH IN NA
MARTOVEM POLJU.

XXIII.

Beg.

Dva tedna sta minula, o katerih nič ne vem povedati. Silna možganska vročica se me je bila lotila ter mi skoz celi čas ni pustila nobenega jasnega trenutka. Blazne predstave so se mi podile po glavi noč in dan; preganjal sem se z Židom Frankfurterjem; vozaril se s kraljico skoz temne gozde, po strmem stenovju gori in doli, čez reke in jezera in naposled po brezkončnem morju. In za nama je šlo vedno nekaj strašnega. Nisem tega videl; a vedel sem, da je za nama, in niti ozreti se nisem upal, ampak na vso moč sem gonil naprej, pokal z bičem in vpil: „Haló, hí, hí!“ Tako je šlo prve dni, kakor so mi pozneje pravili. Potem pa se me je polastilo nekako brezčutje in zaspanost, tako da so mi le stežka vlivali zdravil in malo mesne juhe.

Ko sem prvokrat nekoliko osveščen odprl oči, je sedel major Bachmann z o. Sekundom ob moji postelji. Major me je prijazno pogledal, pobožal mi roko, ležečo na posteljni odeji ter odšel. O. Sekundus je rekel: „Pogum! pogum!“ Hotel sem te reči v mislih zbrati; a moja glava je bila za to še mnogo prešibka, in spomin je odrekel. Zaprl sem oči ter samo to še slišal, da je vstopil polkovni zdravnik Trioson, zaukazal popoln mir in kapucina ne preveč prijazno poslal proč. Hotel sem nekaj reči, a dočim sem se pomišljal, sem že zopet zasnul.

Ko sem se prebudil — ne vem, če je bilo istéga ali naslednjega dne — sem bil sam v izbi. Pogledal sem skoz okno in videl, da zunaj naletava sneg. Vsi Sveti so bili minuli, in zgodnja zima prišla. Skušal sem se domisliti, kje sem in kaj se mi je zgodilo. A k sreči mi je opešana narava mojo preteklost še vedno zastirala z dobrotnim zagrinjalom.

Od časa do časa sem se prebujal ter se obično nahajal sam. Tedaj sem se oziral zdaj na okno in v metež snežink, zdaj na čudno zavojkast rokoko-okrasek nad svojo posteljo. Kje sem vendar že nekaj podobnega videl? Naposled sem se domislil: doma, v Zurlaubenu! Zdaj sem ujel nit, ob kateri so se mogli snovati moji spomini ter počasu, počasu v teku več dni zasledovati dogodke celo v Pariz in doli do zadnjih

dni. A tu sem zopet zadel na točko, čez katero k sreči nisem mogel. Potem sem zopet gledal skoz okno, in počasno padanje snežnih kosmičev me je pomirilo ter nanovo uspavalo.

Dr. Trioson, majhnen, gibčen možiček, je bil vsak dan bolj zadovoljen ter me naposled pustil nekoliko vstati. Zdaj sem marsikatero uro presedel v naslanjaču ter se pogovarjal z bolniškim pomočnikom, dobrosrčnim mladeničem. Tudi zdravnik je včasih sedel k meni, govoril z menoj o tem in onem, in ko je potem odhajal, je majal svojo sivo glavo ter mrmral nekaj latinskega o cerebrum*), česar pa nisem razumel. Nekoč pa je odhajaje rekel sam pri sebi: „Ne spominja se še tistega!“

Česa se še nisem spominjal?

Mej tem sem bil telesno že dobro okreval. Dobra hrana in dolgo spanje sta mi bila zopet spravila rdečico na lica. Tu je nekega dne vstopil k meni major Bachmann; prijazno mi je dal roko in rekel: „Veseli me, da vam je zopet tako dobro. Ob lepem zimskem vremenu boste zdaj kmalu smeli ven na sveži zrak. Bali smo se že, da tistega žalostnega dogodka ne prebijete.“

Kakšnega žalostnega dogodka ne prebijem? Tu je zadel moj pogled zlate epaulette majorjeve, ki jih je pravkar obsijal žarek zimskega sonca, in hipoma je stala v mojem spominu podoba profósa, ki mi je strgal z ramen epaulette!

Opotekel sem se vznak v bolniški naslanjač. Zdravnik, ki je v sosednji sobi čakal na uspeh poskusa, je prihitel in prijel za mojo žilo. Ko je videl, da so se mi oči zalile s solzami ter me je streslo močno ihtenje, se je oddahnil in rekel: „Hvala Bogu! Rešen je!“

Pustila sta me mirno izjokati prvo bolečino. Major je bil pri tem očetovsko dober. Ponavljal je: „Ubogi dečko! Pogum! Bo že zopet bolje!“ In pri tem je sam imel solze v očeh.

Sledeči dan je zopet prišel ter me povabil na majhen sprehod, le čez dvor vojašnice na vrt, čegar poti so bile otrebljene od snega. Svojo bolniško jopo iz plave flanele naj bi zamenjal z uniformo grenadirja-prostaka. A k temu se nisem dal pregovoriti; ne — ta zahteva je bila prevelika! Major je sočutno zmajal z glavo in poslal bolniškega pomočnika po mojo civilno obleko. Opravil sem se; a ko sem bil že na tem, da zapustim z majorjem sobo, me je splašila

---

*) Cerebrum = možgani.

misel, da bi morda srečal kakega častnika. Brezčasten stopiti tovarišu pred oči — ne, to se mi je zdelo neznosno! Prosil sem torej dobrega majorja, naj me ne sili na sprehod.

Sedla sva, in on je vprašal: „Moj ljubi mladi prijatelj, kaj pa naj bo zdaj z vami?“

„Ne vem!“ sem odgovoril. „A kot prostak ne morem ostati pri polku. Tega ne prenesem! Tako brez časti domov iti, Zurlaubenu, svoji materi in — ne tudi to je neznosno! Ali ne bi mogel biti premeščen k drugemu Švicarskemu polku? Na primer k polku Salis-Samaden?“

„To bi pač dosegel — a ne kot častnik, ubogi moj dečko! Toda zdaj ne govoriva dalje o tem. Hočemo vendar stvar še bolje premisliti. Mej tem pa bodite prepričani, da sem jaz za svojo osebo popolnoma uverjen o poštenju vašega ravnanja. Pokoncu glavo! Pride čas, ko se bodo tudi drugim častnikom in mojemu staremu, nekoliko svojeglavnemu prijatelju Keyserju oči odprle.“

Razume se, da je bil o. Sekundus vsled najinega dogovora majorju razodel Augewardov načrt. Vprašal sem ga torej, če ni kraljičin tajnik poslal nobene daljnje vesti. Bachmann je rekel tiho, da načrt še ni opuščen. Potem sva govorila o Redingu, o čegar usodi še vedno ni bilo nobene vesti. Njegov bratranec, Reding von Athis, je z eno četo kar najskrbneje preiskal vso cesto od Pariza do Etampes-a ter vse vasi in sela ob njej, a ni našel nobene sledi. „Gotovo je padel v roke cestnim roparjem, ki jih zdaj mrgoli po vsi Franciji,“ je končal major. Moral sem mu pritrditi, a na tistem sem si rekel: „Njegov delež je boljši od mojega.“

Kmalu ko se je bil Bachmann poslovil, mi je Brunner prinesel pismo. Spoznal sem Keyserjevo pisavo in nisem bil toliko pogumen, da bi ga koj odprl. Brunner je bil vrlo zrastel, odkar je bil pri polku. Rekel je, da upa, da bo zdaj boben kmalu zamenjal za puško. Pogovarjala sva se nekaj časa, in skušal me je tolažiti po svoje. „Vi ste imeli še srečo,“ je dejal. „Če so vam odtrgali tiste epaulette, ni tako hudo; te se že lahko nazaj prišijejo. To nič ne boli! A, ko bi morali skoz šibe teči, kakor oni dan tisti ubogi vrag iz Urija, ki je bil od domotožja pobegnil! Tedaj bi bili še vse drugače vpili, kakor tačas, ko so vam odtrgali epauletti; vendar pa ste se nam vsem hudo smilili,“ je končal.

Fant je imel dobro misel. Segel sem v žep, da bi mu po stari navadi dal malo postrežnino. Tedaj sem videl, da nimam primernega denarja pri sebi, ter sem ga prosil, naj bi šel v mojo prejšnjo sobo in mi prinesel mošniček, ki je v levem predalu moje pisalne mize. Dal sem mu ključ za k predalu, in ko je bil že v vratih, sem mu še zaklical, naj prinese tudi knjigo za risbe, ki jo je dobro poznal, in par' svinčnikov s sabo; prišlo mi je namreč na misel, da bi si lahko z risanjem nekoliko kratil čas.

Ko je bil odšel, sem odprl Keyserjevo pismo. V zavitku je bil Zurlaubenov list — prav kakor sem bil pričakoval. Z mrzlim ogovorom „Gospod!“ mi je v treh vrsticah javil, da je po gospodu velikem sodniku Keyserju obveščen o mojem nepoštenem dejanju in pravični kazni. Radi česar vas popolnem razdedinim ter vam najstrože prepovem, posihmal še kdaj bodi pismeno ali ustno stopiti pred moje oči.“ Dan in podpis.

Dasi nisem bil drugega pričakoval, so me te veste poštenega moža vendar močno pretresle. Lahko sem videl iz črk, s tresočo roko napisanih, kako veliko žalost sem napravil vrlému možu.

Preiskal sem še enkrat zavitek, če ni morda Keyser priložil kakšne vrstice meni v tolažbo in bodrilo. Tu sem našel majhen listek od Verenine roke, ki je res vlil hladilnega balzama v moje rane. Tako le se je glasil:

„Ubogi, nesrečni prijatelj!

Oče nam je sporočil strašno nezgodo, ki Te je zadela. Kakor strta sem od te vesti. To je da zdaj je najino upanje pri kraju! Oče nikoli, nikoli ne bo privolil, da bi postala Tvoja žena, razen ko bi se pokazala Tvojo popolna nedolžnost — in to še vedno mislim zoper vsako upanje.

Zakaj da si nedolžen, trdno verjamem, pa naj Te vsi drugi z očetom vred imajo za krivega. Da bi bil nameraval odpeljati ono nesrečno Ivanko, ali da bi bil Redingovo menico drugače ko v dobri veri spremenil, ne bom nikoli verjela. Predobro poznam Tvoje pošteno srce! Tudi Tvoja mati misli kakor jaz, kar je sicer čisto naravno. To Ti v vsej naglici pišem, da boš lože prenašal grozno poskušnjo. Ah, kako Ti je pač bilo pri srcu, ko je moral oče izreči nad Teboj neusmiljeno obsodbo! Saj mu odpustiš njegovo zмотo, kaj ne?

In kaj hočeš zdaj početi? Ubogi, ubogi Damian! Kot prostak v vojski služiti? Rajše bi Ti svetovala — in tudi Tvoja mati je te misli — uči se kakega rokodelstva, ki Ti zajamči pošten prežitek. Na to, da bi se vrnil domov v Zug, seveda v bližnji bodočnosti ni misliti. Srce bi mi krvavelo, ko bi videla, kako ljudje s prstom za Teboj kažejo. A če se Ti sreča zopet zasmehlja, in bo ta nesrečni dogodek pozabljen, upam, da bom vendar še doživela, da boš s Svojo navzočnostjo in ljubeznijo slajšal stara leta Svoje dobre matere.

Mej tem pa bomo prav goreče molili, da Ti Bog da moči, nositi Svoj križ in spraviti Svojo nedolžnost na dan. Vazo z užganimi rožami sem darovala pri Sankt Vereni in bratu puščavniku, ki je tam v celici, sem priporočila svojo zadevo v molitev. Rekel mi je, da bo molil k sv. Janezu Nepomuku; on da ima od Boga posebno milost, ljudem čuvati in vračati dobro ime. Moli tudi Ti z nami!

Zdaj pa naj Te po nedolžnem trpeči Zveličar in njegova žalostna Mati tolažita v Tvoji veliki bolečini — Tebe in Tvojo s Teboj žalujočo

Vereno K.“

„P. S. Pravkar sem našla še listič, ki ga je bila teta pri odpiranju pisma prezrla; ta mi pravi, da Te je usodni udarec vrgel na bolniško posteljo. Upam, da boš že okreval, ko te vrstice pridejo v Pariz. Zaenkrat o Tvoji boleznini nič ne povem Tvoji materi. Čemu? Saj ima že tako več žalosti, nego more prenašati. Piši jej, čim Ti moči dovolé. Meni ali teti zaenkrat boljše, da ne pišeš. Mislim, da bi teta pisma niti ne sprejela. Torej še enkrat: Bog Te tolaži!“

Jokal sem se kakor majhen otrok, ko sem bil prebral te vrste, in solze so mi dobro dele.

„A kaj naj zdaj počnem?“ sem se vprašal. „Tako se vrniti k svojim domov v Zug? Ne, tega ne morem! Prav tako mi srce ne da, kot prostak stopiti v drug regiment, ker mi častniške stopinje vsled razzodbe vojnega sodišča ostanejo za yedno zaprte. Treba, da si poiščem drug poklic!“

Brunner mi je prinesel mošniček. Notri je bil še ostanek denarja, ki mi ga je bil Žid izplačal na nesrečno menico, blizu 200 louisdorjev. Nisem se čutil dolžan, vrniti oderuhu niti vinarja te svote; saj mi je naredil škodo, katere bi mi ne mogel povrniti z mnogo tisoč louisdorji. Ta misel mi je šla po glavi, ko sem odprl mošniček,

da bi dal mlademu rojaku običajno postrežnino, ter sem opazil, da je moja gotovina razmeroma še precejšnja. A Brunner ni hotel denarja; rekel je, da mu je mej tem prišlo na misel, da ne spadam več mej častnike, a od vojaka tovariša ne jemlje postrežnine.

Kri mi je šinila v glavo, dasi je Brunnerjev prostodušni glas pričal, da dobro misli. Dal sem mu roko ter se obrnil proč, da ne opazi moje ginjenosti; in odšel je z „lahkonočjo“.

Mej tem se je bilo zmračilo. Strežaj mi je prinesel močno juho za večerjo ter se poslovil z opombo, da bom dobro storil, ako zgodaj grem počivat. Tu mi je nenadoma prišla misel, ki jo je zbudila knjiga za risbe, ležeča pred mano na mizi.

„Pojdi v Pariz in poišči si poštenega zaslužka pri kakem slikarju ali dekoratérju! Kaj bi le eno uro še dalje ostajal v tem mučnem položaju, ko se ti je vsak hip bati, da srečaš katerega svojih prejšnjih tovarišev, ki bo ravnal s tabo kakor z brezčastnim? Saj kot častnik si odpuščen, kot prostak se pa nisi obvezal služiti. Proč torej, še to noč!“

Kakor sem si domislil, tako sem storil. V naglici sem pod Zurlaubenovo pisanje s svinčnikom napisal par vrstic za majorja Bachmanna, zahvaljujoč ga za očetovsko ljubezen; le čisto splošno sem mu javil svoj sklep, „da začnem novo življenje.“ Naglo sem pismo zaprl in naslovil, položil zraven, v papir zavil, pet-livrski denar za lazaretskega pomočnika, ovil krog glave sukno, ki naj bi ga bil popoldne rabil za na sprehod, trdno zapel vrhnjo obleko, stisnil knjigo za risbe pod pazduho ter se izmuznil ven na temni hodnik.

Da me zdaj le nihče ne ustavi! Ne, imel sem srečo. V dveh minutah sem bil po stopnicah doli. Zdaj še mimo stražne izbe, v kateri so kadili in peli, in mimo vojaka ob vratih, ki je mirno stal v svoji stražnici ter me niti poklical ni, in bil sem na cesti v Pariz!

Naravno da mi ni bilo mogoče, po težki bolezni v mrzli zimski noči peš prehoditi skoro dve uri dolgo pot. Vsega tega nisem bil dobro preudaril pri svoji nagli odločitvi. „Le proč!“ je bila edina moja misel. Zdaj sem se spomnil male krčme ob vznožju Mont Valériena, ki sem sodil, da je komaj dvajset minut oddaljena; tja sem hotel, da tam prenočim.

A kako se je pot vlekla! Mislil sem, da s svojimi trudnimi udi nikoli ne dospem do bele hišice, ki mi jo je k sreči kazal lunin svit.

Vsak hip mi je bilo, kakor da se moram zgruditi v sneg; vzdržala me je le misel: „Izgubljen si, čim le za trenotek sedeš počivat.“ Zasopljien, opotočen, ves v pôtu sem naposled dospel tja in sem bil gostoljubno sprejet k plapolajočemu ognju na ognjišču.

Da sem slikar, sem rekel, in da sem se izgubil. Voljni so bili, dati mi prenočišče. Prijazna krčmarica je koj šla ven, pojoča staro uspavanko: *Commère, il faut chauffer le lit*¹⁾, krčmar pa mi je namešal čašo vročega vina z dišavami ter bi bil rad še malo politiziral z menoJ. A meni so že mej tem, ko sem pil, padale oči skupaj, in bil sem vesel, da sem s težavo še brez tuje pomoči prišel v svojo sobo. Spal sem, dokler mi ni drugi dan pozno zimsko sonce sijalo na posteljo.

Ko sem pa hotel vstati, sem na svojo žalost opazil, da mi noge kratko malo odpovedujejo. Preveliki napor po dolgem ležanju v bolezni jih je bil popolnem omrtvil. Rad ali nerad, moral sem se vdati svoji usodi ter ostati celih osem dni v mali krčmi v bližnji soseščini svoje vojašnice, ki sem jo videl z okna svoje izbe. K sreči je bilo vreme na moč slabo; tako ni prišel nobeden mojih prejšnjih tovarišev gori k nam, česar sem se od začetka bal.

Čez dan sem preganjal dolgčas z risanjem; zvečer pa sem s krčmarjem in njegovo veselo ženico posedal pri ognjišču. Tu sem zvedel za vse velike politične novosti, ki so se bile izvršile, odkar se je bil Narodni Zbor preselil iz Versaillesa v Pariz. Kraljeva oblast je bila po novi ustavi zelo omejena. „Vojno in mir more posihmal skleniti le s privoljenjem poslancev cele dežele,“ je dejal krčmar zmagoslavno. „S tem je napočila doba večnega miru; zakaj nikoli ne bo prišlo na um poslancem miroljubnega naroda, da bi zbudili besa vojske, ki pije nedolžno kri ter sesà mozeg narodov! Gospod moj, verujte mi, da si teh besed nisem izmislil. Slišal sem jih z govorniškega odra Narodnega Zbora ter jih potem bral v „Ljudskem Prijatelju“.

Rad sem mu verjel, da teh donečih fraz ni sam iznašel, in vprašal sem ga, kakšno oblast kralj še ima. „Kralj lahko reče ‚veto‘²⁾, ako mu kateri zakon ni po misli, ko so ga poslanci sklenili. Ako pa Narodni Zbor vztraja pri svoji volji in zakon v tretje sprejme, mora kralj odjenjati.“

1) Botra, treba pripraviti posteljo.

2) Ne dovolim.

Naglas sem se zasmeljal in rekel: „Na, preveč moči pa kralju res niso pustili! Kaj so pa že storili, da se plačajo državni dolgovi, radi česar so bili pravzaprav sklicani?“

„O, imenitno!“ je vzkliknil. „Vseh dolgov smo prosti! Le pustite, za to skrbi ta Mirabeau — ta ti je vrag, ta le! Par sto milijonov assignat¹ bo izdanih, to je nakaznic na narodna posestva. Kaj jih še niste videli? Lejte, tu je ena, vredna 10 liver, tu pa ena vredna 20 liver.“

Ogledoval sem te prve assignate, ki jih je še krasila kraljeva glava. „Nakaznice na narodna posestva — kakšna narodna posestva?“ sem vprašal.

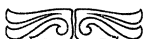
„Na posestva duhovščine! O, to so tisoči milijonov, ki so jih samostanom in škofom in cerkvam in kapelam darovali kralji in plemenitaši in meščani in berači! To zdaj domovina zahteva nazaj kot dar, ki ga treba položiti na njen oltar! O, da niste slišali o tem govoriti tega Mirabeau in Barnave, in kako se že imenujejo vsi ti gospodje! Solze so mi tekle od ginjenja! Glejte, moj gospod, ljubezen do domovine je najvišja vseh kreposti; ako domovina zahteva kako žrtev, se uklonej² vse druge kreposti, pravica, bogovdanost — na, ne vem že vseh naštetih! In povem vam, mnogi duhovniki so kot „pravi duhovni svečeniki“ po izrazu nekega govornika takoj pritrdili predlogu. Drugi seveda so se krepko otresali; zlasti neki abbé Maury je dal Mirabeau-ju — in nemalo opraviti. Resnično, dokler je oni govoril, mu je človek moral pritrjevati, a ko je potem Mirabeau zopet povzel besedo, je vendar le ta govoril pravo — ta ti je vrag, ta le!“

„A od česa naj duhovniki živijo, če se otmejo cerkvi vse stare ustanove?“ sem vprašal.

„O tem se prav kar še prepirajo. Samostani se kratko malo odpravijo, potem ničesar več ne rabijo. Župniki in kapelani in podobni pa bodo plačevani od hvaležne domovine; ničesar jim ne bo manjkalo, dokler jih bomo rabili. Zakaj, pomnite,“ je zaupno pristavil, „naši učenjaki vsi soglašajo v mnenju, da v čisti in lepi veri svobode, kadar bo enkrat prav vpeljana, ne bomo rabili nobenih duhovnikov.“

Za tisti večer mi je bilo dovolj. Tako pot torej so šli dogodki? Kaj bi rekel Salis k taki pomladi narodov brez duhovnikov in brez krščanstva?

Čim sem bil zadosti okreval, sem vprašal rodoljubnega krčmarja za račun. Dobro mi ga je zasolil. Na moje zlato mi je dal ven nekaj tistih malovrednih assignat; in silno rad bi bil vse moje louisdorje zamenjal z novim papirnatim denarjem, dasi je prej tako navdušeno hvalil assignate. Krčmar pri Mont Valériemu je bil prvi, a ne zadnji rodoljub, s katerim sem kaj takega izkusil. Pozneje sem bil vesel, da nisem sprejel njegove ponudbe; zakaj povsod, kjer sem hotel plačati z assignatami, so delali kisle obraze, mej tem ko se je vsako obličje zjasnilo, če sem vzel iz možnička dobro staro srebro ali zlato.

XXIV.

V Helvetskem klubu in pri jakobincih.

Novo leto 1790 je bilo minulo. Začasno sem se bil nastanil pri zetu stare Blauchet v Sveto-martinskem predmestju; moj rojak mi je za ceno odškodnino prepustil prijazno podstrešno izbico. Stari Huviler je bil mej tem umrl, in sin je pač imel po njem njegovo mirnost, ne pa njegove dobrodušnosti. Bil je zaprtega, mrkega značaja in zadirčnega obnašanja. Žena je bila celi dan na trgu s svojimi koši, polnimi zelenjave in sadja. Mož je imel mnogo opraviti v kleti, ki se je zdela neizčrpana zaloga cvetnega ohravta, korenja, zeljnatih glav, repe in vseh mogočih vrst sadja in zelenjave. Od kraja sem na to malo pazil, a ko sem bil že nekaj tednov pri Huvilerju in sem vsako jutro videl na novo polne velike koše in jerbace pred vrati kleti, sem nekoč nekaj opomnil o tem.

Gospodar me je pogledal s svojimi ostro motrečimi očmi, pomaknil pipo, iz katere je neprestano pušil, iz enega kota ust v drugi ter po daljšem molku spregovoril: „Da, da, moja klet je velika!“

„Pa res!“ sem rekel „Mora se raztezati pod celim vrtom, sicer ne bi mogla držati te zelenjave, kar sem je le teh par tednov videl priti iz nje.“

„Pa je še mnogo notri, za celo zimo dovolj,“ je odgovoril Huviler. Tedaj sem rekel, da bi me zanimalo videti to veliko klet. Ko je bil moj redkobesedni rojak nekaj minut naprej pušil, je iztol-

kel pepel iz svoje pipe ter rekel: „Videli boste mojo klet, ker vem, da rojaka ne izdaste. Sicer bi vas sploh ne bil sprejel v hišo, Moja klet ima namreč skrivna vratca, skoz katera dobivam vedno nove zaloge.“

Zdaj mi je pravil o rovih in jamah, ki so jih kamenarji izkopali krog Pariza in pod Parizom izza starodavnih časov, spravljajoč na dan imenitni Pariški peščenjak, ki se ni rabil le za gradivo Francoske prestolnice, ampak se je pošiljal tudi daleč po Franciji in celo čez Renske bregove. Spomnil sem se, da sem čul o teh podzemeljskih prekopih; komaj pred dvema letoma so bili kosti velikega Pariškega pokopališča, ki je bilo sredi mesta, iztrebili v te podzemeljske jame, ki so jih imenovali katakombe, kakor ona Rimska grobišča, v katera so se zatekali prvi kristjani. Huwiler je prikimal in odgovoril, da so tiste mrtvaške jame na drugi strani mesta. Njegova klet je pa v zvezi s prav čednim in prostornim hodiščem, ki po mnogih dolgih in zavitih rovih vodi k Chaumontskim (b. Šomónskim) kamnolomom blizu Pantina. Nato je pomolčal, zažgal novo pipo in naposled spraval na dan svojo ponudbo.

Po tem podzemeljskem hodišču že nekaj let dobiva iz Pantina zelenjavo in sadje, ne da bi na Pariški mitnici plačeval visoko užitnino, tako da si je mogel prihraniti par vinarjev. Zdaj pa se naglo stara, je rekel, in včasih ga muči tudi skrnina. Radi tega se mora ozreti po kakem pomočniku, ki bi kot njegov družnik naprej vodil kupčijo. In mene je izbral za to dobičkanosno mesto, češ, da sem dokaj zanesljiv mlad človek, da se ne mislim tako kmalu vrniti v Švico ter sem ta čas zaman iskal službe kot slikar. Zato naj se odločim, postati vrtnar za zelenjavo ali pravzaprav kupčevavec z zelenjavo po njegovem načinu; pripravljen mi je prepustiti pošten delež skupnega dobička.

Ta je bil torej Huwilerjev načrt! Mogoče, da se je njemu to tihotapstvo zdelo čisto dovoljeno; meni ni bilo po misli, in sem mu tudi naravnost povedal. To je pa mojega gospodarja tako razsrdilo, da mi ni pokazal vrat v klet, marveč vrata iz hiše. In v četrti ure sem stal s svojo risarsko knjigo in z drugo malo imovino sredi ceste.

Kam pa zdaj? Že večkrat mi je bil prišel na misel Rouillé, Waadtlandski rodoljub, s katerim sem se bil seznanil v Palais Royalu, ta čas ko sem se bil po razglasitvi „človekovih pravic“ vrnil iz Char-

tes-a v Pariz To je da se je bilo moje navdušenje za „svobodo“ od tedaj po zadnjih dogodkih že močno ohladilo. Zlasti veri sovražna smer revolucije, pa tudi besede dobrega očeta kapucina so naredile nekoliko vtiska name. Vendar pa sem v trenutni zadregi, v katero sem prišel po sporu s Huwilerjem, sklenil, poiskati Waadtlandca.

Ta je stanoval v mali stranski ulici Montmartskega predmestja. Zapomnil sem si bil hišo po delavnici nekega brivca, ki je imel v ogletnem oknu razstavljen Voltairjev doprski kip. Grdi obraz starega bogotajca se je pod fino frizuro, ki mu jo je umetni vlasuljar del na glavo, zdel še dvakrat bolj oduren. Na moje vprašanje je vratarica odgovorila, da je gospod doma. Če sem Švicar, me je vprašala. Potem me je po temnem hodniku peljala na neko notranje dvorišče. „Tu gori po tem stopnišču v peto nadstropje prva vrata na desno!“

Plezal sem torej kvišku po ozkih in strmih stopnicah ter naposled stal pred vrati z napisom : „Helvetski in Allobroški klub“. Nad tem pa je bil na moč slabo narisani Viljem Tell s puščico in samostrelom ter z divje izbuljenimi očmi, ki se je zdel, da odganja vsakega obiskovavca. Izrek : *Vae tyrannis!* ¹⁾ je pa poučil tiste, ki so umeli toliko latinščine, da grozeča kretnja ne velja miroljubnim meščanom, ampak le krvoločnim trinogom. V Parizu je bilo s tem mogoče misliti le kralja. Ta pa težko da bi kdaj splezal po petih stopniščih tega začišnega „prizidka“ sem gori, in tako se mi je zdela ta morilna grožnja starega Švicarskega junaka precej nedolžne vrste.

Ta premislek me je ohrabil, in potrkal sem na duri na desni. Te so se čez kratko previdno odprle, in v veži se je pokazala Rouillétova glava. Ni me takoj spoznal; ko sem mu pa povedal svoje ime ter ga spomnil na najino srečanje v Palais Royalu, je vzkliknil : „Ah, moj mladi prijatelj iz Zuga!“ ter mi stresel roko. V kratkih besedah sem mu povedal, da ne služim več v Švicarskem polku ter si prizadevam za službo kot slikar. Rekel je, da ga veseli, da sem se ločil od brambovcev tiranstva, in obetal, da mi bo pomagal s svetom in dejanjem. Potem je pristavil, da me, žal, mora prositi, da za par trenutkov potrpim, ker ima nekaj prijateljev pri sebi. Potem me je sprevedel še za nadstropje više ter mi odprl malo izbo. Čuden je bil pogled z njenega okna na breštivilne strehe in dimnike te soseščine.

---

¹⁾ Gorje trinogom.

„Le par hipov potrpljenja“, je dejal Rouillé ter odšel. Nisem dolgo bobnal po oknu in gledal čez strehe na oblake, ki jih je sever od Montmartra sem podil čez Pariz, ko se je Rouillé vrnil, da me predstavi svojim prijateljem. „Spoznali boste nekatere zanimive osebe“, je dejal rodoljub, vodeč me po stopnicah navzdol.

Odprl je vrata, odičena z Viljemom Tellom, in stopil sem v precej velik, a temen in nizek prostor, ki je služil Helvetskemu in Allobroškemu klubu za zbirališče ter se držal zasebnega stanovanja Rouilléto voga. Pod visečo svetiljko je sedela pri okrogli mizi blizu dvanajstorica mož, ki so me vsi ostro motrili, ko sem stopil v krog svetiljkine luči.

Rouillé me je najprej predstavil Desonnazu, predsedniku Allobroškega kluba. Ta mož se je neizmerno samoljubno smehljal, tako da so mu usta režala skoro od enega uha do drugega. „Moj mladi prijatelj, gospod Muos iz Zuga.“ je dejal Rouillé, „se je odpovedal trinogovim bramborcem, ker mu je tako velevalo njegovo rodoljubno srce. Sovražnik je plemstva in pripravljen, delati na to, da vsi Švicarji odresejo suženske vezi“.

„Bodite mi prisrčno pozdravljeni, dragi rojak,“ je začel Desonnaz svoj govor z debelim glasom, položivši dolge, koščene prste svoje roke kakor gledališki igravec na tisti kraj svojega telovnika, pod katerim je slutil srce. Spoznal sem v Parizu mnogo kvasačev, a nobenega, ki bi bil tako prazen in zopern kakor ta Desonnaz. Nobena priložnost mu ni ušla, ne da bi bil obsul svojih nesrečnih poslušavcev s ploho donečih besed; in videti je bilo, da mu je prava slast, poslušati lastni glas.

„Zoperno mi je, sprejeti vas s kakšno frazo, sin gorá naše skupne domovine! Svoboda govori preprost jezik; tiraniji je lastno, skrivati svoje laži v blesteče besede. V vaših žilah pólje kri Viljema Tella; ni vam móči drugače, nego ljubiti svobodo in črtiti tiranstvo — to je nagon vašega švicarskega srca!“ Tako je šlo nekaj časa naprej, dokler ni Rouillé odmora, ko se je govornik usekaval, porabil za to, da me je predstavil še ostalim.

Desonnaz me je objel ter me kot brata poljubil, kar mi ni bilo všeč; a pripustil sem tudi to nezgodo. Mej navzočimi je bil tudi neki nemški baron, gospod von Kloots, ki se je imenoval Anaharsisa, češ, da potuje, kakor njegov Grški žensev, iščoč resnice. Blaznejšega sa-

njača svoj živi dan nisem videl. Voltaire in podobni pisatelji so ga bili spravili ob krščansko vero, in zdaj je pričakoval blaginje narodov od propasti vsega obstoječega reda in od najbolj razbrzdane svobode. Tudi njega sem moral objeti. Drugi so mi le roko stresli, in nato se je obravnavala nadaljevala.

Rouillé me je obdržal pri sebi ter mi odstopil sobo, v katero me je bil najprej peljal. Ker imam dobro čitljivo in precej lepo pisavo, me je rabil za svojega pisarja, in moral sem prepisovati množino pisem, oklicev, letakov i. pod., ki so se čez Ženevo pošiljali v Francosko Švico. Za Nemško Švico, zlasti za Baselsko deželo, Aargau in vojdstva v Sankt-Gallskem kantonu sem izdelaval nemške prevode. Vmes sem naslikal bolj 'človeškega' Viljema Tella za na vrata klubovega zbirališča in raznovrstne napise in znake na lepenko za gole stene istega prostora. Tako sem služil svoj kruh ter obenem mislil, da pomagam pri hvalevrednem početju za blagor domovine.

A kmalu so se mi odprle oči.

Nekega dne mi reče Rouillé, ali ne bi ga hotel spremiti v klub jakobincev, češ, da mi lahko preskrbi vstopnico. Rad sem sprejel njegovo ponudbo, in zvečer sva šla v samostan sv. Jakoba, ki je bil nekdanj last dominikancev, a je zdaj služil za zbirališče „društva prijateljev ustave“, ki so se po svojem zbirališču kratko imenovali „jakobince“. Barnave in oba brata Lamothe so bili tačas voditelji kluba, Robespierre njegova duša. Razen vojvode Orléanskega sta zahajala v klub tudi njegova sinova, vojvoda Chartres-ski (b: Šartski) in vojvoda Montpensierski (b: Monpansiéski). Društvo tačas sicer ni še imelo tiste veljave kakor malo časa pozneje, ko je bilo razširjeno po vsej Francoski ter je strahovalo Zakonodajni zbor. Toda predlogi, ki so se v klubu sprejeli, so bili že večinoma odločilni za Narodno zbornico.

Ko smo našli prostor na gorenjem odru, še ni bila začela razprava. Tedaj sem si ogledal visoko obokano dyorano — klub takrat še ni zboroval v cerkvi, ampak v nekdanji samostanski knjižnici. Naproti govorniškemu odru so bili postavljeni sedeži za odbor in predsednika; za njimi pa se je dvigal nekakšen oltar s tablama „človekovih pravic“ in z doprskim kipom Runseau-jevim in Helvetius-ovim. Čez to pa so se vile zastave svobode, in po predprsnih naslonih naokolu so bili napisi z velikimi črkami: „Svobodno živeti — ali umreti!“

Zdaj je Barnave otvoril razpravo. Predlagali so, naj se odpravijo vsi samostani. Redovniške obljube naj se razvežejo in prepovejo; vsi redovniki naj se vrnejo svojim družinam. Sredi splošne družbe Francoske države ne sme biti nobene posebne družbe. Premoženje, ki so ga imeli mnogi redovi, jim je bila že preje vzela postava, ki je vse cerkveno imetje pograbila za državne namene. In zdaj naj se jim vzame še pravica, skupaj ostati ter vzajemno dobro delati!

Svojim ušesom nisem verjel, ko sem čul te zahteve v imenu svobode. Res, da so bili Jožef II. in nekatere protestanške vlade storili podobno silo svobodi, a tisto sem vedno smatral za barbarsko dejanje samodržcev. Zdaj pa to zahtevajo ti „junaki svobode“, ki je jim vsaka druga beseda „svoboda“, in ki so na naslone pred svojimi prsi napisali besede: „Svobodno živeti ali umreti!“

In nobeden sledečih govornikov si ni upal izreči besedice v prilog svobode vsaj tistih 40.000 nun, ki so tačas na Francoskem po lastni izberi srečno skupaj živele. Ko bi bili še rekli, da tisti, ki hoče, ki morebiti obžaluje svojo izbero, lahko odstopi ter dobi od države prežitek do smrti — no, to bi še bil razumel! Toda ne, marveč vsi naj se prisilijo, iti iz samostanov in odložiti redovniško obleko, tudi tisti, ki se čutijo popolnem srečne za tihimi zidovi ter se v svetu nikoli več ne bodo udomačili — in vse to v imenu svobode!

Nisem več mogel prestat. Vprašal sem Rouillé-ja, ki je moja razburjenost opazil, če smem govoriti. Po njegovem mnenju je to dovoljeno le udom Jakobinskega kluba, in prosi me, naj ne storim kaj nepredvidnega. A kri mi je bila že zavrela, in čim je bil govornik s svojimi frazami pri kraju, sem drzno zaklical predsedniku, da prosim besede.

Vsi so se ozrli name, zlasti gospe, ki so imele svoj oder nižje od našega. Tam ni bilo videti le žensk iz nižjega ljudstva, ampak tudi gospe iz najvišjih dvornih krogov, ker je bila med njimi moda, delati nekoliko revolucije. Pravkar mi je bil Rouillé pokazal vojvodinji Chevreuse-ško (b: Ševrėško) in Longueville-sko (Longvijsko). Barnave mi je zaklical, naj se izkažem, da sem od Jakobinskega kluba.

Jaz sem odgovoril: „Nimam časti, biti jakobinec; niti Francoz nisem, ampak sin svobodnega naroda in prijatelj svobode. V imenu svobode želim spregovoriti bratom in sestram.“

Mnogi so mi ploskali, zlasti gospe, ter klicali: „Hočemo ga slišati! Govori naj!“

Predsednik je tedaj bil mnenja, da sme narediti izjemo od pravila, in ko se je še posvetoval z odborniki, mi je dal besedo: „v zaupanju, da te prednosti ne bom zlorabil“.

Minuto kasneje sem stal na govorniškem odru. Kaj sem pravil, seveda ne vem več. Le to se spominjam, da sem govoril ognjevit, ter da mi besede niso tekle samo z usten, ampak naravnost iz srca. Začel sem z geslom, ki ga je klub z bleščečimi črkami postavil pred vseh oči: „Svobodno živeti — ali umreti!“ Povedal sem, da je bilo to tudi geslo mož, ki so utemeljili svobodo Švice. Tedaj sem slikal, kako so ubogi pastirji pri Morgartenu in Sempachu in v tako mnogih drugih bitkah rajši v smrt šli, ko da bi si pustili ugrabiti dragoceno svobodo. Pripovedoval sem junaško smrt Winkelriedovo in navdušeno zaklical: „Svoboda ali smrt!“

Do sem je šlo prekrasno; moje besede so užigale; gromovito ploskanje mi je bilo plačilo, in vsi navzoči so planili s sedežev ter vpili: svobodo ali smrt! Gospe so mahale z robci, in bilo je v dvorani tako veselje, da nekaj minut nisem mogel dalje govoriti.

Ko sem pa po tem uvodu prišel k svojemu predmetu ter izrekel trditev, da je predlagani nasilni zator samostanskega življenja udarec s pestjo v obraz svobodi, tedaj se je stvar naglo zasuknila. Skraja so osupnili, potem postali nemirni, nekateri so jeli žvižgati ter klicati: doli z njim! In predno sem le mogel utemeljiti svoj stavek in dopovedati, kako silo dela vesti taka naredba, je bil že krog mene tak peklenski vrišč, da svoje besede nisem slišal.

Predsednikov zvonec je naposled napravil kratek odmer v besnem trušču. Hotel sem dalje govoriti. A Barnave mi je zagrmel naproti: „Mladi mož, ali še ne razumete, da ste kruto zlorabili odliko, ki vam jo je odbor dovolil. Ali ne uvidite, da svoboda nikoli ne more dovoliti, da je kdo nesvoboden? A nesvobodni, sužni so vsi, ki se z obljubami zavežejo k pokorščini!“

Hotel sem se postaviti zoper to sleparsko dokazovanje. „Kaj prostožidarji ne napravljajo svojih obljub? Ali ne tvorijo posebne družbe v splošni državni družbi?“ — Naprej nisem mogel. Grdi Marat, čez čelo z umazanim robcem obvezan, je planil z divje žarečimi očmi iz vrste poslušavcev proti meni ter vpil z vreščečim glasom: „Ogleduh! Hlapec trinogov! Doli z govorniškega odra, ki nam ga mažeš!“ S tem je zasadil nohte svojih prstov v moja ramena ter me skušal s silo potegniti z odra.

Kaj še! Kakor strupenega gada sem ga otresel, da je zgubil ravnotežje in vznak bi bil telebnil po stopnišču doli, ko bi ga ne bili ujeli v roke tisti, ki so rinili za njim. A tudi jaz se nisem mogel več držati. Potegnili so me z odra; sukinja, telovnik, srajca, vse je šlo na kose; kakor dež so padali name udarci in sunki; močno mi je tekla kri iz ust in nosa, ko sem se znašel na cesti. Moral sem Boga zahvaliti, da sem odnesel življenje. Že so se čuli kriki: „Na laterno ž njim!“ In že marsikateri je obvisel na najbližjem svetiljkinem drogu, ko je manj od mene zagrešil. Pobral sem torej svoje razbite ude in kar mogoče naglo pobegnil.

Srečno sem prišel v Rouillé-jevo stanovanje, kjer sem moral nekaj dni ostati v sobi, da mi je krojač za silo zašil mojo najboljšo obleko, in da so izginili z mojega obličja rdeči in plavi sledovi, s katerimi so me bili zaznamovali „prijatelji ustave“.

Ko sem o njihovi svobodoljubnosti spregovoril z Rouillé-jem, je ta skomignil z rameni ter rekel, da je še mnogo preveč katoliškega fanatizma v meni, ko da bi mogel postati resničen prijatelj ljudstva. Zato da mi pusti popolno svobodo; lahko grem, če hočem; le eno naj pomislim: moja gotovina bo kmalu izčrpana, dela težko da najdem, tedaj naj mi nikanar ne pride na misel, da bi njega prišel miloščine prosit.

Takrat malo da ga nisem lusknil po ustih. A požrl sem svojo jezo, obrnil se na peti in hitel iz njegove sobe. Dve minuti kasneje sem s knjigo za risbe pod pazduho in z malim kovčegom v roci zopet stal pod božjim milim nebom.

Bilo je še precej zgodaj zjutraj, in pohajal sem čez veliki Boulevard proti cerkvi sv. Magdalene. Izza svoje bolezni nisem več videl o. Sekunda; njega sem sedaj nameraval poiskati, zakaj materi sem bil pisal, naj meni namenjene liste zaenkrat nanj pošilja. Ko sem pa prihajal bliže kraju, kjer se veliki zelenjadni vrt kapucinov drži Boulevarda, sem že od daleč videl, kako se velika množica gnjete ob vrtnih vratih, ki so sicer vedno zaprta. Zdaj pa so bila na široko odprta. Narodne straže in uradniki s trobarvnimi pasicami so stražili pred vratmi, in tudi na strešnem čelu samostanske cerkve je plapolala trobojnica Ostri sever, ki je od časa do časa pognal sneg in sodro čez strehe in vrtove, se je srdito zaganjal v nadimajoče se bandersko platno, kakor da ga hoče sceftrati na kosce.

Čudil sem se, da ob tako slabem vremenu toliko ljudi stoji na cesti, ter sem vprašal enega izmed zijal, kaj se godi.

„Ah, kapucinsko gnezdo praznijo“, je rekel mladič, ki je obe roki tlačil v žepe raztrganih hlač in tresoč se od mraza prestopal z noge na nogo. „Vraga! Ti tiči niso narodu toliko nahranili kakor benediktinci od Saint Germaina, ki so jim gnezdo včeraj izpraznili. Saperlot! Tam so peljali proč cele zaboje kelihov in dragocenosti in težke vreče denarja — vse za narod! No, ti gospodje s trobojnimi pasicami so nekaj louisov in diamantov pač spustili tudi v lastne žepe — lopovi! Govorili so nam, da mora Francosko ljudstvo dedovati po teh popih — no, in ljudstvo, to smo mi! Zdaj pa nas ne pustijo niti malo paberkovati. Ti komisarji so prav taki potepi kakor aristokrati in spadajo na laterno!“

„Molči, boter!“ je rekel drug mladič, „močno dišeč po žganju. Kadar enkrat ljudstvo iztrebi pope in aristokrate, potem pridejo ti lopovi na vrsto, in vesoljni dediči bomo nazadnje mi. Tedaj se začne veselo pirovanje! Lej, tu peljejo trop teh rvavih ptičev! Oho, pa kako so se omisili!“

„Živeli eks-kapucini! Živeli naši novi bratje!“ je vikala množica naproti ubogim kapucinom. S silo so jih tirali ven na mrzlo cesto iz samostana, ki jim je ob vsem uboštvu vsaj strehe nudil.

Bilo je res žalostno gledati! Kakih dvajset redovnikov so po dva in dva kakor jetnike peljali iz samostana. Pravkar so jih bili prisilili, da so slekli svoje kute, in zdaj so tičali v starih oblekah s trga za starino. Človek bi mislil, da gleda pustni sprevod, če ne bi pretresljiva boleost, odsevajoča z obličja teh izgnancev, razločno pričala o bridki resnobi prizora. Provincial, slok, velik mož s poduhovljenim obrazom, in prijazen starček s snežno-belo brado sta šla prva v žalostnem sprevodu. Strogo in visoko vzravnani je korakal provincial. Tu je zadelo njegovo plemeneče oko enega od komisarjev, stoječega ob vrtnih vratih.

„Chabot!“ (b. Šabó) je zaklical: „Judež, ti si drzneš priti k vratom samostana, iz katerega si, prisego prelomivši, tako sramotno pobegnil!“

Chabot je kar zdrgetal pod pogledom svojega prejšnjega predstojnika ter prebledel. Izkušal pa je na karajoče besede odgovoriti s slabo šalo. „Pri moji veri!“ je drzno zaklical. „Saj danes ste vsi poskakali za mano. Sploh je zdaj proč s kapucini in kutami in križi!“

„Nesrečnež, molči!“ ga je z močnim glasom prekinil provincial. „Delaj pokoro, dokler te še čaka božje potrpljenje! Vidim grozečo sekiro viseti nad tvojim vratom. Če pade, boš stal pred sodnim stolom božjim, in tedaj gorje tvoji ubogi neumrjoči duši!“ Nato je dvignil roke proti nebu in zaklical, obrnen k ljudstvu: „Pred nebom in zemljo ugovarjam krivici, ki se je mojim redovnim bratom in meni danes zgodila v imenu svobode. Gorje tistim, ki so tega krivi! Gorje vsem, ki so tega deležni! Molil bom, da bi bila strašna kazen, ki ima priti čez narod in to mesto, milostno odvrnena. A bojim se, da Bog zapre ušesa moji molitvi, kakor so jih vaši poslanci zaprli našim prošnjam in solzam.“

Kakor prerok starega zakona je stal provincial tu pred množico. Nihče mu ta hip ni upal odgovoriti. Nato se je obrnil k svojim redovnim tovarišem in rekel z milim glasom: „Bratje, sinovi, idite v imenu božjem! Bog vam bo poplačal, ker zavoljo njegovega imena trpite krivico, ki je prišla čez nas. S silo so nam vzeli hišo in obleko. On nas bo zato odel s svatovskim oblačilom ter nas sprejel v hišo svojega Očeta, kjer je mnogo bivališč. Ostanite mu zvesti v tem viharju in držite obljube, ki ste jih zaobljubili. Noben Narodni zbor nima pravice, odvezati vas od njih. Bog je povsod z nami!“ Ob teh besedah je vzdignil svojo desnico in blagoslovil poklekniške brate; nato jih je objel ter se obrnil, da odide, mej tem ko so mu solze tekle po licu.

Prizor še na to poulično drhal ni ostal brez vtiska. Mirno so pustili redovnike iti svojo pot. Kot zadnjega sta nesla dva sodna služabnika najstaršega uda redovne družbe na nosilnicah iz hiše: zakaj devetdesetletni starček je bil hrom. Nekega toplega poletnega dne sem ga bil našel, sedečega na vrtu, ter sem ž njim govoril. Bil je prav otroško preprosta duša, pobožen in vedno vesel. Zdaj je še enkrat okrenil tresočo glavo proti samostanu in cerkvi, in videl sem, kako mu je solza blestela v napol oslepelem očesu. Pogumno sem stopil k nosilnici in rekel: „Oče Juniperus, kakšen dan je to! Kakšni časi!“

„Dober dan je, moj sin,“ je odgovoril čisto mirno. „Zakaj vsak dan in vsi časi so v božji roki. Njegova sveta volja se zgodi!“

Vprašal sem ga po o. Sekundu. Rekel je, ta ima opraviti pri vojakih. Tu sem mu hotel od svoje male imovine stisniti cekin v roko.

za miloščino. On pa je s smehom rekel, da sin sv. Frančiška ne sprejme denarja; 75 let se že ni taknil denarja in z božjo pomočjo se ga tudi posihmal do smrti ne bo. „Saj mi je dobro,“ je pristavil. „Bog vam plati vašo ljubezen! Glejte, saj me nosijo kakor veliko gospodo po cestah. To pride odtod, ko so moji ‚poddložniki‘ na svoje stare dni tudi naredili revolucijo ter mi odpovedali službo v hoji; to je tako moda danes!“ se je smejal.

„A kam vas ponesó, o. Juniperus?“

„V najboljši kraj! V hotel božji? ¹⁾ Od tam se pač kmalu preselim v pravo njegovo hišo.“

Snežnemu metežu, ki je zdaj močnejši prihajal, sem se umaknil v bližnjo gostilno, kjer sem premislil dogodek, ki sem ga pravkar gledal. Prišla mi je misel, ali ne bi najbolje storil, če bi z zadnjimi louisdorji, ki bi komaj še zadostovali za pot, zapustil ta s prokletstvom udarjeni Babilon ter se vrnil na svoj dom. A sram me je bilo, kot brezčasten berač priti nazaj v materino hišo. To me je zadrževalo. Hotel sem še enkrat poskusiti, če dobim pošten zaslužek. Neki notranji glas mi je pravil, da mi bo prisrčni „Bog plati!“ očeta Junipera danes srečo prinesel.

Ko sem se malo odpočil in nekoliko okrepčal, sem brez cilja hodil po nekaterih ulicah. V ulici Valois (b. Valoá), pri Palais Royalu, je bila trgovina z umetninami, kjer je bilo v razstavnici vedno nekaj novih in starih slik in bakrozov na ogled. Razume se, da nikoli nisem šel mimo takih izložb, ne da bi si jih ogledal. V oknu je bilo par slik imenitnih sodobnih umetnikov. Že sem hotel naprej iti, ko mi je zadel pogled v spodnjem kotu na majhno pokrajinsko sliko iz Švice, ki sem jo takoj spoznal. Tudi slikarja sem poznal, le ime mi ni bilo znano. Podoba je predstavljala mali gradič Št. Andraž pri Chamu ob Zuškem Jezeru ter spadala k tisti veliki zbirki, v kateri je bil dal moj boter Zurlauben pred kakimi deset leti slikati in v baker rezati Švicarska mesta in gradove. Neki Pariški slikar se je takrat za dolgo časú nastanil v graščini Zurlauben in je delal pod vodstvom mojega botra. Bil je majhen, živahen možiček, ki sem ga večkrat gledal pri slikanju in sem bil prav prijatelj ž njim. Ne vem, ali sploh imena nikoli nisem bil slišal, ali sem ga bil pozabil. Klicali smo ga le za ‚slikarja‘ ali ‚Parizana‘. Zdaj pa sem videl njegovo ime pred

¹⁾ Fr.: hôte! Dieu = bolnišnica.

seboj z različnimi rdečimi črkami narisano v desni kotiček slike nasinjo vodo Zuškega Jezera: Perignan, kraljevi slikar. Kaj umetnik še živi? Ali stanuje v Parizu, in bi mogel zvedeti za njegovo stanovanje?

Ta misel mi je šinila v glavo, in takoj sem sklenil poskusiti. Stopil sem torej v prodajalno in vprašal lastnika, ki mi je prijazno prišel naproti, če mu je morda znan slikar one zale podobice, ki je postavljena na prodaj.

„Perignan? Gotovo; saj je z menoj v kupčijski zvezi. Prejšnje čase sem prodal marsikatero njegovih duhovitih del. Žal, da zdaj ne gredo več tako dobro. Vkus se je spremenil. Pravim ‚spremenil‘, gospod, ne ‚poboljšal‘. Ali morda hočete kupiti malo delce? Zračna perspektiva je izborna, voda je mojstersko slikana, in drevesa na bregu bi delala čast slovečemu umetniku“.

Rad sem priznal vse te vrline hvaljeni sliki, a sem tudi odkrito povedal, da mi moje sedanje razmere ne dovoljujejo nakup umetnin. Storil bi mi pa veliko uslugo, če bi mi povedal za stanovanje slikarjevo. Z vljudnostjo, kakršna je le Parižanu lastna, mi je ustregel ter imenoval neko hišno število v ulici de Racine (b: d' Rasin.)

Srce mi je veselja poskakovalo, ko sem nemudoma krenil proti označenemu kraju. Našel sem ozko hišico, le s tremi okni na pročelju, lepo pobeljeno, z zelenimi veternicami. Zdelo se je, da jo bodo visoke hiše na desni in levi zadušile, tako neznatna je bila mej njimi, vendar pa videti jako prijazna. Potegnil sem zvonec in vprašal deklo, če je gospod Perignan doma. Gospod vendar v takem vetru in snegu ne pojde od gorke peči, je odgovorila. Tedaj naj blagovoli naznaniti gospodu, da ga želi obiskati „mali Damian iz Zuga.“ „Mali Damian!“ se je smejala dekla in pogledala kvišku po moji visoki postavi.

Dve minuti kasneje sem stal v prijetno zakurjeni sobi pred svojim starim prijateljem „Parižanom.“ Prvi hip sem ga spoznal, dasi mu je zadnje desetletje lasi pobelilo in mnoge gube pod oči in na čelo zarisalo. On pa me je premotril z očmi, zmajal z glavo in rekel: „Nimam časti, nikoli vas nisem videl.“ To je da! Osem ali devetletni deček je bil mej tem zrastel v edenidvajsetletnega moža! Ko sem pa začel pripovedovati o svojem botru in o graščini Zurlaubenter mu pokazal nekatere slike iz Zuga v svoji risarski knjigi, tedaj se je zopet spomnil, skočil pokoncu, plesal krog mene in tleskal z ro-

kami nad glavo ter klical v eno mer: „Jes, jes! Ali je mogoče? Tisti mali fantič iz Zuga!“ In njegova gospa, okrogla mala ženka s prijaznimi otroškimi očmi, je prišla poleg, in govorjenja ni bilo konca ne kraja. Pravili smo si o Zugu, Zurlaubenu in drugih Švicarskih prijateljih.

Moral sem sesti z njima k mizi. Meni na čast je velel prinesiti steklenico starega Bordojca, in šele ko smo bili posrebalni kavo, sem mogel spregovoriti o sedanjosti in svojih načrtih za bodočnost. Tu se je Perignan popraskal za ušesi, natančneje ogledal moje risbe in na posled rekel: „Talent imate! Imate pravo oko umetnikovo, in tudi vaši prsti so za to. A trebalo bi še dolge šole! Toliko in toliko let pri zmožnem mojstru! Jaz sem prestar in le izjemno še kedaj delam v ateljéju. Sicer pa, če bi postali tudi največji umetnik, denarja bi dandanes ne zaslužili! Dvor in visoko plemstvo, ki so prejšnje čase naročali slike in kupovali, so zdaj uničeni ali pa so se izselili. A pleme odvetnikov in pisarjev, ki zdaj gre na površje, noče nič potrositi za umetnost. Jaz sam sem v življenju pridno delal in imel marsikatero blage pokrovitelje, mej drugimi tudi vašega spoštovanega botra, a komaj sem toliko prihranil, da morem zdaj na stare dni od tega živeti. Ne, moj dragi, ne morem vam svetovati, da bi postali slikar!“

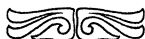
„Toda pomočnik pri kakem slikarju ali dekoratérju?“ sem vprašal. „Vsako pošteno delo mi je prav, da le zaslužim pri tem svoj kruh!“

Tu me je prijazno potrepal po ramenih in rekel: „Vrlo! To je pametna beseda! Pri tem vam morda lahko pomagam. Marillier, moj zet, je dekorater in dela s kakimi 50 pomočniki. K temu vas jutri popeljem, in stvar bo gotova. Danes pa ostanite pri nas, in povedali si bomo še mnogo lepega iz starih časov, ki sva jih skupaj preživela v Švici. Ah, moj Bog, sedanjost je tu v Parizu tako žalostna in bodočnost tako mračna, da se človek rad umakne za kakšno urico v spominu v stare čase.“

To se je zgodilo. Po večerji smo sedli z gospo Perignan k plapolajočemu ognju na ognjišču ter še dolgo prijetno kramljali. Potem sta me sprevedla v malo, a čedno opremljeno spalnico, ki se je bliščala od snage. S prisrčno zahvalo do Boga, čegar previdnost me je danes tako očetovsko vodila, in z mislimi na svojo dobro mamico in na vse drage v daljni domovini, o katerih smo danes toliko govorili,

sem zasnul in spal kakor princ, dokler me ni zbudilo pozno zimsko jutro.

Stari Perignan ni vstajal zgodaj. Zato sem imel čas, pisati materi o svojih zadnjih doživljajih ter ji sporočiti naslov slikarjev, na čegar ime naj mi v bodoče pošilja pisma. Nisem se namreč mogel odločiti za obisek o. Sekunda, ker je umevno, da sem se bal vsakega srečanja s svojimi nekdanjimi tovariši. Rotil sem jo, kakor že v enem prejšnjem pismu, naj veruje v mojo nedolžnost in naj to sporoči tudi botru. Pozdrava za Vereno pa si nisem upal pristaviti.

XXV.

Zvezni praznik.

Marillier (b. Marijé) je imel svojo delavnico v Sveto-antonski Ulici. Tja me je spremil Perignan ter predstavil svojemu zetu. Ta je bil mož srednje velikosti in ostrih potez v obrazu. Premotril je mene in moje risbe z mirnimi rjavimi očmi ter me vzel za poskušnjo mej svoje delavce. Stavil mi je za pogoj, da ne bom zahajal v nobene klube ter se zdržal vsake politike.

„Jaz sam moram iti včasih k jakobincem — zavoljo kupčije; sicer ne bi dobil nobenih naročil,“ je dejal. „Treba tuliti z volkovi! A moji delavci mi ne smejo obiskovati klubov. Če ne se celi dan pričkajo in okoli pohajajo in po gostilnah posedajo, delajo pa nič. Da se razumemo — jaz sem prijatelj ustave in svobode!“

Zelo rad sem pristal na ta pogoj, in mojster me je poslal v risarsko dvorano, kjer je kakega pol tucata risarjev izdelovalo predloge za razna dekoratérska dela. Kot poskusno delo naj bi zasnoval izvešek za na hišo imenitnega zobozdravnika. Marillier je bil z mojim izdelkom prav zadovoljen, dasi ni bil po najnovejši modi. Malo ga je spremenil ter dal izvršiti. Tedaj me je stalno sprejel v delavnico za prav pošteno tedensko plačo.

Tedni in meseci so zdaj potekali pri mirnem delu. Velike politične spremembe so se mej tem izvršile; prinesla jih je nova ustava. Francoska je bila razdeljena v 83 novih okrajev (departementov), ki

so dobili imena po gorah in rekah in samovoljno potegnjene meje. S tem so bile zgodovinske pravice starih dežel popolnoma uničene. Nova volilna pravica je bila vpeljana: prvi volivci so imeli izbirati volilne može, ti pa 745 ljudskih zastopnikov. Stara sodišča so se odpravila, in vpeljale porote. Dedno plemstvo, vsi naslovi in grbi so bili odpravljeni. Kakšni prevrati! A jaz se za vse to nisem menil, ampak sem mirno dalje risal in slikal.

Mojemu gospodarju — ali kakor smo zdaj morali reči: „državljanu“ Marillierju je bilo tako čisto prav. Imeli smo zdaj za več tednov polne roke dela! Saj je bilo v Parizu na stotine prodajalen in trgovin vseh vrst, ki so se imenovale: „Pri grbu Bourboncev,“ „Pri Francoskih lilijah,“ „Pri grofu od Provence,“ „Pri vojvodi od Normandije,“ „Pri grbu Anžuycev,“ „Pri hrtu plemenitih de la Suze,“ „Pri velikem križu sv. Ludovika“ in tako dalje. In potem vsi nešteti dobavitelji kralja, kraljice, princev, vojvodov teh in teh!

Vse to je bilo zdaj treba spremeniti. Zdaj se je hotela vsaka trgovina zvati: „Pri Narodu! pri Svobodi! pri Bratovstvu! pri Narodni zbornici! pri Francoskem narodu! pri Konstituciji“ in podobno. Delali smo na vse pretege. Po noči in po dnevu smo slikali boginje svobode, pravice in raznih lepih državljanskih kreposti. Tudi gospodje Arignac in Barignac so naročili nov izvesek z zmagoslavnim vozom Svobode, in malo je manjkalo, da niso spoznali v meni prejšnjega „oskrbnika“ vkljub temu, da sem nosil slikarski jopič.

S svojimi tovariši nisem zaupljivo občeval, zato so me imeli za plemenitaša, ali kakor so rekli po novem *ci-devant*¹⁾). Vsak večer pa, če sem imel čas, redno pa vsako nedeljo, sem obiskal starega Pergnana. Tam sem večkrat prišel skupaj s častitljivim župnikom od Svetega Ivana, čegar cerkev se dviga neposredno za mestno hišo. Dobro še pomnim, kako je bil ogorčen po tisti seji Narodnega zbora, ko so poslanci odklonili predlog, naj se katoliška vera proglasi za vero Francoske države, in ko je prišla na vrsto tako zvana civilna konstitucija duhovščine. S tem je bil prevrnen ves cerkveni red na Francoskem. Vse stare škofije so bile odpravljene. Na njihovo mesto pa je bil postavljen za vsak okraj en škof, ki naj ga izberejo volivci dotičnega okraja; župnike pa naj bi izbirali volivci posameznih občin. S tem so bili vsi duhovniki, od škofa do zadnjega kapelana ponižani

1) *Ci-devant* = „od prejšnjih“; tako so po revoluciji nazivali plemiče.

za državne sluge. Noben duhovnik, ki je hotel ostati zvest svojim dolžnostim, se ni smel pokoriti takemu zakonu.

Zdi se mi, da še vidim častitljivega župnika od Sv. Ivana na Bregu pred seboj, s črno žametno čepico na srebrno belih laseh, kako je tisti večer v sveti ogorčenosti govoril zoper brezbožno predlogo: „To je kazen za naše „gallikanske svoboščine“,¹⁾ s katerimi smo se vedno ponašali nasproti Apostolski stolici. To je sad janse-nistovskih krivih naukov, ki so se na Francoskem negovali. Zato ker nisimo marali nositi sladkega jarma Kristusovega namestnika, nas zdaj vklepajo suženjske verige teh brezbožnih ljudi in odkritih sovražnikov Kristusovih. Tega zakona ne smemo sprejeti! Ne smemo priseči na ustavo, ki na tak način ruši temelje krščanstva. A naš odpor bo zanelil strašno preganjanje, in kri duhovnikov bo tekla. Bodi! Kri mučencev je še vselej bila največji blagoslov za cerkev; da bi bila tudi moja vmes! Rad jo prelijem za svobodo cerkve!“

Častitljivi duhovnik mi je govoril prav od srca. Kar sem izkusil v Helvetskem klubu in pri Jakobincih, zlasti pa genljivi prizor pred kapucinsko cerkvijo, me je temeljito streznilo in razočaralo. Ne, če revolucija krene tako pot, me nikoli ne bo štela med svoje pristaše, naj še s tako vabljivimi frazami prikriva svoje prave namene: rušiti tron in oltar! Vendar bi me bila veličastna zvezna svečanost na Martovem Polju skoro še enkrat preslepila. Kdo naj se ustavlja radostnemu vrisku stotisočev!

Predno je začela razprava o civilni konstituciji duhovščine, je namreč sklenila Narodna zbornica, da naj se prva obletnica napada na Bastijo obhaja s splošnim zveznim praznikom Francozov. Začetkom junija so to sklenili. Martovo polje je bilo prirejeno za velikanski amfiteater. Trideset vrst sedežev, stopnjema se dvigujočih, s prostorom za 150.000 ljudi, naj bi pokrivalo ogromno polje; zadej za redmi sedežev naj bi stala še večja množica gledavcev, tako da bi se nad pol milijona ljudi moglo udeležiti svečanosti. Sredi amfiteatra so sklenili nasuti umeten grič; stopnice naj bi od vseh strani vodile na njegov vrh, kjer bi stal oltar domovine, pred katerim naj se izvrši zvezna prisega.

¹⁾ „Gallikanske svoboščine“ se imenujejo resnične in umišljene pred-pravice Francoskih katoličanov, s katerimi so se ti proti papežu toliko ponašali, da so skoro v razkol zabredli. Konec gallikanizma je naredil še le Vatikanski cerkv. zbor.

V areni ¹⁾ amfiteatra je bil prostor za zastopstva 83 departementov, za narodno brambo in redovno vojsko, vsega skupaj nad 60.000 mož. Vhodi v ta ogromni prostor so vodili skozi slavoloke. Eden teh, orjaški po oblikah, s tremi portali v staroveškem slogu, je bil namenjen za glavni vhod od Seine sèm, čez katero so napravili širok most na ladjah. K temu so prišle še galerije za poslance in ploščad za dvor.

Orjaški načrt, o katerem sem spočetka mislil, da ga ne bo moči zvršiti! In vendar je bil do 14. julija gotov! Tu sem videl, kaj premore Pariško ljudstvo, ako ga razvname mogočna ideja. Dvanajst tisoč delavcev je bilo najetih za pripravljanje tal. To niti z daleka ni zadostovalo; tedaj so vsi od kraja zagrabili za lopato, rovnico, samokolnico: meščani in duhovniki, poslanci in vojaki, žene in otroci. Često je bilo 150.000 ljudi hkratu na delu, in celo kralj je šel ven in naložil samokolnico zemlje za oltar domovine.

Da mēj tem mi v Marillierjevi delavnici nismo rok križem držali, ni šele treba praviti. Na tucate génijev svobode, stotine napisov, tisoče raznih znakov smo naslikali na deske; naposled okraske z mnogimi podobami in znamenja zmage za veliki staroveški slavolok. Ko so bila potem dela na Martovem Polju toliko dospela, smo šli tja ven, in z nami na stotine pleskarjev in slikarjev iz drugih delavnic, s čopiči in lonci za barve. Tam smo pribijali svoje génije in napise na leseno ogredje ter slikali in mazali vmes za žive in mrtve jonske in korinške svode in slope. Zvečer 13. julija je bil amfiteater gotov.

Vreme je bilo postalo deževno. Ko me je drugo jutro zbudil grom topov, je lil dež kakor v potocih, in Pariške kapi so spremenile vse ceste v mlake blata in vode. „Dober dan za Savoyarde,“ sem si mislil. Ti namreč zaslužijo ob slabem vremenu v Parizu mnogo denarja, ko nosijo oprtiv fino oblečene gospe čez ceste, ki so tu pa tam nastale široke mlakuže. Mislim sem, da se svečanost ne bo mogla vršiti. Toda premalo sem cenil rodoljubje Parižanov.

Vkljub dežju in blatu so se zbrala zastopstva departementov na prostoru, kjer je pred letom stala Bastija, in sem jaz bil s svojimi rojaki v smrtni nevarnosti. Od tu se je začel sprevod ter šel čez Boulevarde, po cestah Saint-Martin in Saint-Honoré na Trg Ludovika XV. Tu se je pridružila Narodna zbornica, in potem je šlo naprej ob Seini in čez most na ladjah v amfiteater.

1) -Arena = s peskom posuta ravan.

Marillier mi je bil dobil vstopnico za na veliki slavolok, čegar vrh je nudil prostora za več stotin odličnih gledavcev. Odtod je bilo najbolje mogoče pregledati sprevod in celi sijajni prizor. Kakor Parižanov dež ni ustavil, tako tudi mene ne; hitel sem po bližnici ter prehitel sprevod. S težavo sem si priboril svoj prostor na slavoloku; vse je že bilo zasedeno; amfiteatrovi sedeži so bili prenapolnjeni, in nepregledna množica je stala od zadaj. Dežnike so vsi zapri ter mirno pustili, da jih je dež močil. Da, batailloni redovne vojske in narodne brambe, stoječi v areni, so celo plesali krog pušk zloženih v piramide, da pokažejo zaničevanje slabemu vremenu.

Končno je prišel bataillon otrok, ki je otvoril sprevod, pesmi pojoč in zastavice vihteč, v vojaškem koraku čez most na ladjah. Za njimi so korakali zastopniki 83 departementov s svojimi zastavami, vsaka gruča broječa 200 izbranih mož. Vhod v amfiteater je trajal čez tri ure. Na koncu spreveda so šli poslanci, obdani od bataillona invalidov in gojencev vojne šole. Poldne je bilo, ko je stopil kralj z dvorom na oder, postavljen na nasprotni strani arene.

Zdaj so se vseh oči obrnile na „oltar domovine“. Ta se je dvigal sredi arene nad širokimi stopnicami skoro 60 čevljev visoko. Visoki pozlačeni križ se je slabo prilegal čisto poganskim oblikam oltarja in štirim staroveškim žaram na oglih ploskve, iz katerih so se dvigali oblaki kadila. Pred oltar je stopil škof Autunski (b. Oténski), Talleyrand¹⁾ (b. Talrán), spremljan od množice belo opravljenih duhovnikov s trobojnim pasom, ter je začel sv. mašo. Kakih 300 kornih dečkov je stalo na stopnišču, peli so kyrie in gloria ter vihteli kadilnice.

Ali je kaj takega dovoljeno? Ta maša na poganskem oltarju, ti duhovniki v barvah revolucije mi niso bili po godu. Pozneje sem vprašal župnika od Sv. Ivana na Bregu, in on je ogorčen imenoval to početje profanacijo, oskrumbo ter rekel, da je Talleyrane izdajavec cerkve in da bo izdal tudi kralja. Duhovniki, ki so služili pri tem

¹⁾ Charles Maurice de Talleyrand je bil odličen Francoski politik koncem 18 in početkom 19. stoletja. Rojen 1754. v Parizu, je brez poklica stopil v duhovski stan; 1788 je postal škof v Autunu. V Narodni zbornici je glasoval za vse predloge tretjega stanu; on je tudi predlagal podržavljenje cerkvenega premoženja in prvi prisegel na civilno ustavo duhovščine. Tudi pod Napoleonom in Ludvikom XVIII. je imel v Francoski diplomaciji važno vlogo, posebno na Dunajskem kongresu (1814-1815). Umrl je v Parizu 1838.

onečaščenju presvete daritve, so že davno od cerkve odpadli janse-
nisti. Rod nesrečnega Juda, tako je rekel, nikoli ne izmrje v cerkvi.

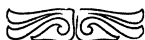
Podobno sem si tudi jaz mislil ter sem bil vesel, ko je maša
končala. Tedaj je začel sijajen vojaški prizor. Novi državni prapor in
bandera 83 departementov so se zvrstila krog oltarja in prejela bla-
goslov. Kako kmalu so nesla po vsej Evropi strahoto divje vojske!

Nato je sprejel Lafayette iz kraljeve^e roke besedilo prisege, stopil
na čelo generalnemu štabu Pariške narodne brambe in častnikov
došlih iz province, na stopnice oltarja, potegnil meč in prisegel zve-
stobo narodu, zakonu in kralju. Vsi meči so zabliskali — častniki so
ponovili prisego. Za njimi je nastopil predsednik Narodne zbornice, ki
je imel prostor zraven kralja, in stotisoči rok so se dvignili k nebu
in prisegli zvestobo narodu, zakonu in kralju. Šumno je vmes zasvi-
rala godba, 400 topov je grmeče oznanjalo Parizu prisego Franco-
skega ljudstva. Da bi le ne bila tako kmalu prelomljena!

Ko je zdaj kralj stopil s prestola in tudi prisegel, da se bo dr-
žal oblasti, ki mu jo je ustava dala, in'jo je on sprejel, ko je kraljica
dofena dvignila in ga narodu pokazala, ko je takoj nato sonce, kakor
s spravljivim pogledom, prodrlo mračne oblake: tedaj sem se tudi
jaz pridružil brezkončnemu vzklikanju ljudstva: „Živio kralj! Živela
kraljica! Živio dofen!“ Te Deum je završil svečanost. Čez tisoč god-
cev ga je spremljalo; tristo bobnov je drobilo vmes; vse ljudstvo je
pelo; kralj in kraljica sta se na odru objela; v celem amfiteatru se
je vse vprek objemalo, tam zunaj so grmeli topovi in vsi Pariški zvo-
novi so oznanjali, da so narod in kraljina duša in eno srce.

Svečano radovanje teh stotisočev je imelo nekaj opojnega na
sebi. Za las je manjkalo, da me ni potegnilo za seboj. A spomnil
sem se pretresljivega prizora pred kapucinskim samostanom; genljive
besede kapucinskega provinciala so mi zadonele v ušesih, in to me
je nekoliko streznilo.

„Laž, laž!“ sem rekel sam pri sebi. „Naj še tako glasno kriče
,svobodo', vendar je vse le tiranstvo! Ne pusti, da bi te še enkrat
preslepil kričeči blesk laži! Vnebo vpijoča krivica, ki se v imenu svo-
bode vrši, temu ljudstvu ne more prinesiti blagoslova“. S temi mislimi
sem zapuščal Martovo Polje.

XXVI.

Pri Santerre-ju.

Zopet so potekali meseci mirnega dela. Marillier mi je popolnoma zaupal, in služil sem lep denar. Par let takega dela, in prihranil bi si bil majhno glavnico, s katero bi v kakem večjem mestu svoje domovine lahko otvoril lastno delavnico. Na to so zdaj merile vse moje misli. Tudi materi sem o tem pisal in ves srečen sem bil, ko sem ji mogel poslati par sto liver od svojih prihrankov.

Pariz s svojim političnim vrvežem, podoben brbotajočemu kotlu, ki ima vsak hip prekipeti, mi je bil zopern do dna duše. Za dnevne dogodke sem se malo zanimal; vendar sem od časa do časa pri Perignanu pozvedoval o kraljici in skraja sem vedno pričakoval, da bom slišal, kako je izvršila načrt bega, ki me je toliko stal. Časopisov sploh nisem bral. A pri Perignanu sem čul o vseh novicah. Kljub temu, da je pogumni in duhoviti abbé Maurv (b. Mori) sijajno branil cerkev, je vendar bila sprejeta civilna ustava duhovščine, zoper katero je bil papež vložil slovesen ugovor. Pravili so, da je kralj Mirabeauju plačal njegove dolgove ter s pomočjo tega silnega govornika upal podpreti tron in vse prevratno gibanje obrniti v mirnejši tir.

Pri mnogih prilikah sem opazil, kako je bilo pravo meščanstvo zvesto vdano kralju in povečjem tudi še cerkvi. A vsi od kraja so se bali, le besedico ziniti zoper kričače in prekacuhe, ki so imeli vedno za seboj krvi željno drhal. Podel strah pred ljudmi je pomagal revoluciji k zmagi.

Tako je prišla jesen 1790. Upal sem, da bom mirno ostal pri delu, ki se mi je bilo priljubilo, in prav nič več me ni mikalo, vmešavati se v spore visoke gospode. Tu je stopil Marillier nekega jutra k meni ter me prosil, naj ga spremim v Tuilerije kjer so mu naročena neka popravila. Ni mi bilo všeč, ker sem se bal, da bi me vkljub mojemu slikarskemu jopiču straža spoznala. Vendar pa, da ne bi pravil Marillierju svojih razlogov, ko ni nič vedel o moji priteklosti, sem se rajši odpravil z njim. Narodni brambovci so stražili pri velikih vratih na Trgu za karusselj, in ne da bi naju ustavljali, sva prišla po velikem stopnišču v preddvorano „sto Švicarjev“. Tod je vodila pot

v kraljeve predsobe in njegovo stanovanje. Stensko slikanje je bilo na več mestih trpelo škodo, in ker v krasnem gradu niso marali ničesa popravljati, so zahtevali načrt za čisto novo slikanje. Marillier mi je naročil, naj dvorano natanko ogledam in premerim, preden bi se lotil načrtov.

Stari d' Hervilly je šel skoz dvorano, ko sem z vrvico mero jemal; a ni me spoznal, in srečno sem prišel nazaj v delavnico, kjer sem se čvrsto lotil osnutkov. Po mojem načrtu naj bi se porabilo dvanajst Švicarskih pokrajin v kartušah, mej seboj zvezanih z rokokozavitinami in venci cvetja in sadja. Perignan mi je pri tem pomagal; nekatere pokrajinske slike je on dal, mej drugimi sem pa izbral tudi sliko iz svoje risarske knjige, predstavljajočo moje rojstno mesto z jezerom in v krasnem ozadju Rigi, Pilatus in visoke Bernske planine. Vse dvanajstere pokrajine sem narisal na posamezne kartone v velikosti, kakršno bi imele dobiti, ter sem jih priložil ostalim načrtom. Marillier je bil jako zadovoljen. Dal mi je pet louisdorjev kot posebno nagrado, spravil vse risbe v veliko mapo ter nesel v Tuilerije, da jih predloži ministru kraljeve hiše.

Že preje sem bil spomnil, da so me tovariši v delavnici imenovali ci-devanta (b. si-dvána) ter me niso radi videli. A mojstrovo odlikovanje, ki me je doletelo o priliki zadnjega naročila iz Tuilerij, je vlilo še olja v ogenj zavisti, kakor so mi očitno pričali jezni pogledi in zasmehljive opazke. Tedaj sem sklenil poskusiti, ali ne bi mogel doseči miru, če ne že dobrega tovarštva, s svojimi sodelavci; saj to so prave muke, če mora kdo skupaj delati z ljudmi, ki njega ne morejo trpeti.

Torej sem povabil pol tucata risarjev, ki so skupaj z menoj delali v isti dvorani, na svoje troške enkrat na večerjo. Gostilno naj si sami izberó, le da bo dostojna hiša. Brez odlašanja so sprejeli moje vabilo ter predlagali Santerre-jevo pivovarno, ki ni bila daleč od naše delavnice, in kamor so večkrat zahajali. Santerre-jevo ime je bilo tačas še malo znano. Tedaj sem poslal tja malega Provenčala (b. Provansála), nadarjenega človeka, pa strastnega politika, da je za tisti večer vse potrebno naročil.

Po končanem delu smo odšli skupno k Santerre-ju. Ta je stal razkoračen pred svojo gostilno ter nas pozdravil z gromkim, donečim glasom. Po visokosti rasti mi je bil pač enak: a po telesnem obsegu in teži me je gotovo za dvojnato prekosil. Postaven mož! In njegove

velike oči so zrle iz rdečega obraza tako oblastno, da je bilo na prvi pogled očitno, kako zelo je prepričan o svoji veljavi.

Gostilniška soba je bila polna vsakovrstnega ljudstva iz Svetoantonskega predmestja. Marsikak neprijazen pogled me je zadel; zakaj že moja nekoliko boljša obleka se je zdela tem ljudem sumljiva. A nosil sem trobojno kokardo za klobukom, ker bi bilo nevarno za življenje brez nje hoditi po Parizu; vrhu tega so bili moji tovariši tukaj dobri znanci. Tako smo brez zapreke prišli v sosedno izbo, kamor nam je Santerre velel prinesiti naročeno večerjico.

Kakor je bila pičla, vendar je mnogo lačnih oči poželjivo gledalo klobase in gnjat, kruh in sir, ki so prišli na našo mizo. Zakaj le steklene duri so ločile našo izbo od gostilnice za vse, in nekateri so prihajali pogledat notri k nam. Nam je mej tem prigrizek šel v slast, in sveže Santerre-jevo pivo se je k njemu dobro prilegalo.

Tu sem mahoma opazil mej radovedneži obraz, ki ga ni bilo lahko zgrešiti — Žida Baruha Frankfurterja! Že ko sem korakal skoz gostilnico, se mi je postava znana zdela, dasi sem jo le od zada videl. Ostro me je bil pogledal, a je odšel, ne da bi spremenil obraz. Morda me je vendarle spoznal! In kaj potem? O njegovi maščevalnosti nisem prav nič dvomil. Dosti, da je rekel tem ljudem tu zunaj, da sem pritajen plemič, ogleduh, in stvar je utegnila imeti zame zelo neprijetne, morda celo nevarne posledice!

Preudarjal sem, kaj storiti. Zdaj se odstraniti od tovarišev, ni kazalo. Tedaj sem rekel gostilničarju, ki je pohajal sem ter tja, da želim ‚državljanom‘ tam zunaj, kar je v moji moči, malo veselje napraviti. S temi besedami sem Santerre-ju stisnil cekin v roko ter ga prosil, naj postreže ljudem s kosom kruha, klobaso in požirkom piva „na srečo Francoske domovine“. Taka vzajemna pogoščenja in bratovske pojedine so bile tačas močno prišle v navado

Santerre mi je motreče pogledal v oči in zacvenkal s cekinom ob mizo. Nato ga je vtaknil v žep pri telovniku, odprl steklena vrata ter zaklical z gromkim glasom: „Državljan! Mlad rodoljub je pod mojo streho. Tu stoji, ta državljan-slikar. Zaslužil je s svojo umetnostjo cekin in ga poklada na oltar bratovske ljubezni. Ni s prokletstvom obložen cekin aristokrata, ki se ga drže potne in krvave srage ljudstva — takega cekina bi se niti s prstom ne taknil — ne, to je pošteno zasluženi zlat delavca, moža iz ljudstva, našega brata! In on

hoče, da skupaj z njim pijemo na srečo Francoske domovine. Ta dar je v čast njemu in nam. Bog živi mladega rodoljuba v naši sredi!“

To je bilo živio-klicev! Vsi ti ‚državljeni‘ so mi hoteli podati svoje čedne roke ter so mi praskali lica s svojimi slabo obritimi bradami pri neizogibnem bratovskem poljubu. K sreči je kmalu prišlo na mizo pivo s klobasami in kruhom, in usta rodoljubov iz Sveto-antonškega predmestja so zdaj imela koristniše opravilo.

Zdaj je vse v najboljšem tiru jedlo in pilo, in jaz sem mislil, s kakšnim izgovorom bi se odstranil; zakaj Židov obraz mi je bil še vedno pred očmi, in čutil sem naprej, da se mora kaj neprijetnega zgoditi. A ni se mi posrečilo, iznebiti se tovarišev, ki so bili prišli že zelo v dobro voljo. Mali Provençal je bil začel petje v kolobarju, in moral sem držati z drugimi, sicer bi ga užalil.

Tu so se nakrat odprle duri, in Santerre je naglo stopil k meni. „Mladi prijatelj,“ šepnil mi je v uho, „mirovni sodnik mestnega oddelka s policijo je tukaj in hoče na obtožbo nekega Žida prijeti nekovega Muosa, ci-devanta, častnika proklete Švicarske straže, zavoljo goljufije in dolgov. Recite mi le z besedo, da niste noben ci-devant, in porok sem vam, da bo prej Žid visel na prvi laterni, nego da eden teh biričev roko položi na vas.“

„Jaz nisem aristokrat,“ sem rekel. „Žida nisem ogoljufal in mu nobenega vinarja nisem dolžan.“

„Torej niste bili nikoli častnik Švicarske straže?“ je še enkrat vprašal Santerre.

Laž v zadregi bi me bila utegnila rešiti. A smatral sem pod svojo čast, pomagati si s takim sredstvom iz zagate. „Jaz nisem častnik!“ sem odgovoril. „Ako vam ta izjava ne zadostuje, pustite v božjem imenu, naj biriči pridejo.“

Santerre je skomignil z rameni in mrmräl: „Pa vendar imate nekaj aristokratskega na sebi!“ ter je šel ven. Trenotek pozneje je vstopil mirovni sodnik z Židom, in oborožena straža se je postavila na vrata. Petje v našem kolobarju je utihnilo, hrup v veliki sobi polegel, vse je stegovalo vratove in gledalo na nas.

„Tu je tisti, državljani sodnik, tu je tisti, ki me je ogoljufal za 800 louisdorjev! Spravil me je na beraško palico! Zakaj njegov čedni prijatelj, ci-devant baron Reding, se je brani! izplačati ponarejeno me-

nico, kj mi jo je obesil ta goim*), in za katero sem mu jaz dal 800 louisdorjev, sam zlat denar, celo moje premoženje! O jaz nesrečni človek! Torej uklenite ga vendar, da prejme za to svoje plačilo, moj ljubi gospod — o prosim odpuščanja, reči sem hotel: moj ljubi državljani mirovni sodnik! Primito ga vendar, da pride, kamor tiče: v ječo La Force (b. Lafórs) in na vislice ali na kolo.“

Od celega Židovega govora je le eno mesto vplivalo name: da se je Reding branil, pripoznati menico. Tedaj on živi, ki sem ga že toliko časa imel za mrtvega! Zato sem tudi le o tem Žida vprašal; in ko mi je mej mnogim sramotanjem potrdil to nepričakovano veselo vest, nisem več izgubil nobene besedice z Baruhom, ampak se obrnil na mirovnega sodnika in rekel: „Pripravljen sem iti z vami. Moja nedolžnost se bo izkazala. Temu človeku nisem niti vinarja dolžan, in pokazalo se bo, da je on ponarejavec, ne jaz.“

„Kaj se pravi, ponarejavec!“ je zakričal Baruh. „In imam v žepu njegovo ponarejeno menico za 800 louisov.“

Zdaj pa je zavpil mali Provençal: „Naš tovariš ni slepar! Naj že bo aristokrat ali ci-devant, toda slepar ni. In če naj kdo pride na vislice, si ravno ti videti zrel za to.“

S tem je planil na Žida, in njegovemu zgledu so sledili ostali slikarji in tucat ljudi iz gostilne, ki so še žvečili moj kruh. Tistih par orožnikov in mirovni sodnik bi mu bili malo pomagali, ako ne bi ga Santerre in jaz iztrgala iz pesti razkačene množice, ki ga je pred mojimi očmi dovolj nemilo obdelovala.

„Dobri državljani spoštujte postavo!“ sem kriknil v ta metež. „Državljan, le pustite me iti s tem državljanom sodnikom in s temi služabniki postave. Ne bo mi težko, očistiti se obtožbe. Umaknite se nam!“

Tudi Santerre se je postavil za mirovnega sodnika, in tako smo mogli oditi iz pivnice: A na zahtevo mojih tovarišev so prijeli tudi Žida ter ga peljali z menoj. Ni bila prijetna pot, ko smo šli, spremeljani od vreščeče množice, po Pariških ulicah v ječo La Force.

---

*) Goim — židovska psovka na kristjane.

VI. KNJIGA.

MALTEŠKI HOTEL.

XXVII.

Zadoščenje.

Že tri dni sem bil v ječi La Force ter zaman čakal zaslišanja. V jutro četrtega dne so končno prišli po me v stolp ter me odvedli v sobo pritličja blizu jetniških vrat. Mislim sem, da bom tu postavljen pred svojega preiskovalnega sodnika, ter sem molil k angelu varihu, da bi mi dal pravih odgovorov; zakaj utegne iti za mojo čast in življenje.

Kako sem se zavzel, ko je namestu preiskovalnega sodnika — da, resnično, ne varam se! — pred mano stal marquis d' Hervilly! Dobrško je trajalo, predno sem končno razumel, kaj to pomeni in kako je prišlo. Naj tu ob kratkem povem.

Slučajno, ali marveč po milostni uredbi božje previdnosti je kraljica videla moje črteže, ki jih je bil Marillier predložil. Na prvi pogled je na enem kartonu spoznala sliko iz moje risarske knjige, katero sem ji bil pred letom v Trianonu pojasnjeval. „To je od mladega Švicarskega častnika, ki ga že več mesecev zaman iščemo!“ je vzkliknila in takoj poslala po d' Hervilly-ja.

„Tu smo vendar enkrat na sledu za vašim mladim varovancem, ki ga je bil nesrečni Augeardov načrt bega tako žalostno uničil,“ je rekla. „Naglo poiščite mojstra, ki je predložil te načrte, in po njem poizvedite, kje stanuje risar tega kartona! Upamo, da se vam tako posreči najti ubogega po nedolžnem obsojenega častnika, in ko ga najdete, pripeljite ga takoj sem, da popravimo, kolikor mogoče, kar smo na njem zagrešili!“

Tako je velela Marija Antoinetta. Nekaj dni po mojem begu iz bolniške sobe v Courbevoie je bila namreč po patru Sekundu zvedela o moji usodi; kapucinu je obleka Assiškega berača res odprla vrata na dvor. Kraljica je takoj poklicala k sebi majorja Bachmanna ter mu velela, razdreti izrečeno sodbo vojnega sodišča. Načrt bega je bil mej tem opuščen; Augeard pa, ki ga je bil njegov čedni nečak izdal, je bil v ječo vržen ter je pozneje v inozemstvo pobegnil. Major Bachmann je pa moral kraljici sporočiti moj beg, in vse prizadevanje, da bi me kje v Parizu iztahnili, je bilo zaman. Tako je prišlo, ker sem bil prenagljeno sklenil, bežati pred nekaj ponižanji, da radi tega nisem bil že davno v prejšnji časti in službi. To je da je bilo vojno sodišče

moje ravnanje, spoznavši njegov pravi vzrok, proglasilo za docela pošteno in upravičeno ter mi prisodilo polno zadoščenje.

D' Hervilly je torej hitel s kartonom k Marillerju, ki mu ga je bil imenoval minister kraljeve hiše. Tam je zvedel, da so me zaprli in tudi, zakaj. D' Hervilly je celo zgodbo menice vedel že od Bachmanna, zato se je neutegoma podal k pravosodnemu ministru, mu stvar razložil ter prejel pismeno povelje na ječarja od La Force, naj me nemudoma spusti na prosto. Maršal se je pripeljal s svojim vozom ter mi naznanil osvobojenje in srečni preobrat moje usode.

V Hervilly-jevem stanovanju sem bil najprej izroččen komornemu strežaju, da mi pomaga pri oblačenju; zakaj v svoji slikarski obleki se nikakor nisem mogel predstaviti kraljici. Monsieur Jacques (b. mösié Žak) — tako se je strežaj še vedno pustil imenovati, vkljub temu da je bil nov zakon naslov „gospod“ zamenjal z nazivom „državljan“ — monsieur Jacques si je na vso moč prizadeval z menoj, da postanem „prezentabel“. Moje noge so tičale v čevljih in svetloplavim nogavicah, h katerim so se krasno padajale dokolenske hlače iz temnoplavega žameta. Z zlatom prevezani beli atlasov telovnik je bil že sam zase krasna parada, in suknja iz sinjega damasta z ohlapnimi rokavi, širokimi zasleci in dvema vrstama velikanskih gumbov, katerih vsak je nosil pod steklom lično miniaturno sličico — ~~umetno delo~~ maitre tailleur-ja*) stare šole. Povrhu so prišle še fino nagubane naprsne in zapestne nabornice in naposled neizogibni oblak pudra, ki naj bi mojim svetlim lasem dal nekoliko častitljivejšo barvo.

„Gospod,“ je rekel naposled monsieur Jacques, odstopivši tri korake in motreč me z očesom umetnika, „zdaj ste sama popolnost, z eno besedo — zdaj ste prezentabel. Če naj vam še kaj manjka, to bi bila redovna zvezda, a te vam jaz ne morem dati, in niti kralj ne, odkar so ti lopovski sansculotti (b. sanskilóti) vse redove in naslove odpravili.“

Ko sem prišel iz rok častivrednega komornega strežaja kakor prestvarjen, je bil zadnji čas, odpraviti se na dvor. Sedla sva v voz in se odpeljala pred vrata kraljeve palače. Straža, ki je bila od našega polka, je prezentirala staremu maršalu. Komaj me je poročnik Gibelin zagledal, me je takoj spoznal in zaklical, pozabivši vse službene predpise: „Poročnik Muos! Prosim tisočkrat odpuščanja! Takrat ste odlično kavalirsko delali! V čast!“ S tem je planil k meni ter mi

*) Krojaški mojster.

stresel roko. Pa tudi vojakom, ki sem jih vse osebno poznal, sem moral reči par besed in jim prijazno stisniti roko. Veselje teh poštenih ljudi mi je v dno duše dobro delo.

Stopala sva po širokih mramornih stopnicah v „dvorano sto Švicarjev,“ kamor sem danes stopil z vse drugimi čustvi ko pred par tedni. Potem sva se obrnila v tisti del palače, ki se razteza proti Seini, zakaj v tem je bivala kraljeva družina. Skozi dvorano telesne straže smo prišli v pravo kraljevo preddvorano, imenovano Oeil-de-Boeuf (b. ej-d-béŕ). Iz te krasne preddvorana je bil na desno vhod v kraljeve praznične prostore, na levo pa v galerijo poslancev, ki je dobila ime odtod, ker je Ludvik XIV. tam sprejemal poslance tujih držav. V tej galeriji sva morala nekoliko čakati ter utegnila ogledovati krasne slike, ki so dičile stene. D' Hervilly mi je rekel, da so pod galerijo državne sobe, nad njo pa stanovanje kraljice, a da ne ve, kje naju hoče sprejeti.

Čez malo časa naju je eden od komornikov sprevedel v kraljičino stanovanje. „Njeno veličastvo vam izkazuje čast, da vas hoče videti v svoji zasebni knjižnici,“ je rekel gospod in odprl duri.

Steklene omare, v katerih so bile lepo vezane knjige, zavarovane s plavimi svilenimi zastori, so tvorili skoro edini nakit srednje velike sobe. Le na belem mramornem kaminu se je dvigala dragocena ura na stojalu in par zlatih svetiljnikov z več ročicami. Blizu kamina, v katerem so gorela drva, je v naslanjaču sedela kraljica, in njena otroka sta bila pri nji. Zadaj je stala dama nekoliko togega vedenja, vojvodinja de Tourzel (b. Turzél), odgojiteljica kraljevih otrok.

Marija Antoinetta je prijazno vstala, stopila proti nama ter nama prožila roko v poljub. Da, morala sva sesti nasproti njej k mizi, na kateri je brnel samovar za čaj. Dofen me je koj zopet spoznal ter vprašal, kako se godi kozam v Trianonu. Nato je na vso moč silil v mater s prošnjami, naj se vendar zopet enkrat pelje z njim in s sestro v Trianon, kjer je mnogo, mnogo lepše nego tukaj v dolgočasnih Tuilerijah. Potem sem moral pripovedovati svojo usodo, ki me je doletela vsled Augeardovega načrta za beg; to sem storil s toliko šaljivostjo, da sta otroka, radi katerih sem v prvi vrsti pripovedoval, imela s tem veliko zabavo, in tudi kraljici se je poznalo, da z veseljem posluša. Celo čez svečani obraz madame de Tourzel je šinila včasih senca nasmeha.

„Zelo ljubeznivo je od vas,“ je končno rekla kraljica, „da se prizadevate, v šaljivi obliki pripovedovati dogodke, ki so bili sami na sebi za vas gotovo dovolj žalostni in ste jih zavoljo mene prestali! Hvala Bogu, da vam morem vso bridkost vsaj še deloma popraviti. To je da svojo vojaško čast zopet nazaj dobite, in Nj. Veličanstvo vas je izvolilo še povišati. Denarno škodo, ki ste jo radi mene trpeli, vam bo moj zakladnik poravnal — nič ugovarjati! Zdaj to še lahko storim, ali bom še mogla jutri ali v par tednih — kdo more vedeti? Ah, D' Hervilly vé, da ravnajo tukaj z nami kakor s pravimi jetniki! Niti ne dovolijo, da bi se kralj ali pa jaz z otroci peljali na sprehod v Saint-Cloud (b. Sen-Klúd). Še nekaj. Augéard je bil radi načrta za beg skoro s smrtjo kaznovan ter je moral bežati v inozemstvo. K sreči na pismenem načrtu, ki je po izdajstvu njegovega nečaka prišel v roke našim sovražnikom, ni bilo imenovano nobeno ime. Bodite torej previdni; sicer bi vas utegnila doleteti Augéardova usoda.“

Odgovoril sem, da bom vedno pripravljen, žrtvovati življenje za blagor kraljice, nje otrok in kralja. „Vaše Veličanstvo,“ sem rekel, „misli da je tu ujetnica.“ „Ali Vaše Veličanstvo še ni mislilo na to, da bi raztrgalo verige s silo. Računate lahko na polk Švicarske garde. Pod našim varstvom lahko zapustite Tuilerie in Pariz. Ko ste oddaljeni 20 mil od mesta, Vas ne dohiti nihče več, in skrbeli bomo zato, da Vas tako dolgo in še dalje od tu ne bodo zasledovali.“

„Ni mi treba šele povdarjati, da Vaše Veličanstvo razun na Švicarje lahko računa tudi na svoje zvesto plemstvo, ki z veseljem žrtvuje za Vas, imetje in kri!“ vsklikne d' Hervilly. Oko Marie Antoinete, naju je pomenljivo gledalo. „Hvala Vam,“ je odgovorila. „Poznamo Vašo zvestobo. O načrtu, da bi s silo pobegnili, se je govorilo že večkrat. Značiti pride ura, ko vporabimo Vašo plemenitost.“ Vstala je in mi izročila dve mali škatljici. „Ta je za Vašo mater, o kateri ste mi pripovedovali, in ta za Vašo brdko izvoljenko, katere čedno glavico sem videla v Vaši knjigi za risanje. Naj bi Vam bila nekoč ljuba zvesta soproga!“

Kraljica je lahko nagnila glavo ter naju s tem odpustila. Ob d' Hervillyjevi strani sem korakal skoz vrste dvorjanov, ki so radi izyzenredne milosti zavistno gledali na naju, in od same sreče sem se komaj zavedal. Prišedši v maršalovo stanovanje, sva odprla s plavim žametom prevlečeni šatulji. V tisti za Vereno je bil niz dragocenih biserov z zlatim zaklepom, ki je v steklenini kazal kraljičin grb; v tisti za mater pa zlato razpelo z jako umetno izdelanim Kristusom.

Še sva občudovala darove, ko je dvorni strežaj prinesel veliko zapečateno pismo, na d' Hervillyja naslovljeno, v katerem je bilo zame tisoč louisdorjev. Zdaj mi je vendar prišlo na misel, če nisem dolžan Židu škode povrniti. Toda d' Hervilly mi je razložil, da Žid ne bo več rabil denarja; v jamo, ki jo je meni kopal, je sam padel ter bo v kratkem, obsojen radi mnogih goljufij, prejel zasluženo plačilo.

Koj je sledilo novo veselje! Gibelin je bil prinesel ven v Courbevoie vest o mojem povratku, in nemudoma sta major Bachmann in Reding zajahala konje, da me pozdravita. Kako veselo svidenje! Major Bachmann me je sicer pri tem malo karal radi mojega bega iz bolniške sobe ter je rekel, da se bom zavoljo tega jutri moral zagovarjati pred vojnim sodiščem. A to je povedal tako veselega obraza ter se zraven tako srečno smejal, da se tokrat nisem močno ustrašil. Reding je imel komaj zaceljen obrasnik na čelu ter je bil videti še nekaj bled. Pozdravlja me, je rekel, da mi bo imel veliko povedati. Nato smo sedli k steklenici najboljšega šampanjca, ki ga je maršal imel v svoji kleti, in zopet sem moral pripovedovati svoje doživljaje, to je da zdaj v drugačni obliki nego za Francoskega dofena.

Komaj sem začel, je sluga javil nov obisek: o. Sekundus in veliki sodnik Keyser von Frauenstein. — Tudi ona dva sta slišala, da so me našli; zakaj vest o mojem pojavu se je kakor leteči ogenj širila med vojaki — in nemudoma sta me prišla pozdravit. Res da o. Sekunda bi bil komaj še spoznal; siva brada je bila izginila z obraza, in namestu kapucinske kute, ki je nova svoboda ni trpela, je nosil talar. A iskreni pogled je bil ostal, in tobačnica je bila še vedno v stari veljavi. Čim mi je bil stresel roko, mi je že ponudil ščepec duhana.

Veliki sodnik je bil od kraja nekoliko v zadregi. Prišla sta mu pač na misel najin prepir, radi katerega mi je bil prepovedal svojo hišo, in njegov ostri nastop proti meni v vojnem sodišču, ki je pač izviral iz poštenega prepričanja, a je bil vendar nekaj pod vplivom zle misli, ki jo je imel tačas o mojem političnem mišljenju. Zato se je pač bal, da se nanj srdim. Vrhu tega je za sodnika vselej zelo mučna zavest, da je pomagal, čeprav brez krivde, obsoditi nedolžnega. Tako tedaj je vrli mož stal za kapucinovim hrbtom in pokašljeval, ne da bi mu prišla prava beseda. Opazil sem to in hitel k njemu, prijazno mu nudeč roko ter proseč ga odpuščanja, da sem mu s svojim vedenjem napravil toliko nevšečnosti. Tu so mu hipoma solze zalile oči, in objel

me je, ne da bi mogel besedice spregovoriti. Naposled je spravil iz ust: „Ko bi mi bili le kaj črhnilo o celi zgodbi! Toda misel, da ste vi, ki ste vendar vedno snubili mojo Verenko, začeli tako ljubkovanje s tistim dekletom, me je bila tako raztogotila. Odpustite mi zmoto!“

Hotel sem stvar enkrat za vselej pokopati, a tudi kot moder vojskovodja svojo zmago nad velikim sodnikom izrabiti. Zato sem naglo vzel šatuljo z nizom biserov in rekel, da je to kraljičin dar za Vereno; ali ne bi ga ji on mogel varno doposlati? Tu je Keyser debelo gledal in vprašal, kako da kraljica ve za Vereno in mojo snubitev. Razložil sem mu v kratkih besedah. Veliki sodnik pa, ki se je bil mej tem popolnem umiril, je zdaj dejal s prijaznim smehljajem da se tako ne dá ujeti. Čas, kateri moram služiti za svojo Rahelo, ni še dospel; tudi ne ve, če se ni hčerkino srce mej tem spremenilo; tako se moram zaenkrat zadovoljiti z dobrim upanjem.

Pri tem je ostalo. Trčili smo na to dobro upanje ter še dolgo prisrčno mej seboj kramljali.

Drugo jutro sem z majorjem Bachmannom jezdil ven v Courbevoie. V isti dvorani, v kateri sem bil obsojen, se je zopet sestel častniški zbor k nekakšnemu vojnemu sodu, in na predlog velikega sodnika Keyserja je bila prejšnja sodba razdrta in prisojeno mi polno zadoščenje. Nato je javil oberstlajtnant de Maillardož ki je predsedoval namestu grofa d'Affry, da sem povišan v aidemajorja (b. édmajorja) s stotniškim činom, in sicer neposredno na kraljev ukaz. Zdaj so mi vsi tovariši častitali ter mi prisrčno stiskali roko.

Bobni so zadrobili, in kompanije so nastopile na dvoru vojašnice. S kako drugačnimi čustvi sem zdaj stopal, kakor po zmagi spremljan od častnikov, v čveterokot, ki so ga čete stvorile! Nova razsodba se je prečitala in obenem proglasilo moje povišanje. Nato je stopil k meni oberstlajtnant in na tistem mestu, kjer mi je bil profós strgal epaulette, mi je pripel na rame dvojnato epauletto stotnika. Častniki in vojaki so mi navdušeno klicali: „živio!“

~~~~~

XXVIII.

Redingova zgodba.

Šele zvečer sva bila Reding in jaz sama in nemotena. Tedaj sem ga prosil, naj mi pripoveduje svojo zgodbo izza onega oktobro-

vega jutra, ko ga je pismo od Valdouleurskih tako nenadoma klicalo v Etampes. Rudolf je bil drage volje pripravljen, in ko sva se ugodno primaknila k ognju, plapolajočemu v kaminu, je začel in pripovedoval kar sledi.

„Ni treba, da ti šele pravim, da mi je Marta Valdouleur tisto noč, ko je pogorel grad, postala tako ljuba in draga, kakor še nikoli nobeno dekle. Ni mi vzela srca le njena lepota — sestra Izabella je morda še lepša —, ampak njen pogum in njena srčna požrtvovalnost za bolnega očeta v strahotah tiste noči. Saj veš, da sem bil odločen, nikoli se ne poročiti, ker se nikakor ne morem otresti mračne slutnje, da mi grozi zgodnja vojaška smrt.“

Prekinil sem ga in grajal zavoljo takih žalih sanjarij.

„Stokrat lahko rečeš, da je nespametno; sam sebi tudi pravim. A nič ne pomaga; tako visi nad mano kakor črn oblak. Tedaj sem si rekel, ako naj vendarle kdaj ustanovim družino, mora biti moja družica tako pogumno in odločno dekle, kakor je Marta Valdouleur. Ta se prilega meni in viharjem tega časa! In predno smo takrat odrinili iz Etampes-a v Chartres, sem zaprosil njene roke ter dobil pod gotovimi pogoji njeno in očetovo besedo. Moral sem namreč očetu doposlati privoljenje svojega brata, glavarja rodbine, in izkaz našega plemstva. To sem bil malo časa prej storil, ko si bil ti prišel k meni z Augewardovim načrtom za beg. Tisto pismo Valdouleurskih me je nemalo prestrašilo: niti besedice kake obljube, ampak le naj-nujnejši poziv v Etampes v zelo važni zadevi.

„Poln žalih slutenj sem odjahal iz Pariza; konju nisem zanašal in tako sem dospel v mestece, ko se je bilo znočilo. V svetli mesečini sem na levi od pota prav dobro razločil od požara očrnele podrtine Valdouleurja. Mej potoma nisem bil nič posebnega opazil; le blizu Lardyja pri neki kovačnici ob potu, kjer sem dal svojem konju zabiti žebelj v podkev, sem videl človeka, čegar obraz se mi je zdel znan in sumljiv. Kje sem bil vendar že srečal tega človega? Nisem se mogel domisliti in sem tudi kmalu pustil vnemar, ker sem imel razmišljati vse druge reči.

„Bilo je prekasno, da bi bil še tisto noč obiskal družino Valdouleur, zato sem krenil v gostilno in od razburjenosti prebil noč brez spanja. Čim je le dostojnost dopuščala, sem se oglasil pri gospodu Valdouleurskem. Sprejel me je z odprtimi rokami, nazval me svojega dragega sina in rekel, da ga je izkaz o mojem plemstvu in

premoženju zadovoljil ter je pripravljen, izročiti mi svoj zaklad, svojo Marto. Razume se, da sem bil ves srečen od te izjave, vendar sem se čudil, zakaj mi niso te vesele vesti pismeno sporočili. Dasi sem to zelo nežno v misel vzel, bi bil vendar moj bodoči tast skoro postal slabe volje; saj veš, kako vroče krvi je. Mrmral je nekaj o tem, ali ni njegova Marta vredna, da enkrat jaham zavoljo nje iz Pariza v Etampes? On bi bil za svojo rajno soprogo jezdil v Jeruzalem in na Kitajsko. Potem se je zopet pomiril ter mi razložil svojo nujno zadevo.

„Kakor je vedno nagel v svojih sklepkih, zdaj ni odnehal od tega, da se poroka čim brže izvrši. Naravno, da je morala njegova hči za menoj v Pariz, kjer je mene držala služba. A niti oče, niti mlajša hči Izabella se nista rada ločila od Marte, zato je Valdouleur zahteval, da najmem za nas skupno stanovanje, če mogoče v bližini Tuilerij, kamor se hoče čim prej preseliti.

„Srd me umori tu v tem dolgočasnem Etampesu,‘ je dejal. ‚Ne maram ostati tu, kjer so lopovi požgali grad mojih očetov. Kraljeva stvar mora zmagati; cesar, njegov svak, ga ne more zapustit‘; njegov brat, grof od Artois, in izseljenci bodo nabrali vojsko in te kanalje ustražovali. Ah, da bi mogel tudi jaz v boj! Pro Deo et lilii,¹⁾ je naše geslo. A vsaj s svojim telesom lahko krijem kralja, ki v Tuilerijah ni več vafen življenja, čim me bodo noge kaj bolje nosile. To bodo storili tudi drugi zvesti plemenitaši. Tako bova oba midva vsak po svoje skrbela za varnost Njegovega Veličastva, dokler ne zmaga pravična stvar. In potem zopet zgradimo Valdouleur, ki naj postane stolnica novega rodu, kateri bo združeni najin grb zapustil najpoznejšim časom‘.

„To je tedaj nameraval moj tast, in nisem mu zameril, da me je zavoljo tega načrta tako naglo pozval v Etampes. Saj ni vedel o pripravah za kraljičin beg, in smatral sem za boljše, nič o tem razodeti.

„Poklical je Marto in zložil najini roki. Izabella in oče sta bili edini priči. Komaj je bila zaroka tako preprosto sklenjena, sem takoj poyedal, da služba zahteva, da se ločim. Upal sem namreč, da še tisti večer dospem v Lonjumeau (b. Ložimò) ali vsaj v Arpajon (b. Arpažo), tako da bi bil sledeči dan dopoldne že pri tebi v Courbevoie. Gna! me je neki poseben nemir. Moja odločna Marta me ni ovirala. „Ako te kraljeva služba kliče, pojdi!“ je rekla preprosto. „Saj se bomo kmalu zopet videli“. Toda oče in mlajša sestra sta

¹⁾ Za Boga in lilije! (Lilije so bile v grbu Francoskih kraljev.)

me še dolgo zadrževala. Valdouleur je na dolgo in široko govoril o tem, kako naj se najina grba po pravilih heraldike¹⁾ spojita ter je neizmerno obžaloval, da je ob požaru gradu šla po zlu stara knjiga grbov, ki je ni moči nadomestiti.

„Šele po obedu me je izpustil s svojim blagoslovom. Čim bo urejeno stanovanje, sem mu obljubil, da pridem ponje z dostojnim vozom za pot. „Karossa mora biti,“ je rekel mej vrati, „ne pa kateri teh modernih faetonov ali kako se že imenujejo ti novi nestvori, katerim plenič stare korenine ne zaupa svojih udov. Zlasti moji so dovolj krhki.“ Potem je še enkrat odprl vrata in zavpil za menoj: „Mnogo lepih pozdravov vašemu prijatelju, Švicarskemu medvedu, ki me je tačas nesel po stopnicah. Sapristi, moji udi me še zdaj bolijo, če se na to zmislim! Pri moji veri — dober mladič! Pozdravite mi mojega medveda! Škoda, da ni plenič! Sicer ne bi bil nič nasproten, ako bi snubil mojo Bello.“

Jaz sem se naglas zasmel. A Reding mi je zatrjeval, da je mlajša sestra ob očetovih besedah močno zardela. To ga je prepričalo, da sem pač naredil na Izabello Valdouleursko izreden vtisek.

„Škoda, da si s hčerjo velikega sodnika tako dobro ko zaročen“, je nadaljeval Rudolf. „Sicer 'bi lahko še svaka postala. Marta in njena sestra sta me tedaj spremljali v vežo, in tam smo se poslovili. Pri tem mi je nevesta izročila v svilo povit zveženj z naročilom, naj pazim, da ga ne izgubim. Čemu mi bo, stoji na priloženem listku. Tedaj sem odšel z obljubo, da se čim prej vrnem ter jih vzamem v Pariz. Obe sta mi naročili, naj te pristrčno pozdravim, in Izabella je to tako sramežljivo izrekla, da res mislim, da te ne bi zavrnila, ako bi zaprosil njene roke.“

Smejoč sem rekel, da sta dve tetivi na loku vedno bolje kot ena sama, ter ga prosil, naj pripoveduje dalje.

„Naglo sem osedlal svojega kostanjevca,“ je dalje pripovedoval Reding. „Zgolj iz navade sem preiskal svoji pištoli v oglavniku, in glej, obema je manjkal smodnik v prašnici, in vendar bi bil lahko prisegel, da sta gotovi za strel. Vprašal sem hlapca v štali, in priznal mi je, da je pred uro spodil iz štale človeka, ki je iztikal pri moji ježni opravi. Preiskal sem tedaj pištoli natančneje ter našel, da je pri

1) Heraldika je umetnost poznanja grbov.

obeh prožnica zataknjena z majcenim drvcem. Z nemalim trudom sem drvci iztrebil, pištoli izpraznil in nanovo nabil; potem sem ji zataknil za oglavnik dobro nasuti s smodnikom. ‚Gospod, ta zgodba s pištolami mi ne dopade‘, je dejal hlapec. ‚Ali imate sovražnike? Ali nosite s sabo denar ali dragocenosti? Ceste danes niso več tako varne kakor pred letom. Svetoval bi vam, da zaprosite pri županu par orožnikov za spremstvo.‘

‚Odgovoril sem, da ne vem, da bi imel sovražnike, in tudi moja gotovina ni tako velika, da bi se kakim uzmovičem splačalo, prežati nanjo. In ko sem to rekel, mi je prišel na misel zveženj, ki mi ga je bila prav kar Marta izročila. Velel sem konju naglo dati še malo ovsa, ter hitel v svojo sobo odvezat svilo.‘

‚Pismo, napisano s krepko roko moje neveste, je naročalo: ‚Najeti in prirediti ugodno stanovanje, bi utegnilo stati mnogo denarja, na kar moj oče po svoji navadi prav nič ne misli. Bojim se, da ne bi imel potrebne svote na razpolago, zato prilagam tu, skrbno v svi-len pas zašite, briljante svoje rajne matere, katere si otel ob požaru gradu. Priveži pas pod obleko trdno k telesu, da se na noben način ne zgubi; zakaj v njem je znaten del rešenega premoženja. V slučaju potrebe nekaj takih dragih kamenov samo zastavi, ne da bi jih prodal, kakemu povsem zanesljivemu juvelirju; zakaj njih vrednost je zelo velika. In to je prvo ljubavno pismo, ki ga pišem v svojem življenju.‘ Tako je Marta šaljivo sklenila teh par čisto opravičnih vrstic.

‚Moja prva misel je bila, vrniti ji pas z briljanti. Toda čutil sem, da bi jo to neprijetno zadelo. Tedaj sem ga zavezal krog telesa in stopil na dvorišče, kjer je hlapec držal mojega konja za uzdo. Ali naj zdaj res jaham k županu zahtevat spremstva za pot? Toda kake sitnosti bi imel s tem! Pa tudi se mi je to zdelo nevredno hrabrega častnika. Tedaj sem skočil v sedlo in oddirjal iz mesteca proti Lardyju.

‚Dan se je bil že bolj nagnil, nego mi je bilo ljubo. Če sem hotel do noči dospeti le v Arpajon, sem moral konjička dobro pognati. Do Lardyja se vije pot ob mali reki Juini (b. Žíni), ob kateri leži Etampes; potem pa gre čez brda skoz gozde in precej pusto krajino v dolino reke Orge (b. Orž) proti Arpajonu.

Ko sem prijezdil do kovačnice pri Lardyju, se je začelo nočiti. Toda mesec je svetil, in če ga niso ravno zakrivali oblaki, ki jih je podil oster jesenski veter, je bilo dovolj svetlo. Pol ure za vasjo sem dospel na razpotje. Moj kostanjevec je mirno krenil po poti, ki se je

tudi meni zdela prava; saj se je moči zanesti na konjev instinkt, tudi če je le enkrat šel po poti. A tu mi je kakor slučajno stopil naproti mož, ki mi je zaklical, če hočem v Arpajon? Tedaj se moram držati na levo. Krenil sem torej na drugo pot in dirjal dobršen kos naprej.

„Tedaj mi je mahoma, ne vem kako, prišel na misel mož, ki sem ga bil dan poprej videl pri kovačnici, in zdaj sem se tudi spomnil, da je bil od tiste tolpe, ki je bila zažgala Valdouteur. Ležal je ranjen na grajskem dvorcu, in jaz sem ga nesel ven, da ni zgorel. Ali mi je morda nastavljena zaseda? Nehotoma sem segel po pištolah in napel petelina. Tesno mi je prihajajo, in premišljal sem, ali ne bi jahal nazaj do razpotja in krenil na desno cesto. Čisto nič se nisem spominjal, da bi bil dan poprej šel skozi tako sotesko, v kakršni sem bil zdaj. Mesec je prav kar zopet posvetil izza oblakov ter mi pokazal, da pot drži v gosto borovje. Tudi takega gozda se nisem spominjal. Zmolil sem otroško molitvico, ki me jo je mati naučila, k angelu varihu, ter sem hotel konja obrniti.

„Tu je zablislil neposredno pred menoj iz grma ogenj puške; kroglja mi je vrgla klobuk z glave; konj se mi je vzpel, da sem se le težko držal v sedlu; in tisti hip mi je mlad človek zagrabil vajeti. Potegnem pištolo iz oglavnika in kriknem: „Pusti, ali pa te ustrelim!“ „Le streljaj!“ se je napadavec rogal. Tedaj sem sprožil; zaklel je in se zgrudil. Zdaj sem izpodbodel konja ter skušal uiti iz soteske. A z desne in leve ob poti so se zabliskali strelji; moja žival je zadeta padla ter mi v padcu zmečkala desno nogo, da se mi je od bolečine omotica delala. Hip pozneje me je zadel udarec na glavo, da se mi je stemnilo pred očmi.

„Ko sem se zopet ovedel, sem ležal v nizki izbi na slamnjači, in star ovčar in njegova žena sta se ukvarjala z menoj. Noga me je strašno bolela; vrhu tega sem v glavi, oviti z grobim platnom, čutil topo bolečino. Žena me je potolažila in rekla: „Kost je zlomljena; toda moj mož ume to bolje ko kakšen zdravnik. Le pustite, da vam nogo uravna in dene v deske; v šestih tednih boste zopet lahko poskočili in zaplesali. A lepo pri miru morate ostati, sicer se bo rana na glavi vkljub hladilnim zeliščem vnela.“

„Da, da, hudo so vas izdelali, mladi gospod!“ je dejal ovčar, mej tem ko mi je stavil nogo v deske. „Ali so mislili, da ste mrtev, ali pa jih je splašil moj krik, ko sem na streljanje prihitel zraven.

Zdaj pa ubogajte, kar pravi moja stara, in bodite lepo tiho, da se ne pritakne vročica, pa bo vse dobro.

„Mislim, da so mi dali nato kako uspavalno pijačo, zakaj nič se ne spominjam, kaj se je godilo tisti dan in naslednje dni. Ko sem se zopet bolje zavedel, naravno da sem z največjo skrbjo mislil na tebe in Marto. Pas z dragocenostmi je bil k sreči otet; ko sem tipal zavoljo njega, se je starka namuznila in smehljaje pokimila. „Čvrst lek mora biti tu notri“, je dejala, „sicer bi vas bili lopovi spravili na oni svet. Ali vam je to dala mati ali ljubica?“ Priznal sem, da imam to od neveste, ter sem vprašal papirja in peresa, da bi pisal v Etampes in tebi. Zakaj ko so bili briljanti oteti, si me skrbel le ti in načrt za kraljičin beg.

„Toda peres, papirja in tinte v ovčarjevi koči ni bilo. Tudi se stavec in njegova žena nista dala pregovoriti, da bi v slabem zimskem vremenu, ki je bilo mej tem pritisnilo, šla zavoljo pisala v par ur oddaljeni Dourdan (b. Dourdán). Tako daleč v stran s prave poti so me bili lupeži zvalili. — Rad ali nerad sem moral čakati, da je prišlo boljše vreme. Tedaj šele mi je žena prinesla, kar sem želel, da sem pisal v Etampes in tebi. Ker sem pa menil, da si že davno s kraljico čez Francosko mejo, zato sem iz previdnosti obenem pisal svojemu stričniku Redingu von Athis. Razume se, da je prišlo pismo na njegov naslov šele, ko si bil pobegnil iz Courbevoie, in te niso več mogli najti. Ostalo si lahko misliš. Moj stričnik je prišel pome; ovčar in njegova žena sta prejela bogato plačilo. A to bi težko uganil: ko sem imel zapustiti ovčarjevo kočo, je prijahala v spremstvu enega sluge moja nevesta iz Etampesa ter videla, da sem že dobro okreval. Rada bi me bila spravila v Etampes; a vdala se je mojim pametnim razlogom, in tako sva se ločila v nadeji na skorajšnje svidenje.“

„Ali so Valdouleurski zdaj v Parizu?“ sem vprašal

„V Parizu. V mojem prejšnjem stanovanju v Malteškem hotelu,“ je odgovoril Reding s komičnim naklonom. „K svojima dvema sobama sem jim najel še dve pritični sobi, in zelo jih bo veselilo, ko te jutri predstavim.“

„In gospodična Marta — je mej tem postala gospa Reding?“

„Ne še, a upam, da te bom kmalu prosil, da bi mi bil ti z gospodično Izabello pri poroki prvi drug in družica.“

„Ti srečni črnogled, ti! Da bi bil jaz s svojo Verenko žetako daleč!“

XXIX.

Zaroka.

Več tednov je preteklo, ne da bi se kaj posebnega zgodilo. Večkrat sem bil z Redingom pri Valdouleurskih v Malteškem hotelu, in opažal sem, da so Keyserjevi bolj mrzli proti meni; a nisem vedel, zakaj. Tu sem prejel od Verenke pisemce, v katerem mi je povedala, da od zanesljive strani ve, da zdaj snubim zelo lepo in imenitno gospodično. Ta vest ji je sicer zelo hudo dela, vendar bo z božjo pomočjo to žrtev prenesla; zdaj resno premišlja, ali ne bi šla v Frauentalski samostan, ko je tako bridko poskusila ničevost in nezvestobo sveta. Tega mi ne piše, da bi tožila, ampak da bi mi dala polno svobodo; zakaj nič drugega noče, kot le mojo srečo. To je da pravzaprav nisva zaročena; vendar misli, da bi ji bil moral nekoliko bolje čuvati zvestobo. No, tedaj naj vsaj marquisi Valdouleurski — saj tako je ime moji novi srečni izvoljenki, kakor ji pišejo — bolje držim zvestobo. Kar se tiče niza biserov, o katerem ji je oče sporočil, naj ga le poklonim novi nevesti v dar, take igrače nimajo zanjo nobene cene več. Sicer bo pa tudi zanaprej, kakor dosihmal vsak dan molila zame k Materi Božji in svetemu angelu varihu, da me milostno varujeta v vseh velikih nevarnostih duše in telesa, ki mi grozijo v Parizu.

Uboga Verenka! Zdelo se mi je, da jo vidim pred sabo, kako s solzami v očeh in z bolestno drgetajočimi ustni piše to zmes srda in veledušnosti. Ne, to ni bilo koketno kujanje, ampak resno je mislila z žrtvijo, ki jo je prinašala meni, o katerem je domnevala, da sem ji nezvest. Zdaj sem jo bolj ljubil, nego kdaj prej. Dobri otrok je pač mislil, da je moji sreči na potu! A Verenka mi je bila tisočkrat dražja, tudi ko bi bila ubogo dekle, nego mlada marquisa Valdouleurska, koje premoženje so cenili na pol milijona.

Takoj sem sedel ter pisal Vereni, da je napak obveščena; jaz sem ji ohranil zvestobo in se zanašam na njeno. Nespametne misli na samostan naj si izbije iz glave. Nesrečna ljubezen še daleko ni samostanski poklic; sicer nazadnje še mene naredi kapucina. Naj ima

nekoliko potrpljenja z menoj; kraljičini biseri ostanejo shranjeni zanjo, ter upam, da čez par let postane moja srečna nevesta, kakor se za našam, da postane njen srečni ženin — zvesti Damian Muos.

Ko sem bil sam oddal pismo na pošto, sem takoj hitel v Malteški hôtel z namenom, da pokažem Izabelli Verenino pismo ter tako odlomim ost vsaki daljnji skušnjavi.

Na ulici me je iznenadilo izredno razburjenje ljudstva. Lafayette je odhitel s četami v Vincennes (b. Vensén), so pravili, kjer name-rava drhal grad porušiti, in obenem je baje nekdo v Tuilerijah kralja skušal umoriti

Srednjeveški grad v Vincennesu je ležal blizu eno uro vzhodno od Pariza. Že zadnje dni sem bil slišal, da se širijo mej ljudstvom o gradu kar najbolj čudne bajke. Češ, da je s podzemskimi hodniki zvezan s Tuilerijami, ki so vsaj tri ure oddaljene; da ga baje hočejo prezidati v novo Bastijo ter v njegovih kletah žive pokopati prvoboritelje za svobodo, in podobne bedastoče, ki so jih izmišljali, da bi Sveto-antonsko drhal naščuvali k novemu nasilstvu. In res je bil pivovarnar Santerre, moj znanec, peljal krdelo teh predmestnih junakov nad Vincennes ter začel razdiranje, ko je prihitel Lafayette na čelu narodnih brambovcev in z orožjem napravil red.

Sicer mi ta vest o boju za Vincennes ni delala velike skrbi. Tembolj pa me je vznemirjala govorica, da se je v Tuilerijah izvršil napad na kralja. Hitel sem torej tja. V ulici Saint-Honoré in po vseh dohodih na Trg za karruselj sem srečaval može, ki so tudi naglih korakov hiteli proti palači, in poulična dečad je porogljivo klicala za njimi: Živio vitezi z bodali! Že sem mislil, da bomo težko prišli v grad. Toda ne; stražniki narodne brambe so nas pustili vstopiti. Stopnišče, preddvorane, galerija poslancev, vsi prostori so mrgoleli ljudi, ki so pod obleko tiščali meče, bodala, pištole in razburjeno vse križem govorili. Nekateri so trdili, da je neki lopov, preoblečen za plemiča, res izvršil, ali vsaj nameraval napad na kralja; da, govorilo se je celo, da je kralj ranjen, da ga njegov kapelan pravkar deva v sveto olje in podobno. Svoj živ dan nisem slišal bolj blaznih reči praviti nego v tej uri vseobče razburjenosti.

Umevno, da sem mej navzočimi našel tudi marquisa Valdoueurskega, ki je vkljub mrazu — bilo je zadnjega svečana 1791 — na prvi glas o kraljevi nevarnosti prihitel na mesto. Z eno roko se je opiral na palico, z drugo je držal meč ter gledal tembolj srdito,

ker je le s težavo zatajeval bolečino v svoji nogi. Ko me je zagledal, je vzkliknil: „Moj dragi medved, urno idite po svoje hrabre Švicarje! Ti lopovi strežejo kralju po življenju. Krili ga bomo tako dolgo s svojimi telesi, da pride pomoč, ali pa umrjemo z njim!“

Tu je prišel d' Hervilley z maršalom palače, vojvodom od Villequier (b. Viljkié), doli po stopnicah ter je oznanil da je kralj ohranjen in zdrav; res so bili sicer nekega plemiča, ki se je sumljivo obnašal, pomotoma prijeli; a izkazalo se je, da je sum čisto neopravičen; kralj se zvestemu plemstvu zahvaljuje za njegovo gorečnost ter jih prosi, da mirno zapustijo grad.

Večina je nato res ostavila Tuilerije, a ne tako stari Valdouleur. On in stotina njegovih stanovskih drugov se niso hoteli pomiriti, dokler ni vsaj iz Vinceunesa prišlo obvestilo, da je naval ljudstva odbit. Zaman sem ga skušal pregovoriti, da bi se vrnil z menoj v Malteški hotel. Trdovratno je vztrajal pri svojem sklepu: „Tu v kraljevi predvorani je moje mesto, dokler je še kaka senca nevarnosti za kraljevo življenje. „Za Boga in lilije!“ Pri moji veri, prav nič ne zaupam tem narodnim brambovcem, ki nas že dlje časa gledajo, kakor bi nas hoteli prebosti. Če bi drhal grad napadla, kaj mislite, da bi jo resno odbili?“

Ni mi ostalo nič drugega, kakor da sem odšel. Hotel sem pomiriti vsaj njegovi hčeri. Ko pa sem zavil okoli vogla ulice Saint-Nicaise (r. Sen-Nikéz), zagledal sem Lafayettea, ki je hitel na čelu oddelka narodnih brambovcev proti Tuilerijam. „Kaj pa to pomeni?“ sem vprašal. Videti je bilo, kakor da je zelo razburjen, in zdelo se mi je, da je zavpil svojim ljudem, da je treba grad izčistiti. Vrnil sem se tedaj na Trg za karruselj, da bi videl, kaj se zgodi ter da bi mogel pomagati marquisu, če bi bilo treba.

Ko se je Lafayette vračal z mnogimi ujetniki iz Vincennes, je dobil sporočilo od Gouviona (r. Guvjón), ki je poveljeval grajski straži, da se je zbralo nenavadno veliko število plemičev v kraljevih predsobah. Ali je mislil, da namerava dvorna stranka pomagati kralju, da ubeži, ali pa je hotel nastopiti proti plemstvu, da se spet prikupi ljudstvu, ki ga ni gledalo več tako rado, odkar je s strogostjo nastopil tudi proti njemu, zgodilo se je, kakor se mi je že pozdevalo — ukazal je „viteze“ razorožiti.

Narodni brambovci so bili že dolgo gorki „vitezom z bodali“, zato so izvršili Lafayetteovo povelje s surovim veseljem. Plemiči so

morali oddati orožje; branili so se ter so ubogali šele na kraljev ukaz, mnogi so se uklonili le sili. Narodni brambovci so jih suvali in topli, pehali surovo po stopnicah navzdol in ven na dvorišče, bili so jih s puškinimi kopiti, nekatere celo zbadali z bajoneti, potem pa so jih tako zdelane prepustili besni drhali, ki se je bila naglo zbrala na trgu.

Zaman sem pozival stražo, naj brani nesrečneže, ki so bili vsi okrvavljeni in raztrgani. Stotnik je malomarno skomignil z rameni, vojaki pa so vpili, da se godi čisto prav tem aristokratom, ki so sami sovražniki domovine. V tem hipu sem zagledal starega Valdoulleurja, ki se je pokazal pod portalom in se prepiral z dvema bramboyceema. Da jima ni govoril lepih besedi, sem videl na njegovem razburjenem obličju in na stisnjenih pesteh, ki jih je dvigal proti njima. Zdi se mi celo, da je enega udaril, ker sem videl, da se je zdrznil. Tedaj pa sta planila nanj s kopiti in bajoneti. Eden ga je zabodel v bok drugi pa ga je sunil v prsi, da je padel vznak po stopnicah in obležal nezavesten v svoji krvi.

Skočil sem k njemu in menil izpočetka, da je mrtev; kmalu pa sem zapazil, da še diha. Vzel sem ga na roke, kakor otroka ter ga nesel iz gneče k ranocelniku, ki je stanoval blizu gradu. Že večkrat sem videl njegovo kričečo desko, na kateri je bilo naslikano, kako beži mrtvaško okostje pred zdravnikom. Drhal se je sicer vedla, kakor da bi me ne hotela pustiti skozi; toda zagrozil sem, da čaka smrt prvega, ki se me dotakne, in moj pogled jim je povedal, da mislim resno, zato so mi napravili prostor, in nesel sem marquisa k „Bežeči smrti“.

Ranocelnik je imel polne roke dela, ker je prišlo tja že večje število ranjenih, da bi se dali obvezati. Ko pa je zagledal Valdoulleurja, je popustil vse druge. „Tukaj imamo opraviti, kakor pravim jaz, z bolj ali manj resnim slučajem“, je zaklical. „Mož je tako rekoč mrtev; vendar upam, da smrt še preženem. Tukaj je zaboden v bok — morda drob ranjen; prsi stlačene; eno rebro zlomljeno, najhujše pa padec na zatilnik, ki mu je pretresel možgane. Hm, hm! Na vsak način je treba žili puščati, prsi narezati in deti pijavko na zatilnik. Prehiteti moramo vročičo, drugače je mož izgubljen!“

Jaz sem bil seveda prepričan, da je starček izgubil že zadosti krvi, ker je rana na tilniku močno krvavela. Ko pa sem to povedal ranocelniku, me je zaničljivo pogledal po strani, kakor bi hotel reči:

„Kaj pač ti razumeš!“ Zato sem ga pustil v božjem imenu, da je napravil, kar se mu je zdelo, sam pa sem hitel v bližnji Malteški hotel, da obvestim hčeri o nesreči, ki je zadela njenega očeta.

Težka pot je bila to zame. Že ko sem se prikazal, in sta me zagledali, sta slutili, da se je zgodila nesreča. „Moj Bog! Ste-li ranjeni?“ je zaklicala Izabella in obleдела.

„Jaz ne — toda v gradu smo se malo spoprijeli in —“

„In oče je ubit!“ je zakričala Marta.

„Ne, ne! Le malo ranjen je. Upam, da ne težko.“

„Kje je, peljite me takoj k njemu,“ je odločno rekla Marta, Izabella pa je ihtela: „Oh, gotovo umira! Če ne bi ga bili spravili sem.“

„Kmalu ga prinesejo. Jaz sem hitel naprej, da se ne prestrašite ter da pripravite vse, kar je ranjencu treba. Imate-li dobrega hišnega zdravnika? Treba ga brž poklicati. Ranocelnik, ki ga je obvezal za silo, se mi zdi, da je le navaden mazač.“

„O Bog, midve ne pozna v Parizu nobenega zdravnika!“ je rekla Marta.

Spomnil sem se, da je bil zdravnik, ki je zdravil mene, predstavljen v našo vojašnico v ulico Poissonnièrt (r. Poasoniér). Hitel sem tedaj naglo tja ter ga k sreči našel. Ko sem prišel ž njim v Malteški hotel, so ranjenca ravno položili v posteljo, in ranocelnik mu je hotel zopet puščati kri, ker se ranjenec ni še zavedel. Naš zdravnik pa tega ni hotel dopustiti na noben način, in oba sta se hudo sprla. Da bi na kratko končal ta neprijetni prizor, zapodil sem ranocelnika skozi vrata, četudi se je upiral. Nazadnje je vendar odšel zagrozivši mi, da se bo meni, aristokratu, osvetila svoboda, ter proroško ranjencu gotovo smrt v rokah tega vojaškega zdravnika.

Z Marto sem potem pomagal našemu doktorju, Izabella pa se je vsa topila v solzah.

Zdravnik ni mogel dati veliko upanja. Ponovil je Marti svoja naročila, kako je treba hladiti rane čez noč, ter je obljubil, da se vrne drugi dan zarana. Ponudil sem se, da bom čul pri bolniku, gosposdična Marta pa tega ni hotela dopustiti, in odšel sem z zdravnikom. Pred hišo sem ga vprašal, kaj meni o bolnikovem stanju. Rekel je, da je malo upanja, ter naj drugo jutro mirno opozorim gosposdično, ki nama je tako goreče pomagala, da je nevarnost precejšnja ter da je treba poskrbeti za svete zakramente.

Ni mi treba omeniti, da tisti večer nisem mogel govoriti z Izabello o Verenkinem pismu. Še sam sem po tem dogodku popolnoma pozabil, čemu sem hotel priti začetkoma v Malteški hotel. Tudi prihodnje dni nisem mogel govoriti niti besede o tem, ker je marquis visel med življenjem in smrtjo. Pripeljal sem k njemu patra Sekunda, ki mu je podelil svete zakramente. Privedel je tudi izkušeno usmiljeno sestro, da je pomagala hčerama pri postrežbi. Prihajal sem tja vsak dan, če me ni zadržala služba, in začel sem gopodični vedno bolj spoznavati in spoštovati. Različni sta bila, a nežno sta ljubili svojega očeta in srčno sta se mi zahvaljevali za vsako pozornost, ki sem mu jo izkazal. Vendar bi moral biti slep, ko bi ne čital iz Izabellinih oči nič drugega, kakor le hvaležnost, in vest me je opominjala, naj dobri deklici razodenem, da nisem več prost.

Toda od dne do dne sem zastoj čakal ugodne priložnosti. Kar dobim pismo iz Zuga. Naslov je pisala Verenkina roke, in ves vesel sem je odprl. Kako grenko razočaranje! Moje zadnje pismo, ki sem ji je pisal, je padlo neodprto iz ovitka. — Na malem lističu so stale besede: „Ljubi Damian! Jaz sem se žrtvovala. Čemu iznova odpirati rano brez potrebe? Prosim Te, ne piši mi več. V.“

Tako! Tu sem imel zagotovilo! V svoji jezi sem po krivici podtikal Vereni, da je storila to iz vzroka, ki bi privedel morda njenega očeta do tega, nikdar pa ne nje. „Odkar je s premoženjem mojega botra na slabem, me ne marate več,“ sem si mislil. „Lepi Zurlaubenski dvor zapade na koncu upnikom, in mala hišica moje matere ni za tako Frauensteinsko princesinjo! No, Damian, ne bodi norec; če prenese to ona, moraš prenesti tudi ti.“

In vendar mi je hotelo skoro srce počiti! Premišljeval sem, ali bi se ne obrnil do njenega očeta. Toda temu se je upiral moj ponos. Njenemu bratu pa tudi nisem hotel pisati. Zdelo se mi je, da je bilo neko njegovo pismo, ki ga je pisal sestri, krivo vsega nesporazumljenja. Ne, nisem se hotel udati!

Ravno ko je divjal ta nemir v moji notranjosti, sem dobil od Marte Valdouleur listek, s katerim me je vabila, naj pridem popoldne k njenemu očetu. Danes se počuti nekoliko bolje ter želi govoriti z menoj o neki stvari, ki ga zelo skrbi.

Mārta je še pristavila, da upa, da se bodo želje njenega očeta ujemale z mojimi ter bova oba osrečena, to pa da bo zelo pripomoglo, da njen oče ozdravi. Na noben način naj očetu ne ugovarjam.

Jeza, h kateri je nagnjen od narave, bi mu gotovo zelo škodovala.— Kaj bi pač to utegnilo biti? Lomil sem si glavo nad tem, ko sem se preoblačil, med potjo v Malteški hotel.

V bolnikovi predsobi me je vsprejela Izabella. Zardela je, ko sem ji dal roko v pozdrav in vprašala, če me ni sestrično pismo kaj osupnilo. Rekel sem, da je res notri mala uganjka, na katero sem prav radoveden. V zadregi je vprašala, ali nisem morda že uganil, za kaj gre, in zardela še bolj. In ko me je pogledala na pol zaupljivo, na pol boječe, se mi je zazdelo v duši, kaka bo ta uganjka.

Predno pa sem se mogel ustaviti pri tej misli, že so se odprla vrata bolnikove sobi in Marta mi je pomignila, naj vstopim. Trenotek pozneje sem sedel ob marquisovi postelji.

Bolnik je ležal zelo slab v svojih blazinah; njegov pogled pa je bil še poln ognja in življenja. Podal mi je shujšano roko in rekel: „Ljubi moj medved, (tako me je klical zmerom, ko je bil dobre volje) vi ste mi enkrat rešili življenje, drugič ste to vsaj pošteno poskusili. Zahvaljujem se vam za vašo dobro voljo. Prav za prav bi bil rajši umrl tam na Tuilerijskih stopnicah, kakor pa da tukaj tedne in tedne trpim najhujše bolečine, nazadnje pa vseeno podležem ranam, ki so jih ti pobalinski narodni brambovci prizadeli meni, neoboroženemu staremu možu. Lepa junaštva so to! A kaj de? Za Boga in lilije! Dobil sem rane za svojega kralja, tedaj umrjem v njegovi službi, kakor je umrla večina Valdouleurjev. Jaz sem zadnji njih slavnega rodu.“

Skušal sem ga tolažiti. Zdravnik zelo upa, in gotovo bo ozdravel ter znova služil svojemu kralju. Zmajal je z glavo in rekel: „Z menoj gre h koncu in jaz sem čisto zadovoljen. Z Bogom sem poravnal; upam, da me milostno vzprejme. S svetom, kakršen je zdaj, ne maram imeti nič opravila. Za Marto je preskrbljeno. Baron Reding ji bo dober mož. Ostane še Izabella. No, Marta mi je rekla, da se vidva ljubita. He, ni treba zardevati! Dobro vem, da bi morali prav za prav vi snubiti, ne pa da bi oče ponujal roko svoje hčere. A časi so nenavadni. Da niste plemenitega rodu, hočete ugovarjati. Spoštujem ta vzrok, ki vam je branil, da bi prosili za Izabellino roko. Toda po treznem preudarku vam jo vseeno želim dati za ženo. Ne ugovarjajte! Če nočem jaz v oziru na srečo svoje hčere gledati na take težave, je moja stvar. Sicer pa dandanes nič ne gledajo na plemstvo, saj so odpravili vse naslove in grbe! Torej pridi, ljubi moj medved, poljubi me, bodi mi dober sin in osreči mojo drago Izabello!

Oh! Kako me spet skeli bajonetova rana! Daj mi hitro kapljic in ne govori besedice, če ne me umoriš.“

Dobri mož se je zvijal od bolečin na svojem ležišču, in jaz nisem imel srca, da bi mu ugovarjal. Še danes sem prepričan, da bi bil umrl, če bi bil zavrnil njegovo ponudbo. In ali nisem bil srečen, da sem istega dne, ko mi je Verena dala slovo, dobil tako lepo, izobraženo, dobrosrčno bitje, kakor je bila Izabella Valdouleur. Vendar mi ni bilo dobro pri srcu. Čutil sem, da Izabelle ne bi mogel tako ljubiti, kakor sem ljubil Verenko. Mogel pa sem jo spoštovati, lahko bi jo nosil na rokah, razumevala bi se in ljubila bi se vedno bolj, več pa ni bilo treba za srečen zakon. In pred seboj sem imel še smrtno bolnega očeta, kateremu bi zadal smrtni udarec, če bi se branil.

Ko si je Valdouleur toliko opomogel od svojega napada, da me je lahko poslušal, sem rekel, da morem ponuditi njegovi hčeri le skromno življenje; moj meč in moja častnika plača je skoro moje edino premoženje, in sam ve, kako je vse to nestalno v sedanjih razmerah. Tu me je ustvil in rekel: „Moja otroka nista uboga. Vi ste menili, da so dragocenosti, ki ste jih rešili pri požaru gradu, in ki jih je Marta zastavila pri zlatarju za 50.000 liver, da je to vse njuno premoženje. Pustil sem vas v tej veri. Po moji smrti boste videli, da zapuščam desetkrat, dvajsetkrat toliko v bančnih papirjih, ki so popolnoma varno naloženi. Nalašč sem bil to zamolčal, ker nisem hotel prodati svojih hčera ljudem, ki ljubezen hlinijo, a snubijo le mošnjček: No, na tebe in Redinga se zanesem. Da bi bil vsaj vitez! A nič ne de; četudi nisi plemič po krvi, vendar si plemič po srcu. Tako. Zdaj pa hočemo praznovati zaroko. Pokliči otroka!“

Marta in Izabella sta prišli. Oče je del Izabellino roko v mojo in naju je blagoslovil. Midva sva poljubila njega, potem pa drug drugega in Izabella je točila solze pri tej žalostni zaroki ob postelji težko bolnega očeta. Tudi Martine oči so bile mokre in jaz sem bil tako razburjen od nasprotujočih si čustev, da sem se komaj premagoval.

„Dobro“ je rekel marquis. „Zdaj lahko mirno umrjem. Moja otroka sta preskrbljena.“ Bil je res dobre volje in se je še pošalil, ko sem se poslavljaj od njega: „Čuj, ako te kralj vendarle povzdigne v viteza, moraš vzeti medveda v grb.“

XXX.

Beg v Varennes.

Reding je šele debelo gledal, ko sem mu povedal, da bova svaka. Ko pa sem mu pojasnil vso stvar, voščil mi je srečo od srca. Sicer ne pozna osebno gospodične Keyser, vendar misli, da jo moja nevesta presega v vsakem pogledu. Potem sva se zmenila, da ne poveva svojim tovarišem ničesar o tej stvari, ker je bila poroka odložena na nedoločen čas.

Naj li velikemu sodniku povem kaj o svoji zaroki? Bilo bi mi zelo težko, in rekel sem si, da za zdaj tudi ni treba. Mislil sem, da je Verena sporočila svojemu očetu, da je pretrgala zvezo z menoj. Pater Sekundus, ki sem mu povedal vso stvar, ni bil popolnoma zadovoljen z mano. Izprva ni rekel nič, marveč je dvakrat prav na debelo ponjuhal. Potem je omenil, da ga veseli, če je moja mati tako zadovoljna z novo plemenitaško nevesto, kakor s Zuškim dekletom. Moja mati! S te strani si stvari niti ogledal nisem. Se bo li sploh moja nevesta vdomačila v naših skromih razmerah? Pater je videl mojo zadrego in rekel, da bi bil moral to že preje premisliti. Sicer pa sem s svojim naglim sklepom še dobro naletel. Kolikor pozna on mlajšo gospodično Valdouleursko, ve, da je dobra deklica, in zato mi lahko vošči srečo k zaroki.

Vprašal sem ga tudi, da li ne veruje, da se mi je Verena Keyser odrekla popolnoma resno. Tedaj je dvignil P. Sekundus svoje obrvi in je dejal: „Dragi moj gospod Muos, kako naj to vem? Mislite li, da lahko vidim iz Pariza kakemu Zuškemu dekletu v srce? To bi bila težka reč, tudi če bi bil tam. Da, Verenka ni nazadnje niti sama vedela, ali misli z odpovedjo zares ali ne. No, kar se je zgodilo, se je zgodilo, in izbiti si morate zdaj mlado Keyserko iz glave ter podariti svojo ljubezen lepo in pošteno gospodični Valdoueurski. Nazadnje vas je vodila krščanska ljubezen do bolnega moža, in jaz upam, da vam prinese srečo in blagoslov.“

Ko mi je redovnik tako nekoliko hladno čestital, sem odšel. Sedel sem doma, da bi pisal o tem svoji materi, kakor sem ji pisal vedno, če se mi je kaj dogodilo. A pismo mi ni hotelo od rok. Pomazal sem več listov papirja, a nazadnje sem jezen vrgel pero proč. Pisma za enkrat nisem pisal.

Zopet sem se začel pečati samo s političnimi dogodki. V začetku aprila 1791 je umrl Mirabeau (r. Mirabó). Dvor je stavil nanj zadnje upanje, da bi ž njegovo pomočjo rešil monarhijo na Francoskem. Pokopali so ga z velikimi slovesnostmi, in zdelo se je skoraj, da pogrebajo francosko kraljevstvo. Kakor je Mirabeau umrl prezgodaj, ker je živel v mladosti nezmerno in razuzdano, tako je tudi kraljevstvo smrtno zadeto klonilo v grob radi grehov in zapravljenosti preteklih časov.

To sem omenil mlademu Švedskemu grofu, ko sva šla po pogrebu čez Notredamski most. Seznanil sem se bil ž njim na neki gostiji. Pritrdil mi je, potem pa je rekel, da bi rad govoril z menoj in Redingom, ki je šel z nama, o neki stvari, o kateri ne moremo razpravljati na prosti ulici. Prosil sem torej oba, naj gresta v moje stanovanje; bilo je staro stanovanje v ulici Saint-Honoré, kamor sem se zopet preselil, ko sem bil povišan. Švedski grof se je imenoval Axel Fersen in je bil na dvoru v veliki časti. Šepetali so, da ga je cesar naskrivoma poslal kraljici. Ali je bilo to res, ali sama govorica, nisem mogel nikdar zvedeti zagotovo.

Ko smo bili v moji sobi, me je Fersen naprosil, naj zaprem vrata. Vprašal je tudi, če nam morda kdo ne prisluškuje, potem je začel zelo previdno govoriti o novem načrtu za beg kraljeve rodbine.

Kraljica mu je rekla, da sva Reding in jaz pomagala že pri nekem prejšnjem načrtu bega, in njena želja je, da bi pomogla tudi sedaj. Potem je začel praviti o načrtu. Treba je bilo spraviti kralja z družino v Châlons (r. Šalón), ne da bi kdo kaj opazil. Od tam naprej bi bila pot skozi Argonski gozd do Varennes-a varna, ker bi jo zastražili huzarji Laucunskega regimenta, na čigar oficirje se je bilo zanesti. Blizu Varennesa pa stoji Bouillé (r. Bujé) sè zvestimi polki. Glavna težava je seveda ta, kako zapustiti Pariz, ne da bi kdo kaj zapazil in prehiteti toliko naprej, da Lafayetteova konjenica ne bo mogla več dobiti voza. K temu morava pomoči.

Govorili smo o stvari še to in ono. Reding je menil, da mora naš polk zasesti Tuilerije in Saint-Martinska vrata tisto noč, ko bi se imel izvršiti beg. Naš major pojde rad v nevarnost, da le kralj uide neopažen. Bilo je gotovo, da Lafayette, ki je ljubosumno stražil kralja, nikdar ne dopusti, da bi Švicarji sami stražili grad. Treba bi bilo, spustiti se v boj, in pri tem bi bilo tudi kraljevo življenje v nevarnosti.

Ko pa sva z Redingom videla, da ima Fersen že določen načrt, sva vprašala, v čem bi mogla po njegovem mnenju pomoči midva.

Fersen je odgovoril, da bi morala midva zasesti z nekaterimi zanesljivimi možmi našega polka dve mesti: hišo blizu Saint-Martinske mitnice, kjer bi pregledovali potni list, in neko hišo blizu Tuilerij. Naši možje ne smejo biti v uniformi, marveč oblečeni kakor Pariški republikanci in oboroženi. Njih naloga je, da napravijo zmešnjavo, če bi pri Tuilerijah ali pri mitnici narodna bramba ne pustila voza skozi, ali naj obrnejo pozornost straž na kako drugo kočijo, ali pa naj tudi s silo odprejo pot kraljevi kočiji.

Bila je precej sitna naloga. Toda obljubila sva in sklenila brž poiskati pripravnih prostorov. Pri Saint-Martinskih vratih sem poznal tik stanovanja velikega sodnika pivnico, ki se mi je zdela pripravna. Težje je bilo najti blizu Tuilerij kaj primernege.

Končno sva se odločila za neko krčmo na voglu Káruseljskega trga. Seveda so zahajali vanjo tudi narodni brambovci, a njena lega je bila še najpripravnejša. Potem sva se poslovila od Fersena in obljubila, da bova kmalu pripravila, kar še manjka.

Iz stotnije, ki je imela vojašnico v ulici Poissonniere (r. Poasonjér), sva si izbrala vsak dvanajst krepkih in zanesljivih mož.

Ne da bi jim natančneje povedala, za kaj gre, ukazala sva jim, naj si kupijo pri starinarjih civilnih oblek. Potem sva peljala zdaj tega, zdaj onéga, zdaj več hkratu v eno omenjenih pivnic in sva jih tako seznanila s pozoriščem, ne da bi kdo drugi kaj opazil.

Naznanila sva tedaj Fersenu, da sva pripravila, kar nama je bil naročil. A pretekli so tedni in čakala sva zastonj. „Zopet ne bo nič“, rekel sem Redingu. „V določenem trenutku se kralj umakne!“

„Čakajmo,“ je rekel Reding. „Pregrdo delajo ž njim. Prisilijo ga k begu. Takšne ustave, kakor mu jo dajo, ne more sprejeti.“

Čakala sva torej, in prišel je maj in junij. Spomladi se je zelo zboljšalo stanje marquisa Valdouleurja. Zdravnik je rekel, da ni več nevarnosti, in mirno bivanje na deželi ga bo popolnoma ozdravilo. Marta ga je tedaj pregovorila, da je ubogal ta nasvet. Imeli so kako uro proč od Etampesa (r. Etanpa) lepo, od gozdov obkroženo posestvo, čigar najemnika Menarda še niso bile okužile revolucijske ideje. Tja je hotela Marta spraviti očeta in sestro, in oče je končno privolil.

„Dokler nisem bolj pri moči, vendarle ne morem služiti svojemu kralju“, je dejal. „Če pa res zopet ozdravim, nazaj pohitim v Pariz in morda se mi drugič posreči, da dam življenje za sina svetega Ludovika.“

Zelo rad bi bil, če bi ga Reding in jaz spremljala ali vsaj eden od naju. Midva pa sva se opravičila, da ne moreva radi službene dolžnosti.

„A kaj!“ je rekel, „jaz le ne vidim, da bi bil vaš polk tako preobložen s službo! Saj rjavite v vaših vojašnicah! In jaz bi menil, da bi vaju morala že ljubezen do mojih otrok pripraviti k temu, da bi si izprosila dopust za eden ali dva tedna.“

Nisva mu mogla povedati, kaj naju prav za prav zadržuje v Parizu, in izgovorila sva se le s tem, da je kraljev položaj tak, da moramo biti vsak dan pripravljeni braniti ga. To ga je zadovoljilo in poslovala sva se.

Pri tej priliki sem prvič govoril bolj prisrčno s svojo nevesto. Sicer sem jo videval od dneva najine zaroke skoro vsak dan, a nikdar ne same. Zdaj, ko me je poljubila za slovo, sem le moral izpregovoriti ž njo nekaj ljubeznivih besedi, kakor se spodobi zaročencem. A niso mi hotele prav z jezika; zavedel sem se, kako je moje srce še vedno pri Vereni Keyser, in zdaj se mi je to zdelo, kakor greh. Izabella je opazila mojo zadrego, a si jo je razlagala čisto drugače.

„Damian“, je rekla, „zaročencem je že dovoljeno poljubiti se.“

Spremljala sva voz pred mesto. Tu smo si še enkrat podali roke in se ločili. Bilo je sredi rožnega cveta¹⁾ in krasno letno vreme. Zdelo se je, da žari nebo in zemlja od veselja, in vendar ni hotela priti radost v moje srce, ki je bilo razdvojeno od različnih čustev. Tudi Reding je imel svojo otožno uro, in tako sva jahala molče nazaj v mesto, nad katero je legla navadna soparica.

Sel Fersenov naju je pričakoval z listkom, na katerem so bile besede: „Jutri zvečer!“

„Torej vendar!“ je rekel Reding. „Sreča je, da nisva ubogala Valdoleurja, ko je prosil, naj ga spremljava na posestvo.“

Vadljala sva za mesto, in mene je zadelo, da bom kril kraljev beg pri Tuilerijah. Poiskal sem Fersena, in on mi je pokazal mesto, kjer bo čakal voz.

¹⁾ Rožni cvet = junij.

Tuilerijska palača končuje proti Seni v lep paviljon, ki se ga dotikajo kraljeve sobe. Ravno pred tem paviljonom pelje Kraljevski most čez reko. Vzdolž Sene veže „Louvrška galerija“ paviljon s palačo Louvre (r. Luvr.) Na zunanji strani leži široko Senino nabrežje in pristanišče sv. Nikolaja, na notranji pelje ulica Orties (r. Orti) od paviljona do trga pred palačo Louvre in ves prostor med obema palačama Louvre na vzhodu in Tuilerijami na zahodu ter med ulico Saint-Honoré na severu in ulico Orties na jugu zavzemajo dvori Tuilerij, Karuseljski trg in množina različnih poslopij z majhnimi voglatimi ulicami. Trije veliki prehodi, vedno odprti oboki v Louvrški galeriji, vežejo Senino nabrežje z ulico Orties ter s Karuseljskim trgom in z omenjenimi malimi ulicami. Nasproti srednjemu oboku se nahaja neka kapela sv. Ludovika in mala ulica Doyen (r. Doajén.)

V tej tihi ulici je hotel Fersen imeti pripravljeni dve kočiji; eno za kraljevo rodbino, katero bi sam prepeljal pred mesto, druga pa naj bi speljala prvo zasledovanje na napačno sled, če bi bilo treba. Težava je bila spraviti kraljevo rodbino neopaženo iz palače v malo ulico. Naskrivoma so odstranili železno mrežo nekega okna med paviljonom in prvim obokom v galeriji tako, da je okno lahko služilo za vrata. Od tu bi mogli begunci neopaženi priti do voza, kakor je mislil Fersen.

Zapomnil sem si vsako stopinjo med tem oknom in ulico Doyen. Da bi se ognili nekega svetilnika, se nam je zdelo bolje, da bi šli begunci skozi bližnji obok čez nabrežje do tretjega oboka. Prišli bi tako okoli kapele sv. Ludovika do voza. Seveda bi bila to daljša pot, toda bolj varna; begunci bi prišli do voza od strani, ki je bila gradu nasproti, in bi se zdeli manj sumljivi, če bi jih slučajno zapazila kaka patrolja narodne brambe. Fersen je povedal, da bo čas bega drugi večer med enajsto in dvanajsto uro.

Bila je nedelja 19. rožnega cveta. Ob devetih zvečer je bilo še precej svetlo, ko sem dobil ob pristanišču sv. Nikolaja svojih dvanajst mož. Nabrežje, most in sama reka, vse je bilo še zelo oživljeno. Dobro je del večerni hlad po vročem letnem dnevu. Vozovi so drčali po tlaku, čolni so švigali po Seni gor in dol. Iz palače na nasprotnem nabrežju se je glasila iz odprtih, razsvetljenih oken vesela plesna godba. Skozi oboke, ki so peljali v ulico Orties, so hodili ljudje v gručah ven in noter. „Prav tako,“ sem si mislil; „kolikor

več življenja na nabrežju in v prehodih, toliko manj nevarnosti, da bi straže narodne brambe ustavile begunce.“

Svojim ljudem sem seveda rekel, da hočemo napraviti Lafayetteu in narodni brambi neko šalo, a večina je slutila, za kaj prav za prav gre. „Hočemo jim odvesti ptiča, ki ga imajo zaprtega v zlati kletki,“ mi je eden pošepetal na uho mežikajoč z očmi. „Pst, ni se treba bati; mi ne izblebečemo ničesar.“

Ko je bilo dovolj temno, razdelil sem svoje ljudi, po dva na obe strani prehoda, po dva naj bi pazila na nabrežju in v ulici Orties, ostale pa sem postavil v dobro skrito zasedo niti dvajset korakov od voza. Vsi so vedeli svoja naročila; če bi glasno zažvižgal, bili bi skupaj v eni minuti.

Bilo je polenajstih. Tedaj je prišel grof Fersen in mi je povedal: „Preloženo je na jutri. Nekaj nepričakovanega je prišlo vmes; zbolela je neka hišna, Jutri ob istej uri, če Bog da!“

Lahko si je misliti, da sva bila oba slabe volje! „Vse je bilo tu tako dobro pripravljeno!“ sem mrmral.

„Tukaj ne de nič,“ je rekel. „A na celi poti do Montmedýa, koder so povsod naročeni poštni konji, in pričakujejo huzarji za določeno uro „vojne blagajne“, ki naj bi jò krili! Brž moram odposlati sla na konju, da naznani, da je vse odloženo za 24 ur. A kaj hočemo? Tukaj naj bo to za glavno poskušnjo. Držite ljudi pri dobri volji in skrbite, da se nič ne izda!“

Zasedel je svoj voz in se peljal okoli vogla, proti ulici Saint-Honoré. Dospel je tja, ne da bi ga ustavila kaka straža. Naročil sem tedaj svojim možem, naj pridejo drugi večer in sem jih razpustil, ko sem jim dal dobro napitnino. Potem sem hitel proti Saint-Martinskim vratom, da obvestim tudi Redinga, da se je stvar odložila. Ni mi treba povedati, da sva bila oba zelo jezna.

Da bi si drugi dan nekoliko skrajšal ure, ki so mi lezle po polževo, šel sem zopet enkrat k dobremu staremu Perignanu, ki sem ga obiskaval od časa do časa. Zelo me je iznenadilo, ko sem izvedel, da je prišla k njemu vest o bližnjem kraljevem begu. Zagotavljal me je trdno, da je župnik pri Sv. Ivanu izvedel to od neke pobožne osebe, ki služi pri neki kraljičini perici. Želja vseh dobrih državljanov je, da bi se kralju posrečilo, in mnogi so molili za to. Jaz sem seve izkušal pokazati mu, da je stvar zelo neverjetna in sem rekel, če bi

se namerjalo kaj takega, bi ne bilo nič nerodnejšega, kakor raznašati glas o tem.

Zvečer smo bili o pravem času zopet na svojem mestu. Na nabrežju in na Karuseljskem trgu se je gibalo mnogo ljudi in dozdevalo se mi je, da so straže številnejše. Ko je bilo pol enajstih, je spet prišel grof Fersen; izprva ga nisem spoznal. Bil je oblečen v kočijaža in dobro se mu je podalo. „Prihajajo!“ mi je pošepetal na uho in je potem zasedel kozla preklinjajoč po načinu Pariških kočijažev nad slabim zaslužkom, ki ga imajo sedaj v mestu. Eden njegovih tovarišev v bližini mu je pritrjeval in oba sta zabavljala, da je bilo veselje poslušati. Jaz sem se počasi pomikal proti straži pri oboku. Prišel je mož z ženo in dvema malima deklicama. Straža jih je mirno pustila, in šli so naglo proti Fersenovemu vozu. Vprašali so, ali bi ne peljal gospe z otroki do parka Monceaux (r. Monsó). „Gotovo — za dvojno ceno in napitnino,“ je odgovoril. Vstopili so; grof Fersen je počil z bičem in kočija je oddrdrala.

Bila je vojvodinja Tourzel (r. Turzél) s kraljevima otrokoma; preoblekli so kraljeviča v deklico. Fersen jih je peljal po nekaterih ulicah in je vendar prišel še pred enajsto uro od druge strani na svoje mesto. Zdelo se je, da je pravi fiakar.

Pričakovali smo tedaj kralja in kraljico. Ko pa je ravno bilo enajst, peljal se je z bakljami razsvetljen voz skozi srednji obok na Karuseljski trg. „Lafayette!“ mi je tiho rekel Fersen. „Gre pregledat grad, kakor vsak večer, da vidi, ali je njegov jetnik še notri. Da bi kralj le ne zapustil prezgodaj svojih sob!“

„Že se širi po mestu vest o početju,“ sem opomnil. „Zdi se mi tudi, da so ojačili straže.“

„Tudi jaz sem slišal od svojega brivca nekaj podobnega; sicer pa so že večkrat krožile take vesti, a nimajo več nobenega učinka. Poskusiti je treba! Če pa se ne posreči nocoj, popustim vse in odpotujem še to noč na Flandrsko!“

Čakali smo in čakali. Ura je tolkla četrt in pol in še vedno je stal Lafayettov voz obsvetljen z bakljami pred veliko železno ograjo Tuilerijskega dvora. Jaz sem stal na voglu Karuseljskega trga, odkoder sem lahko opazoval voz in prvi obok.

Kar sem opazil, kako je stopil iz sence visokega poslopja isti mož, ki je bil privedel gospo Tourzel in otroka. Šel je z neko gospo skozi obok na nabrežje. „Kraljica je!“ sem si rekel, in srce mi je

glasno bilo. Kmalu nato se je prikazal životen gospod v spremstvu nekega drugega, in oba sta šla za prvim parom. „Kralj!“ sem mislil. Straža jih ni ustavila.

Tedaj sem hitel proti oboku, skozi katerega so morali priti z nabrežja ter sem vzel s sabo tudi svoje može, ki so bili postavljeni v ulici Orties; zdelo se mi je, da bi utegnila straža pod obokom delati edino težavo, in to bi lahko premagali.

Sedaj so prišli skozi srednji obok trije možje. Dva sem spoznal ob svitu svetilke, ki je bila nad tem obokom, na prvi pogled: Danton in Camille Des moulins (r. Kamij Demulén.)

Obstali so in gledali proti gradu. „Vse je mirno,“ je rekel Danton. „To bo le prazen šum, Freron.“

„Toda sporočili so mi tako zanesljivo — zato sem vaju poklical iz kluba,“ je odgovoril tisti, ki ga je Danton nagovoril „Freron“.

„Hej, državljani, kakšen voz je ta z bakljami?“ zaklical mi je Desmoulins.

„Lafayettov“, sem] odgovoril in sem gledal, da sem prišel mimo njih.

„Kakšen dečko je ta? — zdi se mi znan,“ je rekel Danton. „Toda vseeno! Vidite, Lafayette je v gradu in bo že skrbel, da ptiček ne uide. Pri moji veri, to bi plačal z glavo! Lahko se mirno vrnemo v klub. Nori Marat (r. Mará) je sanjal; on vedno vidi strahove!“

„Kaka sreča, da smo sklenili ogniti se srednjega oboka s svetilko! Kralj bi drugače prišel v roke baš tem zakletim revolucionarjem,“ sem mislil in sem ravno prav prišel do tretjega oboka. Tudi tukaj je straža mirno pustila skozi moža z gospo in debelega gospoda ž njegovim spremljevalcem. Po dveh minutah sta bila gospa in gospod v vozu. „Hvala Bogu!“ sem vzdihnil olajšano in sem pričakoval, da Fersen takoj požene.

A ne — voz je čakal! Prilezel sem do kozla in tiho vprašal: „Koga še čakate?“

„Toinette!“ (r. Toanét.)

„Kaj ni ravnokar vstopila?“

„Bila je Elizabeta — rad bi, da bi že prišla. Svoj živ dan nisem sedel tako na trnju.“

Elizabeta! Kraljeva sestra! Nanjo še misil nisem. In jaz sem že odpoklical svoje može od prvega oboka; kaj, če bi straža začela radi toliko enakih parov sumiti in bi ustavila kraljico? Kolikor hitro sem mogel, da nisem zbudil suma, hitel sem tja. Tedaj sem jih ravno videl stopiti iz sence poslopja, in baš takrat se je začel Lafayetteov voz pomikati proti oboku, razsvetljuječ vse na okoli! Tresel sem se ko trepetlika. K sreči je zakrival njen obraz velik široko kraljen klobuk; tudi jo je potegnil njen spremljevalec v senco nekega stebra. Lafayette je ustavil pod obokom in je govoril s stražo. To se mi je zdelo sumljivo in ni se mi videlo pametno, da bi pustil kraljico po isti poti, ko je voz oddrdral na nabrežje. Tudi svetilke na srednjem oboku sem se hotel ogniti. Tako sem stopil h kraljici, ki je stala še plašna v senci stebra, in sem rekel: „Milostiva, niste na pravi poti. Zanesite se name, naj vas vodim jaz!“

Njen spremljevalec je hotel sicer ugovarjati, a kraljica me je spoznala in se brž oprijela moje pazduhe, jaz pa sem jo drzno vedel čez Karuseljski trg, da bi došel od nasprotni strani v malo ulico Doyen. Podnevi sem si bil sicer dobro ogledal vse ovinke teh malih ulic, kamor sem si upal sedaj; toda v nočni temi se mi je kmalu začelo dozdevati, da sem izgrešil pot. Mrzel pot mi je udaril na čelo, ko sem pomislil na svojo odgovornost, in molil sem k angelju varihu, da bi mi pomagal. Slednjič sem prišel na trg pred Louvre in nato sem kmalu našel Fersenovo kočijo. Kralj in vsi so prestali smrten strah. Marija Antonijeta je brž vstopila in voz je oddrčal.

Svojim možem sem podaril vsakemu nekaj okroglega in jih odposlal. Potem sem odšel k Saint-Martinskim vratom. Tudi tam je šlo vse po sreči. Vprašali so sicer po potnem listu. Tega je bil spisal ruski poslanik in podpisal župan, in se je glasil na ime gospe Korff za pot v Frankfurt. Reding je stal zraven, ko ga je uradnik pregledaval. Uradnik je tudi hotel posvetiti s svetilko v voz, a nenkrat mu je ugasnila, da sam ni vedel kakó. (Reding bi mu bil lahko razložil.) Fersen pa je med tem tako klel na svojem kozlu, da je mož prestrašen potegnil prečnico kvišku. Šved je počil z bičem, in bili so zunaj. Ono stran Saint-Martinskega prekopa jih je čakala potovalna kočija s šestimi konji, in odpeljali so se proti meji.

Z Redingom sva se potem pogovarjala o kraljevem begu in njegovih posledicah. Reding je menil, da se sedaj lahko vse obrne na bolje. Kakor hitro bo kralj na varnem, prekličé vse krivične po-

stave, ki jih je sklenil narodni zbor. Jakobinske klube, ki strahujejo sedaj narodni zbor in vso Francosko, bo razpustil, in zopet pride do moči monarhija, toda ne stara gnjila monarhija s svojim slabim gospodarstvom in razvadami, marveč novo kraljevstvo, ki bo temeljilo na postavi in pravičnosti.

Tako je govoril Reding. Med tem pa se je vrnil Fersen s svojo kočijo in stopila sva vanjo. Vse jo bilo šlo srečno. V nekem selu, tri ure od Pariza se je grof poslovil od kraljeve rodbine; malo pred poldnem bodo begunci že v Chalonsu (r. Šalón). „Če pojde vse v redu, pride nova doba za Francosko in celo Evropo,“ je rekel Švedski grof. „Zame pa bo mej tem bolje, da zapustim Pariz za nekaj časa. To svetujem tudi vama. Prej pa se še hočem prepričati, ali ne mislijo morda kralja zasledovati. Če ne storé tega do šeste ure zjutraj, ga ne dohité več.“

Peljali smo se skozi mesto in mimo Tuilerij — vse mirno! Na Lafayettovem stanovanju so bila še vsa okna zaprta in straža je stala vsa zaspana pred vrati generala narodne brambe.

„Ne dohitijo ga več!“ je rekel Fersen zmagovalno. Potem nama je podal roke in se poslovil s prijaznimi besedami.

XXXI.

Nasledki.

Po tej razburljivi noči sem legel oblečen na posteljo, da si malo odpočijem. Okoli osme ure me je gospodar prišel buditi ter je vpi! bled od strahu: „Kralj je pobegnil!“

„Naj! Saj so zadosti nesramno ravnali ž njim,“ sem odgovoril.

„Toda vrnil se bo na čelu Avstrijcev in bo razdejal Pariz do tal! Strašna državljanska vojska bo izbruhnila in v svoji lastni krvi bomo pomrli,“ je javkal mož.

„A kaj! Pustite me spati! Kralj je predober, da bi pretil le kapljo krvi!“ Toda na spanje ni bilo misliti. Ves Pariz je bil pokonci. Ustrelili so s kanonom, s katerim so ob nenavadnih dogodkih klicali ljudi na noge. Vse se je oboroževalo. Bilo je vrvenje, kakor bi kralj zares stal pred mestom z vojsko 100.000 množ.

Hitel sem v našo vojašnico, ker se mi je zdelo zelo verjetno, da bo moral naš polk pod orožje. Morda je pustil kralj kakšna povelja zanj. Med potjo sem se moral smejeti, kako se je javljal duh Parižkega ljudstva. Na Tuilerije so prilepili liste z napisom: „Tukaj se oddajo stanovanja v najem.“ Ženske z volnenimi rdečimi čepicami so hodile oborožene okrog in vpile, da hočejo sedaj one varovati Pariz, ker so moški pustili uiti debelemu kralju, ki so ga bili privedli iz Versaillesa. Moški pa so kleli kralja, katerega bi bilo treba spraviti po izgonu na mejo in ga brcniti čeznjo.

V vojašnici sem našel že majorja Bachmana in večino častnikov, Bachman mi je stisnil roko in mi šepetaje častital. Čakali smo polkovnikovega povelja, ker smo vedeli, da moramo biti pripravljeni na pot, ker nas bo kralj gotovo poklical k sebi, kakor hitro pride do čet, ki jim poveljuje Bouillés (r. Bujé.)

Tako so mislili tudi ostali častniki; poslali smo v drugi dve vojašnici naročilo, naj bodo tudi tam pripravljeni na odhod. Polkovnik pa nam ni dal drugega povelja, kakor naj mirno imamo ljudi pripravljene v vojašnicah. Popoldne je objavil neki list kraljev manifest narodni skupščini. Major je na dvorišču vojašnice nagovoril moštvo, povedal je, da je kralj pobegnil in prečital je njegov manifest. Marsikatero oko se je orosilo in znova so vsi prisegli na zastavo ter obljubili, da pojdejo za kraljem, kamor jih pokliče, po starem Švicarskem geslu: „Junaštvo in zvestoba!“

Popoldne sem spremljal majorja v drugi dve vojašnici, kjer je vojakom isto razložil. Potem sem šel k velikemu sodniku Keyserju in sem mu pomagal spraviti v red polkove zapisnike.

Pri tej priložnosti me je pobarala stara Blanchet (r. Blanšé), kako da je z mojo ljubeznijo do hčere velikega sodnika, in jaz sem ji odkrito povedal, da mi je Verena poslala pravo odpovedno pismo. Zmajala je z glavo in je menila, da veliki sodnik ne ve ničesar o tem. Tega pa ji nisem verjel, če tudi je rekla, da ima odprte oči in ušesa. Veliki sodnik govori pri vsaki priliki nenavadno spoštljivo in ljubeznivo o meni. Naj si torej ne jemljam k srcu tega pisma. Mlada dekleta imajo svoje muhe, kakor aprilovo vreme, ko često sledi hudim vihram in deževju jasno nebo in zlato sonce. Naj le za nekaj časa zopet pišem gospodični, kakor da bi se ne bilo nič dogodilo, in gotovo dobim povoljen odgovor. Odgovoril sem dobri starki, da hočem to premisliti; kajti o svoji zaroki ji nisem hotel ničesar praviti.

Namesto v Zug pa sem pisal drugo jutro v Etampes (r. Etánp) precej dolgo pismo polno političnih novic o kraljevem begu in kako sta bila pri njem deležna „Damian“ in „Rudolf“. Pismo sem skušal sestaviti tako, da bi ne moglo škodovati, če bi je kdo odprl, ter sem se podpisal samo s črkama D. M.; kajti tedaj ni bil človek nikjer varen, da odpre pisma kak jakobinski poštar. Takšna politična ljubezenska pisma sem pozneje večkrat pisal Izabelli; izognil sem se tako zadregi, da bi ji govoril o ljubezni, ki vkljub dekličine ljubeznivosti le ni hotela prodreti v moje srce. Naj sem se še tako branil; celo moje srce je bilo pri Vereni Keyser. Kaj naj postane iz tega? Sem-li smel tako podati Izabelli roko v zakon? Dnevu, ki si ga želi vsak zaročenec, jaz sem gledal z nekim strahom nasproti in upal sem, da me ugoden zapletljaj oprostí besede, ki sem jo dal preneglo. Vendar nisem imel poguma, da bi odkril Izabelli svoje srce. Čutil sem, kako bi jo bolelo. Kako naj se to konča?

V teh mislih sem končal svoje pismo in ga sam nesel na pošto. Pred poslopjem se je bila nabrala velika množica ljudi, ki so bili nenavadno razburjeni. Ko sem prišel bliže, sem slišal, kako so vpili: „Imajo ga!“ „Peljejo ga nazaj!“

„Koga?“ sem vprašal.

„Kralja pač! Pošta, ki je ravno dospela iz Chalonsa, javlja, da so po vsej pokrajini Argonskega gozda po vaseh vso noč bili plat zvona, in neki jezdeči sel iz St.-Menehould (r. St.-Manúld) je prinesel novico, da so kralja spoznali ter ga zasledujejo. Zasledovati ga je isto, kakor ujeti ga. V vseh vaseh imajo Jakobinci svoje brate. Živeli Jakobinci, pravi prijatelji svobode! Dol s tiranom! Ha, kako ga bomo vsprejeli.“

Oprostil sem se klepetača in sem hitel z žalostno novico k velikemu sodniku Keyserju, kjer sem upal, da najdem tudi Bachmana. Res sta sedela skupaj in kakor strela ju je zadelo moje sporočilo. Rekel sem, da je do zdaj le govorjenje med ljudmi, da pa se težko potrdi. Pomisleka vredno je sicer, da sporočilo omenja St.-Menehould in Argonski gozd, skozi katerega pelje kraljeva pot. Toda zasledovati se ne pravi še ujeti, in to, da bijejo plat zvona, pomeni lahko ravno tako, da si kralj s tamkaj postavljenimi huzarji s silo odpira pot skozi nahujskano ljudstvo.

Major je pritrdil mojim besedam, veliki sodnik pa ni prisodil kralju toliko odločnosti. „Če mu ljudstvo grozi, se uda, že zastran“

tega, da ne spravi žene in otrok v nevarnost," rekel je modri mož. Že večkrat sem občudoval njegovo bistro razsodnost. „In kaj napravimo potem mi? Kralj se je s tem ponesrečenim begom do konca osmešil. Odstavili ga bodo in morda posadijo za videz na prestol tega Orleána, ali pa razglasijo takoj ljudovlado. In kaj je potem naša dolžnost?“

„Kralju smo prisegli zvestobo, ne komu drugemu, ki se samolastno polasti prestola. in tudi ne kakemu republikanskemu predsedniku!“ je rekel Bachman. „Ne za tega ne za onega ne potegnem meča. Pogodba, ki jo je kralj sklenil s Švicarskimi vladami, se glasi nanj in na njegove postavne naslednike. Zdaj pa izgubi pogodba svojo moč; Švica nas mora odpoklicati domu, kakor hitro pahnejo kralja s silo s prestola.“

„In če se prestolu odpove ter ga prepusti svojemu sinu?“ sem vprašal.

„To bi bilo kaj drugega; potem bi morali držati zvestobo njegovemu sinu ali pa tistemu, ki bi vladal mesto njega. Upajmo, da ne pride Orlean nikdar na to mesto; tisti dan, ko bi nastopila vlado ta pošast, bi se poslovil iz Francoske.“

„Morda se postavi še večji silovitež vladi na čelo,“ je rekel veliki sodnik. „Marat (r. Mará) zahteva danes v svojem listu diktatorja. Dalje zahteva, naj padejo glave vseh ministrov, generalov, poveljnikov in ljudskih izdajavcev v narodnem zboru. „Vojaška vlada, če ne smo izgubljeni!“ tako piše. To je zadnji nasvet, ki vam ga dam. Kmalu pride Ludovik XVI. z izseljenci in Avstrijci pred vaše obzidje; sto ognjenih žrel, bo bljuvalo žareče kroglice na vaše mesto. Rodoljube pomečejo v ječe in „ljudskega prijatelja“! — namreč Marata — ,v ognjeno peč!“

„Mislim, da ga to tudi kedaj doleti, četudi ne zdaj!“ je vsklikni! Bachman. „Če bi res sprejeli ta predlog, bila bi seveda naša dolžnost, odreči takemu diktatorju pokorščino, pa tudi če bi bili v nevarnosti, da nas zmeljejo do zadnjega.“

„Pripravljeni moramo biti na vse. Najbolje bi bilo, če bi nas Švica odpoklicala brez odloga,“ je menil Keyser.

„Ne, dokler sedi Ludovik XVI. na prestolu. Njemu smo prisegli zvestobo in bili bi strahopetni ter nepošteni, če bi ga zapustili v zadnji najhujši sili. Še stoji v njegovi službi kakih 14.000 Švicarjev in vsi so

dozdaj sijajno dokazali svojo zvestobo vkljub zapeljivostim Jakobincev le nesrečni polk v Nancy (r. Nansi) jo je prelomil. Če bi nas odpklicali v tem usodnem trenutku, bil bi to smrtni udarec kraljestvu. Jaz upam še vedno, da se je kralju posrečilo priti v taborišče pri Montmedy (r. Mommedi), in da kmalu dobimo povelje, naj gremo za njim.“

„Popolnoma prav,“ je odgovoril Keyser. „Dokler je le iskrica upanja, moramo vzdržati na svojih mestih. To zahteva zvestoba in čast! Če pa bi kraljevi stvari ne mogli pomoči niti s svojo smrtjo, bi li ne bilo prav, da bi Švica prosila kralja, naj nas odpusti iz službe, mesto da brez koristi žrtvuje življenje toliko hrabrih mož?“

„Seveda, če bi bila žrtev našega življenja res brez koristi,“ je odvrnil major. „Toda o tem ni sedaj govora. Tudi bi mi ne bilo všeč, če bi polkovnik d'Affry (r. Dafri) ali kdo drugi naših častnikov nasvetoval kaj podobnega.“

Veliki sodnik je molčal nekaj časa. Potem je rekel: „Rad bi zvedel še, kaj menite radi zapisnikov našega polka. Odgovoren sem zanje in zelo me skrbi. Velika škoda bi bila, če se izgube, ker je dosti zelo važnih dokazil med njimi. Če se res potrdi, da so kralja ujeli, in bi nas tukaj zadušila revolucija — kako rešiti zapisnike? Že pri naskoku na bastijo bi se bili kmalu izgubili, če bi nam mladi prijatelj tu ne prišel o pravem času na pomoč.“

Tedaj sem se spomnil na klet s podzemeljskim hodnikom v hiši mojega znanca, kmeta Huvilerja v predmestju. Po tem hodniku je vtihotapljal razne stvari v Pariz, da mu ni bilo treba plačevati daca. Odkar pa je narodni zbor sklenil brezdačen uvoz v mesto, bil je Huvilerju njegov hodnik brez koristi. Povedal sem torej gospodom o tej stvari, in brž sta sklenila najeti ali kupiti Huvilerjevo hišo. Res je veliki sodnik že drugo jutro sklenil ugodno pogodbo s kmetom. „Ko pa uvede kaka pametnejša vlada spet dac za Pariz, morate mi prepustiti vrt in klet zopet v porabo“ je rekel Huviler in bil zadovoljen.

Medtem se je potrdila vest, da so kralja zajeli. Sin poštarja Droueta, goreč Jakobinec, je izpoznal Ludovika XVI, ter je zdirjal na konju skozi Argonski gozd naprej, zdramil v Varennu meščansko stražo ter je naročil županu Sосу, da je kralja ustavil. Del huzarjev, ki so spremljali kralja, je prestopil k meščanski straži, in Bujé je prišel s svojimi četami prepozno. Kralj spet ni hotel rabiti sile, in tako so privedli dobrosrčnega vladarja kakor ujetnika med zasramovanjem in zasmehovanjem nazaj v Pariz.

25. dne rožnika se je vršil ta žalostni sprevod. Do pičice je bil podoben tistemu, ko so privedli kralja iz Versaja v Pariz. Več ur daleč iz mesta so stale ob obeh straneh ceste dvojnate vrste narodnih brambovcev. Nemo in kljubovalno so stale, nobena puška se ni dvignila v pozdrav, nobena zastava se ni sklonila pred najvišjim vojnim poveljnikom. Nabiti kanoni so drdrali pred vozom, ki ga je obdajala in spremljala kónjenica. Prosto ljudstvo pa se je gnetlo za špalirjem meščanske straže in obsipalo kralja s ploho zasramovanja in psovok. Več ko enkrat sem mislil, da bodo razdivjanci predrli vojaške vrste in umorili kralja z vso njegovo družino. Malo je manjkalo, da niso pred Lafajettovimi očmi pobili treh telesnih stražnikov, ki so spremljali kralja.

Jaz sem stal blizu mosta, ki veže trg Ludovika XV. s Tuilerijskim vrtom, ter sem gledal ta sramotni sprevod, ki je bolj kazal, da ženejo od vseh osovraženega hudodelca na morišče, kakor da sprejemajo kralja, ki je imel le eno napako, namreč to, da je bil predober. Reding, Keyser, jaz in čez 15 drugih naših častnikov smo se postavili na to najnevarnejše mesto. Oblekli smo se civilno ter se oborožili s samokresi in palicami, v katerih so bili skriti meči, ker smo hoteli z lastnim življenjem braniti kralja, če bi ga napadli, kakor smo se bali. A to se ni zgodilo. Ko pa sem videl in slišal sramotenje, ki so ga ti ljudje metali še bolj na kraljico, ko na kralja, premagala me je jeza in glasno sem vskliknil nekaj ne prav prilizljivih besedi nad to podlostjo.

Tedaj se je osuknil širokopleč mož, ki je stal sredi ljudstva pred mano. — Danton! Spoznal sem ga po njegovem pasjem obrazu. Tudi on je spoznal mene. Zavrtel je oči in planil proti meni, kakor divja zver. „Ta je eden potepinov,“ je zavpil, „ki so pomagali ubežati kralju krivoprisežniku. Držite ga, tistega velikega plavolasega malopridneža tam! Na vislice mora, kakor res se imenujem Danton!“

Reding in drugi častniki so me potegnili nazaj in so se postavili predme, baš ko me je mož hotel zgrabiti za ovratnik. „Beži!“ mi je šepnil Reding, „če ne si zgubljen!“

Potuhnil, sem se in posrečilo se mi je uiti skozi krog svojih tovarišev, ki so me zakrivali. K sreči je bila pozornost drhali obrnjena na kraljev voz, ki se je ravno peljal čez most v Tuilerijski vrt. Z nekoliko skoki sem bil na voglu Kraljevske ulice in tako tudi na varnem.

Zdelo se mi je, da napravim pametno, če se nekaj dni ne pokažem na svetlo, zato sem se skrival v mali hišici v Senmartenskem

premetstju, kamor se je bil dan prej preselil veliki sodnik s svojim premoženjem, med katerim je bila tudi skrinja s polkovimi zapisniki. Jaz sem porabil ta čas, da se s Huvilerjevo pomočjo nekoliko seznanim s podzemeljskimi hodniki, kamor je vodila pot skozi klet. Vratca, ki so bila v tleh in ki so peljala v hodnike, so bila prikrita s praznim sodom in so bila zvezana ž njim, da so se odprla, če se je sod odvalil na stran; če pa so se vrata zaprla, se je sod nazaj zavalil na prejšnje mesto. Skozi ta vratca je peljal hodnik čez nekaj stopnic v temno obočje.

Tu mi je Huviler pokazal na desno v zidu v dolbini, ki jo je bilo lahko dotipati z roko, svetilko in netilo. Prižgal jo je in si jo obesil na verižici okoli vratu, da mu je visela na prsih. Tedaj sem videl pri svetilkinii luči, da se je odpiral globok roy na levi strani stopnic, ki so peljale gori v klet. Iz tega rova je bil Huviler vlačil z vratilom polne koše zelenjave. „Lahko se spustiva s košem nizdol,“ je rekel. „Treba pa je zato dokaj vaje in če ni sile, je boljše, iti po lestvi.“

Stopala vsa torej po lestvi kakih 50 klinov navzdol in prišla v zidan hodnik, ki je bil ravno za moža visok in se je raztezal na desno in levo brez konca, na obeh straneh pa so se cepili drugi stranski hodniki. „Če hočete priti v Šomonske kamnolone“, mi je razlagal vodnik, „si morate to-le zapomniti: treba je iti vedno naravnost in le dvakrat na desno, tam kjer sem zarisal križec v steno. Na poti nazaj seveda morate se držati pri križih na levo, če ne pridete v stranske hodnike in se izgubite. Jaz sem nekdaj zašel in sem prišel v hodnike, ki so bili polni lobanj in mrtvaških kosti. Grozno je tam! In še sem mislil, da ne najdem svoj živ dan izhoda.“

Huviler je šel z mano in mi pokazal križce. Na nekem mestu je curljala voda doli po stenah in kapljala z obočja. „Tu sva pod Senmartenskim kanalom,“ je rekel moj vodnik. „Od tu naprej ni moči več zaiti; do Šomona ni nobenih stranskih hodnikov več. V desetih minutah sva lahko pri izhodu.“ Res se je jela v daljavi svetlikati dnevna svetloba in končno sva prispela v zapuščen kamnolom sredi skalnatih gričev, ki jim pravijo Somón. Nad nama se je dvigala visoka stena, pod nama pa je ležala poštna cesta Meaux (b. Mô) in vas Pantén (sedaj pariško predmestje); tja doli je vodila pot zakrita z grmičjem. Ko sva se vračala, rekel je Huviler, naj sam iščem poti. In posrečilo se mi je brez težave; le pri lestvi, ki je peljala gori v klet, bi bil kmalu šel mimo, ker je bila tako spretno skrita za robom zidu.

Huviler mi je še pokazal, kako je treba kake zalezovavce zva-
biti v napačne hodnike ter jih premotiti, potem svà zopet zlezla gori
v hišo. „Oh“, je zdihoval, „slabi časi so. Imel sem tako lahek in
varen zaslužek za časa kraljevstva! Upajmo, da bo kmalu bolje in
zopet vpeljejo dac. Gospod Muos, težko je danes kaj zaslužiti in po-
šteno preživiti ženo in otroke“.

To je bilo možu: pošteno preživiti! Kmalu bi se bil ž njim zo-
pet sprl, kakor takrat, ko mi je bil nanagloma odpovedal stanovanje.

Na boljše čase pa je bilo še treba čakati. V Parizu je vrelo,
kakor v vražjem kotlu. Kralju so za enkrat vzeli vso oblast in stra-
žili so ga v Tuilerijah prav kakor ujetnika. Straže so stale po vseh
hodnikih in na vseh vratih. Več izhodov so zapečatili s trobarv-
nimi trakovi. Po vrtil in dvorih je bilo, kakor v bojnem taborišču.
Vendar si še niso upali, kralja popolnoma odstaviti. Ko so Jakobinci
spravili mnogo ljudi skupaj, da bi to dosegli, prečital je Bailly na Mar-
tovem polju drhali vojni zakon in je množico pozval, naj se razide.

Vajena, da ne delajo nikdar ž njo zares, zasramovala je drhal
oblastvo in je metala kamenje na vojake. Tedaj pa je Lafayette vendar
ukazal ustreliti; nekaj sto jih je padlo in za takrat se jim ni po-
srečilo razglasiti republiko.

To se je zgodilo 17. malega srpana 1791, torej skoro ravno-
eno leto po zavezni prisegi in na stopnicah istega „oltarja domovi-
ne“. Voditelji Dantón, Santerre, Robspierre in³ podobni junaki so se
seveda varovali prikazati se javno.

Nekaj dni prej, dne 11. malega srpana, bil je Pariz priča brez-
božnega spreveda — ko so Voltairja razglasili za svojega boga —
nekaj tednov pozneje pa so obhajali zmagoslavje Rousseaujevo. Voltaire
in Rousseau, sta s svojimi spisi že več let prej širila prevratne ideje
zoper tron in oltar. Oba sta bila zagrizena sovražnika katoliške cerkve.
Umrla pa sta nekaj let prej, ko je izbruhnila revolucija. Oba očeta re-
volucije so prenesli v cerkev sv. Genovefe, ki se je zdaj imenovala
Pánteón t. j. svetišče vseh bogov. Šestnajst kónj je vleklo Voltairjev
voz. Zatrjevali pa so mi za gotovo, da je v katafalku ležalo telo ne-
kega meniha, mesto v obupu umrlega brezbožneža, ki je že davno
strohnel. V poganskih oblačilih je šel narodni zbor za to komedijo.
Slavospevi so se glasili, oblaki kadila so se dvigali kvišku — in kdor
je imel le še iskrico vere in nrvnosti, obrnil se je rdeč od sramu od
teh grozot.

XXXII.

Na dopustu.

V narodnem zboru so bili predložili, da je treba kralja kaznovati, ker je skušal pobegniti.

Večina je sicer to odklonila, češ ker je Ludovik XVI., dokler je še kralj, nedotakljiv. Mesto tega pa so sklenili postaviti pred sodišče vse tiste, ki so mu pri tem pomagali, češ, da so izdajavci ustave in domovine.

Ko mi je veliki sodnik zvečer prečital to iz nekega časnika, je rekel: „To se tiče vas. Danton, ki vas je spoznal, vas bo že vedel najti. In pri takem veleizdajniškem procesu se ne bodo brigali, da imamo pravico soditi se sami. Če pa vas enkrat imajo, ne dam več počenega groša za vašo glavo. Vi morate za nekaj časa iz Pariza proč. V zaporu, v katerem se skrivate, ne boste mogli dolgo vstrajati, čeravno se hodite izprehajati pod zemljo. Najbolje bo, če greste na dopust. Jaz imam nekaj naročil, ki jih moram odposlati v Švico. So to stvari, ki jih ni lahko zaupati pošti. Rad bi namreč po svojih prijateljih v Švici dosegel, da bi nam poslala naša oblastva navodila, kako naj ravnamo v teh nemirnih časih, ker je v nevarnosti življenje naših vojakov. Naš stari polkovnik D’Affry se noče zganiti. Vi izkažete sedaj veliko uslugo, če porabite svoj dopust za to, da greste v Švico in nesete s seboj tudi ta pisma. Prvo bi šli v Bern, potem v Lucern in Zug, kjer bi oddali neko politično pismo gospodu Zurlaubenu in zraven še pisemce moji hčeri.“

Začelo mi je postajati toplo okoli srca. Zopet videti Švico, Zug, svojo mater — to mi je bilo všeč! Tudi Verenko — priznal sem si v skrivnem kotičku srca in z neko grenkostjo — bi rad videt. Brž sem obljubil, da grem.

Odjezdil sem že drugi večer. Keyzerjeva pisma mi je stara Blanchet skrbno všila v podvlako. Z denarjem sem bil dobro založen. V žepu svoje vrhnje suknje sem imel škatljico za barve, čopič, svinčnike in risarsko knjigo. Hotel sem³ potovati, kakor bi bil slikar, in potni list, ki mi ga je preskrbel veliki sodnik, se je glasil na Damian Manié, risar-umetnik.

Moja pot je šla proti Besansónu, odkoder bi šel skozi govorje Jura v Bern. Vreme je bilo prve dni prijazno; pokrajina,

koder sem potoval, je ugajala, dasi je bilo povsod dosti gozda in gričevja. Žetev je bila končana, in zgodnja jesen je že barvala gozdove. Prenočeval sem v gostilnah malih vasi ali tudi v gostoljubnih kmečkih hišah. Večjih krajev sem se ogibal, ker sem sumil, da so tam klubi jakobincev. Med kmečkim prebivalstvom pa je bilo še dosti pobožnega duha in zvestobe do kralja. V več kot eni hiši so zvečer molili rožni venec za revne duše v vicah in posebej še očenaš za dobrega kralja. V kmečkih hišah sem se priljubil mladim in starim s tem, da sem razkazoval svoje podobe, in sem včasih tudi naslikal kakega otroka ali staromater ali njih domovje na kos papirja in jim pustil za spomin. Tedaj niso hoteli nobenega plačila za večerjo in ležišče. „Gospodje slikarji niso tako bogati,“ mi je rekel dobrodušno v tistih krajih neki kmetič.

Slabše je bilo, ko sem prišel v Franche Conte. Tu so bili tudi kmetje zelo nahujskani; to so pričale razvaline mnogih gradov, ki so jih bili požgali. V velikem krogu sem se ognil Besansóna, glavnega mesta tiste pokrajine, in sem že zagledal divje gorovje Jura, ki loči Francijo od Švice. „Jutri ali pojutranjem bom na švicarskih tleh,“ sem si rekel.

Bil je nenavadno vroč dan v jesenskem mesecu, ki je pričel. Moj konjič je nemirno metal glavo sem in tja in je skušal z repom ubraniti se obadov; hribovje je bilo videti radi vodne sopare nenaravno blizu. „Nevihito bomo imeli“, je rekel ob poti neki kmet, ki sem ga pozdravil.

„Ali pride kmalu,“ sem vprašal.

„Hm, mislim, da še pred večerom. Lahko pa še pridete v vas. Dalje jezdit bi vam ne svetoval. Daleč je še do Le Bussey-a in grda pot. Seve, pri nas tudi ne boste imeli popolnoma mirno“.

„Kaj je v vaši vasi? Je-li žegnanje ali ženitovanje?“

„Da, lepo žegnanje! Meščanski odposlanci iz Besansona so prišli danes, z velikimi klobuki s perjem in z belo rdeč-modrimi prti krog trebuhov. Kaj se tako muzate, gospod? Gotovo nisem česa prav povedal?“

Rekel sem, da je že vse prav povedal, ter sem ga vprašal, kaj so hoteli odposlanci v vasi.

„Kaj da hočejo? Hm, ne vem, gospod, kako mislite o tej stvari; toda čudno je, kako se danes godi po svetu. V vasi imamo več kot petdeset let župnika, ki ni storil nič drugega kakor le to, kar je dobro in Bogu dopadljivo. Vse ubožce je podpiral, in če ga je klical kak bolnik k sebi, hitel je stari župnik k njemu v najbolj divje gore, bodisi poleti ali po zimi, podnevi ali ponoči, v viharju in dežju. Zdaj pa so napravili tam v Parizu neko konstrukcijo, ali kakor pravijo že temu, in naš župnik pravi, da ta reč ni za nič, in to je tudi dokazal v neki pridigi. Jaz imam slab spomin za kaj takega; toda moja žena jo zna skoro na pamet in vam lahko pove.

„Tedaj bi moral dobri stari župnik priseči na to konstrukcijo, on pa pravi: „Tega ne smem in tudi ne bom“. In isto pravijo tudi drugi duhovni v tem kraju, le malo število takih ne, pred katerimi nihče ne sname klobuka, in ki bi bili boljše upravili, če bi postali pošteni krojači in čevljarji, ko pa duhovni, kakor pravi moja stara.

„Naš župnik pravi tedaj: ‚Jaz ne prisežem‘. Nato ga je ta presneti učitelj, ki ga je le naš dobri gospód izučil na svoje stroške, zatožil pri oblasti v Besansónu, in zdaj so meščanski odposlanci tu, da preženejo dobrega starega moža iz njegovega župnišča. Radi tega sem rekel, da ne boste našli danes miru v vasi. A le pojdite h „Kroni“; gostilničar je dober mož, dasi tuli nekoliko z volkovi in je prekrstil svojo gostilno.“

Zahvalil sem se kmetiču za prijazno obvestilo in sem jezdil naprej s sklepom, da se ne ustavim v vasi, da ne pridem z gospodi odposlanci v kake nepravilike.

Zagledal sem gostilno „Pri kroni,“ in na smeh mi je šlo, ko sem videl, kako je bila pod večjo desko pribita manjša, na njej pa je bilo z rdečo barvo napisano „državljanov“. Torej vse skupaj „Pri kroni državljanov“. Mož je umel združiti novo s starim!

Ko sem zavil krog vogla, sem zagledal pred seboj vaško cerkvico in zraven nje pohlevno župnikovo stanovanje. Velika množica ljudi se je gnetla pred hišo, in ženske so jokale, da bi se moral kamen omečiti, ko se je prikazal na hodniku častitljivi župnik, ki sta ga vedla dva orožnika.

„Ne jokajte zame, otroci,“ rekel je starček srebrnih kodrov in prijaznih, nedolžnih otroških oči. „Vam-li nisem pridigal, da je gospod rekel: kdor zapusti radi mene očeta, mater, ženo otroke in dom, dobil bo stoterno povračilo in še večno življenje? Nič ne dé tedaj, če moram zdaj radi Boga in svoje vesti zapustiti Vas, ki ste mi dragi, kakor bi bili moji otroci, in ta dom, ki sem bival v njem že petdeset let. Oh, saj bi ga že tako moral zapustiti kmalu! Ne jokajte torej nad menoj, marveč nad seboj in svojimi otroki! Ker žalostni časi bodi prišli nad našo ljubo Francijo, časi,..“

„Kaj, ta stari hinavec, ta izdajavec domovine, ta sovražnik svete svobode in enakosti ter bratstva še pridiguje?“ Tako je zakričal neotesan mlad človek, ki ga je trobarvni pas izdajal za kakega uradnika. Predrzo je zgrabil častitljivega starčka za duhovniško obleko in ga tresel. Tedaj je prišlo razburjenje v množici do vrhunca: v hipu sti planili dve krepki kmetici na predrzneža ter ga začeli obdelavati s svojimi nohti, in slabo bi se mu bilo godilo, da ni župnik ustavil žensk. Tudi mene so srbele roke, in kmalu bi bil tega človeka opletel z bičem, vkljub njegovemu trobojnemu pasu. Ko se je župniku posrečilo ljudi pomiriti, je vse še enkrat blagoslovil in se dal potem mirno odpeljati z orožniki.

Tu se vidi, kako osrečujejo ljudstvo v imenu svobode! sem rekel sam pri sebi in sem jahal resnih misli dalje.

Nisem pa bil še pol ure iz vasi, ko me je vjela nevihta. V malo minutah je postala skoro noč; bliski so švigali in grmenje je odmevalo tako, da sem moral stopiti na tla in peljati plašljivega konja za uzdo. Tedaj pa so se odprle tudi zatvornice neba in ulilo se je, kakor bi se bil oblak utrgal. Četudi nerad, vrniti sem se moral v vas nazaj.

Do kože premočen sem dospel do „Krone državljanov“. Krčmar, majhen možiček, okrogel in plešast, a razumnih oči, me je sprejel prijazno. Ko sva skupaj peljala konja v hlev in ga odrgnila in pokrila z gorko odejo, mi je rekel: „Imate potne liste? Ni zaradi mene, marveč radi teh meščanskih komisarjev, ki pijo pri meni.“

„Najboljše liste,“ sem odgovoril. „Sicer pa nimam prav nič veselja obedovati skupaj s temi gospodi. Peljite me v mojo

sobo, kjer se preoblečem, spijem požirek kuhanega vina ter ležem počivat.“

„Hm, to je druga težava,“ je rekel gostilničar. „Jaz imam prav za prav le dve res dobri sobi za goste, in te bodo hoteli imeti komisarji.“

„So jih-li že zasedli? Ne še? Dobro. Jaz vzamem eno. Nič ne skrbite. Upam, da s komisarji že sam opravim.“

Posvetil mi je tedaj v mojo sobo, ki je bila majhna, a čedna, potem pa je šel pripravljat kuhano vino. Baš sem se bil nekoliko preoblekel, ko sem zaslišal težke stopinje gori po stopnicah. Začul sem trkanje na moja vrata, če se ne motim s kopiti, in ker nisem brž odgovoril, zakriči zunaj: „V imenu postave! Če ne odprete takoj, ulomimo vrata.“

Tedaj sem odprl. Bila sta dva orožnika, očitno oba opita.

„Opravičita me pri gospodu komisarju. Baš sem hotel leči v posteljo, da bi ne dobil nahoda, ker sem se popolnoma premočil v tem vremenu.“

„Toda vi ne smete v to postelj, prekleta! Gospod komisar hoče ležati v njej!“

„A kaj! Mi živimo sedaj v kraljestvu enakosti! Če je gospod komisar prej zasedel to sobo, pripada njemu; če sem jaz prvi tukaj, pripada meni. Bodite tako dobri in naznanite mu to.“

„Bastian, ti si tepec!“ nagovoril je zdaj drugi orožnik svojega tovariša, ki je imel besedo do sedaj. „Tega o postelji ti ni bilo treba nič praviti. Glejte, gospod potnik, vi ste sumljiv: prvič, ker ste sploh sumljivi; drugič, ker je vsaka oseba posebe sumljiva, ki hoče leči v posteljo gospoda komisarja; tretjič, ker ste osumljeni, da ste pristaš stare vlade. Uvidite pač zdaj, da ste sumljivi? Zato morate takoj z nama pred gospoda komisarja, da odgovorite na ta in podobna vprašanja.“

Kaj sem hotel? Šel sem tedaj za orožnikoma dol v pivsko sobo. Tu je sedel pri dobro založeni mizi nadkomisar s svojima tovarišema in kakor trlica suhim, škilastim človekom — šolskim učiteljem, ki je bil zatožil starega župnika. Na prvi pogled sem videl, da so bili že do dva dobra napiti in sklenil sem, da nastopim drzno in jih tako ostrašim.

„Hm,“ sem rekel „gospodje komisarji se ne zapuste. Če bi krepstni Robspierre, očak naše države, to videl. . . .“

„Ste-li jakobinec“? je zaklical učitelj, in od strahu so mu padle vilice iz rok.

„Nisem prav neznan v klubu prijateljev ustave v Parizu. Poznam njegove najodličnejše voditelje in oni poznajo mene. Ponašam se, da sem govoril v klubu govor, ki je najbolj raznetil duhove. Klub pošilja člane, ki so najbolj zaupni, v pokrajine, da se prepričajo, kako delujejo podložni klubi in kako razpoloženje vlada med ljudstvom. Če bom prihodnjič spet govoril v klubu, ne bom mogel nič dobrega poročati o komisarijih, iz Besansona.“

„Oh!“ je zastokal nadkomisar in je od strahu prevrnil svojo kupico burgundca.

„Ne bom mogel,“ sem ponovil. „Klub seveda želi, da se odstranijo duhovni, ki nočejo priseči na novo ustavo; toda to se ne sme zgoditi tako surovo, kakor sem danes videl tukaj. Tako postopanje sveto stvar svobode premalo prosvetljenemu ljudstvu le pristudi. Radi tega se boste še zagovarjali!“

Zadnje besede sem govoril z gromkim glasom, in vsi trije z učiteljem vred so prebledeli od strahu. Taki široko-ustneži so redkokdaj pogumni, in pasti pri vsemogočnih jakobincih v nemilost, je bilo zanje toliko, kakor da bi izgubili pernate klobuke in trobojne pasove.

„To še ni vse,“ sem nadaljeval. „Komisarsko oblast ste hoteli zlorabiti v to, da bi se polastili sobe potnika, ki je preskrbljen z najboljšimi listinami. Sramotna zloraba javne oblasti, ki so vam jo podelili v imenu svobode in enakosti! Kaj poreče „strogi“ Robspierre, kaj „krepostni“ Pétion, če povem to v jakobinskem klubu?“

To je pomagalo. Začeli so jecljati o svoji dobri volji; opravičevali so se, da se je širil nek glas o meni, češ, da sem pristaš stare vlade; prosili so me oproščanja; zahtevali so, naj gostujem z njimi, le obljubim naj jim, da v Parizu nič ne povem o njih zmoti. Rekel sem, da se pri odhodu z njimi pobratim, ko se prepričam o resničnosti njih mišljenja; svoje poročilo jakobincem pa si bom še premislil.

Hoteli so me prisiliti, da bi sedel k njihovi mizi. Meni pa se je gabilo, biti v taki družbi in odtegnil sem se s hladno opazko, češ pravi prijatelj domovine ni prijatelj takih gostij. S tem sem odšel v svojo sobo nazaj.

Mali debeli gostilničar, ki je v ozadju pivske sobe gledal in poslušal, šel je za mano, in ko je zaprl sobina vrata za sabo, namuzal se je in rekel: „To ste izvrstno napravili! Če pa niste res odposlanec jakobincev, vam svetujem, da odpotujete jutri na vse zgodaj. Komisarji bi se lahko domislili, da bi zahtevali od vas pismenega izpričevala, ko se jim v spanju izkaži vinska megla. In hočete zdaj res leči spat brez večerje?“

Spomnil sem se pečene gosi, ki je ležala pred komisarji na mizi in tako prijetno dišala, in rekel sem si, da sem danes zaslužil dober grizljaj in kozarec. Zato sem si privoščil na račun gospodov komisarjev prav čedno večerjo in sem zraven spil steklenico burgundca, ki me je tako ogrel, kakor kuhano vino, ki sem je bil prej naročil.

Rano zjutraj, ko se je šele danilo, zbudil me je gostilničar, kakor sem mu bil ukazal, in je rekel, da je moj konj v hlevu že osedlan. Pri zajutrkju sem ga prosil, naj gre brž po učitelja.

„Ta, pa še globoko tiči v pernicah kakor komisarji; sinoči so še čvrsto nadaljevali pitje, da bi pregnali strah, ki ste ga jim spravil v kosti. Pa še nekaj! Res so se domislili, da je treba zahtevati od vas pismenega potrdila, da so vas v resnici poslali jakobinci. In gorje vam, če tega ne morete pokazati!“

„Že dobro,“ sem rekel in mirno dalje zajutrkoval. „Prikličite mi učitelja iz postelje! V desetih minutah mora biti tu.“

Res je bil nesrečni človek kmalu na mestu, seve le napol v zavesti. Ukazal sem mu, da me mora takoj spremljati do La Bussey-a; medpotoma mu izporočim važno skrivnost in dam neko navodilo. Hotel se je sicer izgovarjati, a rekel sem mu tako odločno, da ne morem izgubiti niti minute in da bo izvedel še to uro zakaj. Strahopetnež je tedaj odcapljal poleg mojega konja, četudi je padal mrzel dež.

Ko je pot po dobri četrti ure dospela iz strnišč v gost gozdič, skočil sem brž iz sedla in sem zgrabil malovrednega ovaduha svojega očetovskega dobrotnika za vrat. Od strahu je zakričal in padel na kolena: „Ne umorite me!“

„Mi ne pade v glavo — hudič bo tvojo Judežovo dušo zadosti zgodaj pobral. A skrivnost sem ti obljubil in navodilo. Skrivnost si deloma že uganil, namreč, da nisem jakobinec. Sicer pa sinoči tega tudi nisem rekel. Ne, jaz sem pošten Švicar,

ki se zgraža nad spako, ki so jo napravili jakobinci iz svobode. Moje naročilo pa je vzgojno, tako, kakor ga dajaš ti dečakom, če se slabo obnašajo.“

S tem sem izrul iz tal travnato gručo in jo potisnil človeku v usta, da bi morda ne privabil nepotrebnih gledavcev s svojim kričanjem, ter sem ga jel s konjskim bičem obdelovati po zadnji plati, dokler se mi ni utrudila roka.

„Tako,“ sem rekel, tukaj si pokusil mrvico tega, kar si zaslužil. Zdaj mi pozdravi gospode komisarje! Da pa pozdrav ne dospe prezgodaj, te hočem nekoliko privezati za ta-le drev.“

Privezal sem ga tedaj za bukev ob potu. Potem sem se vzpel v sedlo in naglo odjezdil dalje; bil je zame skrajni čas, da pridem čez švicarsko mejo.

XXX.

Pri materi.

Pot skozi Jursko gorovje je bila zelo težavna. Kakor navadno po kaki jesenski plohi, je zasnežilo pogorje globoko v dolino in sive megle so se vlačile po pobočjih. Ko pa sem prekoračil zadnji greben, sem zagledal pred seboj divno pokrajino krog Neuenburškega Jezera, tam zadaj na vzhodu in jugu pa so se žareli v zahajajočem soncu vrhunci Švicarskih gora. Tudi če človek ni slikar, vendar ga očara ta krasota. „O Švica, draga domovina, kako lepo te je Bog ustvaril!“ vzkliknil sem in začel veselo spremljati pesem pastirja, ki se je glasila z gorske stene v dolino.

Na večer drugega dne sem došel v Bern h generalu Erlachu, ki sem mu izročil pismo velikega sodnika Keyzerja. General, častitljiv starček, me je hotel še dalje zadržati, toda mene je vleklo v Zug, in tako sem odjahal po enodnevnem počitku, proti Luzernu. Tudi tu sem, se vstavil en dan, da sem oddal nekaj pisem. V Bernu in Luzernu so vsi menili, da nas mora Švica takoj odpoklicati domov, kakor hitro bi pahnili Ludovika XVI. s prestola; dokler pa je kaj upanja, moramo vzdržati na svojem mestu.

Pozno zvečer sem prišel 15. septembra v mestece Zug. Name-raval sem izprva iti do Zurlaubenskega dvora, kjer bi spraval tudi

konja pod streho, ker nisem hotel tako pozno motiti matere. Ko pa sem prišel mimo njene hišice, in sem zagledal še luč v izbi, privezal sem konja k plotu in v dveh skokih sem bil pri hišnih vratih. Potrkal sem, in za hip se je znotraj oglasila stara dekla Veronika in vprašala, kdo je. Ko pa me je spoznala po glasu, zavpila je: „Mati Muos, mati Muos, Damian je!“ in v veselem strahu ji je padla kuhinjska svetilka iz rok.

Trenutek potem sem klečal ob postelji svoje matere in sem poljubljal njeno drago obličje. Smejala in jokala se je od veselja. „Ti ubogi dečko,“ je rekla, „kaj vse si moral prestati! Ne, ko sem bralá, da so te ponižali v službi in so vsi vsaj na pol verovali, da si kriv — le jaz in Verenka Keyzer ne — mislila sem, da me to spravi pod zemljo! Kako si mogel to prestati? In si mi ostal tudi priden in pošten?“ — pogledala mi je pri tem izprašujoče v oči — „Bogu bodi hvala! Četudi nisi prinesel ničesar drugega iz Pariza, kakor nedolžno srce, rešil si neizmeren zaklad! Gotovo pa si truden in lačen. Jutri bo še čas za govorjenje in pripovedovanje. Veronika, tecite hitro doli „k volu“ in prinesite dober grizljaj in nekaj dobre kapljice!“

Tedaj sem se spomnil tudi na svojega konjiča zunaj ob poti in hitel sem ga odvezat ter sem ga peljal v hlev gostilne „pri volu“, ker sami ga nismo imeli. Ko sem se vrnil, je bila miza pri postelji moje drage matere že pogrnjena, in moral sem jesti in piti. Potem sem ji natančneje pripovedoval to in ono, kar sem ji bil v pismih le na kratko omenil. Tedaj me je mahoma vprašala, kaj je z mojo ljubeznijo do Verenke Kajzer.

Na celem potovanju sem se bal tega vprašanja in srečanja z Verenko. Kako sem hotel takrat po svojem pogovoru s patrom Sekundom pisati materi, sem že povedal. Pozneje sem še parkrat poizkusil, a vedno sem pismo raztrgal in si mislil pri tem: „Ko bi ji le mogel sam povedati!“ Zdaj sem imel zaželeno priložnost, in vendar mi je bilo tako težko!

A storil sem! Povedal sem materi vse: Verenkino odpoved, kako mi je poslala pismo nazaj, kako sem se ujezil, kako mi je marquis v tako znamenitih okoliščinah ponudil roko svoje hčere, kaj je rekel k temu oče Sekundus, kako lepa, izobražena, bogata in dobrosrčna da je moja nevesta, in kako je vkljub temu vse moje srce še vedno pri Vereni.

Vse sem ji povedal popolnoma odkritosrčno, in če kje nisem mogel najti prave besede, pomogla mi je z umnimi vprašanji iz zadrege.

Ko sem končal, pogladila mi je roko, ki je ležala na njeni odeji, in je rekla: „Ubogi dečko! Ubogi Damian!“ Po majhnem presledku pa me je vprašala: „In oče Sekundus meni, da je tvoja zaroka s plemenito gospodično veljavna?“

„Da, tako je rekel.“

„Toda vidva vendar ne spadata skupaj, vsaj tako ne, kakor ti in Verenka!“

„Če pa Verenka neče, moram pač gledati, kako spravim iz svojega srca ljubezen do nje, da postanem Izabelli, ki je tudi dobrosrčno dekle, pošten krščanski zakonski mož.“

„Če Verenka neče! Stavim pa kar hočeš, da se je Verenka že davno grenko kesala za svoje malo ljubosumje. Pisali so ji pač iz Pariza, najbrže njen brat, da dvoriš bogati lepi in plemeniti deklici, in tako je mislila, da si jo zapustil. — No, Damian, ne kujaj se! Pusti, naj misli in skrbi tvoja mati. To se mora na kak način zopet poravnati! Pojdi mirno počivat in dobro spi! Jutri bomo kaj več o tem govorili.“

Pokleknil sem ob njeni postelji, in napravila mi je križec na čelo, kakor v mojih otroških dneh. Dosti mirnejši sem stopil potem v svojo malo sobico in spal, dokler ni pozvonil cerkovnik bližnje cerkve sv. Ožbalda k zgodnji maši. Še tedaj si nisem mogel popolnoma izmencati spanca z oči, tako da sem komaj pravočasno prišel k šolski maši.

Ko sem hotel stopiti pri stranskih vratih na ženski strani noter, sem pod vratmi skoro zadel ob Verenko Keyzer. Kako lepa mladenka je postala iz deklice v teh dveh letih in pol! S sramežljivo povešenimi očmi je stala ob kropilniku in je ravno pomočila svoj prst vanj, ko sem vstopil. Ker sem v ozkem prehodu nekoliko zadel ob njeno obleko, dvignila je k meni oči, me spoznala in se veselo ustrašila. Brž pa se je njen obraz porresnil ter postal skoro strog. Ali se je spomnila na svetost kraja, ali pa je mislila, da je vez med nama zrušena. S povešenimi očmi in stisnjenimi ustnami mi je ponudila v naglici blagoslovljeno vodo in smuknila mimo mene skozi vrata. Verenka, Verenka, kako si mi tisto jutro skazila pobožnost!

Po zajutрку sem hitel v Zurlaubenski dvor. Kakor blisk se jo bila že raznesla po malem mestecu vest o mojem prihodu. Stari baron me je nestrpno pričakoval v svoji sobici. Tu sem videl vse ravno tako, kakor pred dvema letoma in pol, ko sem bil odšel: iste temne hrastove omare, isti kupi papirjev, listin in spisov na mizi in stoli, in v istem visokem naslanjaču je sedel boter. Toda zastavni gospod ni bil več isti. Ta kratki čas ga je postaral za deset in več let. Mož, ki je bil ob mojem odhodu še čil, postal je slaboten starec; tresel se je, ko se je dvignil, da bi mi šel naproti; obleka je mahedrala na njegovem životu, in stopal je sključen pod težo svojih let.

Pozdravil me je pristrčno, in dolgo sem se pogovarjal ž njim o političnem položaju na Francoskem. Ni mogel razumeti, kako da je izgubilo plemstvo ves pomen, in pripisoval je kraljevim pristašem premalo odločnosti ter je hvalil stare dobre čase, ko bi nikdar ne moglo priti tako daleč.

Potem je začel govoriti o svojih zasebnih razmerah, ki so bile zelo slabe. Odkar ni več dobival letne pokojnine, je imel komaj toliko, da je živel. Zurlaubenski dvor je bil že dolgo ves zadolžen, in on ni mogel več plačevati obresti teh dolgov. Zopet je moral najeti posojilo. Zurlaubenski dvor je moral radi svojega imena in svojih prejšnjih zvez z raznimi francoskimi rodbinami nad svoje moči pomagati Francoskim plemenitaškim izseljencem, ki so res bili v velikih stiskah. Tako se je še bolj zakopal v dolgove.

„Nimam prav za prav ničesar več razen svoje knjižnice, v kateri imam čez 400 zvezkov listin in najredkejših rokopisov. Samo to cenim na 50.000 goldinarjev; vredna pa je še več! Ponudil sem jo nekaterim našim mestom na prodaj, a nimajo nič smisla za take stvari. Mene pa je veljala tisoče. Zdaj se pogajam s svojim prijateljem, nekim opatom v Nemčiji, ki mi ponuja 7000 goldinarjev in 2000 vsako leto do moje smrti. Meni pa bi bilo umreti brez mojih knjig. In Zurlaubenski dvor, ki sem ti ga mislil zapustiti, je vsejedno izgubljen!“

Stari mož, ki ni še pred malo leti nič vedel za take skrbi, se mi je smilil. Rekel sem, da name ni treba nič misliti; prebil se bom z božjo pomočjo skozi življenje tudi brez Zurlaubenskega dvora. Tudi sem mu nudil 1000 luisdorov, ki mi jih

je bila podarila Marija Antoinetta, misleč, da mu tako pomorem iz težav.

Zmajal je z glavo, srčno mi stisnil roko in dejal: „Damian, hvala ti za tvojo dobro voljo! Ne. Ti vinarji, ki si jih grenko prislužil, ne smejo pasti v žrelo mojim upnikom. Bilo bi tudi brez koristi, ker je premalo. Ti pa mi vendar lahko pomoreš. Hočem ti povedati, kako. Stalo te bo žrtev, a bo v tvoje in moje dobro.“

Slutil sem, kaj pride, in ustrašil sem se. On pa se je odhrkal in nadaljeval: „Damian, ti se moraš oženiti z bogato deklico. Vem, da moreš, če hočeš. Izvedel sem iz Pariza; zelo meveseli, Damian, častitam ti! Valdouleur je baje zelo bogat. Najmanj pol milijona ima. Poleg tega je gospodična lepa in dobra kot angelj, kakor mi je pravil plemenitnik Montpierre, ki pozna Valdouleurske in ki mi je prvi pravil o tvoji sreči. Kmalu ga boš videl z nekaj drugimi izseljenci pri obedu. On je ni mogel prehvaliti in je rekel, da prekosi še svojo starejšo sestro, ki ima nekaj vojaškega na sebi. No, kaj delaš tako kisel obraz k mojim besedam? Oženi se z njo in pripelji jo sem! Poskrbel bom, da bo nova mladika dalje zelenela in cvetela na starem Zurlaubenskem deblu, in Zurlaubenski dvor bo najlepši v naši ljubi deželici!“

Dobri boter je postal pri tem proti svoji navadi mladeniško navdušen. Ko nisem odgovoril, je jezno nadaljeval: „Vem, kaj ti roji po glavi! Verena velikega sodnika Keyzerja! Toda taka neumno mladostna ljubezen je le redko kedaj za resno življenje. Če si hočeš sezidati srečo za življenje na trdni podlagi, moraš najprej vprašati dolžnost in razum za svet, potem šele srce in čustvo. Ni mi treba dati odgovora zdaj; premisli si ga v treh dneh. Upam, da boš tedaj odgovoril po pameti.“

Služabnik je baš prav prišel oznanit, da je miza pognjena, ker je pogovor postajal že mučen. Peljal sem tedaj botra gori v sobano, kjer so naju pričakovali francoski gostje. Le s težavo sem se delal prijaznega in odgovarjal na razna vprašanja in vesel sem bil, ko sem se mogel dostojno posloviti.

Prav za prav bi moral iti zdaj v Frauenstein, da oddam Vereni pismo njenega očeta. Toda umiriti sem moral prej svoja čustva, ki mi jih je tako razburila botrova ukazovalna želja. Poiskal sem samotno pot in sem šel čez bližnje pokopališče sv.

Mihaela, kjer sem pomolil na grobu svojega očeta, gori v hrib do kapelice sv. Verene. Tam sem sedel pod košato bukev in gledal nizdol na mestece in lepo jezersko gladino. Lepa pokrajinska slika, ki jo je obsevalo milo jesensko solnce, je zelo pomirila mojo notranjost.

„Dolžnost in razum,“ sem si rekel, „na prvem mestu; srce in čustvo šele na drugem. In oče Sekundus pravi, da je moja dolžnost držati pri zaroki dano besedo. — Dalje me sili hvaležnost do dobrega botra, ki me je vzgojil na svoje stroške in me imel kakor za svojega sina, da mu pomorem v stiski. Zakaj bi jaz ne žrtvoval svojega nagnjenja, da olepšam staremu možu večer njegovega življenja?

Valdouleurjevo bogastvo bi me nikdar ne spravilo do tega, da bi se odrekel svoji mladostni ljubezni. Toda tako? — Mislim, da je že Bog tako določil! Tudi dragi materi lahko pripravim boljše življenje. Dobro naj se ji godi na stare dni. Lepo bo prebivala na Zurlaubenskem dvoru in Izabello Valdouleursko bo ravno tako ljubila ko Vereno Keyzer — vsaj upam tako. Damian, poslušaj tedaj glas dolžnosti in razuma!“

Tako sem skušal potlačiti tožeče srce, in ko sem mislil, da sem zmagal, odšel sem proti Frauensteinu.

Katra mi je odprla in mi je že v veži očitala, zakaj da prihajam šele zdaj, ko me je Verenka čakala ves dan; ravnokar je odšla ven. Potem, zakaj da sem pripravil Verenki toliko skrbi in solza z svojim življenjem v Parizu. Če bi ne vedel, da Katra govori vse iz ljubezni do Verenke, bi se še hudoval nad njo. Tako pa sem se je skušal brž odkrižati in sem vprašal po Verenkini teti. Šel sem gori v izbo k njej in jo našel, ko je pletla po svoji navadi. Tudi ona me je okregala kakor Katra, le bolj milo, in pripovedovati sem ji moral vse, kar se je dogodilo v Parizu. Izpil sem ž njo skledico kave in čakal nekaj časa; Verenke pa le ni bilo nazaj. Poslovil sem se tedaj in odšel proti domu.

Dan se je že nagibal, in bil je že čas vrniti se k materi. Nikoga drugega nisem dobil pri njej kakor Verenko.

Kakor druge dneve, je prišla tudi danes k bolnici, da poplete in se kaj pogovori pri njej. Ko sem vstopil, je hitro vstala in mi stegnila obe roki nasproti.

„Damian,“ je rekla in zadrževala solze, „mati mi je povedala vse. Odpusti mi! Vsega sem kriva jaz. Nikdar bi ne bila smela verjeti, kar so obrekovalno govorili o tebi, dasi mi je brat to govorjenje potrdil. Morala bi bila govoriti vsaj s tvojo materjo o tem in čitati tvoje pismo. Sedaj moram in hočem trpeti kazen za to. Oče Sekundus prav govori: Ti si navezan na svojo obljubo, in jaz se nočem ustavljati, da bi je ne izpolnil. Bodi srečen, Damian! Moliti hočem zate! Zate in tvojo nevesto! Zdaj pa zbogom! Vem, da tudi tvoje srce krvavi. A Bog in sveta njegova Mati bosta že našla zdravila za najini ranjeni srca!“

Po sestersko me je poljubila na čelo, in gorka solza je padla iz njenega očesa na moj obraz, potem pa se je odtrgala od mene. „Zbogom! Bog bodi s tabo! Ne išči me več; to bi mi zadalo le novih bolečin. Bodi srečen!“

S temi besedami je odhitela iz hiše, ko si je naglo osušila solze. Gledal sem ves zmešan za njo in sem videl, ko je izginila v vratih cerkve sv. Ožbalda. Občudoval sem jo bolj ko kdaj prej. Kako odločno je zatajila in žrtvovala svoje srce, ko sem se jaz tako obotavljal!

Tudi mati je jokala, ko sem stopil k njeni postelji. „Hotela sem poravnati in sem vse pokvarila,“ je vzdihovala. „A bodi miren, otrok! Bog bo že našel sredstva in poti, da ne izgubiš tega bisera.“

VII. KNJIGA.

TUILERIJE.

XXXIV.

Vihar se bliža.

Prvi teden meseca vinotoka sem prejel pismo od velikega sodnika Keyserja. Šele sedaj sem verjel, kar sem že čital v časnikih, da je kralj sprejel novo ustavo. Veliki sodnik je pisal, da je kralj storil to skoro gotovo le radi tega, da zabrani hujše zlo. Upa, da odvrne marsikaj slabega, ker mu nova postava pušča pravico, zabraniti vsak zakon, ki mu ni po volji. Tudi krivične postavbe proti cerkvi misli polagoma odpraviti. Kralj je zopet zadobil svojo moč in zdi se, da se bodo stvari v bližnji bodočnosti obrnile v miren tok. Narodni zbor je razpuščen in na njegovo mesto se prvega vinotoka zbere postavodajalna skupščina. Tudi ni sedaj nobenega vzroka, da bi odpoklicali Švicarske polke. Na koncu je Keyser še pripomnil, da lahko skrajšam svoj dopust, če hočem, ker je narodni zbor razen drugih pomilostil tudi tiste, ki so pomagali pri kraljevem begu.

Sklenil sem tedaj, da se vrnem k svojemu polku. Zurlaubenu sem namignil, da bom ubogal glas dolžnosti, in on me je silil k odhodu, češ, da mi kdo ne prevzame neveste pred nosom. Z Verenko od tistega dogodka v sobi moje matere nisem več govoril, in tudi pri slovesu je nisem videl. Težko sem se poslovil od matere. Blagoslovila me je, in prišel sem srečno v Pariz, kjer sem velikemu sodniku natančneje razložil, kaj mislijo o nas Erlach in drugi Švicarski državniki.

V prvih dneh sem pisal Izabelli obširno pismo o svojem potovanju in sem priložil tudi dve sliki: Zug z jezerom in krasnimi gorami v ozadju ter Zurlaubenski dvor z vrtom.

Izabella se mi je toplo zahvalila za pismo in sliki; pisala mi je, kako se je oče od srca smejal, ko je slišal, kako sem pokoril šolskega učitelja. Radi slik je omenila, da je pokrajina Zuga čudovito lepa, Zurlaubenski dvor pa da ni nič posebnega. Za medene tedne pa bo „stari zaboj“ prav prijeten. H koncu me je še lepo pozdravila in me povabila, naj obiščem očeta in njo na tihem gozdnem dvoru pri Etampu, ker se niso še odločili, zapustiti prijazno gorsko zatišje in priti v Pariški hrup.

Na to pa za sedaj nisem mogel misliti, ker sem baš prišel z dopusta in nisem mogel brž prositi za drugega. Da pa je

Izabella imenovala dvorec mojega botra „stari zaboj“, me je nekoliko jezilo.

Zima mi je potekala v službi. Če nisem imel opravila v vojašnicah, sem si doma krajša! čas z risanjem in slikanjem. S politiko se nisem bavil mnogo. Postavodajalna skupščina je postajala od dne do dne drznejša napram kralju. Sit sem bil že tistega puhlega govoričenja o svobodi in enakosti, o tiranstvu in popih, ki so bili ž njim napolnjeni listi in govori, da bi zakrili hlapčevstvo in nasilnost, kakoršne ni bilo kmalu. V postavodajalni skupščini je bila le manjšina zvesta kralju in se je hotela držati ustave, in ta manjšina se je manjšala vedno bolj. Velika večina je bila odkrito republikanska ter je očitno delovala na to, da se kralj odstavi in vpelje ljudovlada. Bolj zmerni med njimi so se imenovali „ravnina“ ali žirondisti, drugi pa so bili ostrejši in so se navduševali za „eno in nerazdeljivo republiko“. Ti so se zvali „gora“.

Pomladi leta 1792. so imeli vso moč v rokah žirondisti, in iz njih srede so bili izbrani ministri. Ti so koncem aprila prisilili kralja, da je napovedal Avstriji vojno, ker se je bila zvezala s Prusko. Vojni minister nas je hotel poslati na mejo. Prekucuhi so že davno nameravali spraviti nas od kralja, da bi bil on brez pomoči prepuščen njihovih sili. Mi pa nismo pustili, da bi nas poslali na mejo, ter smo se sklicevali na pogodbe s Švico, ki so določale, da gremo na bojišče le tedaj, če gre tudi kralj sam.

Na veliki petek je postavodajalna skupščina razpustila vse redove, ki so se bavili z vzgojo in bolniško oskrbo. Tako so postale usmiljene sestre žrtev nove „svobode“. Istočasno so prepovedali duhovniško obleko in samostansko obljubo in slednjič so sklenili, izgnati vse duhovnike, ki so se branili priseči na ustavo. Nad 50.000 duhovnikov bi moralo tedaj v imenu „svobode“ zapustiti domovino. Kralj pa se je pogumno uprl tej postavi. Tedaj je zahtevala postavodajalna skupščina, naj se zbere v Parizu 20.000 prostovoljcev. Imeli so pri tem prozoren namen, prisiliti ž njimi kralja, da popusti, ali pa mu vzeti krono in življenje. Med temi 20.000, katere naj bi odposlali vsi okraji Francije, da v njih imenu obnove zavezno slavnost, bi bilo najmanj 19.000 jakobincev. Kralj bi bil izgubljen, če bi dopustil, da imajo jakobinci tako vojno moč, zato se je uprl tudi temu, da bi se 19. junija zbrali ti prostovoljci.

Radi tega sta privedla Santérre in Saint-Huruge (b. Sentiríž) svojo drhal oboroženo s cepini v skupščino in od tam v Tuilerije. Čez štirinajst bataljonov narodne brambe je branilo grad in vrt; vendar so bili tako nezanesljivi, da je drhal izsilila vstop in cele ure tulila in razsajala, vihteč svoje cepine krog kralja in kraljice, grozila njunemu življenju in ju obkladala z najgršimi psovkami. Kralj si je moral nadeti umazano rdečo jakobinsko čepico in piti na zdravje naroda. Mesar Legendre ga je v obraz imenoval izdajavca. Drhal je rjula: „Proč z vetom.¹⁾“ Častno pa je za kralja, da se ni dal upogniti od teh divjih izbruhov ter ni preklical prepovedi postave, ki je zahtevala, naj se duhovni izženejo. Ravno tako ni dovolil, da bi se zbralo 20.000 prostovoljcev v Parizu.

Poročila z bojišča so večala razburjenje v Parizu. Že začetek boja proti Avstrijcem v Belgiji je bil za Francosko sramoten. Zdaj pa je prekoračilo mejo 80.000 Avstrijcev in Prusov. K temu je prišlo še 21.000 izseljencev pod poveljstvom obeh kraljevih bratov, kar je seveda povzročilo, da je narod imel kralja za sovražnika francoske države.

Dne 11. julija je skupščina razglasila, da je „domovina v nevarnosti“. Brissot pa je trdil, da je to le radi tega, ker eden mož slabi narodno moč. Nikar da bi se bali pruskega in avstrijskega kralja, treba marveč udariti na Tuilerije, in zadeta bosta tudi onadva. To je bilo jasno povedano: najprej udariti notranje sovražnike, kralja in vse, ki so njegovi pristaši, potem zunanjega sovražnika. In to je odsihmal postalo geslo.

Zvezna slavnost, ki se je praznovala 14. julija, je dala povod, da so od vseh strani sklicali oborožence skupaj. Od prostovoljcev, ki so se prijaviли za vojsko, jih je odšlo le malo na bojišče, in že 26. julija so nameravali z orožjem napasti Tuilerije, za kar je hotel Santérre spraviti na noge 40.000 mož oboroženih s cepini. Napad se sicer ni izvršil, ker ni bilo še zadostnih priprav. Ko pa je za nekaj dni došel v Pariz bataljon Marsejcev (iz mesta Marseja na južnem Francoskem), so javno proglasili, da bodo ti razorožili Švicarski polk in udarili na Tuilerije.

Na večer tistega dne, ko so prišli Marsejci v Pariz, sklical je polkovnik Bachman častnike našega polka v svojo vojašnico k razgovoru. Razložil nam je vso stvar in ni skrival nevarnosti. Sklenili smo naše vojašnice utrditi za brambo in napraviti potrebne korake, da dobimo več streliva in naših osem topov nazaj, katere nam je vojni minister odvezel pred dvema letoma.

¹⁾ ‚Veto‘ se je zvala kraljeva pravica zavreči od zbornice sklenjeno postavo.

Vsi častniki so soglasno potrdili, da vlada v polku, posebno pri desetnikih in narednikih, najboljši duh in da je njih zvestoba popolnoma zanesljiva.

Odposlanstvo častnikov, kateremu sem pripadal tudi jaz, je odšlo še isti večer k polkovniku D'Affryju. Vso pot je šla drhal za nami, in skoraj bi bili morali rabiti orožje. Posebno je bilo nekaj opitih Marsejcev, ki so nas spremljali s klici: „Smrt Švicarjem! Smrt tiranu! Proč z debelim veto! Na svetilko z vsemi plemenitašarji!“ Še celo kamenje je letelo za nami.

Polkovnik nas ni sprejel prijazno. V njegovo opravičenje naj povem, da je bil radi starosti in bolehnosti že nesposoben za službo, ki jo je še opravljal. Toda imeli so ga tudi za prijatelja jakobincev! Smešno ga je bilo videti, kako je stal v ohlapni spalni suknji pred prožnim širokoplečim majorjem Bachmanom in nas je najprej z renčečim glasom ozmerjal, da smo s svojim nepotrebnim sprevodom razdražili ljudstvo in je privabili pred njegovo stanovanje. Bachman pa se ni dal ostrašiti in mu je jasno razložil naš položaj. Če noče polkovnik nič storiti za rešitev kralja in polka, mora vzeti častniški zbor sam to skrb nase. Polk je pripravljen umreti za kralja; da bi se pa dali brez brambe v vojašnicah poklati od te drhali, nima nobenega pomena. Polkovnikova dolžnost je, da nam preskrbi vsaj zadosti streliva.

Toda s starim godrnjačem ni bilo nič začeti. Rekel je, da mu mi nimamo nič predpisovati o njegovih dolžnostih. Služi že 67 let in ve, kaj je njegova dolžnost. Po zvezi z vodilnimi možmi (z jakobinci! sem pomrmral polglasno) je bolje poučen o položaru kakor pa mi. Kralj se nima bati ničesar in stražni polk tudi ne, če ostanemo mirni. Tako nespametna zahteva po strelivu mora dražiti, in on je ne podpisuje nikdar.

S tem nas je odpustil, ko mu je major Bachman v resnih besedah prepustil vso odgovornost radi te določbe.

Kaj sedaj? Sklenili smo delati sami. Toda v vojnem skladišču, kjer smo zahtevali streliva, so nam odgovorili, da morajo vso zalogo odposlati vojski, med tem pa so razdelili med bataljon Marsejcev množino ostrih nabojev! S težavo smo dobili nekaj tisoč slepih patron, kupili svinec in dali v vsej naglici in natihoma liti kroglice v vojašnicah.

Drugi dan sem spremljal majorja Bachmana v drugi dve vojašnici. Pozval je bataljone na dvorišče v vojašnicah in jih nagovoril. Povedal jim je brez prikrievanja, v kaki nevarnosti da smo. Vsi na

bodo vsak čas pripravljeni, da dajo kri in življenje za zastavo. Kdor je odločen za to, naj se javi; raje ga pusti na dopust, kakor pa da bi se omadeževala zvestoba in hrabrost Švicarskega stražnega polka, ki se mora sedaj zopet pokazati. Pripravijo naj se na smrt, kajti smrti so posvečeni. „Volite tedaj,“ je sklenil major, „kdor ni pripravljen umreti za prisego in čast, naj stopi iz vrst! Če se hočemo bojevati za kralja, kakor smo prisegli, ne sme biti nobenega strahopetca in verolomneža pod našimi zastavami!“

Bachmanov govor so sprejeli z navdušenjem. Niti eden ni prosil za ponujeni dopust. On je šel mimo vrst in pogledal vsakemu v oči. Vsakemu je rekel kako besedo in stresel roko. To ni bilo po vojaški navadi, a major Bachman je ravnal s svojimi rojaki kakor s svojimi otroki, in ti so ga ljubili ko svojega očeta. Več kot pri enem je postal in rekel: „Vi ste oženjeni, imate ženo in otroke, vi imate doma staro mater — jaz in nihče med vašimi tovariši vas ne bomo imeli za strašljivca, če prosite za dopust.“ Vrli možje pa so zmajali z glavo in dejali: „Ne, major, tako nisem mislil, ko sem prisegal! Delil bom srečo mojih tovarišev! Če se naši častniki ne boje smrti, sem tudi jaz pripravljen umreti!“

Slednjič je stopil major tudi h godcem. Med bobnarji jih je bilo nekaj, ki so bili skoraj še otroci. Bila sta n. pr. brata Jost iz Graubündena, siroti po vrllem vojaku, ki je pred kratkim umrl. Starejši, ki je imel kakih 15 let, se je imenoval Benedikt, mlajši Jožek in je imel šele 10 let. Bil je živ, vesel fantè, in vsi v polku so ga imeli radi. Bilo je veselje videti ga, ko je korakal na čelu grenadirske stotnije in ropotal ter tolkel krepko po svojem bobnu kakor najizkušenejši bobnar, četudi ga je vlekel skoro po tleh. K temu dečku se je tedaj obrnil Bachman in mu dejal: „Jožek, ti greš seveda z bratom domu na Graubündsko. Ti nam že tako ne moreš nič koristiti, če pride do boja, in zakaj bi se dal zastonj posekati?“

Tedaj je odgovoril deček s bliščočimi očmi: „Moj brat lahko stori, kar hoče; jaz pa vas prosim, pustite me pri mojih tovariših! Bobnal bom! „k pozoru“ in „k naskoku“ — le „nazaj“ ne — če je mogoče! In potem lahko bašem strelcem puške, da lahko postrele še enkrat toliko Marsejcev. Ne res, gospod major, da smem ostati?“

„Dobro Jožek!“ so klicali njegovi tovariši, in tudi njegov brat je povedal, da hoče raje umreti, kakor pa zapustiti svoje rojake.

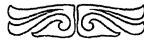
„No, dobro!“ je rekel Bachman, „lahko ostaneta. Vsi hočemo vzdržati na svojem mestu. Kdor vidi, da bi jaz ali kak drug častnik

v uri nevarnosti izdal kralja, ima pravico prebosti ga na mestu. Jakobinci bodo morda zahtevali, naj položimo orožje; dosegli bodo to le z našim življenjem, in drago jim je hočemo prodati! Naših zastav pa, ki so bile v tolikih bitkah orošene s švicarsko krvjo, ne sme drhal Marsejcev in jakobincev iztrgati niti iz naših mrtvih *rok in jih tako onečastiti s svojimi umazaniami. Hočemo jih zagrebsti, dokler ne pridejo boljši dnevi, ki jih razvijejo k zmagi. Bobnarji, praporno korračnico!“

Tedaj so zabrneli bobni resno in slovesno. Zastavonoši so stopili pred vrsto, da smo videli, kako so zmage vajena znamenja plapolala v solnčnih žarkih: beli glavni polkov prapor z zlatimi lilijami, rdeče in modro pobarvane in z belim švicarskim križem okrašene zastave bataljonov. Trikrat so jih zastavonoši zavihteli.

„Junaški in zvesti do smrti!“ je zaklical major. „Junaški in zvesti do smrti!“ so ponovili častniki in vojaki. Potem so se zastave sklonile, zvilile so jih in zaprli v zaboj, kakor v rakev. Votlo, kakor pri kakem pogrebu, so brneli bobni, ko so zaboj z zastavami potisnili v nek obok in jih zazidali.

V orožju osivele vojake sem videl jokati kot otroke.

XXXV.

Še en poskus za beg.

Drugi dan sem imel z Erlachom in drugim tovariši službo v Tuilrijah. Stali smo v veliki, krasni dvorani baš pred kraljevimi sobami.

D' Hervilly je pristopil iz bližnje poslanske galerije k nam in nam je šepetaje povedal mnogo žalostnih novic. Že brž po zadnji zavezni slavnosti so predložili poslanci iz Marseja, naj se kralj odstavi. Ta dan bodo o tej predlogi razpravljali v postavodajalni skupščini. Dalje je dospel oklic vojvode iz Braunschweiga, in ta je zbudil še večje ogorčenje. Marsejci zdaj ne zahtevajo le kraljeve odstavitve, marveč, naj se zapre kakor talnik; kraljico, katero so dolžili, da je ona kriva vojne z Avstrijci, treba peljati v kletki skozi pariške ulice v ječo Laforce.

„Če kralja odstavijo, je naša prisega pri kraju,“ rekel je Erlach. „Potem nas švicarske vlade takoj odpokličejo. Ne pade nam v glavo, sukati meča za te nevredne jakobince.“

„Toda kralj se ne bo dal odstaviti. On bode, on mora tokrat tvegati boj za svoj prestol, da, za svoje življenje,“ pripomnil je D'Hervilly

„Toliko bolje,“ odgovoril je Erlach. „Mi se bomo bojevali zanj, in če je treba, zanj tudi umrjemo.“

Ne boste stali sami v nevarnosti. Jaz in več sto plemenitnikov z menoj se zberemo krog posvečene osebe njegovega veličanstva, pripravljene na vse. Tukaj imam 2000 vabil, da jih razdelim, in nobeden plemenitnikov, ki jim jih mislim razposlati, se ne bo odtegnil pozivu svojega kralja. Gospod Muos, vam imam povedati nekaj drugega! Marki Valdouleur je tudi prišel sinoči in se ustavil v svojem starem stanovanju, v Malteškem hotelu. Tam vas počakujejo, kakor hitro boste prosti službe. Kljub svojemu še vedno revnemu stanju se je vrli plemič privlekel iz Etampa, brž ko je slišal o nevarnosti, da še enkrat zastavi svoje življenje za kralja“.

Govorili smo še skupaj, ko sta stopila oberstlajtnant Maillardóz in major Bachman v predsobo, in D' Hervilly, ki ju je prijavil kralju, potem so stopili v malo sprejemno sobo Ludovika XVI. Kmalu nato so poklicali še Erlacha in mene v sobo v nemalo začudenje najinih tovarišev.

Kralj in kraljica sta sedela ob lepo okrašeni mizi, na kateri so ležali načrti, zemljevidi vse križem. Kralj je dejal, da mu je ravnokar povedal major Bachman, s kako udanostjo se je včeraj naš polk zanj in njegov prestol posvetil smrti, če bi bilo treba. Globoko ga je ganila naša zvestoba, in poklical nas je v svojo sobo, da se tudi pred nami, zastopniki častniškega zbora, po kraljevo zahvali, kakor se je že zahvalil Maillardozu in Bachmanu. Zelo rad bi prišel sam v našo vojašnico, da bi tudi vrlim vojakom povedal svoje misli. Ta zvestoba Švicarjev ga gane toliko bolj, ker je od francoskih čet v premnogih slučajih žalibože doživel baš nasprotno.

Tudi kraljica se je zahvalila zvestemu polku Švicarjev in povedala, kako se boji za našo usodo.

„Če moremo odvrniti“, je nadaljeval kralj „ni treba, da teče niti kaplja krvi zaradi nas. Ravno o tem govorimo. Gospod Hervilly meni sicer še vedno, da bi mogli prekucijo potlačiti, če bi se jaz odločil, zajeti jakobinski klub in te upornike prve vrste kaznovati, kakor zaslužijo. Drhal bi se seveda pobunila, toda nekaj zvestih polkov, na katere še lahko računim, pred vsemi vaš polk, bi morda zadušili upor za nekaj časa. Toda nevarnost

je postala prevelika; ničesar si ne zakrivam. In potem, kako preli-vanje krvi bi se začelo! Ne morem se odločiti za to. Na drugo plat moramo vsak čas pričakovati navala na Tuilerije. Razglas braunšvaj-škega vojvode, ki mi je došel danes, in bo jutri gotovo znan vsemu Parizu, grozi sicer mestu z ognjem in mečem, če bi kdo skušal na-pasti Tuilerije ali se celo dotakniti kakega členu kraljevske rodbine. Ta grožnja ima sicer dober namen, a bo, kakor se bojim, dosegla pri Fracozih nasprotno. In če se zgodi naskok na grad, bo moralo teči dosti krvi za mojo obrambo, in bojim se, da zastoj. Tuilerije pač niso trdnjava z nasipom in okopom, marveč odprta palača. Moji pra-dedje, ki so jo zidali, niso mislili da se bo moral eden njihovih nasled-nikov na prestolu Francije v teh zidovih braniti proti svojim podlož-nikom, ki jim je delil te dobrote!

Zadnje sredstvo odvrniti preli-vanje krvi ostane le to, da se od-povem prestolu ali pa da poskusim še enkrat ubežati tem nasilnikom. Če bi bilo radi mene, bi se prav lahko odrekel kroni, ki mi je v zadnjih letih pripravila res malo veselja, in ki mi jo bodo uporni pod-ložniki tako in tako kmalu strgali z glave. Toda oni niso zadovoljni s tem, oni groze, da mene, mojo ženo in moje nedolžne otroke za-prejo, morda trpinčijo in ubijejo kot talnike.

Tako ne ostane drugega, kakor nov poskus za beg, čeravno je oni v zadnjem letu končal tako žalostno.“

Kralj je govoril to zelo mirno in jasno. Njegovo obličje je ka-zalo resno zbranost. To njegovo mirno udanost so mu navadno šteli za brezbriznost, mislim da po krivici. Bila je dobrota združena s sla-botnostjo. Ni mu manjkalo poguma, žrtvovati sebe, pač pa druge. Edino, kar ga je sedaj navdajalo, ni bila misel, rešiti samega sebe, marveč svojo ženo, otroke in nas.

Prigovarjal je tudi kraljici, naj odpotuje z otrokoma in naj ne skrbi zanj, da bo le ona s sinom in hčerjo na varnem. Če bi prišlo najhuše, in bi napadli Tuilerije, bi se on sam izročil postavodajalni skupščini pod pogojem, da se ne zgodi nič njegovim zvestim služab-nikom in straži.

Toda kraljice ni bilo moči pregovoriti, da bi se ločila od moža. Ostati je hotela na njegovi strani v življenju in smrti! Naj sklene kralj bežati ali ne. Menila je, da bi hrabri Švicarji mogli odbiti naskok, in nas je vprašala, kaj mislimo mi o tem.

Oberstlajtnant Mailladoz je rekel, da bi mogli napad Marsejcev in jakobincev prav gotovo odbiti, če bi se le narodna bramba ne združila

ž njimi. Pravega obleganja pa bi ne mogel vzdržati najhrabejši polk: niti 3 dni, posebno če bi sovražnik imel topove. Major Bachman je temu pritrdil, a pripomnil, da se zdi njemu prava oblega čisto nemo-goča; Marsejci in predmestna drhal bi ne obstala, kakor hitro bi jih pozdravili prvi strelji. Vendar je major postavil te-le pogoje: 1. Pripraviti je treba v Tuilerije zadosti streliva in živeža vsaj za tri dni; 2. polk mora dobiti svoje topove nazaj; 3. poveljnik mora imeti brez-pogojno pravico, da odbije silo s silo.

Kralj je poslušal te razlage z očitnim nezadovoljstvom. V svoji preveliki dobrotljivosti si ni mogel niti misliti, da bi moglo priti do krvave odločitve. Le zahtevanje večje zaloge streliva za grad in topov za Švicarje bi moralo v sedanjih razmerah razvneti boj. Njemu se je zdelo bolje poskusiti beg, s katerim se upa izogniti prelivanju krvi. Pot naj bi šla takrat skozi Normandijo, in mi naj bi zasedli glavne-točke od Pariza do Evreux-a, češ da krijemo dovažanje žita za mesto. Pokazal je na zemljevidu pot, ki jo je izbral, in Bachman si je zaznamoval kraje. Za dva dni bo zvečer ležala ob Seninem bregu ob kraljičinem vrtu pripravljena velika tovorna ladja, v katero bodo ubežali čez vrtni zid. Mi moramo skrbeti za to, da zasedejo stražno mesto na tem skritem kraju možje našega polka. Potem se bodo lahko mirno odpeljali po Seni navzdol do Saint-Clouda, kjer bo stal pripravljen voz, ki bo prepeljal njega in njegovo družino do Evreux-a.

Načrt ni bil slabo sestavljen in bi se lahko posrečil. Kakor hitro bi prišel kralj do Evreux-a, naj bi mu sledili mi s celim polkom. Ali namerava iti od tam proti belgijski meji, ali čez morje na Angleško, ali pa, kar je bilo najverjetnejše, v zveste pokrajine Bretanije in Vandeje, nam ni povedal. Z veseljem smo obljubili svojo pomoč, in Veličanstvi sta nas odpustili zelo prijazno.

D' Hervilly nas je vedel doli po stopnicah v neko drugo sobo, kjer smo se dalje posvetovali o načrtu. Meni se je zdelo najtežje priti iz vrta, in d' Hervilly je povedal, da se kraljica sedaj v teh soparnih dneh vsak večer izprehaja z otrokoma po svojem vrtu. V utici, pokriti z zelenjem, bi se kraljeva rodbina lahko mudila do dogovorjene ure ponoči. Težje je bilo spraviti kralja samega v ta konec vrta in premotiti stražo, ki bi ga gotovo spremljala. Vendar je d' Hervilly upal, da bi se lahko dal straži kak sobar, ki je približno kraljeve postave, v mraku odvesti nazaj. Saj spremlja straža kralja vedno nekaj korakov zadaj, in se pri vhodu v kraljičin vrt ustavi.

Načrt je bil videti izvedljiv, posebno, če bi se posrečilo ena vrata palače, ki vodijo na vrt, zasesti z našimi ljudmi. Če bi bil kralj enkrat na Seni, bi lahko prišel brez ovire do St. Clouda, kjer smo nameravali postaviti močen oddelek za straže vozu. Pot naprej bi mu odprli in ustavili vsaj prvo zasledovanje.

„Bojim se le tega“, je dejal Bachmann, „da kralj v odločilnem trenutku zopet popusti ves načrt za beg. In ko pride potem do boja, bo naš že tako maloštevilni polk še bolj oslavljen, ker pošljemo oddelek v Normandijo“.

„O ne, Veličanstvo sedaj ne opusti določenega načrta“, je zatrdil d'Hervilly.

Izvršili bomo vse potrebno, oddelek v Evreux pa odpošljemo šele, ko Veličanstvo to zagotovo zaukaže, je odločil oberstlajtenant Mailardoz.

Major mi je potem narekoval potrebna povelja. Karer iz Soluturna naj bi dobil poveljništvo nad 300 možmi. Uprašal me je, ali bi hotel oditi s Karerjem v Evreux; jaz pa sem ga prosil, naj me pusti pri glavnem polkovem oddelku; kajti bil sem prepričan, da bo le prišlo do odločilnega boja za Tuilerije, in zato nisem hotel iti takorekoč na dopust za čas nevarnosti. Saj bi se vendar sramoval pred svojimi tovariši, ki so nekaj dni prihajali prostovoljno nazaj z dopusta, da bi se skupno bojevali z nami.

„Dobro“, je rekel Bachman „Vi ostanete pri nas. Upajmo, da se ta zadnji rešilni poskus kraljev posreči. Drugače ne bo tudi marsikateri izmed nas več doživel konca drugega tedna“.

XXXVI.

Ženitna pogodba.

Kakor hitro sem bil prost, hitel sem iz Tuilerij do Malteškega hotela, da pozdravim svojo nevesto in njenega očeta. V sobi sem našel Redinga z obema sestrama. Po prvem pozdravu sta stopila Rudolf in Marta k enemu oknu, Izabela in jaz k drugemu.

Izabella je bila lepša kakor kdaj prej. Zdrav deželjski zrak je lepo pordečil njeni lici; velike modre oči so se svetile od veselja zaradi snidenja, in sladek smehljaj ji je ležal na ustih.

Sedel sem poleg nje na nizek stol, ji poljubil roko in ji dajal razna ljubezniva imena, česar nisem storil do zdaj niti v pismih. Smejala se je in me šaljivo vprašala, ali se je začel že tajati švicarski ledenik, ki pravi njena sestra o njem, da ga vedno nosim v prsih. Potem me je okarala, da sem jo bil zanemaril. Niti enkrat nisem prišel k njim na Menardov dvor ter se vedno opravičujem s službo. Saj ta ni bila zadnji čas tako stroga, in bi bil lahko dobil dopust kakor Reding. Če bi mi med tem časom postala nezvesta, bi moral pripisati to le samemu sebi. Naj ne mislim, da ni imela nič izkušnjav. Mladi Montpierre, nek daljni sorodnik, je bil celo pomlad pri njih in jo snubil.

„Montpierre!“ sem vskliknil. „Nekega Montpierra sem srečal pri svojem botru baronu Zurlaubenu.“

„Prav. Ta je Henrijev nečak. In priznati ti hočem, Damian, da je on pisal očetu zelo grdo pismo. Oče je bil tako hud nate, da je hotel takoj pretrgati vsako zvezo s tabo. S težavo sve ga z Marto prepričali, da je vse le umazana spletko, da bi pridobili mojo roko — in mojo doto za Henrija Montpierra! Oče bo hotel še govoriti s teboj o tem; le glej, kako mu odgovoriš! Že tako je napol obžaloval, da naju je zaročil in bi rajši imel Henrija že radi njegovega plemstva, če bi ne bil dal že tebi besede.“

Nagrbnčil sem čelo in rekel: „Dobro! Dal bom markizu besedo nazaj.“

Lahno je zakričala, zatisnila mi usta z roko in rekla: „Hudobnež! Tega ne smeš storiti! Ker jaz te imam dosti rajša ko Henrija. Henri je grd. Nočem te povzdigovati, Damian, a ti si dosti, dosti lepši. Jaz ne morem prestatu nič grdega. Henri je drugače čisto dober človek; toda če vidim njegov kozav obraz — fej!“

Meni je šinila v glavo misel: „In če bi tudi jaz dobil kože? Kaj bi bilo potem iz najine ljubezni? In če bi strašna bolezen spačila lepi Izabelin obraz — kaj potem? — Je li to čista, prava ljubezen? — Jaz mislim, da bi osepnice ne mogle ločiti Verenke in mene!“ To sem mislil in sem molčal.

„Kaj ti je Damian?“ je nadaljevala Izabela. „Kaj tako pre-mišljuješ?“

„Prišlo mi je v misel, ali bi me še ljubila, če bi kože kaj pokvarile moje obličje, ali če bi me te dni ranila krogolja?“ sem odgovoril in jo vprašujoče pogledal.

„Oh! — ne govori vendar kaj tako groznega!“ je odgovorila vsa preplašena. „Niti misliti ne morem o čem takem. Mislim, da bi

šla v samostan, če bi bilo še kaj samostanov na Francoskem. Ne-besedice več o tem; če bom sanjala o tem, in niti v sanjah bi te ne videla rada takega. Povej mi raje, kako je bilo to — si-li res-imel v Zugu drugo nevesto, kateri si se radi mene odrekel, kakor je pisal Montpierre očetu?“

Čutil sem, kako mi je udarila kri v glavo. „Nisem imel nikake neveste, nisem bil zaročen,“ sem odgovoril.

„Glej, kako rdiš! Nekaj je vendar na tem. Le na dan z jezikom in spovej se lepo, če hočeš, da te odvežem.“

Odkrito in pošteno sem ji povedal kratko zgodbo svoje mladostne ljubezni in ji tudi nisem zakrival, da sem sprejel predlog njenega smrtno bolnega očeta le zato, ker sem menil, da Verenka noče ničesar več slišati o meni. Izabela je obledela pri tej izpovedi. Najbrže jo je pekla misel, da ji ni njena lepota, marveč jeza nad Verenkino nestanovitnostjo in sočutje do njenega bolnega očeta pridobilo moje srce. Molčala je nekaj časa. Potem je izpregovorila in izprašujoče uprla svoje oko vame: „Tako bo pač tudi drugo res, kar je poročal Montpierre očetu: da je le moje premoženje vzrok, da sem ti boljša ko ta gospodična Kajzer?“

Vznevoljen sem vstal. Ona pa me je trdno držala in zahtevala odgovora „Ko me je spravil tvoj oče sem, nisem niti slutil, da si premožna. Mislil sem takrat, da so dragulji, ki jih je rešila Marta ob požaru gradu, vse vaše premoženje. Pozneje sem pač slišal od tvojega očeta, da si bogata; toda to ni nič uplivalo name, da sem pritrdil zaroki.“

„Glej, to sem si mislila. Nikdar te nisem imela za samopašnega. Tudi Marta je rekla očetu, da te Montpierre črni. On je namreč trdil, da me hočeš vzeti le zato, da poplačaš z mojim denarjem dolgove svojega botra in nekoliko popraviš kolibo gradiča, ki si jo tako lepo naslikal, ki pa mora biti revna stvar v primeri z našim starim Valdulerjem.“

Jeza do nesramnega spletkarja je kuhala v meni. „To je pisal ta plemenitašar, med tem ko biva pod streho mojega botra in je njegov kruh!“ sem izbruhnil. „In kaj plemenitega ga nagiba k temu, kakor to, da bi pridobil svojemu gospodu nečaku tvoje premoženje? Ravnoto ga nagiba k temu, kar podtika meni!“

„Otroka, ne predpirajta se!“ je zaklicala Marta pri drugem oknu.

„Saj se ne prepirava,“ je odgovorila Izabela. „Damian se jezi na Henrijevega strica, in po pravici. Stari spletkar ga je grdo očrnil,“

kakor sve medve trdili očetu. — Pridi, dragi, sedi zopet k meni in bodi lepo miren. Glej jaz nimam rada hudih možkih, in ko bova enkrat poročena — in to bo prav kmalu — ne smeš se mi več tako ujeziti. Tako, imam ti še nekaj povedati. Kaj misliš, kdo je sedaj-le pri očetu v njegovi sobi in kaj delata? Povem ti na uho: Gospod pisar Pico-teri. In onadva izdelujeta dvojno ženitno pogodbo, eno za Rudolfa in Marto, in eno za naju. In bojim se, da bo tista za Rudolfa in Marto dosti mastnejša kakor najina. Kaj praviš k temu? Ne boš li zavidal svojemu prijatelju, če da oče skoro vse njemu?“

Rekel sem, kar je njej prav, je tudi meni, in ona je pohvalila mojo velikodušnost. Potem mi je prišlo na misel: „Kaj pa poreče Zurlauben k taki pogodbi?“ Mojega botra mi je bilo žal; če pa je hotel Valduler dati svoji mlajši hčeri manjšo doto, nisem mogel nič proti temu. Pač mi je prihajala misel, da bi taka naredba lahko bil vzrok, da bi zaroko razdril; in pater Sekundus mi je rekel pozneje, da bi bil pred vestjo zadosten vzrok. Toda zdelo se mi je grdo, le radi denarja postati nezvest obljudi. Tedaj sem rekel po kratkem premisleku, če ji zadostuje to, kar ji morem ponuditi v svoji revščini, ne bom izgubljal nobene besede radi njene dedščine. Seveda ji ne bom mogel gradiča svojega botra tako lepo urediti, kakor sem želel radi nje. Da, morda bi morala prebivati celo v mali hišici moje bolne matere, in jaz bi jo moral preživljati s svojim slikanjem, ali če bi šlo po poti, s peresom kakor mestni pisar.

Veselo se je zasmejala in rekla; „Gospa slikarja Muosa! Gospa slikarja Muosa! Gospa mestnega pisarja Muosa — hvala za take naslove! No, ti postaneš polkovnik, general in maršal! Kralj te bo povzdignil v viteza in plemiča! In midva ne pojdeva nikdar v Švico, da bi se naselila tam v tistih priprostih razmerah. Kvečjem preživiva tam svoje medene tedne. Potem pa se nastaniva v Parizu, ali če bo kralj spet stoloval v Versaju, poleg kraljevega parka v ljubki hišici s prelepim malim vrtom, ki pa mora biti prav velik; ker jaz sem že iz Valdulerja navajena se mnogo sprehajati po vrtu.“

„Izabela, kake gradove zidaš v oblake! In kako veselo gledaš v bodočnost! Da bo kralj zopet delil redove in plemenitaška pisma in da bo stoloval v Versaju — bo še dolgo do tega! Bolje storiš, da se navadiš na priprosti nagovor, ‚gospa Muos, kakor da računaš na naslove ‚gospa polkovnikova‘ ali celo ‚gospa maršalova‘!“

Skušala mi je ugovarjati, češ, da gre Braunšvajški vojvoda z Avstrijci, Prusi in plemenitaši kralju na pomoč. Krvavo se bo mašče-

val nad Jakobinci. Kralj bo zadobil zopet vso prejšnjo oblast in plemiči zopet prejšnje predpravice. Vse pojde zopet v lepem starem redu naprej. „Potem te povišajo,“ je dejala, „in praznovali bomo veselo svatovščino — če pojde vse po sreči,“ je pristavila z nekoliko tišjim glasom; „ker oče je tudi rekel, da moramo biti pred prihodom rešiteljev pripravljeni, da divje izbruhne revolucija. Oh, da bi se že vse srečno končalo!“

Tedaj so se odprla markisova vrata, in stari Valduler je privedel pravnika v sobo. „Gospod Pikoteri,“ se je obrnil do malega možička, čegar zgrbančeno obličje so skoro do polovice zakrivali veliki naočniki z modrimi stekli. „Gospod Pikoteri,“ je znova začel markis Valduler, „tukaj vam predstavljam svoja bodoča zeta, gospoda barona Rudolfa Redinga, stotnika švicarske straže Njegovega Veličanstva, kateri naj ima od dne svoje poroke z mojo hčerjo Marto ime Reding-Valdouleur in grb, kakor ga zato določi kraljevi grbar“ — tu se je pravnik tako globoko priklonil, da so mu naočniki skoro padli z nosa — „in gospoda — hm — Muosa, majorja v švicarski straži Nj. Veličanstva, kateremu upamo v bližnjem času, ko se zopet upostavi stari red v Franciji, izposlovati plemenitaško pismo z ozirom na njegove velike zasluge.“

(Gospod Picoterie se je zmerno priklonil proti meni, tako da niso bili naočniki tokrat v nobeni nevarnosti, da bi padli z njegovega nosu). „Plemič Muos, kakor ga že zdaj lahko imenujemo, popelje mojo mlajšo hčer Izabelo pred oltar“.

Ko naju je tako slavesno predstavil, smo sedli za mizo, ob gornjem koncu marquis, njemu nasproti pravnik in na obe strani po eden par. Gospod Picoterie je tedaj razložil svoje papirje in začel čitati neskončano listino, spisano v najbolj zaviti pisarniški francoščini. Čeravno sem zelo nategoval ušesa, sem stvar razumel komaj napol.

Šlo je za neke vrste fidejkomis, ki ga je hotel ustanoviti markis za svojo starejšo hčer. Izabela naj bi dobila 100.000 liver in dosmrten delež, najini otroci določene dote, jaz pa bi lahko vžival od dosmrtnega deleža svoje žene, moji sorodniki pa naj bi ne prejeli čisto ničesar. To vse je bilo, kakor sem rekel, s tolikimi zavitimi izrazi in stavki zapleteno, da sem zvedel pomen le po daljšem vpraševanju.

Gospod Picoterie se ni mogel načuditi, da ne razumem njegove francoščine, ki velja vendar po vseh sodnijah, in markis je postajal nepoterpežljiv radi mojega popraševanja.

„Jaz menim, da že razumeš pomen, pa si gotovo malo razočaran. Kaj?“ je vskliknil, „ti si pač mislil, da dobiš kar polovico in pojdeš potem iz dežele. Kaj ne? To pa ni moj namen. Ti ostaneš v kraljevi službi in Izabela ne zapusti Francoske.“

„Svoji nevesti sem povedal, da ne razvežem zaroke radi kakega denarja“, odvrnil sem jaz tudi nekoliko vznevoljen. „Toda mislil sem vendar, da bo delitev pravičnejša.“

„Kaj? Pravičnejša?“ se je zavzel Valdouleur in žila na čelu se mu je napela. „Pravičnejša? Jaz delam z Marto kakor s starejšim sinom in z Izabelo kakor z mlajšim. Je-li to nepravilno? Še besedo in ovržem tvojo zaroko!“

Že sem hotel odgovoriti, toda Izabela me je rahlo sunila in pogledala s svojimi lepimi očmi tako proseče, da sem besedo požrl in rekel: „Prosim, da mi oprostite. Hotel sem to omeniti le radi svoje prihodnje žene. — Kaj pa, če se razmere tako zasukajo, da bi v Francoski ne bilo moči ustanoviti fidejkomisa in da bi o službi v kraljevi vojski ne bilo več govora?“

Stari marquis je skoro padel s sedeža. „Kaj?“ je vskliknil, „ti si upaš le izreči misel, da bi mogla podleči sveta stvar Nj. Veličanstva? In vojvoda Braunschweiški je z 20.000 plemenitniki in 80.000 Avstrijci in Prusi že na poti proti Parizu! Stojte takorekoč že pred mestnimi vrati! Gospod lajtnant, rešili ste mi sicer življenje, a skoro dvomim o vašem mišljenju!“

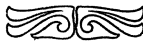
Vseeno sem ostal pri tem, da je le pametno, da računa tudi na to, kar se mu zdi najneverjetnejše. V tem sta me podpirala tudi Reding in gospod Picoterie. Pravniki mi je celo izrazil svoje priznanje radi te bistrumnosti in je prosil oprostčenja, da ni že sam mislil na to. Kar se tiče te točke, bo želje gospoda marquisa sestavil na posebnem kodicilu, ki ga upa izdelati v dveh, treh dneh in lahko potem vso pogodbo skupaj prinese podpisat.

Valdouleur se je hotel že jezen dvigniti in je polglasno zmirjal mojo neumnost, ki je dala pisaču priložnost za novo delo in nove stroške. Tedaj pa je stavil Reding ta poseben predlog. „Jaz mislim, da gremo nasproti krvavemu odločilnemu boju, predno se posreči Braunschweiškem vojvodi, da pride do Pariza. Kaj se nam pri tem zgodi, je v božjih rokah. Zato bi jaz prosil, da bi podpisali predloženo pogodbo šele po prihodu vojvode in ko bo revolucija že premagana.“

S tem pa ni bil marquis na noben način zadovoljen. Baš radi tega, ker se mu zdi zelo verjetno, da tokrat pade v boju za kralja, hoče videti pred svojo smrtjo vse urejeno. „Pojutranjem izgotovite svoj kodicil, gospod Picoterie. Potem ob 8. uri tukaj podpišemo in kmalu nato naj se praznuje svatba. Tako hočem. Gospod Picoterie mi je povedal, da je pri švicarskem polku za vojaškega duhovnika neki kapucin, ki ni bil siljen priseči na brezbožno ustavo. Zakoni, ki jih pred njim sklepajo vojaki polka, so veljavni državno in cerkveno. On naj vas tukaj poroči. Jaz sem seveda upal, da doživim prav slovesno poroko v cerkvi pred škofom. Toda zdaj mora kapucin opraviti slovesnost. Vojska je vojska! In s tem konec!“

Marquis se je dvignil in ločili smo se, ker je bilo že pozno. Moje slovo od Izabele je bilo bolj hladno. Spoznal sem jo bil s čisto nove strani in hotel sem še premisliti, ali se smem tako naglo zvezati ž njo z nerazdružljivimi vezmi.

XXXVII.

Naslednji dnevi.

Ker smo vojaki vsak hip pričakovali povelja pod orožje, nismo smeli častniki več prenočevati v svojih zasebnih stanovanjih v mestu, marveč smo se morali podati v razne vojašnice. Jaz sem odšel v vojašnico, kjer je bival polkovnik Bachmann. Reding me je spremljal. Iz srca sem mu čestital k sreči, ki ga je doletela. Stresel mi je roko in rekel: „Damian, vem, da misliš pošteno. Toda sreča, ki mi jo hoče nakloniti Valdouleur, ni zame. Določeno slutim, da ne preživim viharja, ki bo zadivjal. Govoriti hočem ž njim, da v slučaju moje smrti prepíše fidejkomis na Izabelo in tebe.“

„Tvoje slutnje so neumne!“ sem odgovoril. „Grozna soparica, ki leži nad mestom, ti vzbuja tako težke misli. Saj pa bi se res človek skoro zadušil! Poglej črno plast oblakov na zahodu, kako zmiraj bolj zagrinja nebo. Kmalu bomo imeti strašno nevihto! Pomudiva se še malo tu v drevoredu na zraku, kajti gori v vojašnici mora biti neznošno. — Kar sem hotel reči: o kakem prepisu fidejkomisa na Izabelo

ne more biti govora; marquis se nikdar ne odloči zato, da bi pravico, ki misli da gre starejši hčeri, prenesel na mlajšo. Razun tega ti hočem še zaupno povedati, da nikakor še nisem tako zatrdno sklenil, vzeti Izabele, vsaj tako naglo ne“

„Damian — tedaj je vendar-le kriva delitev. —“

„Krivico mi delaš, Rudolf! Kakor bi mi bila lepa svota ljuba radi moje bolne matere in mojega botra, ki je v denarni zadregi, vendar ne bo to nikdar odločevalo pri moji volitvi. Toda misel, da bi moral opustiti vrnitev v Švico in se za vse življenje zavezati v kraljevo službo ter se za stalno tu naseliti — ne vem še, ali se za to odločim! Mislim, da bi me tudi ponudba fidejkomisa ne zvalila, če bi se moral za vedno odreči ljubi domovini. Saj imam vendar še vedno dolžnosti do svoje drage bolne matere, ki bi se je ne upal spraviti tako slabotne v Pariz.“ „Kaj misliš tedaj storiti?“ „Zaenkrat odložiti zaroko. Moram priti pred vsem na jasno, kakega značaja je Izabela. Nisem imel nobene prave priložnosti, da bi jo natančneje spoznal“.

„Ona je dobra in nedolžna — toliko ti lahko zagotovim jaz. Menim, da ti postane ljubezniva in zvesta žena, četudi ni morda tako globokega duha kakor moja Marta. Dalje moraš pomisliti, da bo Val-douleur po svoji navadi smatral za razžaljenje, če boš brez tehtnih vzrokov zahteval, da se stvar odloži. Mislil bo, da se hočeš umakniti, ker ti ženitvena pogodba ni všeč.“

„To mi je najneprijetnejše pri vsej stvari! Toda naj misli nazadnje, kar hoče; jaz se ne morem odločiti, da bi se za stalno tukaj naselil, in Izabela mi mora vsaj obljubiti, da hoče biti zadovoljna tudi s skromnimi razmerami, ki jih ji lahko ponudim v Švici. Kdo ve, kako dolgo bodo tukaj še trajale blesteče razmere! Jutri ji mislim pisati pismo v tem smislu in veselilo bi me, če bi ga ti sam nesel tja in Marto naprosil, da govori zame“.

Reding je rekel, da je pripravljen to storiti. Tedaj pa so zašumele prve kaplje po listih velikih divjih kostanjev, pod katerimi sva hodila sem in tja. Grom, ki je donel iz daljave, je prihajal bliže; blebiski so švigali skozi črno plast oblakov, ki so se vedno bolj širili nad mestom. Čudno je šumelo in vršalo v ozračju, ko ni še nobena sapica vznemirjala drevesnih listov. „Zdaj je tu“, je rekel Reding. „Požuriva se!“

V par skokih sva bila v vojašnici. Tedaj se je tudi ulila ploha, izprva navpično. Naenkrat pa je začelo tuliti v ozračju, kakor bi se bilo odprlo peklo. Orkan je udaril v vrhove bližnjih dreves, jih zgrabil, vrtel in treščil na tla, da so zahreščala. Toča in dež sta šla zdaj skoro vodoravno, pomešana z opekami. Ni bilo posameznih bliskov, marveč kar vzdržema se je svetilo; poleg tega so treskali in bobnali gromi, kakor bi hotelo nebo uničiti pariško mesto.

Vojaki,, ki so gledali ta izbruh naravnih moči, so vsi zavzeti dejali, da niso še videli kaj takega v svojem življenju. — Bog da hoče brezbožni Pariz pokončati, kakor je Sodomo in Gomoro, je dejal vrli Franc Müller iz Ura in se zaporedoma prekržiševal. Še Brunner, ki je stal zraven, in ki je navadno zmiraj zbijal šale s svojimi pobožnejšimi tovariši, je bil zdaj tih. Šele ko je čez dobro uro minila glavna nevihta, se mu je vrnila prejšnja lahkomišljenost. Povedali so, da se je mesto vnelo na več krajih; tedaj je rekel Brunner: „Če je le udarilo v prave kloštre — k ‚pobožnim‘ jakobincem namreč“.

Stopili smo gori do strešnih oken, da bi pogledali po pogoriščih in smo samo v Parizu našli 40 do 50 krajev, odkoder se je dvigal plamen proti nebu. Bila je najstrašnejša nevihta, kar jih pozna zgodovina. Zares smo mislili, da je čas milosti potekel, in da hoče Gospod obračunati z grešnim mestom, predno bi prihodnji dan naložil na njegovo vest novo strašno krivdo.

Četrty dan avgusta, ki je sedaj napočil, je bil namreč dan, ko bi se imela izvršiti v nebo vpijoča postava proti ženskim samostanom, ki jo je bila sklenila postavodajalna skupščina na veliki petek. Z naj-surovejšo silo so šli na delo. Blizu 50.000 plemenitih žena, ki so se bile iz krščanske ljubezni posvetile pouku mladine in pa strežbi bolnikov, so z zasmehovanjem in grdim ravnanjem izpodili iz njih samostanov na cesto. Mnogo jih je bilo starih, bolnih in betežnih. Zaman so prosile, naj jim puste mirno umreti v njih ubožnih celicah. Tista, ki ni imela nič sorodnikov, da bi se zatekla k njim, je morala iti prosjačit.

Ko sem šel tisto jutro mimo kraljeve palače, sem bil sam priča takega žalostnega prizora. Srce se mi je trgalo, ko sem videl več sto sirotnih otrok, ki so jih prehranjale uršulinke* v neki tamošnji sirotišnici, kako so se glasno jokaje oklepali nun kakor svojih mäter. Zmirjaje in pretepaje so jih orožniki in jakobinci odtrgali od njih, med tem ko je oddelek narodne brambe zaprl ulico. „Živela svoboda!“ je upila drhal. „Ne rabimo nun! Proč s temi sužnjami fanatizma!“

Med gledavci so vendar prišle marsikomu solze v oči; toda stali so tam strahopetno in si niso niti upali glasno izreči svoje nevolje nad tem v nebo upijočim dejanjem. Šele ko so bili otroci tepeni, so se oglasile nekatere žene, in ko so slednjič prinesli nekaj bolnih nun na nosilnicah iz samostana, je bilo slišati mrmranje med ljudmi.

„Kam nesó te državljanke?“ je vprašal neki kramar pribočnika narodne brambe.

„V Sainte-Pélagie — narod bo milostno skrbel za nje“, je bil odgovor.

„V Sainte-Pélagie?“ je zavpila čokata ženska. „kamor zapirajo umazane vlačuge! Te angelje k hudičem v Sainte-Pélagiejn — čudim se le, da je nevihta sinoči v tem Babilonu pustila še kamen na kamnu!“

„Da, v Sainte-Pélagie, kamor spadaš že davno! In če boš še dolgo tako kokodakala, spravimo tudi tebe tja. — Narod ne dopusti, da bi vsaka babnica besedičila nad pametnimi naredbami, ki jih je sklenil v imenu svobode!“

Šel sem žalostno dalje; zakaj nisem imel veselja poslušati ta prepir, ko mi je srce krvavelo ob pogledu na to grozno bedo.

Ko sem šel na poti k velikemu sodniku Keyserju čez bližnji Zmagovalni trg, sem videl neko izgnano nuno, kako je sedela ob tamkajšnjem vodnjaku in jokala. Mala truma sočutnih duš se je zbrala krog nje, in pripovedovala jim je, kako je vse svoje življenje prebila v daljni Kanadi v Severni Ameriki na misijonu med Huronci. „Šele to pomlad“, je rekla, „so me predstojniki poslali zopet na Francosko, da bi v domačem zraku ozdravela od težke bolezni, ki me je popadla v mrzlih gozdovih ob reki Sv. Lovrenca. O da bi bila tam ostala in umrla! Komaj sem se vrnila po skoro petdesetih letih v drago Francijo, me pahnejo iz samostana na cesto, da ne vem, kam bi se obrnila! Stariši, bratje in sestre so že davno pod zemljo. Tu pri tem vodnjaku bom ostala in čakala, da se me usmili Bog, ki je rekel: ‚Iščite najprej kraljestvo božje in njegovo pravičnost in vse drugo vam bo navrženo.‘“

Podal sem starki, ki so me njene preproste besede globoko ganile, malo svoto, ki sem jo baš imel pri sebi. Tedaj sem začul za seboj znan glas, ki je zaklical nuni: „Pojte, mati, z mano! Vaše zaupanje v Boga naj ne bo zastonj!“ Ozrl sem se; bila je Marta Val-douleur. Med odobravanjem ljudi je ponudila starki svojo roko in jo

peljala v Malteški hotel. Zardela je, ko me je ugledala, jaz pa sem občudovaje zrl za njo.

Ali bi mogla tudi njena sestra storiti tako plemenito in pogumno dejanje? Da bi le to vedel, sem si mislil, ko sem šel dalje svojo pot.

V Sainmartinskem predmestju je bilo vsled strašne nevihte še vse pokonci. Drevo z mogočnim vrhom, pod katerim mi je stari Huwiler pred tremi leti prerokoval padec kraljestva, je res postalo žrtva viharja. Hrešče je bilo padlo čez streho male hiše in jo deloma porušilo. Prava povoden je med tem preplavila kuhinjo in vežo, in našel sem staro Blanchet, kako je s sinaho in nekaterimi sosodami hitela spravljati s posodami in cunjami vodo proč. Sam živi satan je bil, ki je zadnjo noč gospodaril s svojimi peklenskimi pomočniki, je upila Blanchet. Ljudje, ki so prišli iz okolice v mesto, so pravili, da so vsi križi ob poti in na poljih podrti na tla. Iz tega se lahko sklepa, da je divjalo peklo. Kaj pravim jaz k temu?

„Pravim, da divja še zdaj in sodim to iz dosti gotovejših znamenj!“ sem zaklical. Potem sem obljubil, da brž pošljem iz vojašnice nekaj naših mož, da spravijo drevo h kraju in popravijo škodo na strehi.

Za četrte me so bili ti s sekirami in žagami že na delu in jaz sem sedel v sobici velikega sodnika, ki je dež ni bil poškodoval, zatopljen v resen pomenek. Imel sem mu po majorjevem ukazu naznaniti novi načrt za kraljev beg in da se ga udeleži naš polk. Ali hoče polk spremljati, ali pa hoče ostati v Parizu, to je njegova stvar. Po treznem preudarku je sklenil ostati. Rekel je, da mora skrbeti, da se ohranijo zapisniki, in njemu se za zdaj zdi, da so v Parizu varnejši kakor pa na nevarnem pohodu v Normandijo. Dalje tudi ne veruje, da bi prišlo do bega. „Ne, v Tuilerijah se bo odločilo in sicer v kratkih dneh,“ je končal. „Izvedel sem zagotovo, da so jakobinci zadnjo noč med nevihto sklenili napasti Tuilerije. Neki Westermanov pisar, ki sem ga poslal ogledovat, mi je pravkar sporočil. Če ima Bachmann proste roke in dovolj municije, se mi ne zdi kraljeva stvar še tako obupna. Če krepko odbijemo naskok, boste videl, kako se ta Robepierre poskrije z vsemi jakobinskimi junaki. Da bi se mogli ustavljati le 14 dni! Medtem bo prav, če spraviva skrinjo z zapisniki v obok pod klet.“

To sva tudi takoj storila. Jaz sem celo ovil vrv krog skrinje, da bi jo v sili kar spustil v globino rova, in sem mu razložil podze-

meljski hodnik v Chaumonske kamnolome. Potem sva sedla k mali mrzli južini, ki nama jo je prinesla Blanchet, kajti na kuhanje ni bilo misliti, ker je bila kuhinja poškodovana. Ko sva se tako pri kupici dobrega vina še nekoliko pomenkovala, je rekel veliki sodnik: „Še nekaj! Kake neumnosti pa ste spravil v glavo moji hčerki? Mislil sem, da sta složna, in zdaj mi piše sestra, da se je dekle izza vašega obiska v Zugu trdno odločilo iti v samostan. Verena je bila pred kratkim v Fraentalu, in opatinja ji je po dolgih prošnjah le privolila, da jo za Vse Svete sprejme v poskušnjo, če se do tedaj ne premisli.“

To sporočilo mi je šlo kakor pušica skozi dušo. „Nazadnje izgubim tu svojo nevesto, tam pa dobro dekle, ki sem jo ljubil toliko let!“ sem si rekel in jasneje ko kdaj sem čutil, kako zelo sem še zmirom udan Vereni.

Na njegovo vprašanje sem sklenil, razodeti velikemu sodniku odkrito vso stvar. Zelo se je čudil. Da, prišlo mu je že pred časom nekaj takega na ušesa, je rekel, a ni mogel prav verjeti.

No, on vidi, da je Verena skriva nesporazumljenja, in me zato noče grajati. Vendar bi bilo bolje, če bi mu bil kaj povedal, ko je že tako molče pritrtil moji snubitvi. Konečno je rekel, Keyser, da mi mora paš čestitati, da dobim s to gospodično Valdouleur veliko več kot bi dobil, če bi vzel njegovo hčerko. Tudi ako bi obveljala ta ženitna pogodba, se da s 100 tisoč livrami in dosmrtno rento 10 tisoč liver živeti tako, kakor bi nikdar ne mogel z Vereno.

„Kaj bogata dota“, sem odgovoril, „če pa ni sreče! Nisem se še odločil, ali bi sprejel roko gospodične Valdouleurske, ali ne. Če mi ne obljudi, da hoče iti z mano v Švico in tam v skromnosti živeti, bom najbrže razdrl najino zaroko. Ne morem tako zapustiti svoje stare bolne matere. Kaj mi svetujete vi kakor očetovski prijatelj?“

Kayser ni prav hotel z besedo na dan. Vendar mi je pritrtil, da ni dobra taka nagla poroka, kakor jo želi markis Valdouleur. Tako sva se poslovila. Gorkeje mi je stisnil roko kot po svoji navadi in rekel, da ga veseli, ker mislim na svojo mater in me ne obrača denar.

Popoldne sem pisal Izabeli pismo in sem ga hotel odposlati po Redingu, ki naj bi govoril zame pri Marti in očetu. Tedaj pa je došlo povelje, naj bo polk pripravljen, da zasede Tuilerije. Skočil sem v drugi dve vojašnici, da spravim tamošnje bataljone pokonci.

Naši vojaki so bili veseli, da pridejo enkrat do boja. Sablje in bajonete so imeli nabrušene. Ko je napočila noč, so se sešli vsi štirje

bataljoni pri Tuilerijah, kjer smo celo noč stali v orožju. Toda napada ni bilo in z jutranjim zorom smo morali odvesti svoje čete zopet v vojašnice.

Za dva dni je sklenil pariški mestni svet, da mora biti dnevna straža gradu sestavljena iz vseh bataljonov narodne brambe, da bodo imeli vsi mestni oddelki svoje zastopnike v Tuilerijah. Razuntega je treba Švicarjem odvzeti straženje gradu in postaviti taborišče krog Tuilerij, da se kralju prepreči vsak poskus k begu. Zdaj je bila zadnja ura poskusiti kraljevo rešitev. In res smo dobili povelje odposlati oddelek v Evreux.

7. avgusta zjutraj je odkorakalo tedaj 300 mož z osmimi častniki proti Normandiji. Ganjeni smo jim podali roke in rekli: „Na svidenje!“ a sami nismo prav verjeli na to. Druge oddelke smo odposlali v različne kraje ob poti, da bi krili kraljev beg. Jaz sem se zgodaj napotil v Tuilerije, da z zanesljivimi možmi zasedem mesto ob vrtnem prizidku. A kako sem se ustrašil, ko sem stopil na nabrežje Sene! Mrgolelo je tam narodnih brambovcev in jakobincev in zažgali so bili celo stražne ognje, ki so žareče razsvitljali vrtno ozidje in reko.

Tu ni bilo misliti na kak skriven beg. Poiskal sem majorja Bachmanna, da bi mu predlagal, naj z oboroženo silo odvedemo kraljevo rodbino. Če bi iz bližnjih vojašnic pripeljali stotnije, ki so stale pripravljene na odhod, bi lahko kmalu sčistili nabrežje reke, in bližnja vrata bi branili tudi proti premoči toliko časa, da bi kralj ušel zadosti daleč.

S tem načrtom sem hitel k majorju. Ko sem hotej mimo Malteškega hotela, je planil iz hišnih vrat Valdouleurjev sluga in mi zaklical: „Že dve uri vas iščem! Gospod marquis vas prosi, da pridete takoj k njemu.“

„Žalibog je nemogoče! Recite mu, da me veže nujna kraljeva služba. A prišel bom, kakor hitro bom mogel.“

S temi besedami sem odhitel v vojašnico, kjer sem majorju razložil načrt.

„To je bila tudi moja misel.“ je rekel. „Baš sem prišel iz Tuilerij, kjer sem hotel kralja pregovoriti k temu. Zaman je. Kralj noče slišati ničesar o kaki sili. Zdaj je treba z vso naglico združiti v vojašnice raztresene oddelke na poti proti Evreux-u, kolikor jih je še mogoče dobiti. Glavnega oddelka 300 mož žalibog ni moči več poklicati nazaj. Jutri zvečer mora ves polk v Tuilerije; kajti gotovo je sedaj, da

drhal naskoči Tuilerije. Odjezdite brž v drugi dve vojašnici in poskrbite, da bodo bataljoni za jutri zvečer, kolikor mogoče dobro pripravljeni“.

Skočil sem tedaj na konja in ponoči še oddirjal v vojašnici.

XXXVIII.

Tuilerije!

Zvečer 8. avgusta so bili raztreseni pododdelki že zopet zbrani v vojašnicah; le oddelka, ki je odšel proti Evreux-u ni bilo več moč dohiteti. Ko je napočila noč, sem stal s patrom Sekundom pred vojašnico in povedal mi je, da so ga prejšnji večer vabili v Malteški hotel, da bi blagoslovil dve poroki.

„Nisem imel časa za to,“ je rekel. „Spoved je zdaj važnejša ko poroka! No, naši katoliški vojaki so to razumeli in v teh treh dneh sem skoro vse spovedal. Odprl sem jim nebeška vrata na stežaj, da se bo sv. Peter čudil. Rad bi bil le, da bi bili tudi gospodje častniki tako dobri ko vojaki. Toda tudi tu velja zopet: ‚Ubogim se oznanjuje evangelij!‘ Razun vas, Redinga in nekaj drugih iz Luzerna ni prišel skoro nihče k spovedi. No, ne bodo mi mogli reči na sodnji dan, da jih nisem vabil. Več ne stori navadno tudi Bog sam. Kdor ne sprejme ponujane roke, mora sam sebi pripisati pogubo, in kakor si postelješ, tako boš ležal, velja tudi za drugo življenje. Sicer pa polka ne bom zapustil, če pride do boja, in upam, da bom mogel pozneje rešiti kako ovčico.“

Tako je govoril oče Sekundus, ko se je na ulici zaslišal peket kopit in je prijezdil aidmajor Anton von Glatz.

„Zaukažite takoj ‚alarm!‘ je zaklical. „Ves polk mora biti pred tremi zjutraj v Tuilerijah.“

„Bo že zopet kak prazen šum,“ sem rekel jaz.

„Ne, to pot bo zares. Za jutri je določena razprava o kraljevi odstavitvi in jakobinci bodo s silo pomagali svojim poslancem v zbornici.“

Tedaj smo ukazali bobnati. Oba bataljona sta se postavila v bojni red. Razdelili smo municijo, kolikor je bilo: le okrog 30 patron

vsakemu možu. Ko je prikorakal še bataljon iz druge vojašnice. smo vsi skupaj odšli. Le najpotrebnejša straža, za katero je major Bachmann odločil nekaj starejših vojakov, ki so imeli ženo in otroke, je ostala z nekaterimi bolniki doma.

Odkorakali smo kakor skozi sovražno deželo s predstražo in ogledniki. Pričakovali smo namreč, da nam zgrade pot, in bi si jo morali odpreti. Vendar smo prišli brez boja do Tuilerijskega vrta, kjer smo našli že tudi naš prvi bataljon. V Tuilerijskem vrtu so še enkrat pogledali vse vrste; bilo nas in okoli 900: polk ni že tri leta dobival novincev, poleg tega je oddelek, ki je odšel v Normandijo z raznimi drugimi stražami oslabil polk za več ko četrtino.

Tuilerijski vrt je podolgst četverkotnik med trgom Ludovika XV. in gradom. Ravno pred njim je stalo poslopje postavodajalne skupščine. Radi njene varnosti, so bili narodni brambovci spravili precej topništva na eno stran vrta in ž njo bi lahko obvladali celi vrt in grad. To bi bila nevarnost, če bi se ne bilo več zanesti na narodno brambo.

Ura je bila baš tri, ko smo molče prikorakali do Tuilerij in zasedli sredino palače. Bila je to velika dvorana s širokimi kamenitimi stopnicami, pokrita z veliko kupolo. Lahko smo se vsi postavili v njej. Proti Senini strani so bile slavnostne dvorane in sobane kraljeve obitelji. Na drugi strani se je nahajala velika kapela, kraljevo gledišče in stanovanja daljnih kraljevih sorodnikov.

Vse znotraj in zunaj velike palače je blestelo v kraljevski krasoti. Stene in stropi stopnišča, galerij in hodnikov so okrašeni z bogatim pozlatilom in slikami, da niti ne govorim o razkošnem lepoticju dvoran in soban.

V tej kraljevski palači naj bi tedaj branili življenje Ludovika XVI. in njegove rodbine. Težka naloga, če bi napadalci mislili zares in če bi se naskoku drhali pridružili tudi bataljoni narodne brambe!

Videti je bilo, da se bo glavni naskok izvršil od Karuseljskega trga, ne od vrtno strani. Tam so se nahajali štirje obsežni dvori, ki so bili med seboj in od Karuseljskega trga ločeni z visoko železno ograjo. Pred paviljonom Flore je ležal Prinčev dvor; pred središčem Kraljev dvor, največji med vsemi; dalje je bil Švicarski dvor, kateri je bil napolnjen s hlevi za orožništvo na konjih in s kolibami za naše vojake, in zraven mali dvor Marzan ter Brionski hotel, ki je bil za brambo zelo nepripraven.

Vojake smo spravili čez noč v omenjene kolibe. Ko je napočil dan, je zbral Galiot de Mandát, začasni višji poveljnik narodne brambe, hraber in odločen mož, častnike k nekakemu vojnemu posvetu in nam razložil svoj načrt. Upornikov ni pustiti pred grad, marveč razkropiti jih že na poti. Zato je namerjal zapreti most čez Seno s topništvom, da bi tako preprečil združenje predmestij na obeh bregovih. Glavna moč naj bi se postavila na Grevski trg, kamor vodi ulica iz predmestja Sv. Antona. Dobro razpostavljeni oddelki pa naj bi iz stranskih ulic prijeli napadavce od strani. Načrt je bil dober in pričakovati je bilo uspeha, če se je Mandat mogel zanesti na svoje ljudi.

To pa je bila težava, kakor se je potem pokazalo. Od 20.000 mož narodne brambe, ki jih je imel postaviti pariški mer (župan) za varnost javnega reda, jih je prišlo komaj 2.000 in med temi je bilo največ nezanesljivih. Le en bataljon je bil popolnoma zvest kralju. In tudi od 2000 plemenitnikov, katerim so bili razdelili vstopnice, jih je prišlo zdaj v uri nevarnosti komaj 200.

Med njimi sem zagledal prvega vrlega marquisa Valdouleurja. Oprt na palico, je težavno krevsal gori po stopnicah. Hitel sem k njemu in mu ponudil pazduho.

„Ah, medved“, je rekel. „Ni se ti treba opravičevati! Kraljeva služba! Vojska je vojska! Tudi kapucinarja ni bilo. In starega pisarja ravno tako ne. Da bi ga zlomek!“

„In kaj hočete vi tukaj?“ sem ga vprašal. „Saj se komaj držite pokoncu!“

„Tega ni treba za moje opravilo, medved! Poišči mi stol, če mogoče kak naslonjač, slišiš? In postavi ga blizu kraljevih vrat. Jaz sedem v naslonjač in položim v naročje oba samokresa in palico čez kolena. Potem pa naj pride ta drhal! Za Boga in lilije! Le čez najmanj šest trupel, čez pet, ki jih upam podreti, in čez moje pelje pot v kraljevo sobo! Še nekaj, medved! Imam tudi neko pismo zate tu v žepu, — vzemi ga sam ven — neki list od Izabele. Lepo si jo užalostil s svojim pisanjem! Pojdi, medved, kdo bi zamenjal lepo Francosko s švicarskimi gorami? Tako. Tu sva na mestu. Tu hočem umreti za svojega kralja, če je božja volja. In slišiš, medved, zaupam tvoji in Redingovi časti, da bosta spoštovala mojo voljo, uaj s je podpisana in zapečateni ali ne, in da osrečita moja otroka. Zdaj pojdi, kamor te kliče dolžnost!“

Pustil sem ga tedaj na stolici nasproti kraljevim sobam in stopil k bližnjemu oknu, kjer sem prečital Izabelino pisemce. Ljubeznivo-

me je imenovala poredneža in rekla, da bi niti ne odgovorila na tako grdo pismo, ko bi me imela tako strašno rada. Kako morem pač misliti, da bi zupustila lepo Francijo? To je neusmiljena prošnja, in oče ima prav da mi pravi medved. Gotovo bi umrla radi domotožja in to bi mi pač vendar ne bilo všeč! Toda predlagati mi hoče sporazumljenje, ker me tako ljubi. Če bodo kralja res odstavili in zavladajo za vedno ti trašni ljudje — kar je seveda neumno misliti — tedaj hoče v božjem imenu oditi z menoj v Švico in umreti od domotožja. Če pa zmaga kralj in se zopet vpelje lepi stari red, tedaj pa se moram jaz žrtvovati in živeti z njo v Parizu ali Versaillesu. To bo prekrasno! Dala bo napraviti posebno, prijetno kočijo, nekako posteljo na kolesih in zmeteh, in v njej lahko spravim svojo bolno mater v Pariz. Ali ni tedaj dobra? Naj bom zato tudi jaz malo ljubezniv in naj ji ne pišem več takih pisem, kakor zadnje, ki ji je storilo jokati. V tem upanju je moja zvesta nevesta Izabela Valdouleur.

Potisnil sem pismo v žep. Ali se je vdala moji zahtevi? Le napol. Vedel sem sicer, da bo kralj odstavljen, a tudi potem bi je ne mogel siliti, da bi šla z mano tja, kjer bi se čutila nesrečno.

Te misli so mi šle po glavi, ko sem se napotil k stražnici pri velikem stopnišču. Začudil sem se, ko sem našel tam starega polkovnika D'AFrija. Prinesli so ga bili tja v nosilnici in zabičeval je navzočim častnikom in vojakom, da naj nastopimo z orožjem šele na pismen kraljev ukaz, ali pa na ukaz poveljnika narodne brambe ali mestnega svetovalstva, in tudi tedaj naj se ne bojujemo sami, marveč naj le podpirajmo narodno brambo.

Nekam jezno je pripomnil stotnik Erlach, da je pisala včeraj bernska vlada, naj storimo vse, kar zahteva kraljev blagor in čast polka. Saj je jasno, kako izdaja kralja narodna bramba in celo plemstvo. Kaj takega ne sme nihče kdaj reči o švicarskem polku. Če ne brani kralja nihče drugi, hočemo ostati mi zvesti prisegi. Tako so rekli tudi drugi častniki. Bili smo veseli, da je stari mož, ki ni hotel priti z nikomer navskriž, odšel, ker smo se bali, da ne bi premotil naših vrlih vojakov.

Med tisoč razburljivimi novicami je prešel dan. Proti večeru smo razpostavili straže. Rezerva 300 mož je stala v Švicarskem dvoru in v bližnjem Brionskem hotelu. Ostali so stražili veliko stopnišče in krajjičine stopnice. „Sinovi sv. Tomaža“, edini zanesljivi bataljon narodne brambe, so patroljirali po tuilerijskem vrtu. Kraljevska vrata,

ki vodijo s Karuseljskega trga v Tuilerije, so zaprli in močno zastražili. Ob enajsti uri sem še spremljal majorja Bachmanna od straže do straže, in našla sva vse v redu.

Soparno, oblačno nebo se je spenjalo nad gradom in mestom. Na dvoriščih ni bilo čuti ničesar kot le korakanje straž in udar kakega kopita na tlak. Od mesta sem se je oglašalo zamo!klo bučanje in včasih v daljavi ropotanje bobna in zmešano vpitje. Ali prihajajo?

Potem se je vse zopet pogreznilo v navadno valovanje in šumenje velikega mesta.

V gradu vse tiho. Med središčem in paviljonom Marzanom ni bilo razsvetljeno skoro nobeno okno. Le prostori južnega dela, kjer je bivala kraljeva rodbina, so bili svetli. Ko sva prišla pred kraljevo sobo, sva našla vrlega marquisa Valdulerja na njegovem mestu. Stisnil mi je roko in rekel: „Ali že prihajajo iz predmestij?“

Tedaj je prišel naš nadpoveljnik Mandat z Mailfardožom in nekaterimi gospodi po stopnicah navzgor. Bili so neki vojaški dostojanstveniki in nekateri mestni svetovalci. Maillardoz je pozval mene, Bachmanna, majorja Glutza in nekaj drugih častnikov, naj gremo za njimi. Tako smo se napotili v dvorano, v kateri se je za mladoletnosti Ludovika XV. zbiral regentski svet.

Tam smo našli vso kraljevo rodbino razun obeh otrok, ki so ju bili spravili počivat. Kralj in kraljica sta bila čudovito zbrana in sta izkušala tolažiti dvorjanke.

Mandat in Röderer sta stopila kmizi in sta poročala o položaju. Oba sta se pritoževala nad Pétionom, pariškim mërom, da je premalo poskrbel za varnost gradu. Vendar, je mislil Mandat, bo tudi tako opravil s predmestno drhaljo. Kralj je ponovil svojo željo, da naj se kolikor mogoče ognemo prelivanju krvi. Mandat pa je rekel po pravici, da bi se Santerre in drugi kolovodje varovali prelivanja krvi, če bi bil grad zavarovan z močno posadko; tako pa postajajo predrzni, ker vedo, da smo šibki.

Konečno je prišel Pétion, kateremu je Mandat že ponovno poročal, da ga je treba v Tuilerijah. Srečal ni prijaznih pogledov, kakor si je lahko misliti, in v zadregi ni vedel, kako bi se držal.

„Zdi se, da je v mestu veliko razburjenje“, ga je nagovoril kralj ne prav prijazno.

„Da, gospod, veliko“, je rekel Pétion in hinavsko pristavil, da je čutil radi tega za svojo dolžnost, priti osebno v kraljevo bližino, da poskrbi za njegovo varnost.

Mandat je pripomnil, da bi bil to bolje storil, če bi mu pripravil zahtevanih 10.000 mož meščanske brambe; komaj petina teh je prišla in še tem manjka streliva. „Kako je to“, se je zadril na mēra, „da niso dobili ljudje več kot štiri, pet nabojev, nekateri celo nobena, dočim so Marsejcem razdelili streliva v izobilju?“

Pétion si je obrisal pot s čela. To je morala biti kaka pomota, je jecljal. Potem je dejal, da je v dvorani „zelo-soparno“, in je prosil za dovoljenje, da se sme odstraniti. Pričakoval sem, da bo kralj tega moža, ki je tako strahopetno cincal zdaj k revolucionarcem zdaj h kralju, dal takoj prijeti. A pustil ga je, da je odšel. Pétion je pa čakal na vrtni terasi, da bi ga poklicali v postavodajalno skupščino, kakor je bilo dogovorjeno, da bi ga po revolucionarnem sklepu na videz odstavili od županstva. Tako je bil „krepostni“ Pétion varen, naj bi se naskok na Tuilerije posrečil ali ne.

Sicer pa je bilo tudi drugim „junakom“ revolucije to noč „soparno“. Barbaroux je imel strup pri sebi; Robespierre se je skrtil; Marat je tičal v neki kleti pri Dantonu. Vse se je balo peščice Švicarjev!

XXXIX.

Odločilni boj.

Malo pred polnočjo, ko se je kraljeva rodbina že odpravila k počitku, mi je Bachmann zapovedal pregledati straže na vrtni strani. Storil sem to z Gibelinom in nekaj drugimi našimi grenadirji. Vse je bilo v redu. Neki častnik iz bataljona sv. Tomaža mi je še rekel: „Ne upajo si priti!“ Tedaj je bilo dvanajst, ko smo ravno stopali po stopnicah v središču poslopja. Brneč zvon se je oglasil skozi noč.

„To je plat zvona pri sv. Roku!“ je rekel Gibelin. In takoj so se pridružili zvonovi mnogih, mnogih cerkva in so začeli klicati, ne k spravi daritvi, ampak h krvavemu uporu.

„Sedaj zvone nagrobnico več kot enemu izmed nas,“ je rekel Reding, ki je stražil na stopnišču.

„Vedno isti črnogled!“ sem mu odgovoril.

Zdaj so tudi naši bobnarji udarili generalno koračnico. Brata Jost sta bobnala tako krepko in živo poleg starejših tovarišev, kakor

da bi šli k slavnostni paradi. Ko sem šel mimo Jožka k velikim vratom, me je ta drzno pogledal z zvitim nasmehom, kakor bi hotel reči: „Kaj ne, jaz se ravno tako malo bojim ko drugi!“ Vse je bilo v orožju. Stražo pri kraljevskih vratih smo ojačili. Ropotanje bobnov, rezgetanje kônj, zamolklo drčanje topov, vpitje neštevilne množice in nad vsem tem brneče zvonenje s skoro vseh mestnih zvonikov je donelo v noč. Bilo je grozno in ob enem lepo. Z neba pa je tisoč in tisoč zvezd v mili krasoti, kakor bi bila na zemlji le mir in edinost, gledalo na tisoče in tisoče, ki so se pripravljali na krvav boj. —

Toda ure so še prešle, predno je boj začel. Bilo je to le znamenje za sovražnikovo zbiranje. V mirnem pričakovanju so stali naši možje v bojnem redu. V gradu je skoro vse bedelo.

Plemenitniki so se uvrstili v dve stotniji. Zdaj pa zdaj sem šel pogledat k staremu Valdouleurju. Sedel je še vedno na svojem mestu. Mandat in njegovi častniki niso radi videli prostovoljcev in bi jih bili radi spravili iz gradu; balo so se namreč, da bi slabo oboroženi gospodje napravili več zmešnjave kakor pa pomagali. Toda kraljica je branila te stare, zveste služabnike prestola rekoč: „Bojevali se bodo pred vašimi vrstami, v sredini, ali pa za vami, kakor boste ukazali.“

Slednjič je napočil dan s krvavo-rdečo zarjo. Sel za slom je prišel klicat Mandata, naj gre brzo v mestno hišo. Končno se je vendar pustil pregovoriti, ker je upal, da bo lahko „komuno,“ ki je kakor revolucijska oblast nadomestila magistrat, pripravil do miru. Istočasno smo v naši stražnici podpisali poziv na postavodajalno skupščino, da naj posreduje. Vedno bolj se je videlo, kako nezanesljiva je narodna bramba, posebno pa topničarji, ki so v zadnji uri prinesli šest topov; sneti so stali v Kraljevem dvoru z žreli proti Karuseljskemu trgu. Toda moštvo pri njih se je pokazalo kralju tako sovražno, da je Bachmann ukazal, postaviti pred nje številne straže, ki so imele nalogo zabraniti, da bi topničarji topov ne prepustili sovražniku.

Da bi navdal narodno brambo z boljším duhom, je sklenil kralj, da sam pregleda čete. Najprej se je pokazal nad balkonom nad velikimi vrati proti Karuseljskemu trgu. Glasen „živio“ ga je pozdravil. S tem opogumljen je stopil doli na dvor. Hodniki, po katerih je šel s svojim spremstvom, so odmevali od klica: „Živio kralj!“ Veliko spremstvo se mu je pridružilo. Toda že v stopnišču so ga sprejeli

topničarji s temnimi pogledi in molče. Pogumno pa je ukazal spremstvu, naj ostane zadaj, ker je hotel, da so okoli njega samo častniki narodne brambe. Tako je stopil med vrste narodne brambe, ki je izpočetka navdušeno pozdravljala kralja. Kraljica, nadvojvodinja Elizabeta in druge dvorjanke, ki so v strahu zrle z oken za kraljem, so bile zelo oveseljene radi pozdrava prvega bataljona in so dobile malo upanja. Toda kmalu se je obrnilo na slabše. Čim dalje je nadaljeval kralj svoj ogled, tem pogosteje je bil sprejet s ključovalnim klicem: „Živio narod!“ In zdaj so ga pozdravile ravno došle ojačevalne čete grozeče, vihteč sablje in puške: „Živio Pétion! Doli s kraljem! Živio narod! Živeli jakobinci!“

Mirno, kakor je bil navajen, obrnil se je kralj k našim četam, ki so ga sprejele v strogem pozoru. Potem se je napotil proti vrtni strani, odkoder smo kmalu začuli podobne klice in celo grožnje njegovemu življenju. Vseeno je kralj prekoračil s hladnim pogumom vrste bataljona iz predmestja Saint-Mareau, ki mu je tako grozil. Druhal pa, ki je skozi odprta vrata postavodajalne skupščine vedno bolj silila na vrt, ga je primorala, da je končal svoj ogled. Slabe volje in žalosten se je vrnil Ludovik XVI. v grad. Duha narodne brambe ni mogel premeniti; spoznal je le še jasneje, da se na večino narodne brambe ne more zanesti.

Tedaj je prišla iz mestne hiše novica, da so zavratno ustrelili nadpoveljnika Mandata, po nakani Dantonovi. „Komuna“ je Mandata kot „sovražnika ljudstva“ odstavila in uklenila; potem so ga na stopnicah umorili poleg njegovega sinčka in truplo vrgli v Seno. Revolucijska oblast je tedaj izročila nadpoveljstvo narodne brambe Santerreju.

S tem je izginil zadnji dvom, da se napad izvrši. Mestna svetnika Leroux in Borie, ki sta bila v Tuilerijah, sta posameznim oddelkom prečitala bojno postavo in sta sporočila Mandatovemu namestniku povelje, z orožjem zavriniti ljudsko množico, ki bi napadla grad.

Tedaj se je prvič izrekla misel, naj se kraljeva rodbina umakne iz boja v postavodajalno skupščino. Zdi se mi, da jo je predlagal mestni svetovalec Leroux. Po moji misli je mož nameraval dobro; toda ni bil vojak. Bachmann je rekel prav: „Kralj je izgubljen, če se uda.“ Po malem obotavljanju se je kralj res odločil za to, ker ga je spet navdajala misel, da tako lahko prepreči prelivanje krvi in bolj gotovo reši življenje žene in otrok.

Zato smo morali sestaviti v stopnišču številno stražo, ki naj bi krila kraljevo rodbino na poti v postavodajalno skupščino. Tvorili so to stražo grenadirji zvestega bataljona sv. Tomaža in Švicarji. V dvojni vrsti so se postavili oni na desni, mi na levi strani. Poveljeval je Erlach. Za kraljem in njegovim dvorjanstvom so šli le kraljica, otroka in nadvojvodinja Elizabeta. Pridružili so se jim še ministri, mestni svetovalci, d' Hervilly, Maillardoz in Bachmann. Seveda so se hoteli takoj vrniti k nam, kakor hitro bo kraljeva rodbina na varnem. Med tem časom je poveljeval Henrik Salis, najstarejši polkovnik. „Kaj bo pa s temi vrlimi možmi tukaj zgoraj?“ je rekel, ko se je začel pomikati sprevod. Misli je plemenitnike. „Vsi imajo civilne obleke,“ mu je odgovoril Röderer. „Naj odložijo meče in naj mirno skozi vrt odidejo iz grada.“ Kralj je pritrdil.

Major je ukazal meni, naj to kraljevo željo sporočim plemičem. Velika večina je poslušala. Njih vodja pa in ž njim še nekaj drugih, niso hoteli zapustiti svojih mest. Seveda je bil Valdouleur med njimi: „Tu sem in tu ostanem, dokler ali ne zmaga kralj, ali pa me smrt spravi z mojega mesta!“

Bilo je zaman, prigovarjati mu, naj se umakne.

Velik šum s Karuseljskega trga me je zvalil k oknu in videl sem, kako je glavni tok ustašev zavil iz ulice Saint-Nicaise na trg. Eni so tulili novo pesem Marsejcev, drugi so rjuli: „Doli s kraljem! Smrt tiranu! Smrt Švicarjem!“ V hipu je bil trg preplavljen. Peljali so veliko število topov s seboj ter njih žrela obrnili proti velikim vratom. Nato so začeli upiti, naj takoj odpremo veliko železno ograjo, in ne da bi počakali odgovora, so jo poskušali s silo zlomiti. Glasno so zazvenela na njo kovaška kladiva, in že so začeli predrzneži na desni in levi plezati na grajski zid.

V istem času sem v strahu videl, kako so bataljoni narodne brambe zapuščali svoja mesta. „Kralj je proč,“ so rekli; „mi nimamo tukaj nič več opravila.“ Mnogo jih je prestopilo kar k sovražniku, pred vsemi topničarji, ki so takoj obrnili topove proti gradu. Tedaj so zarožljala krila velikih vrat in padla iz tečajev na tla. Kriče se je valila množica v kraljev dvor.

„Izgubljeni smo!“ sem rekel ter hitel proti velikim stopnicam. Še enkrat sem zaklical Valdouleurju, naj se reši. Ko je hrup naznanjal prihod ustašev, je bil prišel k meni do okna. Mesto odgovora je navel svoje samokrese in molče položil pred se na rob okna.

Ko sem došel v stopnišče, je maršal Boisseu baš ukazal Švicarjem in maloštevilnim narodnim brambovcem, ki so bili še ostali na svojem mestu, da naj se umaknejo iz dvorišč v grad. Komaj, komaj se je to posrečilo polkovniku Dürlerju in njegovemu oddelku. Rame ob ramenu so se postavili na stopnice pred portalom, v stopnišču in v vseh oknih pritličja in gornjih nadstropij. Celo visoki balkoni in strešni obzidki so bili napolnjeni s strelci. Boisseu je zapovedal Dürlerju, naj se ne pusti pregnati s svojega mesta. Trdna odločnost naših mož, bliščeči bajoneti in puškine cevi so zadrževale ustaše nekaj časa; niso si upali udariti. Porabili smo te trenutke in zagradili stopnice s tramovi.

Še enkrat je poskusil maršal Boisseu, pogoditi se. Toda upitje drhali, ki je zahtevala, naj jo puste v grad, je prekričalo njegove besede. Tedaj so tudi orožniki, ki so še bili v stopnišču, prestopili k sovražniku. Nataknili so klobuke na svoje bajonete in zaklicali:

„Živio ljudstvo!“ Vriskajoč jih je sprejela drhal. Naši možje so škripali z zobmi razsrjeni nad takim izdajstvom. Tedaj so začeli jakobinci, naj storimo isto kot orožniki, in ko ni bilo nobenega odgovora, je ustrelil neki Marsejec s samokresom proti nekemu oknu. Seržant Léndi je brž dal nameriti puške, da odvrne to izzivanje. Polkovnik Dürler mu je branil, ker nihče ni maral začeti moritve, ki je morala priti.

Tedaj je stopil Westermann, vodja enega dela ustaških narodnih brambovcov, pred nas — „hrabri“ Santerre se je nalašč mudil v mestni hiši in je prepustil vrhovno poveljstvo prejšnjemu občinskemu tajniku iz Elzacije. Westermann je prijel Dürlerjevo roko in rekel: „Pridružite se nam: Nič se vam ne zgodi! Morate se udati narodu!“ Jezen je zavrnil Dürler to ponudbo: isto so storili Reding, Glutz in vsi drugi častniki, ki smo stali tam blizu. Tedaj je Elzačan potegnil svojo sabljo, zmerjal in grozil. Mirno je rekel Dürler vojaku, ki je stal zraven, po nemško: „Če me mahne, ustrelj ga!“ Westermann je razumel to in sklonil sabljo. Potem se je obrnil k našim možem in jih pozval, naj položijo orožje; saj je vendar vsak boj zastoj. Stražnik Blaser mu je ponosno odgovoril: „Švicarji smo, in Švicarji dajo orožje le s svojim življenjem. Take sramote nečemo. Če nečemo imeti našega polka več v službi, naj nas postavno odslovijo. Svojih mest pa ne zapustimo in ne položimo orožja.“

Divji se je obrnil Westermann od nas in kmalu nato se je začel boj. Povzdolžema ob zidu so se splazili nekateri Marsejci in s klju-

kami, ki so jih bili pobrali z ladij bližnje Sene, so skušali poriniti naše straže od glavnih vrat. Grenadirski lajtnant Kastelberg, velikan po postavi, pa je razčesnil pri tem glavo nekemu vstašu; tedaj so počili s Karuseljskega trga prvi strelji, in krvavi ples se je pričel.

Smrtno zadet je padel Filip Glutz poleg mene; kroglja iz topa je zdrobila Kastelbergu nogo. Takrat je počilo tudi iz grajskih oken in dobro namerjena salva iz stopnišča je pobrala svojo žetev. Rjoveč so bežali Marsejci in Westermannovi možje. Brzo so se uredile naše vrste, da udarijo ven; z Dürlerjem na čelu smo prodrli, kakih 20 mož močni, z nasajenimi bodali v Kraljev dvor. Hej, kako so junaki pokazali pete pred nami! V hipu je bilo šest topov na dvoru v naših rokah. Bili so nam žal brez koristi, ker nismo imeli streliva. Brž tedaj konce nabijalnih palic v prižigalne luknjice in odlomiti! Naprej proti Kraljevskim vratom! Zopet salva v hrbet bežečim! Kako teko in se poskrijejo v ulicah na drugi strani Karuseljskega trga, ki je z jekleno metlo pometen, kakor bi mignil. Tudi tu zaplenimo topove in jih zažebljamo; Kraljevska vrata zastražimo s 60 možmi. V drugih dvoriščih smo zaplenili še tri nabite topove. Vriskajoč so jih privlekli vojaki pod stopnišče. Zdaj naj pa še enkrat poskusijo napasti! Ko smo tako udarili ven, smo ujeli kakih 20 Marsejcev. Capini so se bili vrgli na zemljo in se delali mrtve. Dürler jim je pustil življenje ter jih izpustil.

V istem času kakor mi je udaril polkovnik Henrik Salis na vrtni strani in drzno prodril do vrat jezdarne, kjer je ravno tako zaplenil tri topove. Toda njegov oddelek je izgubil radi ognja z bližnje terase veliko mož. Poslal je po ojačenje, da bi mogel privedi nazaj zaplenjene topove. Bili smo na naši strani baš tako daleč, da smo mu Reding, Glutz, Gibelin in jaz mogli hiteti s kakimi 100 možmi pomagat. Tedaj so veselo zažvižgale kroglje okoli ušes. Hoteli smo spraviti v ogenj enega naših zaplenjenih topov. Reding, Gibelin, Gluc in jaz smo sami prijeli z rokami za prečke. Takrat je Reding zaklical: „Moja roka.“ Kroglja mu je zlomila nadkomolec. Podprl sem ga. On pa je rekel stisnivši zobe skupaj: „Ne de nič! Dajte jim salvo, prijatelji!“ Strelji so počili in ljudje na terasi so udarili narazen. Hotel sem peljati Rudolfa v pritličje paviljona Flora, kjer so se ukvarjali naši vojaški ranocelniki. Toda ni pustil: „Ti, zaveži mi žepno ruto prav trdo nad lahtom. Tako. Zdaj se vendar še lahko z levo bojujem!“

Do takrat smo zmagovali na vseh straneh. A sovražnik si je oddahnil po prvem strahu in zopet začel prodirati. In nam je pričelo primanjkvati streliva! Preiskali smo žepe za naboje pri padlih in ranjenih, morali smo pri našem izpadu izgubiti gotovo kakih sto množ — in kar smo našli, razdelili smo najboljšim strelcem.

„Ko postreljamo te naboje, se moramo zanesti na svoja puškina kopita in bodala!“ sem zaklical možem. „Hranite torej prah za napad!“

„Bodal in kopit ni treba basati!“ je zaklical dolgi Stofel iz Melsa. „Naj le pridejo, svojo kožo hočemo precej drago prodati!“

Videlo se je, da stvar ne more končati drugače. Sovražnik je zdaj okolil grad od vseh strani. S Karuseljskega trga so streljali na nas s kartečami. S Kraljevskega mostu so udarjale krogelje skozi pritličje paviljona Flora in ubijale zdravnike z ranjenci vred. S terase in z drugih poslopij onostran nje je sovražnik obsipal vrtno stran s svincem, konec ni mogel biti daleč.

Takrat je pritekel skozi svinčeni dež brez k'obuka in brez sape stari maršal d' Hervilly. Mahal je in klical ter vihtel nek papir v roki.

„Na kraljevo povelje!“ je hripal „Naglo! Švajcarji morajo k njemu v narodno skupščino! Požurite se! Rešite kralja!“

Tako in podobno so se glasile njegove besede, ki jih je krepko mahaje z rokami ponavljal na desno in levo. Kaj nam je moglo biti prijetneje, ko to povelje?

Poskusiti rešiti kralja in pri tem umreti — to je vsaj imelo kak pomen! V Tuilerijah bi bila naša smrt čisto brez koristi. Tudi maršal Hervilly nam je zaklical: „Pojdite, hrabri Švicarji, in rešite kralja! Vaši pradedi so to storili več kot enkrat!“

Polkovnik Salis je tedaj ukazal bobnarjem sklicati vojake skupaj. Brata Jost sta stala neustrašeno in vrtela palčice. Kdor je slišal boben, je prihitel in se postavil sredi dežja krogelj, kakor pri paradi. Kakih 200 množ se je zbralo v stopnišču. Polkovniki Salis, Dürler, Reding, Pfiffer in več častnikov je uredilo vrsto, ki je potem z zaplenjenimi topovi med ropotanjem bobnov zapustila grad.

Jaz sem dobil povelje brzo zbrati može, ki so bili v gorenjih nadstropjih in so pri grmenju topov preslišali bobnanje. Ž njimi naj bi odšel za Salisovim oddelkom za zadnjo stražo. Malega Josta so mi dali za bobnarja. Eden nabitih topov in nekaj dobrih strelcev naj bi krilo naš odhod. Ukazal sem jim top šele takrat prižgati, če bi

Vesterman poskusil napasti stopnišče, in hitel sem z Jožkom v gornjo nadstropja. Od vseh strani so pridrli naši ljudje na bobnov glas, ki je zamolklo brnel po dvoranah in hodnikih. Kar sem jih dobil, sem poslal doli, da pomnožim oddelek v stopnišču.

Stopila sva v dvorano Oeil de Boeuf. Tu in tam so ležali ob oknih mrtvi in ranjeni, ki so jih podrle sovražnikove kroglje. Tudi marsikakega plemiča sem zagledal poleg naših môž. Moj pogled je iskal mesto, kjer sem bil pred eno uro pustil starega markisa Valdouleurja. Z boleznim vzklikom sem skočil tja. Starček je ležal s prestreljenimi prsi na tleh in poleg njega je klečal oče Sekundus, ki ga je mazilil s svetim poslednjim oljem. Še enkrat je umirajoči odprl svoje oko: „Za Boga in Lilije!“ je zamrmral. Poznal me je in mi ponudil roko. „Stori svojo dolžnost in pozdravi moja otroka!“ je rekel s pojemačim glasom. V resnici nisem smel izgubljeni trenutka in sem hitel naprej proseč patra Sekunda, naj tudi on odide z nami iz grada. „Ko končam svoje delo,“ je rekel mirno in korakal dalje, da podeli še drugim umirajočim tolažilo svete vere.

Forestirja in Müllerja iz Urija, ki sem ju bil dobil zgoraj, sem prosil, na se požurita s svojimi ljudmi in naj odidejo tudi predno dojdejo ostali dol, če jim ni več lahko braniti stopnišča. Pod streho, za obzidki na strehi, povsod sem dobil naše ljudi, ki so še hrabro streljali na sovražnika. Grof Disbach, zadnji častnik, ki sem ga dobil na najvišjem balkonu tik pred kupolo središča, je baš pozival svoje može, naj porabijo zadnje naboje le za topničarje, ko sem prinesel povelje, da je treba iti iz grada. „Škoda,“ je rekel, „moral bi pač prej počistiti te umazane topničarje — toda kakor je ukazano!“

Hitel sem še na drugo stran, kjer so na strešnih zaslonih istotako stali strelci. Tedaj sem zaslišal, kako so spodaj izprožili top, ki je branil dohod v stopnišče.

„Naskakujejo!“ sem rekel svojemu malemu spremljevalcu, ki je še vedno živahno bobnal poleg mene. „Zdaj morava dol, če nečeva umreti v gradu.“

„Le pojdite dol,“ je odgovoril hrabri deček. „Jaz hočem tu gori še malo pobobnati. Švicarje, ki so morda še gori, že pošljem dol!“

„Ti zaslužiš Ludovikov križec, Jožek!“ sem rekel. „A zdaj je dosti. Mogli so slišati vsi in zamuditi ne smemo trenutka.“

Zares je bilo že prekasno. Ko sva prišla do stopnic drugega nadstropja, pribežalo nama je naproti nekaj mož iz Disbachovega od-

delka. „Tu ne uideмо!“ so klicali. „Preddvor in stopnišče je vzeto. Polkovnik in naši tovariši so ubiti. Stopnice, kapela in preddvor, vse je polno mrtvih. Pojdite, gospod! Hočemo se skriti pod streho ali na strehi, dokler ne preneha moritev!“

Hotel sem s silo doli po stopnicah. Toda trdno so me pridržali. „Brez vse koristi drvite v smrt,“ je rekel Brunner, ki je bil med bežečimi. „Pomislite na svojo mater in otmite sebe in nas, če je mogoče!“

Prav je govoril. Šel sem ž njimi. Bežali smo najprej na najvišji balkon na vrtni strani in zaprli vratica za seboj.

XL.

Med nebom in zemljo.

Balkon, kamor smo stopili, je ploščata stran portalne gradbe, moleče več metrov ven iz glavnega poslopja, dvigajoče se v treh silno visokih nadstropjih do vznožja kupole. Njena štiristranska, obočena streha se je dvigala tik za nami, in obkrožal jo je precej visok zaslon, tako da je bilo moči iti brez nevarnosti okoli kupole in priti na balkon nad dvoriščem, kjer sem prej dobil grofa Disbacha. Strehe severnega in južnega krila Tuilerijske palače so ležale več sežnjev globoko pod nami, in njih slemena se niso neposredno dotikala osrednje stavbe, tako da se je zdelo nemogoče doseči jih, če bi nas zasledovali.

„Tu smo med nebom in zemljo,“ sem rekel, ko sem z grozo pogledal v omotično globočino. „Kako se hočemo umakniti, če pridejo morivci sem gori za nami?“

„Zdaj bodo najprej imeli opraviti zdolaj,“ je dejal Brunner. „Mislim namreč, dà nečejo le moriti, marveč tudi ropati. In jasno je, da je tukaj zdolaj mnogokaj za zmikanje. Sodim, da pojdejo v klet, predno pridejo na streho. Če pa so se enkrat pošteno napili, bi jim ne svetoval laziti tod okoli po strehi. In ko bo noč, se bomo gotovo lahko splazili doli.“

To je bila videti v resnici edina rešitev. Zadelali smo vrata, vodeča na balkon, in postavili stražo pred nje; potem smo šli ob strešni balustradi na balkon na dvoriščni strani in smo tam napravili isto. Zdaj

smo lahko prežali med stebrički balustrade doli na dvorišča in na vrt in si pripovedovali krvave dogodke, ki smo jih doživeli to jutro.

Na vrtni strani smo videli veliki drevedo do mostu pokrit z mrličji in ranjenci v rdečem švicarskem kroju; videli smo, kako so moški in ženske morili z bodali in sabljami, kar je bilo še živih. Onostran mosta na trgu Ludovika XV. streljanje, upitje, konjica z bliščecimi sabljami.

„Kaj pa tisti boj tam?“ sem vprašal. „Naše brate sečejo,“ je odgovoril Wirz iz Unterwaldna. „Prišel je namreč sel s kraljevim poveljem, da mora polk v vojašnico nazaj. Bilo je očitno, da je to nemogoče. In zdaj jih žalostno pobijajo.“

„Bog odpusti kralju!“ je zamrmral narednik Kristen. „Namera val je dobro, kakor vselej, a je slabo zadel.“

„Ali ne bi zmolili ene češčenamarije za njih uboge duše? Moj brat je tudi zraven!“ je dejal Jožek Jost solznih oči. Odgovoril sem mu, da prav pravi. Pokleknili smo tedaj in molili z razprostrtimi rokami pet očenašev in češčenamarij ter pristavili: „Gospod, daj jim večni mir,“ kakor je katoliška navada pri mrličih.

A našo molitev je spremljala groza. Strelji, kletve, smrtni vsikli ne le v vrtu, na dvoriščih, terasah, tik pod nami, temveč tudi pohodnikih in grajskih sobanah, koder so divjaki morili vse, kar so našli: ranjene in umirajoče Švicarje in plemiče, kraljeve služabnike in lakaje, kakor sem slišal pozneje, celo desetletnega kuharskega pomagaja, ki so ga zverine živega sparili v kotlu. Skozi razbita okna so metali mrličje in žive v globočino; za njimi je šlo pohištvo, mize, zrcala, in razbito dragoceno opravo so naložili v kupe in zažgali. Potem so zbesnelci privlekli naše ubite brate in jih metali v plamene, in pijani krvi in vina začeli so ženske in moški plesati okoli teh ognjev tuleč s hripavimi glasovo svoje pesmi. Bila je prava podoba pekla. Odreveneli smo obrnili proč svoje oči.

Vroči avgustov dan, ki ga ni hotelo biti konca, se je slednjič nagnil k večeru in solnce, ki je gledalo toliko strašnih grozovitosti, je potonilo za drevesi Elizejskih polj. Zdelo se je, da so na vrtu in po dvoriščih divja kanibalska pirovanja; čisto dobesedno so onečaščali mrtvece in žrli njih drob. Grozote so se nadaljevale ob svitu ognjev noter v noč. In tedaj so zublji zajeli hleve in lesene kolibe na dvorišču Švicarjev. Kmalu so začeli vrtinčasti plameni lizati paviljon Marzan in ob bližnjem krilu palače navzgor. Grozna slika požara Valdouleurskega gradu mi je stopila pred oči.

„Za božjo voljo!“ sem zaklical. „Izgubljeni smo. Za četrť ure bo gorel grad. Kaj bo potem z nami?“

Prestrašeni so pogledali moji tovariši na požar, ki je naglo naraščal. Iz hlevov, kjer je bilo naloženega dosti sena, se je dvignil črn, gost dušech dim in veter je gnal ta teman steber dima naravnost proti nam. „V četrti ure se udušimo, če ostanemo tu,“ je rekel Brunner. „Tudi najbolj zvita lisica udari ven, ko jo začno smoditi.“

„Glejmo, kako pridemo odtod,“ je pritrdil Wirz. „Tu gori ne moremo ostati.“

Posvetovavši se na kratko, smo sklenili poslati malega Jožka, ki se je pogumno ponudil za to, doli po stopnicah za predstražo. „Le do bližnjega nadstropja,“ sem rekel. „Če pridemo do tega, upam, da najdem blizu paviljona Flora neke stranske stopnice, ki jih poznam. In skozi te se bomo mogli rešiti.“

Slekli smo Jožku njegovo vojaško suknjo, da bi ga takoj ne spoznali, potem smo odvalili kamenje, ki smo bili ž njim zadelali vrata na balkon, ter spustili dečka na stopnice. Pridržali smo sapo in poslušali. Toda že za malo trenutkov je Jožek prihitel nazaj. „Gredo!“ je zašepetal. „Najmanj 20 mož z bakljami in vedri gre po stopnicah navzgor!“

Brzo zopet zapremo in zadelamo vrata in se po prstih splazimo v stran.

„Kaj sedaj?“ sem vprašal. „Zdi se, da so mestni gasilci, kakor sodim po vedrih. Se jim-li hočemo podati?“

„Za nobeno ceno!“ so rekli moji tovariši. „Ako nas sami ne umore, pomore nas zlodeji spodaj. Rajši se tu gor zadušim ali zgorim, kakor pa da bi prišel v roke tem pošastim,“ je menil Wirz.

„Tu je še samo en izhod, o katerem sem že prej razmišljal,“ je dejal Brunner. „Hitro vsi za mano na ono stran!“

Šli smo za njim in zaslišali smo odznotraj trkati in tolči po balkonskih vratih.

„Predno jih odprejo,“ je rekel Brunner, „smo mrtvi, ali pa na varnem.“

Ko smo dospeli na nasprotno stran, nam je iznajdljivi dečko razložil svoj načrt. Tik pod balkonom se je nahajalo veliko trioglato-čelno polje, tvoreče vrh portalne gračbe, postavijene iz treh redč stebrov, dvigajočih se druga vrh druge. Oba na vrhu poševno se dr-

žeča okrajka čelnega polja sta vodila do gornjega arhitrava nad stebri, in potem se je zdelo mogoče priti do balustrad, ki so obroblyale streho obeh velikih krilnih gradeb. Seveda, omotice ni smel človek meti. Okrajek je bil komaj tri čevlje širok.

„Gre prav dobro,“ nas je pregovarjal Brunner. „Če smo enkrat tu zdolaj na ravnem obrobku, potem je zelo lahko. Saj je širok kakor kolovez. Le v globočino ne smete gledati. Obrnite obraz k zidu, in kdor si ne upa iti pokoncu, naj leze!“

Wirz in Kristen sta bila brž voljna. V Untervaldu sta pri lovu na divje kože preplezala mnogo strmejših čeri. Tudi mali Jožek iz Graubündna se nič ni bal. Meni se je že zdelo nekoliko nevarno, in zadnja dva, neki Argavec in Entlebušan, sta zmajala z glavo in menila, da to vendarle ne gre. Argavec je rekel, da rajši poskuša skočiti nekaj sežnjev globoko na streho.

„To moreš storiti pač ti, tak lahek dečko!“ je rekel Entlebušan. „Toda težak mož kakor jaz, bi v najboljšem slučaju lahko obležal na strehi s polomljenima nogama!“

„Tu ne pomaga nobeno dolgo posvetovanje,“ sem dejal. „Kdor čvrsto tvega, je že pol dosegel! Krepko se prekrižajte in priporočite se angel-varihu, potem pa naprej; saj gre za naše življenje!“

Že se je bil Brunner vspel na zaslonček in se spustil na vrh čelnega polja. To prvo mesto je bilo pač najnevarnejše na tem vratolomnem potu; ni bilo namreč moči doseči z nogo roba čela marveč moral si se z rokama okleniti stebrička na balustradi ter se odzunaj spustiti doli nekaj čevljev globoko. Toda velikanska krona iz pozlačenega bakra, ki sta jo držala dva človeška kipa čez čelo tja ven, je ravno tu tvorila nekako ograjo, da te ni tako mamila omotica.

Brunner je skočil in zaklical: „Jaz stojim tu popolnoma varno. Podaјte mi Jožka doli!“ Ves pogumen je hotel deček skočiti. A nismo mu dovolili, marveč smo ga spustili z rokami v globino. „Dobro!“ se je oglasilo navzgor. „Zdaj pa ni tukaj več prostora za tretjega. Jaz hočem naprej in poiskati pot tukaj skozi za temi kipi. Jožek gre za mano, in kadar zakličem, spustite se, le brez strahu doli na okrajek. Pa ne glejte v globino!“

Človeška kipa, izklesana iz belega mramorja in gotovo trikrat ali štirikrat večja kakor kak človek, sta stala deloma na okrajku, deloma so moleli njiju udje v prost zrak. Bila sta priklenjena k zidu z železnimi kljukami in drogi, ki jih ni bilo videti odzдолaj.

„Zdaj!“ je zaklical Brunner.

Priporočil sem se blaženi Devici Mariji in svetemu angel-varihu in stal sem po nekaj tesnih trenutkih na vrhu čelnega polja. Če bi se ne bil opel na krono, mislim, da bi bil padel v globočino.

Moral sem se najprej nekoliko zbrati. Potem sem zlezal čez železne droge, ki so držali enega izmed obeh kipov, in pod njegovimi dvignjenimi peroti naprej. Ta pot ni bila težka, ker mi je kip zapiral pogled v globino. Ko pa sem prišel do spodnjega kraja kipa, postalo je nevarneje. Kaka dva sežnja dalje se je končaval poševni obrobek čela obenem s fronto portalne gradbe. Tam je bilo treba okoli njenega naprej strlečega opla prestopiti na arhitrav, ki je peljal ob ozki strani čelnega preozidja, dalje ob desni tretini osrednje gradbe in končno okoli njenega opla na strehe palačinega krila.

Obotavljajoč se, sem se oklepal noge kipa in tudi Jožkovo in Brunnerjevo opogumljevanje bi me ne pregovorilo, da bi šel dalje. Tedaj mi je prišel pomagat Wirz. Neustrašni lovec divjih koz ni mogel umeti, kaj je na tem nevarnega. Ponudil mi je roko in sam prijel za nogo kipa, ki sem jo zdaj jaz izpustil. Tako sem ž njegovo pomočjo srečno prišel na ravni precej široki venčasti arhitravov obrobek. Istotako sta Wirz in Kristen čez to mesto pomagala Entlebušanu, ki sta ga vzela med se. Argavec se ni mogel odločiti za nevarno pot.

Že sem se oddahnil meneč, da sem premagal težave; kajti res ni bilo tako vratolomno plazeč in z obrazom k zidu obrnjenim spraviti se dalje. Tako smo srečno dospeli na desno stran središčnega poslopja.

„Glej!“ sem zaslišal Brunnerjev glas. „Tu nam je napoti eden teh neumnih kipov. A ni tako nevarno. Postavi desno nogo na podstavko, primi kip za roko in zaženi se na ono stran — tako! Hočem ti pokazati“.

„Sem že čez“, je zaklical deček. „Le srčno pojdite za nama, saj ni nič nevarno“.

„Karyatidi“! sem se ustrašil. Te kipe ki so na desni in levi od portalne gradbe krasili gorenje nadstropje središča, sem že večkrat ogledoval od spodaj; zdaj pa se jih nisem spomnil; sicer bi se bil težko odločil za pot. Toda obrniti se ni bilo več mogoče, in čutil sem, da si bom tam manj upal, čim bolj bom premišljeval „Torej naprej v božjem imenu! Vzravnal sem se, postavil nogo na podstavek, prijel upognjeno roko nadčloveško velikega kipa, ki se je upiral z rokama v

bok, in utripajočega srca sem srečno prišel na drugo stran. Vedel sem, da še ena karyatida zastavlja pot in hitel sem, da premagam še to zadnjo oviro.

Tedaj pa sem doživel trenutek, ki me strese, če se le spomnim nanj. Pravkar sem prišel do karyatide, ko zaslišim glasove na balkonu.

„Tu plezajo po okrajkih prokleti rdečesuknježi, ki so nam pred nosom zadelali balkonska vrata!“ je zaklical eden. „Postreljali jih bomo kakor kavke, ki sicer gnezdiijo tod.“

Na tej strani kipa sem bil njihovim krogljam odkrit; da, še zgrešiti bi me ne mogli od tako blizu. Naglo sem tedaj postavil nogo na rob in se zagnal okoli kipa. Med tem pa sta mi zabrenčali dve krogli mimo glave in tretja je zadelala mramornati kip. Toda jaz sem bil že na njegovi varni strani ter se potuhnil poleg njega tresoč se na vseh udih in krepko objemajoč njegovo roko. Videli so bili le mene. Brunner in Jožek sta bila že prekoračila na drugo stran pavijolona, in oba Untervaldnovca sta stala z Entlebušanom tik pod njimi, da so jih mogli videti le, če so se sklonili čez zaslonke balkona.

Ko so počili strelji je imel Wirz prvi kip baš za sabo in je hotel s Kristenom pomagati Entlebušanu preko nevarnega mesta. Tedaj pa je v pravični jezi za trenutek pozabil previdnosti. „Prihulita se nekoliko k zidu“, sem slišal kako je tiho rekel tovarišema, ki sta bila še onokraj karyatidinega kipa. „Šolobardam tu zgoraj, ki ne zadenejo moža deset korakov daleč, hočem povedati nekaj na uho.“ To rekši je potegnil puško, ki jo je nosil kakor lovci na divje koze čez rame, ter pomeril, in predno sem mu mogel le zaklicati, naj za božjo voljo neha, počil je njegov strel. Seveda je zadel, kakor je pričal smrtni vsklik njegove žrtve. Toda trop na balkonu nas je zdaj začel obsipati z ognjem in tudi njih tovariši na dvoru, ki so doslej obračali pozornost na ogenj skednjev, so pogledali kvišku in ustrelili nekolikokrat na dobro srečo proti nam.

„Kristen, daj mi sem čez tvojo puško, od tam jih ne moreš zadeti“, je zaklical Wirz, in takoj je počil drugi strel in zadel. Tedaj sem potegnil svoj dvocevni samokres in naglo sprožil oba petelina na naše zasledovavce. Zdi se mi, da sta tudi moji krogli zadeli; na vsak način je naše naglo streljanje prisililo tolpo, da se je prekljnaje odmaknila od zaslona.

„Zdaj brž čez, predno malopridneži zopet ne pošljejo salv za nami!“ sem zaklical tovarišem ter opazoval okoli svojega kipa, kako bosta Un-

tervaldnovca spravila Entlebušana, ki ga je upitje in streljanje z dvorišča še bolj omotilo, mimo mramornate podobe. Wirz mu je hotel ponuditi roko na ono stran in Kristen podpirati ga. Toda pošteni mož je dejal: „Ne! Če se mi kaj zgodi, potegnem vaju oba brez koristi v globočino. Sam moram poskušati!“ Videl sem še kako je postavil nogo na podlago potem sem čul, kako je poltiho rekel: „Gospod, bodi moji ubogi duši milostljiv!“ — in koj nato je brez glasu strmoglavil v globočino! — Ali ga je zadela kaka kroglja z dvorišča, ali ga je hipoma premagala omotica — ne vem. Toda njegov padec me je tako ostrašil, da bi gotovo strmoglavil za njim, če bi se ne oklepal kipove roke. Tresel sem se ko trepetlika. Če bi oba Untervaldnovca ne skočila k meni, mislim še danes, da bi delil usodo z Entlebušanom. Vzela sta me med se in srečno me spravila za varni strešni zaslonek.

Brunner in Jožek sta nas tam že čakala. Tudi Argavec se je privlekel s spahnjeno nogo do nas; v resnici je bil skočil z balaustrade na streho. Ko smo se za nekaj trenutkov odpočili, splazili smo se vzdolž zaslonka proti paviljonu Flore, da bi kolikor mogoče naglo ušli krogljam, ki so jih tu in tam še vedno na dobro srečo pošiljali za nami.

Dospeli smo zdaj do tistega dela palače, kjer je prej bivala kraljeva rodbina. „Tu moramo najti kako strešno lino ali pa predreti streho, če je treba,“ sem rekel. „Če le kje drugje, morajo tu biti kake stranske stopnice, ki nam ponudijo izhod.“

Brunner in Unterwaldovca so iskali in ob rdečem odsvitu požara, ki je medtem mogočno vzžarel, našli so kmalu neko lino, katero so pač rabili streharji. Seveda je bila od znotraj zaprta; toda kopita Unterwaldovcev so jo kmalu odprla. Stopili smo v veliko podstrešje. Naše oči so se morale šele nekoliko privaditi temi, ki je vladala tu. Potem smo previdno tavalj dalje.

Po kratkem času je mali Jože plašno vskliknil; spotaknil se je bil ob nekaj in zaklical: „Mislim, da tu leže mrtvi“. Tako je bilo. Brunner je potipal malo strašno okence in, ko je dvignil pokrov, je svit požara osvetil grozoten prizor. Bojevanje in klanje se je preneslo do tega podstrešja. Večje število kraljevih služabnikov je padlo tu. A več jakobincev, ki so mrtvi ležali med svojimi žrtvami, je pričalo, da ni šlo brez boja.

Brunner je nasvetoval, naj svoje vojaške suknje zamenjamo s krvavimi oblačili ubitih sovražnikov in naj si natakneмо njihove rdeče

čepice; le tako se nam posreči, da pridemo živi iz grada. Nasvet je bil dober; sem bil že mislil na to. Toda zdaj, ko sem videl krvava trupla pred seboj, godilo se mi je kakor malemu Jožku, ki se ni hotel dati vtakniti v obleko kakega mrtveca. Slednjič sem se le dal pregovoriti, da sem oblekel vsaj jopo na svojo obleko in se pokril z rdečo čepico.

Tedaj smo začuli v neki sobi pod nami zmeden hrup. „Pijanci, ki praznijo steklenice,“ rekel je Brunner pritisnivši uho k podu. „Čujte, kako tulijo s hripavimi glasovi pesem marsejcev! Zelo me mika, da bi jih obiskal; od davi že nisem okusil kapljice in skoro umiram od žeje“.

„Da“, je rekel tudi Kristen. „tudi z mano je tako, in če je krčma baš ob poti, bi jim dobro zaslužen požirek lahko plačali kar na mestu“; pri tem je pokazal s svojimi pestmi, kako misli to plačilo.

Še predno sem mogel reči kaj proti temu, je našel Brunner neke stopnice, ki so peljale ravno pred vrata, za katerimi so jakobinski vinski bratci peli in upili. In res, on odpre vrata in stopi z obema Unterwaldnovcema noter. Jaz sem z Jožkom in šepajočim Argaucem obstal na stopnicah.

„Živio domovina!“ zarjovejo jakobinci.

„Živio domovina!“ odgovori Brunner in kar zgrabi steklenico z mize in krepko potegne iz nje. Potem jo poda Untervaldivcema in jima v svoji neumnosti reče po nemško: „Nekaj boljša kapljica, kakor naša kislica v Švicí!“

Jakobinci in marsejci, ki niso še bili vsi docela opiti, so nategnili ušesa in začeli upiti: „Kaj? Niste Francozi? Nazadnje še celo kaki prokleti. . . Švicarji? Da, le glejte — temu gledajo še njegove vojaške hlače izpod ukradenih jakobinskih!“ V hipu je bil ogenj v strehi.

Seveda nisem mogel pustiti svojih rojakov na cedilu. Skočil sem jim tedaj z golim mečem na pomoč. Moglo jih je biti kakih dvanajst proti nam šestim — štejem tudi Jožka; ker bil se je tudi on hrabro ko drugi. Toda več izmed sovražnikov je bilo pijanih, in kmalu smo bili na boljšem. Brzo sta Unterwaldovca prekucnila mizo in tako polovico sovražnikov deloma pokopala pod njo, deloma jih ločila od drugih. Nato sta tako silno udrihala s kopiti okoli sebe, da jih je za malo minut ležalo več zelo pobitih na tleh. Nekaj marsejcev se je obupno branilo v nekem kotu in imel sem dosti dela, da sem prestreljal njih mahljaje. Tedaj me hipoma od strani s steklenico v roki napade visok dolgin, ki se je bil spraval izpod mize. Udarec, ki mi ga

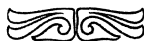
je zadal ob žencu, bil bi gotovo smrten, če bi se baš isti hip mali Jožek ne zagnal besnežu med noge ter mu tako izpodmaknil tla, da ni imel udarec iste moči. Vendar me je steklenica zadela še dosti hudo. Zadela me je v nosno kost in obrv ter se razbila nad mojim levim očesom. Kri me je oblila, bolešno sem vskliknil in se opotekel k steni. Mislil sem zagotovo, da je oko izgubljeno; tako grozno me je bolelo, in videl sem iskre in zvezdê.

Tovariši so mi priskočili na pomoč. Pobili so marsejce in jakobinca, ki me je bil udaril. Drugi so prosili milosti in so jo dobili, četudi je niso bili vredni. Potem je Kristen odstranil steklene koščke ki so se mi zadržali v lice in morda tudi v oko. Zadnjega mi ni vedel povedati; trepavnica je bila polna krvi, ki je curljala z obrvi, in vse je oteklo tako naglo, da se mu ni posrečilo, da bi odprl veko. Ker je manjkalo vode, izpral mi je rano z vinom in mi tudi ukazal izpiti požirek; kajti malo, da se nisem onesvestil od slabosti. Nato mi je del obvezo krog glave in poskusili smo priti iz gradu.

Za našimi premaganimi sovražniki smo zaprli vrata in šli po zavojitih stopnicah navzdol. Opiral sem se na Kristenove rame. Srečno smo dospeli v pritličje in splazili skoz neko okno ven na vrtno teraso, da smo se tako ognili velikih duri in dvorišča, kamor je požar zvalil množico.

„Kam hočemo sedaj?“ so vprašali tovariši.

„Vi pojdite vsi v predmestje Saint-Martin k velikemu sodniku Kayserju. Brunner pozna hišo. Mene pa naj kdo spremlja v moje stanovanje v ulico Saint-Honoré!“

VIII. KNJIGA.

OPATIJA SAINT-GERMAIN.

XLI.

Dve različni sestri.

Čez opljenjena in grozno razmesarjena trupla smo slednjič dospeli do oranžnega gaja koncem terase v najzadnjem kotu vrta. Ob železni ograji, ki ga obdaja, je slonela ženska postava. Ko je v blede mesečini zapazila naše jakobinske čepice in razcapane suknje, hotela se je umakniti za visoke oleandrove grme, ki so rastle v velikanskih kadeh tam ob vznožju terase. Toda v istem hipu je čula, kako sem dal Brunnerju neko naročilo, in spoznala je moj glas.

„Damian!“ je zaklicala in naglo stopila proti nam, „sam Bog in njegova sveta mati te pošiljata! Brž, pomagaj mi spraviti Rudolfa domu!“

Bila je Marta Valdouleurska.

Ko so bili začeli grmeti topovi in pokati od Tuilerij puške, ni moglo njeno hrabro srce prestati več doma. Spravila je bila v košarico obvezila in sama hitela na bojišče; njena sestra, ki je pač jokala in jedikovala, ni imela poguma, da bi jo spremljala. „Psovali naju bodo, umorili, brž ko spozna druhal najin stan“, je rekla Izabela. „Tedadaj se oblečeve kakor priprosti ženski“, je predlagala Marta. Toda zastonj; ona je jokala in se ni mogla odločiti. Tedaj je bila vrgla Marta nase neko staro kuharičino obleko in si nadela širokokrajnen slamniki, ki je zakrival obličje, in odhitela je bila proti Tuilerijam.

Ko je bila došla tja, je bil pravi boj že končan, in začela se je bila grozna moritev neoboroženih in ranjenih. Najprej je skušala priti v grad s strani Karusejskega trga. Toda tam je bila v ozkih malih ulicah taka gneča, da se ni mogla preriti niti na dvorišče. Nosili so mnogo ranjencev mimo nje, same sankilote in narodne brambovce, ter nekaj marsejcev, in bila je prisiljena streči jim po samaritansko, četudi se je njenemu srcu studila divjost teh ljudi in stvar, za katero so dobili svoje rane. Niti enega ranjenega Švicarja ali plemiča niso prinesli iz grada, pač pa njih okrvavljene ude in glave na sulicah in drogovihi. Dasitudi je bila pogumna, ni si upala gledati nanje, ker se je bala, da ne bi ugledala med njimi glave svojega dragega starega očeta ali Rudolfa.

Več ur se je tako morala muditi v nekem pritličju ulice Saint-Nicaise. Šele kasno popoldne se ji je posrečilo, zapustiti ranjence pod

pretvezo, da gre po novo platno za obveze. Neki častnik narodne brambe ji je pomagal; drugače bi bili suroveži s silo pridržali „lepo državljanko“. Potem pa se je morala še truditi, da se je otresla častnika, ki se je zdaj postavil za njenega varuha. Slednjič se ji je posrečilo, da mu je ušla, in poskušala je priti v grad od strani Marsanskega dvora. Sankiloti, ki so stali tam, so se ji smejali, ko je rekla, da hoče obvezovati ranjence.

„Tukaj ni ničesa več za obvezovanje, srček“, je rekel eden. „Toda tu zraven v Švicarskem dvoru plešejo veselo, če hočeš plesati tudi ti — ajdimo!“

Res so se tam ti divjaki, pojoč svoje divje pesmi, vrteli okoli visoko plapolajočega ognja, v katerega so metali — z grozo je Marta rekla, da ne more ponoviti, kaj. Po lužah krvi in čez mrtva trupla je konečno prišla v veliko stopnišče. Stopnice same so bile z mrtveci čisto zagrajene; do osemdeset Švicarjev je bilo tam padlo ramo ob rami. Videla je bila do zdaj toliko strašnega, da si je upala pogledati mrtvim častnikom v obličje, znova se boječ pri vsakem, da je morda njen ženin. Vedela je, da mora svojega očeta iskati v kraljevi predsobi, in tako se je opogumila, splaziti se gori po okrvavljenih stopnicah. Toda ni ga našla več in je šele od mene izvedela gotovo poročilo o njegovi junaški smrti.

Upajoč tedaj, da se je morda rešil, odšla je doli v vrt in je tam začela med mrličih iskati svojega ženina. Mračilo se je že, ko ga je slednjič našla blizu stopnic, ki vodijo na teraso Feuillantov. Dva naša vojaka sta se bila nanj zgrudila in ga tako deloma pokrila. Toda roka, ki je krčevito držala meč, je imela poročni prstan na prstu in Marta ga je takoj spoznala. Izprva je mislila, da je zaročenec mrtev, in jokajoč se je vrgla na tla poleg njega. Ko pa mu je brisala kri s čela in poljubila blede ustne, je začutila, da še živi. Ker je izgubil mnogo krvi, se je onesvestil, kakor bi bil mrtev.

Z oddelkom, ki ga je d' Hervilly pomotoma odposlal v legislativo za brambo kralja, je bil Reding prodril do teh stopnic. Tu pa se je z mnogimi tovariši zgrudil v vročem boju že oslavljen od težke rane na roki, dobivši čez glavo še tri udarce s sabljo. Kaj se je pozneje zgodilo ž njim, dokler se ni po prizadevanju svoje neveste zopet zbudil k življenju, o tem ni vedel ničesa povedati.

Marta je potem zastoj skušala spraviti Redinga iz vrta. Komaj, komaj se ji je posrečilo do smrti oslabelega zaročenca skriti za olean-

drove grme, kjer je bil nekoliko varnejši pred zdvijano druhaljo, ki se je še vedno klatila po vrtu in prisegala „maščevanje za padle brate“. Skoro čudež je bil, da je niso zasledili. Morem si to razložiti le s tem, da je vzplamteli požar v Švicarskem dvoru za nekaj časa pritegnil nase pozornost morivcev.

Seveda mi Marta ni mogla takrat tako natančno pripovedovati svojih in Redingovih doživljajev, kakor sem jih izvedel pozneje in jih tukaj sporočujem. V kratkih besedah mi je povedala, da je težko ranjen in me je vedla k njemu. Reding mi je dal roko in se veselil, da sem se tudi jaz rešil. „A istotako ranjen“, je rekel, namignivši na obvezo krog moje glave. „Hudo, kali?“

„Ne, sreča, da ni huje!“ sem odgovoril. „Ob takem dnevu je treba zahvaliti Boga, če si človek reši življenje in eno oko.“

Marta se je tako brigala za bolečine svojega ženina, da je šele zdaj opazila moje stanje. Toda ni bilo ne časa ne kraja za dolgo pogovaranja. Naglo sta Unterwaldovca napravila iz nekaj kolov, ki jih je prej rabil vrtnar za rastline, in iz vrbja nekako nosilnico in položila sta nanjo Redinga, ki ga je Brunner pognil s svojo jakobinsko suktnjo. Potem smo oprezno šli skozi vratica oranžnega gaja in došli v nasproti ležečo ulico. Tu pa nas je srečala patrolja narodne brambe!

„Stoj! Kaj imate tu, državljani?“ je vprašal njih vodja.

„Ranjenega brata!“ je drzno odvrnil Brunner, ki je z zavihanimi rokavi šel spredaj.

„Ha, prokleti Švicarji so ga tudi žalostno zdelali!“ je zaklical eden iz njihove trume.

„Da, zelo žalostno!“ ie odgovoril Brunner. „Rad bi poplačal paglavcem, ki so to storili.“

„Le zanesite se nato, državljani, se jim že unese. Nobeden ne uide živ. Stražam v nekaterih pariških vojašnicah smo danes že pokazali in jutri zjutraj pridejo drugi na vrsto. Saj pojedete z nami, državljani?“

„Seveda! Če morajo Švicarji v krtovo deželo, moram biti na vsak način zraven.“

„Dobro! Živio narod!“ in patrolja je odšla dalje.

Vesel sem bil, da je šlo tako gladko, in po stranskih ulicah smo brez kakih dogodljajev dospeli v Malteški hotel.

V sobi, kjer je drugače stanoval stari markis, pripravili so posteljo za Redinga. Sedel sem na naslonjač poleg njega; ker oko me

je tako bolelo, da nisem mogel stati več pokonci. Brunnerja in Jožka smo obdržali v Malteškem hotelu, da bi nam kaj pomagala; druge sem poslal z listkom k velikemu sodniku Keyserju.

Moja zaročenka Izabela je bila tako prevzeta od bolesti radi smrti svojega očeta in pač tudi radi moje in Rudolfove nezgode, da nisem slišal iz njenih ust družega ko tožbe in jadikovanje. Bila je kakor iz uma, vila je roke in mrmrala nad božjo previdnostjo, da je poslala tako nesrečo nad njo, njeno sestro, naju in kralja. Nisem zameril ubogemu dekletu, marveč se mi je zelo smilila in mislil sem, da je taka radi prevelike ljubezni do očeta in tudi do mene. Čisto drugače se je vedla duševno močna Marta. Tudi ona je tiho jokala pred se, a od nje ni bilo čuti nobene besedice tožbe; mesto tega je skrbela za najine rane kolikor je mogla, dokler ni prišel zdravnik, po katerega je bila takoj poslala. Najpreje je previdno izprala Rudolfove rane z mehko gobo in čisto vodo. Mali Jožek ji je držal skledo; kajti njena sestra, ki je izpočetka to hotela, ni mogla strpeti pri pogledu na krvavo vodo, ki jo je iztiskala iz gobe. Na roki, ki je bila še obvezana s platnom, ki sem ga bil ovil, si ni upala nič početi; najmanjše gibanje je ranjencu povzročalo hude bolečine.

Zdaj sem prišel jaz na vrsto. Marta je previdno odvezala prevezo, ki mi je zakrivala oko. Ko je zagledala mojo rano, se je tako zavzela, da ni mogla zadržati tihega vsklika. Takoj je prihitela Izabela, in ko je videla moje debelo zateklo, s strjeno krvjo zamazano oko, prav za prav otekline, ki je zakrivala očesno jabolko, se je ubogo dekle onemoglo zgrudilo. Marta jo je morala z Brunnerjevo pomočjo peljati v bližnjo sobo in jo tam s kisom zopet obuditi k zavesti, predno se je dalje brigala zame. Medtem ko je Marta umivala tudi mojo rano, slišal sem, kako je Izabela tožila in zdihovala, da me ni mogoče več spoznati; da to ni njen lepi Damian, ki ga je ljubila; tako spačenega obraza da ne more niti gledati. Marta je skušala sestro opravičevati, češ, da je otrok in se bo jutri sramovala svoje šibkosti. Danes sploh nima nobenega razsodka; nezgoda, ki nas je vse zadela, jo je popolnoma zmešala; toda se bo že zopet zbrala i. t. d. Jaz sem se grenko smehljaj predse in rekel, da si že lahko mislim, da me udarec na oko ni olepšal in da ne bom gospodične Izabele nikdar silil, da bi se poročila z enookim.

Med tem ko sem to govoril, je venderle prišel zdravnik. Bil je mazač od „bežeče smrti“, ki je svoj čas za prvo silo obvezal markisa Valdouleurja. Ni bilo mogoče najti drugega.

Možicej je godrnjal in robantil, kako da smo prej ravnali ž njim v teh prostorih. Samo čista ljubezen do človeštva — ne krščanska ljubezen; kajti veliki Voltaire, ki počiva zdaj v Panteonu, je pometel s krščanstvom — torej čista človečanska ljubezen ga nagiblje, da še enkrat v teh sobah posveti svojo visoko umetnost v službo trepečemu človeštvu.

Po tem govoru, ki ga je govoril v predsobi, vstopil je ponosno k nama ranjencema. Ko naju je zagledal, je vskliknil: „Kaj? To sta pač Švicarja? Da, poznam tega dolgina z modrimi očmi — levo je skoro modrejše ko desno: Toda kdo bo od mene zahteval, da ohranim s svojo umetnostjo življenje tem ljudem, tem morivcem, moram reči, ki so streljali na vrlo ljudstvo? To bi bil zločin proti narodu!“

„No, ‚vrlo ljudstvo‘ je prvo streljalo na nas in potem mesarilo neoborožene umirajoče in mrtve, da bi se divjaki sramovali tega“, sem mu odvrnil.

Gospodična Marta pa je znala bolje zavrniti moža. Dela je na mizico poleg bolniške postelje dva luisdorja in rekla: „Kaj pomaga prerekanje, gospod doktor? Vaša čista človečanska ljubezen gotovo ne bo gledala na narodnost teh dveh ranjencev in bo videla v njih le človeka, ki potrebujeta njene pomoči.“

Doktor se je globoko poklonil proti Marti in rekel: „Če od te strani primete, lepa gospodična, potem me zmagate. V imenu človečanstva naj se nihče zastonj ne sklicuje name!“ Nato je oba zlatnika potisnil v žep pri telovniku zamrmravši: „Zdaj pa na delo!“

Zavihal si je rokave svoje suknje in začel preiskavati Redingove rane. Udarci na glavi se mu niso zdeli docela smrtni. „Če se ne vnamejo in se ne pritakne to in to“ — imenoval je celo vrsto latinskih ali grških imen, ki sem zelo dvomil, da se dobe v besednjaku — „bo lahko v štirih tednih vse zopet zdravo“. Nato je rano z nekaj šivi sešil in jih zalepil. Z roko je bilo huje. Kost se je bila zlomila, morda zdrobila. Skušal jo je naravnati, in to je povzročalo Rudolfu najhujše bolečine, ker je bilo vse oteklo in vneto. Konečno je roko ovil s platnom in jo trdo zavezal. Tudi to se lahko zboljša, je menil z mnogimi „če“ in „pa“.

Potem je mazač preiskal moje oko. Delal mi je grozne bolečine, ker je z vso silo skušal dvigniti zateklo in ranjeno trepavnico. Že je mislil, da se mu je posrečilo in vprašal me je, če kaj vidim. „Ničesa!“ sem rekel. „Potem je oko izgubljeno“, je odgovoril. Slišal

sem, kako je Izabela v bližnji sobo glasno vsiknila. „V'ostalem rana ni nevarna. Nosna kost že zopet ozdravi, če bo tudi malo kriva in grčasta. Vreze na licu ni vredno niti zašiti. Treba še poskrbeti, da se vnetje pokvarjenega očesa ne loti tudi zdravenega. Dalje morate ostati nekaj dni v temni sobi. Tako upam, da rešimo vsaj eno oko“.

S tem se je doktor poslovil.

Hotel sem nato, naj me Brunner pelje v ulico Saint-Honoré, kamor sem bil namenjen, ko sem naletel na Marto in Redinga. Tega pa ni pustila Marta Valdouleurska. Rekla je, da ste še dve sobi v gorenjem nadstropju, ki jih gospodinja prepusti meni in mojemu tovarišu. In ker je tudi Reding prosil, naj ostaneva pri njem, sem se udal.

Bilo je dosti čez polnoči, ko sem končno ležal v sobi nad Redingom v svoji postelji. Hude bolečine, ki sem jih skušal olajšati z mrzlimi obkladki, me niso pustile zaspati; tudi me je motilo stokanje Redingovo, ki sem je slišal čisto razločno. In kake misli so šle skozi mojo dušo? Vse grozote strašnega dne, potem negotovost moje osode. Ali bom spet videl domovino? Eno oko — slep? Seveda brez Izabele Valdouleurske! Bo li takrat Verena v samostanu? Bo li mogla tudi ona ljubiti enoakega, če se ni že zaobljubila Bogu? Nisem si mogel misliti! Toda tudi prvega utisa o Izabeli nisem hotel imeti za pravi čut njenega srca. Hotel sem ž njeno sestro verovati, da se zopet zbere, da se njena ljubezen do mene, v katero sem veroval, poveleča in oplemeniti. Bolelo me je, da me je morda ljubila le radi moje postave in radi mojega gladkega obličja. Kako drugačna se je izkazala Martina ljubezen do Redinga; kako nizko je stala Izabela pod svojo veliko-dušno sestro!

Spominjal sem se tudi svojih vrljih tovarišev, ki so pač vsi našli smrt in sramoval sem se, da se moram sredi te grozne nezgode, ki ji je postal žrtev naš lepi in hrabri polk, pečati s samim seboj in s svojim razmerjem do Izabele Valdouleurske. Kaj se je zgodilo z mojim očetovskim prijateljem, majorjem Bachmannom? Kaj z vrlim polkovnikom Dürlerjem? Kaj z veselim Gibelinom? Kaj z vsemi temi lepimi mladimi častniki, ki so včeraj zjutraj stali zraven mene še polni poguma? Govorilo se je, da so vse ali skoro vse posekali. Tedaj mi je jeza in bolelost iztisnila grenke solze, dokler nisem slednjič prijel za rožni venec, ki mi ga je dala mati na pot, in v molitvi za še živeče kakor za mrtve našel nekaj več miru in udanosti.

XLII.

Tiha poroka.

Tekom naslednjega dne so bolečine precej odlegle, in mogel sem nekaj ur spati. Ko sem se proti večeru zbudil, bilo mi jo toliko bolje, da sem lahko obiskal Redinga. Šlo mu je še dobro; vendar ga je bila prijela navadna otožnost, in govoril je o svoji bližnji smrti, ko naju je Marta pustila za hip sama. Skušal sem ga osrčiti, četudi sem pač vedel, da nikakor še nismo ušli smrtni nevarnosti.

Brunner mi je že sporočil grozne stvari. Straže, ki smo jih bili pustili v treh pariških vojašnicah, je druhal premagala in jih na vozovih tirala na Grevski trg, kjer so jih vseh 85 posekali. Isto se je zgodilo s posadkami v Rueilu in Courbevoie, kakor tudi s stražami v Sain-Cloudu in drugih kraljevskih gradovih. Tudi izmed moštva, ki je na kraljevo povelje izročilo narodnim brambovcem orožje in ki so je bili najprej zaprli v cerkev Feuillantov, so jih mnogo pobili. Druhal je bila celo tako divja, da ni bil noben, ki je nosil švicarsko ime, varen življenja. Če bi nas tedaj kdo izdal, morali smo biti pripravljeni na najhuje, in s strahom sem mislil na mazača, ki naju je zdravil. Zdelo se mi je, da je ta pač zmožen predati nas divjemu ljudstvu. Rekel sem o tem besedo Marti Valdouleurski, in obljubila mi je, da bo z denarjem in obljubami skušala kupiti njegov molk.

Izabela se ni še bila zbrala. Ni prišla iz svoje sobe, češ da jo zelo boli glava. Mislim pač tudi, da jo je zelo bolela očetova smrt. Enkrat sem jo srečal na stopnicah. Hotel sem ji podati roko in izpregovoriti z njo prijazno besedo. Toda zakrila si je oči z rokami in izginila v vratih hlipaje jecljajoč: „Kaka nesreča! Kaka nesreča!“

V teh dneh, ko je bilo za nas smrtno nevarno prikazati se na cesti, bil nam je mali Jožek za dobrega sla. Po njem sem sporočil velikemu sodniku, kako je z nami, in sem ga prosil, naj nas nikakor ne čaka, marveč naj zapusti mesto, kakor hitro bo imel priložnost. Reding in jaz bova z božjo pomočjo že pozneje sledila, brž ko bodo najine rane zdrave. Naj nama samo preskrbi potne liste, če more.

Keyser je bil tako dober — in to je še povečalo njegovo zaslugó, ker je bil drugače tako zelo previden — da je naslednjo noč sam prišel k nam v Malteški hotel.

Ko je izrazil svoje srčno sočutje radi nezgode in nama obenem čestital, da sva se skoro čudovito rešila, pripovedoval nama je, kar

je izvedel o usodi najinih tovarišev. Padla je torej v boju skoro polovica častnikov, in kakih 12 jih je bilo v vojnem jetništvu. Tudi kraljevo rodbino so odpeljali v „Tempelj“, star grad nekdanjih templjarskih vitezov, in jo tam strogo zaprli. Medpotoma so suroveži na Vandomskem trgu nalašč vstavili voz, da je kralj lahko gledal, kako so vrgli s podstavka jezdarski kip njegovega pradedu Ludoviku XIV., mojstersko delo Züriškega livarja Ivana Baltazarja Kellerja.

„Kraljeva stvar je izgubljena“, je končal Keyser svoje pripovedovanje. „Tudi če pride Braunšvajški vojvoda zmagovno v Pariz, Francozi ne bodo hoteli več tega kralja. Manjka mu za take čase potrebne odločnosti. V mirnem času bi bil pač najboljši kralj, kakor bi si ga Francija le mogla želeli. Posledica tega bo, da nas švicarske vlade odpokličejo; morda bo celo legislativa že prej odpustila švicarske polke. Potem zadobijo svobodo tudi ujeti častniki in vojaki. Zanje me ne skrbi. Tudi zame ne. Jaz mislim skrit mirno počakati, da nas odpokličejo ali odpuste. Tedaj nam morajo dati potne liste in z varnim spremstvom v varstvu mednarodnega prava zapustimo Francosko“

Pritrdila sva mu in rekla, da Švice ne bodo silili, da bi se zvezala z Avstrijo in Prusijo ter napovedala Franciji vojno. Veliki sodnik je prikimal, pomenljivo ponosljaj in rekel nato vrteč srebrno tobačnico med prsti: „Čisto prav. Saj imajo dovolj dela s Prusi in Avstrijci. Tudi poročila z bojišča niso nič ugodna za Francoze. Nimamo se tedaj bati skoro ničesar. Toda za enega se vendar le bojim — za dragega prijatelja majorja Bachmanna, ker ga Jakobinci osebno sovražijo. Robespierre, Marat, Danton hočejo njegove glave. Njihovi listi trdijo, da je hotela neka zarota zanetiti državljansko vojsko. Bachmann da je bil eden izmed njenih glav in je ukazal moriti. Tudi namigujejo nekaj o imenovanju posebnega revolucijskega sodišča, pred katerim naj se zagovarja z drugimi častniki.“

Za d' Affry-ja se ne bojim; ta je bil vedno dober prijatelj z jakobinci. Toda Bachmann bo postal žrtev njih maščevanja in ljudske divjosti. Seveda se lahko sklicuje na to, da sme Švicarje soditi le njih lastno vojno sodišče. A bojim se, da se ne bodo brigali zato in — sila je nad pravico! Moramo poskusiti rešiti ga iz njih rok — in zato sem prišel sem“.

Reding in jaz sva ga zvedavo pogledala. On pa je nekaj časa molčal in vrtel po svoji navadi tobačnico med prsti. „Major Bachmann!“ sem konečno vskliknil: „Ni ga moža v polku, ki bi ne

dal krvi in življenja zanj! A kaj hočeva storiti midva sedaj v tem položaju?“

„Nekaj, česar ne morem storiti jaz“, odgovoril je veliki sodnik. „Vidva, zlasti vi, gospod Muos, lahko pridobite zanj vplivnega zago-vornika, ki je baš sedaj v Parizu — polkovnika Salisa!“

Salis! Zdaj sem se naenkrat spomnil, da je major Bachmann malo pred začetkom boja govoril o njem ž njegovim stričnikom polkovnikom Salis-Zizerskim. V bojni zmešnjavi in sledečih dogodkih sem čisto pozabil na to.

„Pravijo, da je na vašo obtožbo tu, gospod sodnik, da bi pred vojnim sodiščem odgovarjal radi prelomljenja prisege, ki jo je dal kra-lju“, sem rekel.

„Ni tako!“ odvrnil je Keyser. „Jaz ga nisem zatožil. Res se je dogodilo nekaj podobnega, a že pred enim letom; takrat, ko so nesrečnega kralja privedli nazaj iz Varennes-a, podpisal je neko ‚prisego narodu‘, ki so mu jo predložili njegovi ložini bratje, a v tej prisegi ni bil kralj omenjen. Moral se je radi tega opravičiti pred stotnijo in izpregledali smo mu, ker je pač pesnik in sanjač. V resnici ne verujem, da mu je pri tem sploh prišlo misel, da se s tem utegne pre-grešiti zoper vojaško prisego; za kaj takega je preplemenit. Toda blazne svobodnjaške in prekucuške ideje, ki prinašajo toliko slabega na Francosko, so ga popolnoma omamile — Ne kakor toženec, marveč kakor tožnik je prišel v Pariz. Oberstlajtnant Bachmann, brat našega majorja, je njega in nekatere njegove enako misleče tovariše pozval pred polkom na odgovor radi teh svobodnjaških sanjarij. Mož, ki se docela drži starih naredeb, ni mogel z nekaterimi strogo kato-liškimi častniki v polku molčati, da se je Salis dal javno sprejeti v ložo v Arras-u. Mislim, da bi njegov brat, naš major, tudi ne trpel tega. In zdaj je prišel Salis in hoče pri d' Affry-ju doseči, da dobi javno zado-ščenje. Ne verujem, da to doseže. A pravijo, da je odločen, obrniti se do vojnega ministra, in če treba, celo do legislative; zato je tukaj“.

„In zdaj naj ga prosimo, da se zavzame za brata tistega, ki ga smatra za smrtnega sovražnika“, rekel je Reding. „Preveč bi zahte-vali od njega!“

„Preveč od mnogih drugih, a ne preveč od Salisa!“ sem vzkliknil. „Poznam ga. Skozi in skozi je plemenita duša. Njegov razum je po novih idejah zaslepljen in se lahko moti, njegovo srce ne!“

„Tako mislim o njem tudi jaz“, je sklenil Keyser „Zato sem prišel sem in vas tedaj prosim, gospod Muos, prosite njegove pomoči za dobrega gospoda Bachmanna. Rekel bi: zanj in za vse ostale vjetnike. Toda zahtevati, da bi vse izpustili, bi ne bilo modro in tudi ni treba, ker ostalim ne grozi smrt. Bachmann pa je izgubljen, če pride pred nameravano revolucijsko sodišče. Požurite se in Bog blagoslovi vaš trud!“

S tem se je hotel Keyser posloviti. Jaz pa sem ga poprašal še, kaj se je zgodilo s temi in onimi tovariši. O nekaterih je vedel, da so skriti v tem ali onem kotu mesta; o večini pa mi ni vedel povedati nič gotovega. Kakih 12 častnikov, ki jih je naštel po imenih, je bilo zaprtih v opatiji Sain-Germain, med njimi nadporočnik Maillardoz in major Bachmann. Potem sem poprašal po patru Sekundu Loretanu, ki sem ga bil zadnjič videl pri umirajočem markizu Valdouleurju v Tuilerijah.

„Vrli kapucinec se je rešil skoro na čudežen način“, je pripovedoval Keyser. „Ko je odhajal zadnji veliki oddelek na kraljevo povelje iz Tuilerij, tolažil je umirajoče v stopniščih. Tedaj so ga vzeli naši vojaki med se ter ga tako skoro siloma rešili gotove smrti. Ko so jih potem na trgu Ludovika XV. skoro do zadnjega postrelili in posekali, pustili so mu morilci uteči, ker ni nosil uniforme, in so ga radi tega imeli za meščana, ki je slučajno zašel med bojujoče. Tako je utekel oče Sekundus čez še ne dovršeni most Ludovika XVI. v predmestje Saint-Germain. Vem za njegovo stanovanje v ulici Grenéelle.“

Čudili smo se, ko je gospodična Marta prosila za patrov naslov. Nato je šla z velikim sodnikom do stopnic in zdelo se je, da je zunaj govorila nekaj važnega z njim, ker trajalo je precej časa, da se je vrnila.

Jaz sem takoj sedel in napisal Salisu-Seviškemu pismo, v katerem sem ga nujno prosil, naj nas drugi večer obiše. To pismo je drugo jutro — bilo je 15. avgusta, Vnebovzetje Marije Device — mali Jožek odnesel. Nestrpno sem čakal, da se vrne. Dečka tako dolgo ni bilo nazaj, da sem se bal, da se mu je kaj pripetilo. Slednjič je vendar le prišel in se opravičil s tem, da je moral tudi za gospodično Marto napraviti dolgo pot; gospod, kateremu je nesel moje pismo, pa bo prišel o mraku.

Čez dan sem govoril z Marto nekaj besedi o Izabeli. Rekel sem, da je prvi utis nesreče, ki nas je zadela, že prešel, in

prašal sem, ali je njena sestra zdaj postala mirnejša in ali me bo slednjič morda le ljubila, kljub moji poškodbi, ali pa se mi za vedno odrekla. Zakaj nikdar mi ne pride na misel, da bi Izabela silil k zvezi, v kateri bi se ne čutila srečno. „Rad bi ji to povedal sam“, sem sklenil, „toda ubogo dekle se me tako boječe izogiblje, da nisem dobil priložnosti za to“.

Marta je skušala z veliko ljubeznijo opravičiti svojo sestro; je pač še otrok in ne more gledati mojega ranjenega obličja. Naj v božjem imenu še malo potrpi. Ko se rane zacelijo in bo košček platna zakrival izgubljeno oko, bo že obvladala svoja čustva in me ljubila kot svojega moža. Seveda je res zelo grdo, da je tako mala reč, kakor poškodba zunanje lepote, mogla le za hip omajati „večno ljubezen in zvestobo“, o kateri je Izabela vedno sanjarila. Toda ona je bila že kot otrok taka; najmanj pa pega na obrazu nje punčike je že bila kriva, da je vrgla ljubljeno igračko od sebe.

Prosil sem Marto, naj za Boga ne sili v sestro z očitANJI. Ako se mi njeno srce iz lastnega nagiba ne nakloni, je njena roka zame brez pomena. Nato sem odšel v svojo sobo. „To je bilo! Marta jo je imenovala po imenu!“ rekel sem ne popolnoma brez trpkosti. „Visoko vzrasli častnik z lepo uniformo, ki naj bi se kmalu izpremenila v še ponosnejšo z zvezdami in odlikami, če bi se njene sanje uresničile, ta je bil njena oboževana igračka, njena punčika! In zdaj je ta lepa punčika dobila grdo pego, izgubila eno lepih modrih oči. Seveda ni mogla punčike sedaj več gledati in jo je vrgla proč! Kako sem se mogel jeziti nad ubogim otrokom? Ne ona, punčika je bila vendar kriva!“

Ko se je zmračilo, prišel je Salis. Pisala sva si sicer včasih, toda videl ga nisem že čez tri leta. Ni se dosti izpremenil. Ista visoka, vitka postava, isto fino začrtano, blede obličje z duhovitimi potezami in otožnimi očmi. Seveda ni nosil uniforme, a njegova meščanska obleka je bila pri vsej priprostosti odlična in je izdajala plemiča. Na prvi pogled je očaral Isabelo, ki je bila s svojo sestro v sobi. Kaj je morda že našla novo punčiko? prašal sem sočutno samega sebe; kajti Izabela ni nič skrivala občudovanja, ki ji ga je zbujal tujec; zaman jo je Marta karala s pogledi.

Salis je seveda najprej poprašal, kako je z Redingom in z mano. Nato je na našo prošnjo pripovedoval, kar je pred kratkim doživel. Govoril je zelo trpko, kako je ravnal z njim njegov predstojnik, in vsaj načina gotovo ni bilo moči odobravati. Njegovi koraki pri d'Affry-ju pa so ostali brez uspeha. Zdaj se bo obrnil do vojnega ministrstva in, če je treba, do legislative, kjer ima dobre prijatelje. Skušal bo na vse kriplje, da dobi polkovniško mesto v francoski armadi. K prejšnjemu polku pa se ne vrne več, kakor hoče d'Affry.

Pustili smo, da je končal govoriti. Nikdar ga nisem videl takega. Toda baš taki sami na sebi tihi, boječi ljudje, kakor je bil mirni Salis navadno, lahko v razdraženju napravijo take korake, ki bi jih prej gotovo grajali. Ko je dal duška svoji nevolji, povedal sem mu Keyserjevo in našo prošnjo. „Priložnost imaš, da nasuješ žarečega oglja na oberstljajtmantovo glavo s tem, da rešiš njegovemu bratu življenje“, rekel sem h koncu. „Obenem si pridobiš srčno hvaležnost nas vseh; kajti majorja Bachmanna ljubi in spoštuje ves polk kakor očeta“.

Salis je ostrmel za hip, nato pa je žmagala njegova plemenitost. „Major Bachmann je častitljiv mož“, je rekel. „Bog ve, da bi ga rad rešil, ako bi mogel! Toda ne bo mogoče!“

„Puskusi, Gaudenc!“ sem prosil. „Ti imaš mnogo upljivih prijateljev v ministrstvu in med poslanci, kakor si ravnokar povedal. Poskušaj enkrat, kaj zmore njihovo prijateljstvo“.

„Da, mnogi so člani „blagotvornih lož“, h kateri spadam sam. In mi si drugače vzajemno pomagamo. Toda zdaj vlada neki fanatizem za svobodo med raznimi ložami, da imam malo upanja doseči kaj v stvari, ki mora biti svobodnjaškim gorečnejšem neprijetna. Zdaj je vsak sumljiv, ki se poganja za pomiloščenje moža, ki je razkačil divje ljudstvo. Moj stričnik Rudolf je tudi v vojnem jetništvu. Prosil sem zanj Dantona, ki je zdaj postal vojni minister. Samo divje me je pogledal in mi namesto odgovora svetoval, naj kar najhitreje zapustim Pariz, ker bližajo se slabi dnevi za „aristokrate“. Že bi bil odšel, če bi me ne potreboval moj drugi stričnik Henrik, ki se skriva kakor vidva“.

Nato je Salis nekaj časa molčal in žalosten gledal pred se. Z izrazom najgloblje žalosti je potem dejal: „Ideali in vzori, za

katerimi sem bil šel, so varljive vešče, kakor se bojim! Strašnega dne 10. avgusta, ko so nesli Erlachovo glavo in glave mnogih mojih prijateljev mimo mojega okna, začelo mi je padati z oči, kakor luskine! Mislil sem si francosko svobodo tako lepo, tako plemenito! Prinesla naj bi bila sreče in miru. Dozdaj je prinesla le kri in gorje in težke suženjske okove! Njena čista podoba je srta, umazana od krvi željnih psov, in komaj si upam nadejati se, da se bo dvignila iz blata, v katero so jo vrgli naši svobodnjaki v jakobinskih čepicah. Da, da, vedno bolj žalostna je Francoska!

Slednjič se je zdramil kakor iz sna in je dejal: „Vendar hočem poskusiti rešiti Bachmanna. Zadnjič naj vidim, ali znajo moji „bratje“ med svobodnjaki kaj več kakor le razdirati in uničevati“.

„Hvala, Gaudenc!“ sem rekel. „Da si mislil s svobodo pošteno, nisem nikdar dvomil. In tudi tvoja plemenitost se je krasno pokazala. Bog blagoslovi tvoje prizadevanje!“

*
* *

Salis se je hotel sedaj posloviti. Toda Reding ga je prosil, naj počaka še malo hipov, ker pričakuje obiska in ga želi imeti za pričo pri važnem opravilu. Mislil sem, da je morda poklical kakega pisarja, da bi napravil svojo oporoko; kajti če tudi mu splošno ni šlo slabo, spremljale so ga vedno in vedno njegove mrke slutnje.

Sestri, ki sta v začetku našega pogovora o Bachmannu odšli ven, prišli ste nazaj. Začudil sem se videč, da ste bili odložili žalna oblačila ter v predsobi ukazali Brunnerju in Jožku pogrnuti mizo. Pecivo, gladko brušene čaše ter steklenice so stale na njej. Čemu to?

Reding je razrešil uganko. Ker je jasno, da bo moral še dolgo ležati v postelji in potrebuje skrbeče roke, rekel je šaleč se napol, zato je sklenil pridobiti si pravico do nje. Z eno besedo — Marta Valdouleurska je pripravljena poročiti se z njim in sicer še to uro, brž ko dojde oče Sekundus. Pač ve, da ni posebno pripraven čas, tako naglo po smrti očeta njegove ljube neveste, toda rajnik je izrecno želel, da bi njegova smrt niti za en dan ne zakasnila te njune združitve.

Tako je rekel Reding, in jaz sem si mislil, da je Marta sama silila, in sicer iz rahločutja, ker se ji je zdelo manje primerno, da streže svojemu ljubljenuemu Rudolfu kot nevesta. Veliki sodnik Keyser mi je rekel pozneje, da sem popolnoma prav ugibal. Prašala ga je za svet brž ko je izvedela, da ve za kapucinovo stanovanje — kajti častitljivi mož ji je zbudil veliko zaupanje — in Keyser je prav odločno odobral ta nagib, ki ga je navedla.

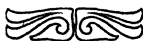
Salis in jaz nisva imela dosti časa, da bi se čudila in izrazila svoja voščila. Dobri pater Sekundus je prišel in pričel poročati, ko je oba zaročenca poprej izpovedal.

Ker za vreden sprejem svetega zakona in za milosti, ki so združene z njim, je dosti bolj treba, da je duša okrašena s svatovskim oblačilom, kakor pa telo. Vrli kapucin je vedel to misel v otroški priprostosti in s kratkimi besedami, toda tako presunljivo priporočiti zaročencema, da nista bila le onadva, marveč tudi Salis in jaz globoko ganjena.

Obred je bil seveda zelo priprost. Vendar je blagoslovil prstana, ju nataknil v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha na prsta ženina in neveste; prisegla sta si zvestobo; on je sklenil njuni roki, ovil štolo okoli in ju blagoslovil. „Tako, zdaj sta mož in žena in nič vaju ne more več ločiti kakor smrt. Ljubita se kakor je Kristus ljubil svojo cerkev in se za njo žrtvoval smrti. Kajti tako opominja sv. Pavel krščanske zakonske“. Tedaj je dohovnik zaključil sveto opravilo.

Zdaj smo drugi stopili k novoporočencema ter jima podali roke, srčno želeč jima sreče. Nato smo nalili kozarce in trčili z njima na srečo in dolgo življenje ter smo hoteli, veseli kolikor so dopuščale žalostne okoliščine te svatbe, sestri okoli mize, ki jo je Brunner porinil k postelji.

Pater Sekundus pa je rekel, da ima še mnogo važnih opravkov, in ni se pustil zadrževati niti za hip.

XLIII.

Napovabljeni gostje.

Moja sreča je bila, da se oče Sekundus ni dal zadržavati!

Ko sem ga spremil z Marto — ne, gospa Menard, moram reči zdaj, ker z Redingom sta bila sklenila, da bosta nosila ta priimek, dokler se ne vrnejo boljši časi — do stopnic, zaslišali smo zdolaj hripave glasove: „V imenu postave! Tukaj se skrivajo švicarski častniki. Če nam jih takoj ne izročite, se vam bo slabo godilo, državljanka!“

„Oho, kaki nepovabljeni svatje so to!“ rekel je kapucinec. „Brzo, gospod Muos, stopite z menoj v ta temen kot, dokler ne odidejo. In vi, ljuba gospa, skušajte rešiti vašega moža in gospoda Salisa.“

Mesto da bi poslušal dober svet očeta Sekunda, planil sem z Marto nazaj v sobo in jo za seboj zaklenil. Z nekaj besedami sem naznanil bližnjo nevarnost. Kaj storiti? Ranjenca skriti ni bilo mogoče!“

„Reši sebe!“ dejal je Salis meni. „Mene jutri izpuste, četudi bi me utegnili danes zapreti. In ranjenca si tudi ne bodo upali dotakniti.“

Brunner me je kar prijel in me potisnil v spalnico obeh sester in vrata naglo zaprl za menoj. „Bodite mirni! Če ulomijo vrata, skrijte se pod posteljo ali v omaro. Zaklenite druga vrata odznotraj in ne hodite ven na hodnik, ker gotovo bodo zasedli hodnik in stopnice,“ rekel je Brunner. Nato je pograbil oba kozarca in krožnika, ki sva jih rabila s kapucinom, ter jih je kar vrgel skozi okno, in porinil še ne odprto drugo steklenico v globoki žep svoje suknje in mrmral: „Tako, ta je tudi na varnem. Ne smejo mi je izsesati ti grduni!“

V bližnji sobi sem lahko razumel vsako besedo, ki so jo govorili. Zdaj so začeli glasno trkati in zahtevati v imenu postave, naj odprejo. Slišal sem, kako so odprli vrata.

Salis je vstopivše sprejel z vprašanjem, kdo da so in česa da želijo.

„Komisarji mestnega oddelka Butte-de-Mouline,“ glasil se je odgovor. Da so uradniki, se lahko spozna na njihov h trobojnih

pasovih. Iščejo dva častnika Švicarjev, ki se tu skrivata pred roko pravice.

Salis je prašal po imenih tistih, katere iščejo. Imenovali so Redingovo in moje ime; bila sva tedaj izdana; najbrž je to storil mazač od „bežeče smrti.“

„Reding leži težko ranjen, kakor se državljski komisarji lahko prepričajo, Muosa pa ni tukaj. Niti misliti ni, da bi ranjenca spravili iz njegove postelje ali celo iz hiše. Sicer pa hoče biti on porok zanj“, rekel je Salis.

Tej ponudbi so se porogljivo zasmeli. Kdo pač je, da ponuja poroštvo za takega ljudskega morivca? Naj se lepo vajuje, drugače lahko zgrabijo tudi njega za vrat.

Salis je rekel, da je znanec Dantonov, prijatelj Gensonnésov in nekaterih ministrov. Nato je stopil k enemu izmed komisarjev, mu stisnil, kakor sem videl skozi ključavnico, roko na poseben način in mu pošepetal neko besedo na uho. Takoj je postal mož milejši in zelo uljuden proti Salisu. Toliko roboteje pa sta se vedla druga dva komisarja, pri katerih je Salis poskusil isto. Že leta da ga nista videla v nobeni loži več niti pri jakobincih; najbrže je jeden uskočivših aristokratov, ki so se potuhnil, ko so videli, kam pelje pot do svobode. V nobenem slučaju ne pripustita, da bi ju on zadržaval pri izvrševanju njune dolžnosti. Reding, ki je 10. avgusta streljal na pariško ljudstvo, je s tem prijet, in morajo ga na povelje justičnega ministra takoj prenesti v opatijo Saint-Geamain.

Salis je živahno ugovarjal. Tako barbarstvo proti težko ranjenemu je zločin na človečanstvu, je vskliknil. Takoj se napoti k Dantonu in zahteva, da se to povelje prekliče.

Toda prvi komisar je ostal pri tem, da se ukaz izvrši. „Kdo bo pri tem ničvrednem Švicarju gledal na toliko stvari?“ je vskliknil in udaril ob mizo. „Mrtev ali živ pride danes pod ključ in zapah. Če potem jutri pri Dantonu dosežete, da tega ljudskega morivca izpuste, nas to malo briga. Toda pri moji duši, mislim, da zapre Danton vas k njemu — kljub krinki, pod katero bi se radi skrili! Državljsani, primite ga! Nesite tega človeka tu na posteljnjaku, na katerem leži, če hočete, doli po stopnicah in proč ž njim!“

Zdaj ste zagnali obe sestri glasen jok. Marto so morali siloma odtrgati od ranjenega moža. Salis je bil ves razkačen

in je grozil, da bo tožil pri ministerstvu, pri legislativi, da bo tako barbarsko surovost ožigosal v javnih listih. Nič ni pomagalo. Videl sem in slišal, kako so biriči vlekli ubogega Redinga na njegovem posteljnjaku skozi vrata.

Nato sem zaslišal glasen ropot s stopnic in pretresljiv bolesten vsikrik. Divjaki so iz neprevidnosti ali nalašč iz hudobnosti izpustili posteljnjak na stopnice, in pri tem se je Redingova ranjena roka iznova zlomila.

Tako sem se razburil, da sem planil skozi vrata, ki so vodila na hodnik, ven na stopnice in tako priletel v roke komisarjem, ki so baš tudi prišli iz sobe. Eden iz med njih, ki je bil proti Salisu posebno surov, me je tudi brž zgrabil za rame in me hotel zajeti. Toda na pravega je naletel! Kaj me je brigal njegov trobojni pas? Kar kvišku sem ga dvignil in ga s pasom vred vrgel v svoji jezi doli po stopnicah, ki so se baš izpraznile. Polomil si je pač nekaj reber in kosti, vsaj tulil je kakor bik od srda in bolečine. No, njegov tovariš, ki ga je Brunner takoj treščil za njim, in ki je padel nanj nekoliko bolj na mehko, ga je lahko potolažil. Tretji je glasno prosil milosti; kajti Brunner je hotel tudi njega poslati za onima. Toda Salis je skočil vmes in zaklical: „Kaj delaš, nesrečnež? Sebe in nas vse pogubljaš!“

Uvidel sem, da je nespametno to, k čemur me je bila zapeljala moja jeza radi ravnanja z Redingom. A zdaj ni bilo moči nič več izpremeniti. Komisarju, ki je še klečal pred menoj, rekel sem, da je moj prijatelj z obema ženskama popolnoma nedolžen pri tem, kar se je zgodilo njegovima tovarišima in obljubil je tudi, da bo to tudi izprijal. Nato me je Brunner potegnil za roko in mi pošepetal: „Zadnji čas je za naju!“

Res sem slišal, kako so biriči na krik obeh komisarjev drli gorj po stopnicah. Ker pa sva bolje poznala stanovanje kakor najini zasedovalci, dospela sva z Brunnerjem do nekih zakotnih stopnic in po njih sva prišla med skladišči in hlevi, ki se nahajajo za hotelom, v neke zapletene male ulice, skozi katere sva končno dospela v ulico Svete-Ane. Za eno uro sva bila že v hišici velikega sodnika na varnem in pripovedovala njemu ter mnogim rojakom, ki so se bili tja zatekli, kako kruto so ravnali z Redingom in kako sva srečno ušla.

Naslednje dni nismo dobili nobenega poročila o Redingu, Salisu in o obeh sestrah. 18. avgusta pa je prinesel mali Jožek pisemce

od Salisa z žalostno vsebino, da ni ničesar opravil pri Dantonu, ko je prosil za Redinga. Odgovorili so mu, da že skrbe zanj v Opatiji kakor za druge ranjene častnike, ki jih je več tam. Radi Bachmanna da ni storil še ničesar. Obrniti da se hoče drugam, kjer je morda kaj upanja.

Tudi od Marte je Jožek prinesel nekaj vrstic. Dobila si je s sestro drugo stanovanje, prav blizu Opatije v ulici De Bussí, ker Malteški hotel ni več varen za nju in ker hoče biti kolikor mogoče blizu svojega dragega moža. Salis ji je pri iskanju zelo pomagal. Zelo ga je hvalila radi njegovega viteškega srca in ni mogla dovolj obžalovati, da so blodnje časa premamile moža tako plemenitega srca in duha. V pripomnji konec pisma — ženske pišejo vedno glavne stvari v pripomnji — je prosila, naj ji pošljem za nekaj dni svojega služabnika, ki je tako iznajdljiv. Rada bi se z njim dogovorila o nekem malem načrtu. Če morem priti tudi sam, ji je seveda še ljubše; toda naj se ne izpostavljam nevarnosti. Kako je z mojim očesom?

Z očesom je šlo na bolje. Dobil sem namreč pri velikem sodniku našega polkovega zdravnika Triosona, ki me je takoj začel zdraviti. Zelo je klel mazača, ki rane ni bil niti zadostno preiskal. Izvlekel mi je iznad trepavnice tanek a precej dolg steklen košček, ki mi je povzročal zelo hude bolečine. Dal mi je upanje, da očesno jabolko ali vsaj očesni živec nista ranjena, kar pa se zdaj še ne da dognati. Ko mi je bil odstranil stekleni košček, se je oteklina v dveh dneh toliko ulegla, da se je zdravniku, baš predno je Jožek prinesel Martino pismo, posrečilo nekoliko pridvigniti trepavnico. In o veselje! videl sem, četudi me je svetloba, ki je padala v oko, strašno sčelela. Trioson je bil zelo zadovoljen; oko je sicer še zelo vneto, a upa, da je reši, je rekel. Vendar moram ostati še nekaj dni popolnoma v temi in pridno rabiti hladne obveze in obkladke.

Naj bi li to upanje sporočil Izabeli? — Premislil sem si in sklenil, da za zdaj še s tem počakam.

Temoto, v katero me je obsodil zdravnik, sem toliko lažje prenašal, ker nas je previdni veliki sodnik vse ves dan skrival v kleti. Bilo je jasno, da bi morali vsi v zapor, če bi nas kdo videl. Keyser pa je dal zapreti vsa okna in prilepiti na vrata listek z oznanilom, da se stanovanje z vrtom itd. odda v najem, ker je lastnik odpotoval. Ako je potem prišel kdo, želeč ogledati si stanovanje, je stara Blanchet povedala tako visoko najemnino, ki se mora plačati za celo

leto naprej, da so smejoč odšli, češ, da se je lastniku gotovo zmešalo. Seveda tudi ni smela Blanchet netiti ognja v kuhinji, in vsi smo si pomagali z mrzlo hrano, ki jo je ponoči donašala Blanchetina hči.

Poročila, ki smo jih dobivali te dni, so bila obupljiva. 17. avgusta so res postavili revolucijsko sodišče in že dan prej so popravili giljotino na Karusejskem trgu. To izjemno sodišče naj bi vse „izdajavce“ na debelo obsodilo in usinrtilo. Za „izdajavce“ so veljali vsi aristokrati, vsi duhovniki, ki niso hoteli priseči na ustavo, vsi, ki so bili na strani ujetega kralja, in o katerih so mislili, da bodo pomagali Prusom in Avstrijcem za obnovitev kraljestva. Slaba poročila z bojišča so še bolj razkačila Marata, Robespierresa, Dantona in vso druhal. Takoj je pričela giljotina svoje krvavo opravilo. Collenot d' Angremont je bil prva žrtev; sledila sta mu Laporte, kraljevski upravitelj, in Durosoy, ki je v „Pariškem dnevniku“ zagovarjal kralja. Četrti naj bi prišel na vrsto naš vrli major Bachmann.

Salis je sporočil, da je bil ves njegov trud popolnoma brez vspeha. „Zdaj hočejo s potoki krvi ostrašiti plemenitaše, da bi dobili pri bližnjih volitvah večino, ki bi razglasila republiko. Zelo se boje, da podležejo v volivni borbi, ker ljubezen do kralja še krepko korenini v srcu pravega naroda. Z grozo se obračam od Pariza, kjer zapuščam ideale, za katere sem se navduševal. Mesto države, očiščene starih napak in temelječe na svobodni ustavi s kraljem kot očetom naroda na čelu, puščam za seboj tolpo krvi žejnih tiranov, ki kujejo Francijo v težje okove, kakor jih je nosila kdaj prej.“

„Da, da“, je rekel veliki sodnik, ko mi je prebral to pismo. „In on ter njegovi ložini tovariši so pripravljali te težke okove, ko so hoteli raztrgati lažje, ki jih je dal po Bogu upostavljeni red. — Jaz sem sicer že nekaj dni sem pričakoval, da bodo njegovi koraki zaman. Moj edini up je sedaj ta, da nam kak ječar pomore. Zlat ključ je odprl že marsikako ječo. Ne grem iz Pariza dokler ni Bachmann ali prost ali mrtev.“

Tedaj je prinesla Blanchet vest domu, da bodo prihodnjo noč iskali po vsem mestu za orožjem in osumljenci. Oglasi po ulicah so oznanjali, da se ne sme od četrte ure popoludne nihče ganiti z doma. Nobeden voz ne sme voziti in nihče ne sme iz mesta. Kogar dobe zunaj stanovanja, ga kot osumljenca primejo; istotako vse, pri katerih najdejo orožje. „Noč splošne moritve bo,“ je zdihovala starka. „Glasno govore po cestah, da mislijo pomoriti vse kraljeve privrženke. In rdeča

Babette mi je na potu grozila s pestjo ter dejala, da že vedo, da je tukaj skrit moj gospodar z drugimi sovražniki naroda, in da jih najdejo. In potem lahko stegnem svoj vrat „skozi okence“ — tako pravijo temu strašnemu stroju, viseči sekiri, na Karusejskem trgu“.

Keyser jo je tolažil in dejal, da nas ne dobe. Kar je sumljivega, je že davno skrtil v podzemskem hodniku, in mi vsi pojdemo vanj, ko napoči noč.

Popoludne se je vrnil Brunner iz ulice Bussi. Zviti dečko je rekel, da mu je dišalo, da je pri nas dobra mišja luknja, in ker mislijo prihodnjo noč iti vsi pariški mački loviti miši, se mu je zdelo pametno, da prenoči pri nas. Obe gospe bosta brez njega to noč bolje opravili. Ker živita tam prav ponižno pod imenom „sestri Menard“, ju gotovo puste v miru; navzočnost tako brhkega služabnika, kakor je on, pa bi ju kljub navadnemu imenu osumila za aristokratini. Tako je brez slovesa odšel na dopust. Trajalo bi predolgo, in gotovo bi ga obremenile z najnevarnejšimi pismi name — ne sicer mlajša, ki skuša zdaj ujeti gospoda polkovnika Salisa, temveč starejša, ki jo je že parkrat spremljal k Redingu.

Tako je pravil dečko. Kar je rekel o Izabeli, me je jezilo, da povem odkrito. Poznal sem Salisa predobro, da bi bil mislil, da se suče okoli deklice. Veljal je med svojimi tovariši vedno za resnega človeka, ki mu v tem ni nobeden ničesa očital. Tudi mi je bila dobro znana njegova zvesta ljubezen do Ursine Pestalozzi, ki jo je opeval v svojih pesmih. Ne, če je bilo kaj na tem, kar je pravil Brunner, bila je krivda edino-le na strani Izabelini. In to se mi je zdelo zelo verjetno. Salis je imel nekaj očarujočega na sebi in je moral uplivati na tako deklo kakor je bila moja nevesta. „V njem vidi novo, veliko lepšo punčiko“, sem rekel sam pri sebi. „Ubogi otrok! ne sluti, da je nikdar ne dobi, ker Gavidenc ostane zvest svoji Ursini!“

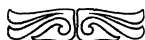
Seveda sem se zelo čuval, da bi te misli ne izdal Brunnerju, ali da bi ga ne uprašal le besedico o gospici Valdouleurski, četudi se je zdelo, da tega pričakuje. Mesto tega sem ga izpraševal o obiskih pri Redingu, in tedaj sem izvedel komaj verjetno novico! Marta mu je bila naročila, da je za oba kupil uniforme narodne brambe pri nekem kramarju, in z nekim pisanim dovoljenjem, ki jima ga je napravil Salis, sta tako preoblečena že večkrat prišla v opatijsko ječo. Iz početka sem komaj veroval in mislil, da Brunner zopet pripoveduje kako svojo izmišljotino. Toda ne, bilo je tako. In v resnici prilegalo se je

to moškemu Martinemu pógumu in njeni zvestobi. Kar se mi je iz-prva zdelo nežensko, spoznal sem, da je res v čast junaški ženi.

Brunner mi je nato pripovedoval, kako sta našla Redinga. Le-žal je na bornem slamnatem posteljnjaku v kotu obokanega prostora, ki je prej služil kot zakristija pri nekem stranskem oltarju, ko so še benediktinci bivali v opatiji Saint-Germain. Ni mu šlo tako slabo; rane na glavi so se mu skoro zacelile in tudi laket, ki so mu ga zo-pet uravnali, mu ni povzročal preveč bolečin. Bil je seveda še zelo slab, ker je bil izgubil toliko krvi.

„Ko bi mogel le nekoliko uporabljati roko“, je dejal Brunner, „ne bila bi čarovnija pomoči mu, da ubeži. Sestavil sem si že čisto lep načrt. Zakristijino okno ne stoji preveč visoko nad nekim dvo-riščem, kamor je z lestvo lahko priti iz vrta, ki se ga dotika. Dala sva mu že dobro pilo. Če se mu posreči prepiliti eden ali dva droga železne mreže, lahko ptička v temni noči izpustimo. In njegova žena mi je obljubila veliko napitnino, če se posreči. Toda počakati moramo še nekoliko, da vsaj malce pomore z roko“.

To je bil tedaj Brunnerjev in Martin načrt! To je bil vzrok, ki je nagnil Redingovo ženo k nevarni igri, da se je preoblekla, ne le samo obisk! Toda morala sta še „počakati“ z rešitvijo. In kdo je mogel biti porok za to, da jima ostane še teden, da, še en dan časa, predno udari vedno bolj grozeče se bližajoča katastrofa?

XLIV.

V ulici de Bussi.

Napočila je grozna noč med 29. in 30. avgustom. Patrulje so korakale po mestnih ulicah. Od hiše do hiše so hodili odpostanci raznih sekcij (mestnih oddelkov) in spremljali so jih oboroženci; kjer so imeli le senco suma o prebivavcih, razmetavali so vse navprek, razbi-jali vrata s kopiti, lomili zaboje in kovčke in kljub joku žensk in otrok so zgrabili vsakega „osumljenca“ ter ga vlekli v zapor. Čigar ime je stalo na listi sekcijskega odbora zaznamenovano s križem, temu je že bila določena smrt. Noč 29. avgusta pa ni zadostovala,

in zato so se te hišne preiskave nadaljevale še ves 30. avgust in vso naslednjo noč. Kakih 8000 oseb so vrgli v ječe in večji del teh so pomorili naslednje dni.

Mej tem ko so se ta grozodejstva vršila, čakali smo v podzemeljskem obočju, pripravljeni na beg, če bi slučajno zasledili vrata v klet. Dne 1. septembra pa se je slednjič Pariz na videz nekoliko umiril, in upali smo si zopet nazaj v klet in konečno tudi gori v hišo. Kaj nam je vedela povedati dobra stara Blanchet! Kako je od straha skoro umrla, ko so malo pred polnočjo zaropotali udarci puškinih kopit na vrata, in so ji z golo sabljo grozili, ako takoj ne izda starega Švicarja in njegovih pajdašev, ki jih skriva. Toda natančno se je držala besed, katere ji je bil zabičil gospod veliki sodnik, in rekla, da je pripravljena sveto priseči, da ga ni v hiši. Peljala je nato komisarje po vseh prostorih in kotih; vse so prevrgli in razmetali, in v kleti je šele prestala smrten strah, ker tu so našli nek star gumb vojaške obleke s kraljevim znakom ter jo radi tega grozno nahrulili. Njeno življenje da je viselo le na tankem lasu. „Moj Bog, moj Bog!“, klicala je venomer. „Ako dočakam sto let, česar mi v tem hudem času Bog ne daj čakati, ne pozabim te noči!“

Blanchet je s tem povedala to, kar je čutilo tisoč in tisoč Parižanov. Toda ta noč je bila le začetek poznejših grozovitosti.

V soboto dne 1. septembra sem si upal poslati malega Jožka poizvedovat. Pozno zvečer se je vrnil, a ne sam. V veliko našo radost je privedel s seboj svojega nekaj let starejšega brata, ki ga po boju v Tuilerijah ni bil več videl. Vedno je pravil, da ga bo zopet našel, ker moli vsak dan k sv. Jožefu, naj mu pomaga iskati izgubljenega brata. „In vedel sem, da usliši mojo prošnjo“, se je veselil sedaj. „Ko sem šel čez most sv. Mihaela in sem baš zopet molil očenaš k svojemu patronu, ki je tudi tako žalosten iskal malega Jezusa in ga tako veselo našel, tedaj mi je prišel nasproti Benedikt. Ah, kako sva radostno vskliknila, da so ljudje obstajali in govorili: ‚Dva Savojsca, ki sta se bila izgubila!‘ Haha, najino frančoščino so imeli za savojsko narečje!“

Sedaj pa je moral Benedikt pripovedovati svoje zgodbe. Neglede na njegovo mladost, hoteli so ga posekati, akotudi je na kolenih s povzdignjenima rokama prosil, da bi mu prizanesli. „Tudi on je Švicar! tudi on mora umreti!“ kričali so krvoločneži. Toda neki vrli mož po imenu Tasset iztrgal me je z lastno smrtno nevarnostjo mo-

rivcem iz rok, in neki usmiljen lasuljar me je sprejel za učenca,“ pravil je Benedikt.

V veselju, da sta se brata zopet našla, sem za hip pozabil poprašati za novice iz ulice de Bussi. Sestrama se pri hišnem preiskovanju ni pripetilo nič hudega. Jožek mi je prinesel pisma od obeh. Odprl sem najpreje Martino. Prosila me je nujno, naj pošljem svojega „bistrega služabnika“, ko napoči noč, ali pa naj pridem sam, ako morem. Svoje namere ne more odlašati; priložni izrezek iz lista, „Ljudski prijatelj“ dokazuje to. — V njem je Marat pozival ljudstvo, naj pomori vse sumljive, vse aristokrate, vse farje, ki nočejo prisesti, in najprej vse Švicarje v ječah. Ko poči topov strel, naj prično. Ko bodo uničeni notranji sovražniki, pojdejo vsi proti zunanjim sovragom. „Švicarji“, je bilo pisano, „so smrt več ko zaslužili; njih častnike je treba razsekati na kose“.

Na drugem mestu lista je bilo objavljeno, da bo izdajalski kolovodja major Bachmann 2. septembra — torej že drugi dan — stal pred revolucijskim sodiščem. „Oltar maščevanja, giljotina, z gotovostjo čaka tega prokletega ljudskega morivca“.

Pokazal sem to mesto velikemu sodniku. Žalosten je prikimal. „Pričakujem še vedno rešitve od ostrega opomina naših vlad; saj tem ministrom vendar ne more biti vse eno, ali se tudi Švica zveže z Nemčijo in Savojsko za vojno ali ne. Francija ima sovražnikov več ko dovolj, in naše čete so vedno upoštevali. Toda zdaj se bojim, da opomina ne bo, ali pa prepozno, četudi sem tako nujno pisal v Bern. In tudi drugi načrt je brez upanja. Ječarski paznik, ki sem ga dobil po svojem odposlancu, zahteva, naj mu naprej plačamo 10.000 liver v zlatu. Rad bi dal to vsoto za svojega prijatelja; toda sam moj posredovalec mi pravi, da bi mož vtaknil denar v žep in se nam izrezal. Bilo bi naravnost neumno. Hočem mu dati 50 luisdorov kot zadnjo ponudbo.

Keyser je imel prav. Ni bilo nič drugega početi. Da bi sami poskusili z dvanajstimi pogumnimi možmi izpeljati to stvar, kakor sem mislil jaz, zdelo se mu je blazno početje. Nato sem ga vprašal o stvari, ki me je klicala v ulico de Bussi. Ker je Redingova žena že našla dostop k svojemu možu, je tam več upanja, menil je on. Svetuje pa, da bi tudi tam rajši podkupili kakega čuvaja, kakor pa da bi poskusili nevarni beg. Vsekako postavim svoje življenje že s tem v nevarnost, da zapustim varno skrivališče. Toda noče grajati tega, kar

delam z namenom, da bi rešil prijateljevo življenje. Kako je z mojim očesom?

Dobro. Izvrstno. Zadnjih 14 dni, odkar me zdravi Trison, obrnilo se je čudovito na bolje. Rane so se zacelile, oteklina skoro čisto izginila. Le koža je bila še barvana v vseh bojah. Toda to se je moralo izgubiti samo po sebi. Glavno, za kar ne morem dovolj zahvaliti Boga, je bilo, da sem videl, in baš tisti dan se mi je prvi-krat posrečilo, da sem brez pomoči privzdignil trepavnico za nekaj hipov.

Keyser mi je iz srca želel, da bi mi oko ozdravelo in je menil, da sedaj se gospica Valdulerska tudi ne bo več branila, postati moja žena.

„Ona morda ne, pač pa jaz“, sem odgovoril. „Tako jasno mi je pokazala, da me je izvolila („ljubila“ ne morem reči) samo radi zunanjih, ničevih lastnosti, da sem se popolnoma odločil, opustiti to zvezo“.

„Moram vam dati nekoliko prav“, rekel je veliki sodnik. „Na drugi strani pa ima vaša nevesta precejšnje premoženje. Tudi se morda kot omožena žena povzpne do globokejše in plemenitejše ljubezni. Premislite to“.

„Sem premislil. Upam pač še, da pridobim drugo dekle, ki me je bolj vredno — vašo hčer, spoštovani, očetovski prijatelj!“

Keyser mi je ganjen stisnil roko. „Bojim se, da je propozno. Brž po 10. avgustu sem pisal domu, da ste izgubil eno oko. In ne čudil bi se, če je ta novica pospešila, da je Verena vstopila v samostan“.

„Upam, da ne“, sem odgovoril. „Toda tudi v tem slučaju bi se ne mogel odločiti, da bi se za vse življenje zvezal z gospodično Valdoueursko. Sicer pa mi je poslala po malem Jožku pisemce, ki ga še nisem prečital. Bomo videli, kaj piše“.

Radi važnih sporočil od njene sestre, sem popolnoma zabil na to pismo in sem je moral šele iskati po žepu. Naglo sem je preletel. V pismu je bilo mnogo javkanja o nesreči, ki nas je zadela, in v umetno zavutih besedah me je prosila, da bi jo odvezal zoročne obljube, ker se ne more odločiti, da bi šla za mano ven iz dežele, in ker i. t. d.; pisanja nisem čital do konca, marveč dal sem pismo velikemu sodniku s pripomnjo, da mi je gospica Valdoueurska sama olajšala pretrgati zvezo. Naglo sem se poslovil od Keyserja, naročil

mu pozdrave za mater, botra in Vereno, ako bi se mi kaj pripetilo, in odšel sem. Šele pozneje sem se domislil, da je danes 1. september, baš Verenkin god.

Brunner in jaz sva se oblekla kakor prava saskilota. Razcefrana sukinja, neizogibna rdeča čepica, zraven tega ne prev snažen rdeč žepni robec, ki je zakrival moje obvezano oko in več ko pol obličja, vse naju je dobro skrivalo. V rokah vsa nosila dve grčavi, z železom okovani palici, in sva bila povsem pripravljena rabiti ju, če bi bila sila ter prodati svojo kožo kolikor mogoče drago.

Brez ovire sva prišla do Notrdamskega mosta, kjer nama je gruča kot, midva oblečenih možakarjev zaklicala, h kateremu mestnemu oddelku, da spadava.

„Buttes-de-Moulins,“ odgovoril je Brunner ter grdo zarobantil.

„Zlodja!“ je odgovoril eden. „Ta je čvrst dečko! A kakšen mestni oddelek je to?“

„He — Kraljevska palača!“ mu je odgovoril eden izmed gruče. „Vrli državljani tega oddelka niso po 10. avgustu več marali za uma-zano ime ‚kraljevski‘, kakor se tudi naš oddelek ne imenuje več ‚Trg Ludovika XIV.‘, ‚marveč, ‚Du Mail‘. Toda, državljana — sanskilota, vidva nimata vajnih sulic pri sebi?“

„No, imava pa ta dva kola — prav dobra sta za razbijanje buč“, in Brunner je zavihtel svojo palico, da je zažvižgalo.

„In koliko dobivata od vašega oddelka za delo? Mi dobivamo le 6 liver na dan. Hudič in njegova mati! Če bi ne bilo to tako veselo opravilo, jaz bi ostal doma! Toda neznansko me veseli razbijati obrite farške glave pri Karmelitih!“

„Midva hočeva iti v opatijo“, je odvrnil Brunner. „Plača ni kdove kaka, a treba je kaj storiti za domovino!“

„O navihanca! Hočeta se držati Švicarjev in plemenitašev — kaj? Ti imajo boljše ure in debelejše mošnje — ne res? O vajina, ‚domovina‘! Dobro srečo! Jutri udarimo!“

Brunner me je vlekkel za seboj in baš o pravem času, ker vrelo je v meni!

V ulici Bussi sva šele imela težave, da bi prišla k sestrama. Vratarka naju kar ni hotela pustiti noter. Šele ko je Brunner približal svoj obraz svetilki, spoznala ga je žena. „Oh poredni služabnik gospic!“ je vskliknila, „ki je zadnji teden ušel. In kakšnega dolgega tovariša vodi s seboj? Gospici se bosta da smrti prestrašili, ker sta tako opravljena“.

Šla naju je naznanit, in vstopila sva. Marta me je vsprejela zelo prisrčno. Izabela v veliki zadregi. Kakor sem slišal pozneje, je brž, ko mi je odposlala pismo, izvedela, da Salis ni več prost. Mislim, da bi preklicala svojo odpoved, ko bi ji bil razodel, kako je z mojim očesom. Toda zdelo se mi je bolje molčati o tem in sem ji povedal s kratkimi, uljudnimi besedami, da sem njeni — prošnji rad in že vnaprej ugodil, ker nisem nikdar hotel siliti njenih čustev. Jecljala je nekaj, kakor da bi me prosila za oproščenje, zmagal jo je jok in odšla je v bližnjo sobo.

Marta me je skušala potolažiti rekoč, da je Izabela priza-dela sebi sami več bridkost ko meni. Ni me vredna. Upanje pa je, da jo bo ozdravila grenka današnja izkušnja (povedala je tedaj, kako ji je Salis pripovedoval o svoji ljubezni do Ursine.)

Salisov prihod je prekinil ta pogovor. Poklicali smo v sobo tudi Brunnerja in vsi štirje smo se posvetovali, kako bi v zadnjem hipu vendarle morebiti mogli rešiti Redinga. Povelje, naj se ujetniki pomore, je komuna (revolucijski mestni svet) v sporazumu s pravosodnim ministrom Dantonom že izdelala, morilce so že pripravili in plačali — tega ni moči izpremeniti. Poskusiti to noč z begom, bi bilo popolnoma brez upa, kakor se je pokazalo po daljšem prevdarjanju. Podkupiti straže je bilo že radi tega zelo dvomno, ker jih bodo nadomestovali od komune najeti morilci, kakor je slišal Salis. Kaj tedaj storiti? Lomili smo si glave!

Končno smo sklenili ta načrt, ki ga je predložila Redin-gova žena in ga je iznajdljivi Brunner nekoliko popravil. Brž ko bodo s topom dali znamenje za moritev, naj bi se mi drzno javili pri Redingovih stražnikih in rekli, da imamo naročilo, ranjenca takoj peljati v justično palačo, kjer ga morajo zasli-šati za pričo v procesu proti majorju Bachmanu. „V grozni zmeš-njavi, ki mora ob pričetku morenja vladati v zaporu, ne bo nihče natančneje preiskoval, kdo nas je pooblastil,“ smo rekli: „Ali poskus uspe, odvisi od tega, kako nastopimo; kolikor drznejše in pogumnejše ravnamo, toliko več upanja je.“

Zdaj je bilo treba razdeliti uloge. Brunner je dobil nalogo v sanskilotski obleki meni pomagati nesti Redinga ven. Ob voglu ulice Saint-Benoit, niti 20 korakov ne od stranskih vrat, ki vodijo do male zakristije, kjer je ležal ujeti Reding, naj bi čakal

kočijaž. Brž ko bi ga srečno spravili v voz, moral bi eden izmed naju s komisarjem stopiti noter, drugi pa sestih kočijažu na kozla in naprej! — seveda mesto k justični palači mimo nje v predmestje Saint-Germain. Kdo naj bi igral kočijaževo ulogo, kdo komisarjevo ali sodnijskega sla? Zadnja je bila očitno nevarnejša in Marta je trdila, da pritiče njej to mesto, ker je Redingova žena. Ali pa bo mogla tako spremeniti svoj glas, da se bo zdelo, da je moški? Poskusila je; toda ni se ji hotelo posrečiti. In kočijaža tudi ni mogla sprejeti; za tega je bil Salis kakor ustvarjen. Tako je moral eden izmed naju igrati sodnijskega sla, in končno smo se zedinili, da ima Brunner pravi pogum za to, jaz pa sem se ponudil, da ponesem ranjenca tudi sam iz ječe v voz. Brunner je zahteval najprej lep trobarven pas, kakor ga nosijo ti pariški „komisarji,“ kakor je dejal; drugič papir z velikim pečatom od spodaj in s kolikor mogoče nečitljivim podpisom. Drugače naj je na papirju kar hoče, ker ječarji znajo čitati baš tako malo kot on, in bi tudi ne imeli časa za to; tretjič že v naprej obljubljeni napitnino, da ne pojde zastoj v ta skopec.

Vse to smo mu obljubili, in že smo se hoteli ločiti, ko nas je Brunner opomnil, da ni zadosti, če smo se posvetovali, kako priti noter, marveč tudi kako priti ven. „Hočem reči,“ je pojasnil, „da moramo tudi premisliti, kako se rešimo, če se ponesreči.“

„Prebiti se moramo, ker če nas dobe, nas je konec. Ti Gaudenc pa, rekel sem Salisu, odpelješ gospo Menard, kakor hitro začuješ, da zažvižgam. Ona in njena sestra najbolje, da zapustita Pariz, če se ponesreči, česar Bog ne daj, ter počakati boljših časov v mirnem zatišju v Etampesu. Tudi midva odbeživa v Švico, brž ko nama bo mogoče“.

S tem so bili vsi zadovoljni, in ločili smo se za to noč. Za Brunnerja in zame so pripravili v hiši ležišče; Salis, ki je moral poskrbeti za konja in voz, ter za „papir z velikim pečatom in nečitljivim podpisom,“ odšel je v svoje stanovanje. Gospa Menard pa je ponoči še šivala trobojen pas.

XLV.

V Opatiji.

V celem življenju se mi nobena nedelja, počenši od prve jutranje zore, ni zdela tako žalostna kakor nedelja 2. septembra. Od vseh mnogoštevilnih cerkva v Parizu nič pobožnega zvonjenja. Vse zvonove so bili tekom zadnjega tedna spravili z zvonikov, da bi jih prelili v topove, kakor je ukazala legislativa. Le plat zvona naj bi odslej bilo v Francoski! Nobeden ni šel k božji službi, kjer jo je opravljal kak tak duhovnik, ki je bil prisegel na brezbožno ustavo. Zamolkel mir je zjutraj ležal nad mestom kakor pred grozno nevihto. Še meni, ki sem bil drugače vesel, postajalo je tesno; da, celo Brunner je pripomnil, da mu danes ni nič kaj prav, in da je taka nedelja slabša ko vsak delavnik.

Legel je zopet na posteljo in skušal je prečmeti celo jutro. Jaz sem nekaj molil. Nato sem pisal pismo dragi materi in Vereni Keyser, da bi vsaj še nekaj dobili iz moje roke, ako bi me tisti dan doletela smrt!

Končno je prišel poldan, in slednjič je došel Salis in sporočil, da je voz pripravljen. Tedaj smo se napravili, ker topov strel bi nas utegnil vsak hip poklicati v Opatijo. Ko si je Brunner nadel neko zeleno Salisovo suknjo in trobarven pas počez ter se pokril s klobukom z veliko narodno pentljo, bil je zopet dobre volje kakor navadno. Pustil je, da mu je papir z velikim pečatom dva prsta gledal iz žepa. Nato se je zravnal in takomogočno meril sobo gor in dol, da se je celo resna Marta trpko nasmehnila.

Bilo je dve in top je zagrmel. „Dalje v božjem imenu!“ rekla je Marta.

Kočija je stala tako blizu hišnih vrat, da mimoidoči niso mogli dobro videti, kako sta stopila vanjo Marta in Brunner. Salis se je kot kočijaž povspel na kozla, in voz je zdrdral doli po ulici de Bussi in krog vogla v ulico Saint Benoit. Jaz sem v svoji jakobinski suknji in s težko, železom okovano palico odkorakal po krajšem potu skozi ozke male ulice k določenim vratom in prišel sem tja skoro baš takrat ko voz.

Prostor pred starim benediktinskim samostanom s starodavnimi romanskimi stolpovi je bil natlačen ljudi iz najslabših mestnih okrajev in še vedno je dohajalo nešteto druhal. Vse se je rilo h glavnemu vhodu; stranska vrata, tudi tista k zakristiji stranske kapelice, bila so zaprta. Zdelo se je radi tega že naprej, da ne bo moči izvršiti našega načrta, ker krog glavnega vhoda je stala cela četa jakobinskih suličarjev. Tedaj so prišli morilci, ki jih je bila komuna označila kot „sodnike,“ in množica jih je pozdravila s kriki: „Smrt farjem! Smrt plemenitašem! Smrt Švicarjem, živio narod!“

Ko so vstopili v samostan, vdrlo je za njimi veliko število s sabljami in sulicami oboroženih sanskilotov. Brzo sem se odločil in se pridružil tem divjakom. Slišal sem, kako so tisti pred menoj proti straži rekli besedo: „Sila!“, in brž sem razumel, da je to geslo. Kakor sem kmalu slišal, so res z besedo „sila“ začeli moriti žrtve. „Sila!“ sem rekel tedaj tudi jaz in brez težave sem došel skozi veliko vežo in lepo križno hodišče v glavni oddelek samostana.

V krasno obokani jedilnici je sedel predsednik s svojimi čednimi sodniki za opatovo mizo, ravno pod veliko na pozlačeno steno naslikano razpelo, ki je s podobami sv. Benedikta, Mavra in drugih svetnikov grozeče gledalo doli na morilsko druhal, ki je napolnjevala dvorano mesto nekdanjih pobožnih menihov.

Sodniki so se med seboj pričkali, ali hočejo pričeti, ali ne, ker manjkalo je še več komisarjev. Slednjič je dejal eden: „Toliko slabše zanje, če se nečejo udeležiti ljudske osvete. Obtožimo jih pri komuni. Sicer pa kaj nas briga, ako ta ali oni manjka? Osveta ljudstva nam je poverjena. Truma narodnih zločincev je zaprta tu! Začnimo s farji; ti so največ krivi!“

Z rjoventem so pohvalili te besede, predsednik je namignil, in del suličarjev je odšel po vjete duhovnike. Pridružil sem se tej tolpi, ker sem bil slišal, da so največ duhovnikov zaprli v mali kapelici, poleg katere je ležal vjeti Reding.

Šli smo čez kos samostanskega vrta, po različnih hodnikih, stopnjicah, ki so šle vse križem sem in tja. Pot sem si skušal zapomniti po svetniških podobah v hodnikih. Bila je zame grozna pot, ker mislil sem, da me vsak hip premaga srd,

ko so nesramneži udarjali in suvali s svojimi cepini po vsaki nabožni podobi. Ko je slednjič eden, ki je šel poleg mene konec vrste, sunil neko čudovito lepo podobo Marije sedem žalosti, zagrabil sem ga z obema rokama tako naglo okoli vrata in ga stisnil za grlo, da niti glasu ni mogel dati od sebe. Hodnik je baš pri tej podobi zavil na desno in ker je tolpa po sreči že ovila okrog vogla, mogel sem onečaščevalca božjih reči pošteno kaznovati, ne da bi me odkrili. Potisnil sem ga v prazno celico in ga krepko s pestjo prismočil okrog glave, da je omamljen obležal. Nato sem za seboj zaklenil vrata ter hitel za njegovimi tovariši in jih došel, baš ko so dospeli do kapelice.

Že pred njo so divjaki zagnali svoje morilsko rjojenje. Ne morem in ne maram ponavljati grozних kletvin in bogokletstev, s katerimi so pozivali duhovnike k smrti. K sreči so jih vsaj deloma preglasili bobneči udarci na vrata, na katera so pričeli udrihati s svojimi cepini, ker se jim niso odprla dovolj naglo. Končno so se odprla in nudil se je pretresljiv prizor. Več ko sto duhovnikov je ležalo na kolenih in častiljiv sivolas starček jim je dajal zadnjo odvezo. Na prvi pogled sem ga izpoznal: bil je častiljivi župnik od Saint-Jean-en-Greve, ki sem ga tolikrat videl pri slikarju Perinjanu. Celo morilci so ostrmeli za hip, predno so planili na svoje žrtve. Nato pa so vdrli z divjim rjoenjem v kapelico, da odženejo duhovnike ko čredo klavne živine v jedilnico, kjer jih je čakala že sklenjena smrtna obsodba.

V grozni zmešnjavi, ki je nastala, bilo mi je lahko priti v zakristijo, ki je bila tam zraven. Tu sem našel Redinga napol pokoncu na njegovem slamenjaku.

„Usmrtite me tu, pod nogami Križanega!“ mi je zaklical. „Čemu me prej vleči pred te ‚sodnike‘, ki ne poznajo ne pravičnosti ne usmiljenja?“

„Ne smrti, marveč svobode bi ti rad prinesel, Rudolf. Samo ne vem še, kako?“

„Ti, Damian! Za božjo voljo! Brez koristi žrtvuješ svoje življenje!“

„Mislim, da ne. Čakaj, naj prej preiščem tale vrata.“ — Odrinil sem težke železne zapaha in odprla so se. Nekaj stopnjic je pe-

ljalo na malo dvorišče, iz katerega sem našel neki prehod v veliki vrt in v križno hodišče. Od tu ni bilo daleč do glavnih vrat. Toda nisem si upal nesti prijatelja brez kakega izkaza mimo straže, ki je stala tam. Vrnil sem se k Redingu, ukazal mu, naj bo dobre volje ter rekel, da pridem kmalu nazaj s tovarišem in upam ga potem rešiti; njegova zvesta žena čaka zunaj.

Rudolf me je zaklinjal, naj zaman ne žrtvujem svojega življenja in svojih tovarišev. Še danes se je izpovedal pri nekem duhovniku in je tako pripravljen, da se ne boji smrti.

Jaz pa sem se odločil, da ga poskusim rešiti. Vrata iz zakristije v kapelico sem bil zapahnil koj v začetku. Bil sem tedaj precej gotov, da bodo morilci, ki jim ni manjkalo drugih žrtev, pustili za zdaj Redinga v miru. To je bilo moje upanje, ker moral sem čakati noči, da izvršim novi načrt.

Bratski sem mu stisnil roko in mu bodrilno zaklical „na svidenje,“ nato sem se ločil od njega. Vrata sem previdno prislonil in hitel čez dvorišče v vrt. Na zavarovanem mestu sem našel poleg neke lope prostor, kjer je bilo lahko splezati na samostanski zid po nekem drevesu. Z vrha sem videl v malo ulico, ki je peljala med zidovi mimo, in v ugodnem trenutku sem se spustil z zida doli. S kamenom sem zaznamoval mesto in hitel nato okoli samostana k voglu ulice Saint-Benoit, kjer sem našel voz in namignil Salisu, naj pelje naprej. Druhal se je rila k velikemu vhodu in vratarskemu vrtu, ker tam se je bilo že pričelo grozno klanje.

V neki bolj oddaljeni ulici smo se na kratko sporazumeli ter se nato po ločenih potih vrnili v hišo v ulici de Bussi, kjer smo v božjem imenu morali čakati, da napoči mrak. Bile so grozne ure. Smrtni krik žrtev je prihajal do nas. In že so drdrali mimo našega okna celi vozovi napolnjeni s krvavimi trupli.

Slednjich se je dovolj stemnilo. Brunner in jaz sva poiskala mesto med vrtnimi zidovi in srečno sva prišla v vrt. Zdelo se nam je namreč varneje, poskusiti srečo pri straži na vratih le enkrat nego dvakrat. Nekaj minut pozneje sva bila v zakristiji, in jaz sem dyignil Rudolfa, ki še zmerom ni mogel hoditi, na svoja krepka ramena. Bil je tako shujšal, da sem ga lahko nesel kot otroka.

Prekoračili smo kapelico, ki je bila zdaj vsa prazna in zapuščena. Duhovniki, ki sem jih pred nekaj urami videl tukaj, bili so že

v večnost okrašeni z mučeniško krcno; zakaj radi svoje vere in svoje vesti so prestali krvavo smrt. Priporočil sem se njih priprošnji in stopil v temne samostanske hodnike. Nekaj sveč, ki smo jih vzeli z oltarja v kapelici, nam je skromno svetilo. Brunner, ki je stopal pred menoj, skušal jih je z roko varovati pred nočno sapo, ki je sunkoma pihala skozi razbita okna. Tedaj je naenkrat sredi temnega hodnika potegnil veter tako močno, da se je sveča upihnila.

„Za božjo voljo!“ sem vzdihnil. „Kako naj najdemo zdaj pravo pot v temi po teh brezkončnih, zavitih samostanskih hodnikih?“

„Saj sem že rekel, da se brez koristi žrtvujete zame. Denita me na tla in rešita sebe,“ prosil je Reding.

Brunner je zaman poskušal svečo zopet užgati s kresilom in žvepleno vrvico. Tedaj sem naenkrat začul v neki bližnji celici ropotanje in kričanje. „Aha“ sem rekel, „tu je tisti, ki je hotel prebosti podobo Marije sedem žalosti! In zdaj najdem tudi v temi pot. Tu navzdol po tem dolgem hodniku, ki nas privede v križno hodišče, kamor pada precej svetla mesečina!“

Res smo brez težave dospeli v križno, ki je bilo odprto na prijazen čebelni vrt, in mesec je lepo sijal med stebri in skozi okrogla romanska okna.

„Zdaj še skozi hodnik do jedilnice in skozi velika vrata in rešeni smo. Pogum, dragi prijatelj! Brunner, zdaj se pokaži s svojim pasom!“

Rudolf se je oglasil: „Da, mislim da pot ni več dolga. Skozi temna vrata gre — in potem nam ljudje ne morejo nič več storiti!“

Razumel sem ga dobro. Mislił je vrata v večnost. V križnem hodišču sem za trenotek počil, nato sem Redinga zopet zadel na rame. „Naprej!“

Stopili smo v hodnik, ki je peljal do jedilnice; iz njega nam je zadonelo nasproti divje vpitje množice. Moten svit bakelj ga je razsvetljeval s svojo temno rdečo svetlobo. Hodnik je bil natlačen ljudi, ki so pili vino iz velikih vrčev, in vsakikrat, ko se je zaslišal iz odprte jedilnice klic: Sila!, zavpili so tudi ti: Živio narod! Skozi neko okno mi je bilo moči pogledati na dvorišče. Tja so pehali iz jedilnice skozi stranska vrata k smrti obsojene žrtve, ki so jih nato takoj posekali s sabljami in cepini. Mesec je obseval cele kupe mrtvecev, kri je curjala v majhnih potokih doli po stopnicah in se zbirala v mlakuže. Odkar sem bil v Tuilerijah nisem videl kaj takega.

Obrnil sem Redinga tako, da sem mu zakril grozni prizor in rekel sem Brunnerju: „Naglo dalje!“

„Prostor, državljani, v imenu postave!“ klical je on.

Do vrat smo prišli. Tu pa je bila gneča prevelika, in Brunner je zaman izkušal odpreti nam pot. „Hej, državljani, pozor pred trobojnim pasom!“ klical sem tudi jaz in skušal z roko, ki mi je bila prosta, odriniti par opitih mož.

„Kam pa z bolnim ptičkom?“ jecljal je eden.

„V sodnijsko palačo! Tam mora pričati — dajte prostora, državljani!“

„A, kaj rabijo tam pričanja!“ smejal se je drugi. „Mi tukaj ne rabimo pričanja in vendar gre od rok, tako čudovito gre od rok, bratec!“

„In čemu se ti je treba truditi in vlačiti tega aristokratskega psa, tovariš?“ zavpil je tretji. „Hočem te rešiti bremena. Lahko javiš, da je ptiček nehal peti, in oni naj si sami zazvižgajo njegovo pričevanje, ha, ha, ha! — Tako!“

In predno sem mogel le z eno roko zabraniti, prerezal je morilec Rudolfu vrat.

Od groze sem bil kakor omamljen. Ako bi ne bilo Brunner-ja ali prav za prav, ako bi me ne bil varoval moj angel varih, prav gotovo bi se bil izdal in se izročil gotovi smrti. Brunner me je, sam ne vem, kako, spravil še z mrtvim prijateljem na ramenu v križno hodišče in v bližnji samostanski vrt. Pijana tolpa se radi umora tudi ni nič razburila; ti ljudje so bili danes vajeni vse drugih krvavih prizorov.

V tihem kotičku na vrtu sem odložil dragega mrliča na travo. Obraz se ni izpremenil. Moje solze so počasi kapljale nanj. Z Brunnerjem sva pokleknila ter zmolila očenaš za njegovo dušo. Nato me je Brunner opomnil, da je zadnji čas, da ubeživa. Mrtvecu sem potegnili s prsta zaročni prstan in vzel njegovo okrvavljeno žepno ruto za spomin s seboj.

Ne da bi naju kdo ustavil, dospela sva v hišo v ulici Bussi kjer so naju pričakovali. Najina zunanost in najini pogledi so povedali vse. Mesto dolgih besedi sem podal njegovi ženi prstan rekoč: „On je pri Bogu!“

Isti čas ko v opatiji, klali so žrtve tudi po drugih ječah. Cenili so njih število na pet do šest tisoč. Najgroznejša je bila moritev duhovnikov pri karmelitancih; v dveh urah so spravili ven 185 mrtvecev. V La Force je zadela smrt lepo princesinjo Lamballe z drugimi dvornimi damami vred. V Conciergerie so umorili našega oberst-lajtnanta Maillardoza in lajtnante Rudolfa Salis-Zizerskega, Ludovika Zimmermanna in druge. Salis-Zizers se je proti svojim morilcem branil kakor lev in jih nekaj pobil, predno so ga premagali. Baš tačas je stal vrli major Bachmann v dyorani sv. Ludovika pred krvniki, ki so ga obsodili k smrti. On pa naj bi ne umrl v zaporu marveč na javnem morišču, in sicer nasproti Tuilerijam, ki jih je s svojim polkom tako hrabro in zvesto branil.

Salis-Seewisa so te grozne novice popolnoma potrle. In Danton ter Pétion, ki sta bila glavna povročitelja teh brezprimernih moritev, bila sta njegova ložna brata, kakor tudi Camille Desmoulins in drugi revolucijski junaki. „Damiam!“ dejal mi je, „prav si imel, ko si se takrat branil pristopiti k naši zvezi! Neizrekljivo gorje je prinesla čez Francosko.“

Sklenili smo še, da bo Salis, kakor hitro se Pariz zopet nekoliko pomiri, spremljal obe sestri na njun gozdni dvor v Etampes-u. Nato sem se poslovil od Marte. Izročila mi je dragocen prstan svoje rajne matere „za roko nevesti, ki bi jo kedaj osrečil.“ Izabela me je po svoji sestri še enkrat prosila za oprostjenje, a ni imela poguma, da bi se poslovila sama. Potem sem se še ponoči vrnil s svojim spremljevalcem, ki je nesel s seboj dobro natlačeno mošnjo, v predmestje sv. Martina.

Naslikal sem velikemu sodniku grozne dogodke, ki sem jih pravkar gledal na lastne oči, on pa mi je pripovedoval o sodnijski obravnavi Bachmannovi, pri kateri je bil sam navzoč, ker se je z nevarnostjo svojega življenja spravil na tribuno med najprostejšo sodrgo.

„Naš prijatelj je stal kakor pristoji junaku pred temi pobalini, ki delajo sramoto imenu „sodnik“, rekel je Keyser. „Skliceval se je na državno pogodbo, po kateri nima to sodišče nobene pravice do njega. Zakrohotali so se temu ugovoru ter ga obsodili na smrt pod giljotino, češ da je zasnoval zaroto, ki je 10. avgusta razvnela državljansko vojsko. Dokaz je bil smešen in obenem vnebo vpijoč. Ne da bi trenil z obličjem, je Bachmann obsodbo sprejel. Jutri pojdem s partrom Sekundom, ki mu za smrtno pot podeli zadnjo odvezo, gledat

kako ga umore. Vas prošim, da mejtem tu vse pripravite za odhod, ker odrinemo brž ko se vrneva s patrom Sekundom“.

Zelo sem ga prosil, da bi ga smel spremljati. Toda nič ni hotel čuti o tem in je dejal, da moram ostati v hiši ter rešiti prebivalce, ako bi se njemu kaj pripetilo. Za ta slučaj mi je dal na kos papirja skrbno zapisana natančna navodila. Potni listi za nas vse bili so pripravljeni. Tudi polkovi zapisniki so bili že več dni spravljeni na majhnem vozičku in oba Unterwaldnovca sta jih stražila. Tako je po svoji navadi vse modro in skrbno uredil, da ni moglo biti boljše.

Ko je Keyser drugo jutro odhajal na Karusejski trg, dejal je : „Ob deveti uri mora Bachmann umreti. Ako naju s patrom Sekundom ne bo do enajste nazaj, zapahnite hišna vrata ter pojdite vsi v podzemeljski rov. Ne čakajte dalje na naju, ako vam po dečku ne pošljem drugega sporočila, marveč rešiti sebe, ljudi in zapisnike.

Nato je z malim Jožkom odšel. Mi smo pripravljali zadnje stvari. Dobra stara Blanchet ni mogla kljub vsem prošnjam in solzam doseči pri velikem sodniku, da bi ji dovolil iti z nami. To bi pač tudi ne šlo, a ni hotela razumeti. Zato sem ji dajal upanje, da pride v Zug kakor hitro se mi posreči, da si ustanovim lasten dom. Mnogo upanja na to seveda nisem imel ; vendar ta misel jo je nekoliko potolažila, in tako se je končno bridko jokaje poslovila, da poišče hišo svoje hčere v ulici Taitbout. Dobra žena se ni mogla več sprijazniti s Parizom in Parižani, ki so ji bili prej višek lepote, dobrote, ljubeznivost in olike.

Počasi so tekle ure. Ko je bilo devet, molili smo skupno en rožni venec za našega dragega majorja. Uro pozneje se je vrnil mali Jožek ter nam solznih oči pripovedoval, kako je Bachmann umrl. „Nadeli so mu rdeč plašč in v njem je stal na odru tako vzravnam kakor pred polkovo vrsto. „Umrjem nedolžen ! Bog bo sodil !“ zaklical je. Nato se je prekrižal ter spustil plašč na tla. Privezali so ga na desko in jo porinili pod sekiro, ki je takoj padla in ga ubila. Ljudje pa so vpili : Živela svoboda ! Živio narod ! Smrt tiranom ! In dobri major gotovo ni bil kak tiran, marveč mož dobrega srca !“

Ganjeni smo poslušali ; nato pa sem vprašal, kje da sta Keyser in pater Sekundus. „Keyser mi je ukazal, naj tečem naprej“, je dejal ! „kmalu morata priti“.

Toda bilo je enajst in ni ju bilo še. Že sem hotel poriniti težki zapah za vrata ter bil v hudi zadregi, ali naj naročilo velikega sodnika izvršim, ali naj še dalje čakam, tedaj pa je pridrdrala kočija. Pater

Sekundus in Keyser sta skočila iz nje in planila v vežo. Brž! Za nama so! Zaman sem skušal biriče po ovinkih spraviti na napačno sled!“ sopihal je veliki sodnik. V trenutku so bila vrata z brunom zapahnjena. Hiteli smo v klet. Ko smo bili na stopnicah smo že zaslišali bobneče udarce na vrata.

„Drže-li vrata par minut?“ prašal je oče Sekundus.

„Dvakrat ali trikrat tako dolgo, kolikor potrebujemo, da pridemo na varno!“ sem odgovoril.

„Bog in njegova sveta mati bodita zahvaljena! Zdaj hočemo skupaj moliti zahvalno pesem, ki so jo peli trije mladeniči, ki jih je Gospod v Babilonu rešil iz ognjene peči.“

„Dobro“, rekel je Brunner. „Toda prej lestvo doli. Sicer gredo lahko za nami.“

XLVI.

Zopet v domovini.

Štirinajst dni po teh dogodkih smo srečno prekoračili švicarsko mejo. Legislativa je odpustila vse švicarske čete na Francoskem in jim preskrbela potne liste ter jih odposlala v domovino. To nam je olajšalo potovanje, ki bi sicer gotovo ne poteklo brez velikih nevarnosti. Seveda smo se pač čuvali povedati, da smo pripadali kraljevi straži, o katere „grozovitostih“ so jakobinci kričali po vsej deželi.

Do Luzerna smo potovali skupaj. Tam sta se od nas poslovila Wirz in Christen, ki sta odšla v Unterwalden, odkoder sta bila doma, prej pa sta hotela iti k Materi božji gori v Marijo Rickenbach. Tudi oče Sekundus, veliki sodnik in jaz smo sklenili, da gremo na zaobljubljeno božjo pot k milostni kapelici v Maria-Einsiedeln, predno se vsi skupaj napotimo v Zug. Brunner in brata Jost so šli z nami. Tako smo se napotili okoli gore Rigi in skozi krasno Goldausko dolino v Steinen. Tja nam je iz kantona Švica prišel nasproti gospod Alojz Reding, Rudolfov brat. Zelo rad bi nas peljal s seboj v svojo gostoljubno hišo v Švico. Toda nismo mogli več zavlačevati vrnitve in odšli smo dalje čez goro, ko smo mu prej sporočili, kako ganljive smrti je umrl njegov hrabri in blagi brat. Tudi v samostanu Einsiedeln je dobri gospod zaman skušal pridržati Keyserja in mene za

nekaj dni. Vleklo nas je v Zug. Ko smo tedaj v kapelici milosti izpolnili svojo zaobljubo in smo si en dan nekoliko odpočili, napotili smo se peš, kakor pritiče romarjem, proti domu. Brata Jost pa je dobri gospod opat pridržal pri sebi. Neki pater je kmalu imel iti v Disentis, in bi ju vzel s seboj domov.

Bil je čudovito lep jesenski dan in dospeli smo v zgodnji popoldanski uri v krasen bukov gozd, ki je do polovice pobočja ovijal goro nad mestecem.

Ko smo skozi med sivimi debli in pisanim drevesnim vejevjem, ki se je blestelo v jesenskih barvah, zagledali modro jezero in nato vitki vrh zvonika pri sv. Ožbaldu, ni postalo le meni mehko pri srcu, marveč tudi mojemu starejšemu tovarišu, kakor sem opazil. Celo živahni Brunner, ki je drugače vedno kaj čeblljal, je utihnil. Mirno je stopal nekaj korakov pred nama poleg kapucina, ki je molil večerno molitev.

Tedaj sem se opogumil in dejal: „Gospod veliki sodnik, predno pridemo domov, vas moram nečesa prositi. Že veste, za kaj. Dovolite mi, da jasno prosim za roko vaše hčere.“

„Ta prošnja mi seveda ni nepričakovana,“ je odgovoril. „Da očitno povem, ko ste prvič prišli s to mislijo v glavi v Pariz, nisem bil voljan obljubiti vam. Toda od tedaj ste se zelo izpremenili in sicer na dobro. Iz nekoliko vihrovega mladeniča je v viharju teh par let postal mož, ki mu lahko zaupam svojo Vereno. Seveda, ako ona hoče!“

Vesel sem prijel Keyserjevo roko in ga zahvalil. „Prizadeval si bom, kolikor je v moji moči, da Vereno osrečim, ko bi mi bilo delati noč in dan. Ker premoženja nisem prinesel iz Pariza nikakega, kakor pač veste.“

Keyser se je nagajivo namuznil in nato dejal: „Kaj pa, če tudi Verena, ne bo hotela ‚enookega‘ kakor neka druga?“

„Tega se ni bati,“ sem odvrnil jaz. „Sicer pa je moje oko skoro docela zdravo in, hvala Bogu, vidim ž njim kakor prej. Obvezo, ki je še pokriva, vzamem proč še predno pridemo v mesto.“

„Za nič ne! Želim, da, ukazujem, da jo obdržite in da ste ‚enook‘, dokler ne vidim, kak utis napravi to na mojo hčer. Tudi patra Sekunda in Brunnerja sem naprosil, da prej ne zineta ničesar.“

Skoro bi se radi preskušnje jezil, ker tako prepričan sem bil, da je Verenkina ljubezen čisto drugačna od Izabeline naklonjenosti,

da nisem niti najmanje dvomil o tem. Toda Keyser je ostal pri svoji zahtevi, in moral sem se udati.

Tedaj smo stopili iz gozda in pred nami je stal s prijaznimi, košatimi orehi obsenčeno celico pri cerkvi sv. Verene. Sivobrati brat samotar je sedel ob potu in pletel iz slame panj. Pozdravil nas je s katoliškim pozdravom: „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ in ko je oče Sekundus, zaprši svoj brevir, odgovoril: „Na veke, amen! Brat Anton!“ je glasno kriknil veselo preplašen in popustil panj, da je odtrkljal doli po potu. Nato je spoznal tudi naju, in radostno smo se pozdravili.

Nakrat pravi samotarec: „Gospod Keyser, neke ženske so v kapeli, in vse se mi zdi, da je tudi naša hči mej njimi. Kaj ne, da jih takoj pokličem?“

„Pusti jih. Ne motimo njihove pobožnosti. Rajši sedimo na klo-pico pod bukev, dokler ne pridejo iz kapele.“

In tako smo storili. Slišal sem dobro znan glas, ki je naprej molil lavretanske litanije, in srce mi je jelo tolči tako silno, kakor da mi hoče počiti. Končno je odzvenel zadnji „Kristus usliši nas!“ in pobožne molivke so prišle iz cerkvice. Prva je šla botra v svoji nagubani avbi; Verena ji je sledila ter ji ponudila roko. Zahajoče sonce je ožarjalo njene zlate lasi; zdela se mi je lepša, nego kdaj poprej. Složno sta stopali za prvima zvesti stari dekli, Katra in Veronika.

Že so obrnile korake proti mestu, ne da bi nas opazile, tedaj je zaklical p. Sekundus: „Tu smo tudi nekateri romarji, ki bi radi z vami. In če se lepo uredimo, in brat Anton ponese naprej svoj križ, nas bo lepo procesija.“

Pogledale so k nam, in Katra, ki je imela za svoja leta še prav dobre oči, je vskliknila: „Jezus, oče Sekundus!“

Ali tudi Verenka je imela nič menj dobro oko; tudi ona nas je spoznala, če tudi smo se držali nekoliko zadaj, ter zaklicala: „Damian in oče!“ Skočila je k nama in skoro bi me bila objela prej nego očeta.

A o pravem času se je še ovedela, pozdravila očeta v solzah od veselja, nato meni podala roko in ni prav vedela, naj mi reče ‚ti‘ ali ‚vi‘.

Sklenil sem, narediti konec zadregi, ter sem kratko povedal, da je moja zaroka z Izabello Valdouleursko razdrta, in če me zdaj hoče,

kakršnen pred njo stojim, za moža imeti, prosim pred temi pričami za njeno privoljenje.

Hitro se je vmešal veliki sodnik ter rekel: „Otrok, moža z enim očesom vendar ne boš jemala!“

Tedaj me je s svojimi velikimi očmi tako sočutno in ljubeznivo pogledala, da mi je hotelo srce raznesti, ter je dejala: „Ali si res oko izgubil. Revček! Kako te je moralo boleti!“

Tedaj se nisem več zdržal; strgal sem obvezo in zaklical: „Tako te vendar rajši z obema očesoma gledam“. In ona se je veselja jokala in smejala ter me kregala, da sem njeno ljubezen tako brez potrebe stavil na poskušnjo.

Pristopila je tudi botra s starima deklama; ko smo se tudi z njimi pozdravili, in so se dovolj načudile, smo se odpravili na pot proti mestu. Jaz in Verenka sva se vodila pod pazduho. Koliko sva si imela povedati!

Baš pred nočjo smo dospeli do vrat pri smodniškem stolpu. Tu je odšla moja Verenka s svojim očetom ob obzidju navzdol proti Frauensteinu; pater Sekundus, Veronika in jaz pa smo stopili v mesto. Brunnerja sem odposlal na Zurlaubenski dvor, da tudi boter takoj izve o naši srečni vrnitvi. Tri minute pozneje smo šli čez brv in stopill v hišo moje drage mamice. Oh, veliki Bog, kako veselje bo pač nekdanj svidenje v nebesih, ko napolnjuje že na zemlji srce s tako blaženostjo! Smejali in jokali smo se od same radosti in ko sem šele izvedel, da ji mladi doktor Hes, naš sosed, daje upanje, da bo njeno hromost popolnoma ozdravil, in da že more s pomočjo palice stopiti nekaj korakov, in ko je od mene čula, da mi je Verenkina roka že zagotovljena, in kako se je zame vse srečno izteklo: tedaj sva se skupaj zahvalila Bogu in njegovi ljubi Materi za vso milosti polno pomoč, brez katere bi se nikdar ne končalo tako srečno.

Zurlauben, kateremu sem potem drugega dne vse pripovedoval, je uvidel, da sem prav ravnal naproti gospodični Valdouleurski, in privolil je v mojo zvezo z Vereno Keyser. „Samo gledati morata, s čim bosta živela“, rekel je in vzdihnil. „Prodaja mojih knjig in dragocenih rokopisov opatu pri St. Blasien-u je že sklenjena. Lahko bom živel od skupička; tudi tahko prebivata pri meni, dokler sem jaz živ; toda po moji smrti ne bo mnogo ostalo. No, gospod veliki sodnik bo nekaj storil za svojo hčer in posreči se nam pač, da te postavimo za mest-

nega pisarja in pozneje morda tudi za deželnega pisarja (ravnatelja deželnih uradov), da prideš tako do službe in kruha.

Medtem ko sva še govorila, naznanil je stari vratar, da je prišel gospod veliki sodnik Keyser. „Če o volku govoriš, pride!“ zaklical je Zurlauben in vesel hitel naproti mojemu bodočemu tastu. „Baš o vas sva gorila, gospod stričnik, in o srečni zvezi obeh mladih. In kako moramo Damiana spraviti do službe za mestnega pisarja in tako do kruha. Kajti z mojimi financami gre slabo, in cepec je prinesel iz Pariza komaj svojo kožo celo nazaj“.

„No, tako brez novca le ni prišel domov“, rekel je v moje začudenje Keyser in izvlekel svojo listnico. „Zdi se, da ste docela pozabili na tistih 1000 kraljičinih luisdorjev, ki ste mi jih pred dvema letoma dali shraniti. Nisem jih pustil rjaveti v skrinji, marveč sem jih dobro naložil, kakor vidite iz tega računa. Z vsemi dosedanjsimi obrestmi dajo lepo letno svoto, s katero lahko izhaja skromen mlad parček, če se pristavi še plača mestnega pisarja. Tudi bom svoji Verenki dal nekaj okroglega za silo. In tako ne vidim proti zaroki nobene zapreke. Ako je tedaj gospodu baronu všeč, bomo malo slavnost o sv. Mihaelu praznovali; do tedaj bo tudi moj Karli-Franc doma“.

Pri tem je ostalo. In na bližnji praznik sv. Mihaela, Zuškega mestnega in deželnega patona, je združil moj dragi boter vso žlahto in prijatelje h gostiji v veliki Zurlaubenski dvorani. Verenka in jaz sva sedela na častnem mestu na obeh straneh patra Sekunda. Nato je sledila moja ljuba mati in gospod veliki sodnik na desni, Zurlauben in moja botra na levi, nato Karli-Franz, in tako na obeh straneh ob mizi vsi stričniki in nečakinje v svojih najboljših lasuljah in najlepših trakovih ter pečah. Tudi moji dve sestrici, lepi, dobro vzgojeni mladi deklici sta bili prišli iz samostanskega zavoda domov ter sta se veselo mencajoč sladko pecivo, kazali v svojih nedeljskih oblačilih izmed dolge vrste. Prav doli na koncu praznično okrašene mize je sedel Brunner med Katro in Veroniko. Ljubko naslikani fantički so gledali s stropa dvorane smeje nizdoli na nas: že dolgo niso videli tako veselega omizja in ga tudi dolgo niso več učkali! In h koncu se je dvignil moj boter, in vsi so trčili z nama ter nama voščili sreče in blagoslova. Midva pa sva si obljubila zvesto ljubezen na veke.

